LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

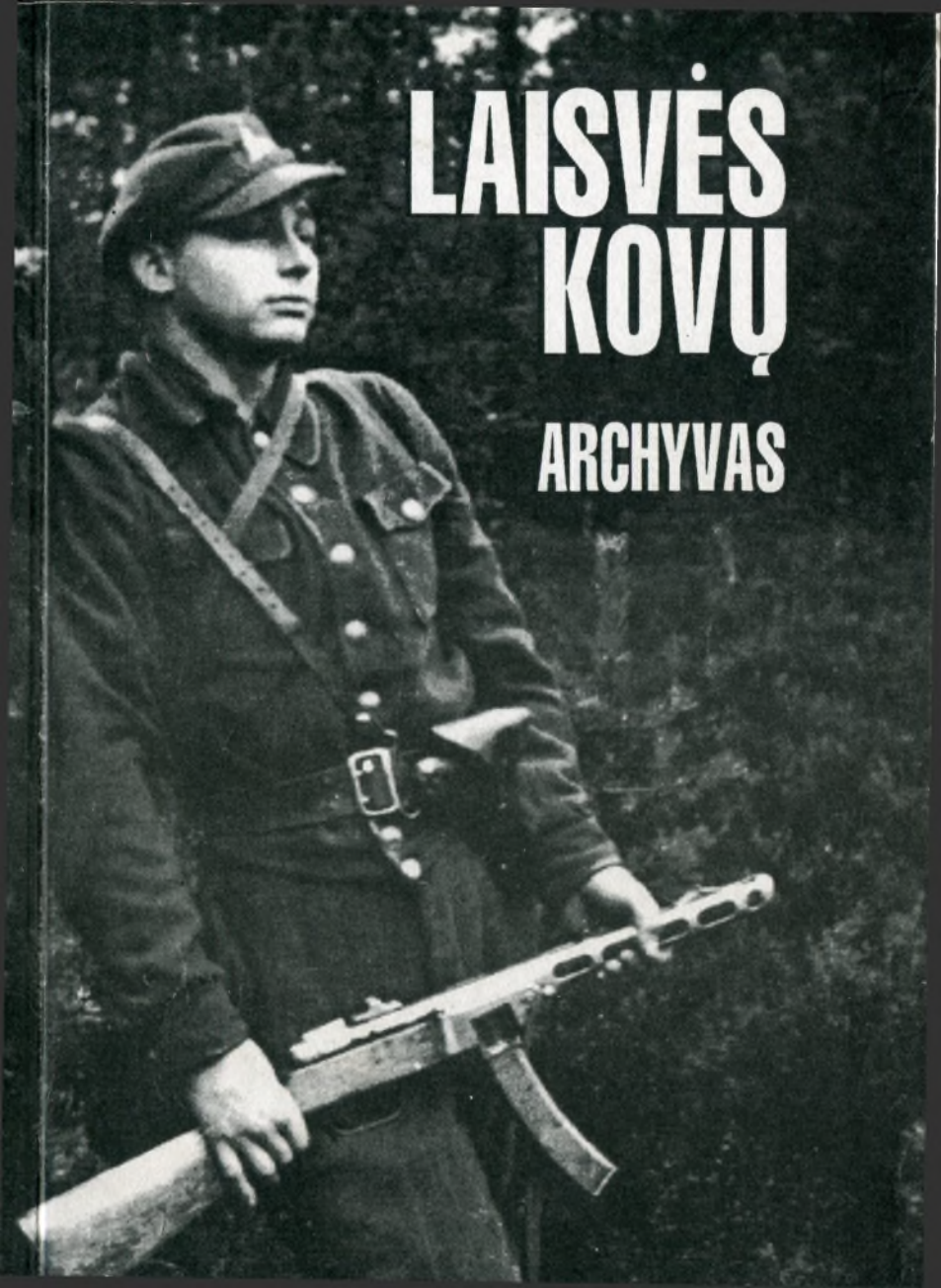

ISSN 1392-0421

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

27

Kaunas, 2000

UDK 947.45/084/
La-148

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

Leidybinė komisija

Balys Gajauskas, Povilas Jakučionis, Andrius Dručkus Antanas Lukša (pirmininkas) Leidinį konsultuoja rezistencinių kovų dalyviai

Redaktorius

Kęstutis Kasparas

Redakcija

Modesta Baublytė, Irma Džiugienė, Vilija Jakučiūnaitė, Bonifacas Ulevičius, Vitalija Vitkutė

IŠLEISTAS RĖMĖJŲ LĖŠOMIS

Dėkojame už paramą

Lietuvos gyventojų genocido aukų rėmimo fondui

Viršelyje: Albertas Pakenis-Jūreivis iš Andrioniškio vls., Ramaškonių k. Žuvo 1951 04 14 prie Niūronių k.
Nuotraukos iš Tremties ir Rezistencijos muziejaus fotonuotraukų fondo.

Laisvės kovų archyvas. Istorijos žurnalas, tomas 27. □ © Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2000. □ SL 176. □ Leidėjas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Laisvės al. 39, 3000 Kaunas, tel. 32 32 14. □ Redakcija, Vytauto pr. 46, 3000 Kaunas, tel. 32 31 79. □ Spaudė: UAB "Detalė". Spl 98, Savanorių pr.287, LT-3009 Kaunas, tel. (27) 31 33 35; (219) 54212; (257) 61500; (258) 55254. □ Užsakymo Nr. □ Tiražas 2000 egz. 8 sp. 1.

3.253196

Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka

TURINYS

Atsiminimai, liudijimai
Rytų Lietuva
Jonas Ožeraitis. Mano vargingas gyvenimas 5

Dokumentai, faktai komentarai
Rytų Lietuva
Albinas Milčiukas-Tigras. Siekiant laisvės. Dienoraštis 50
Liudvika Kaminskaitė-Kelpšienė-Kuosa. Buvome pasiryžę mirti. 170

Ukmergės krašto partizanai (I)
Stefa Jakubonytė-Jakubonienė. Stiklo būrys 177
Elena Bisturytė-Budrienė. Žemaitkiemio apylinkės
Valų kaimo partizanai 183
Stasys Valaikis. Žuvo už Tėvynę 187
Kotrina Kilienė-Brodulskaitė. Partizanų ir rėmėjų šeima 190
Kunigas Jonas Burneika 194
Stasys Valaikis. Vytautas Strazdas-Bebras 196
Antanas Jakutis. Apie Rapolą Jakutį 198
Genovaitė Zurzaitė-Varkauskienė. Paskutinis
susitikimas su tėveliu 202
B rinktinės (Plieno) partizanų sąrašas 208

Referatai, straipsniai
Petras Girdzijauskas. Juodgirio mūšis 227

1941 m. sukilimas
Elena Kreivėnienė. Lašų sukilimas 233

Asmenvardžių rodyklė. Vietovardžių rodyklė 239

SANTRUMPOS

a. – amžius
a.sl. – agentūrinis slapyvardis
aps. – apskritis
B. – byla
Bb – Baudžiamos bylos
BDPS – Bendrasis Demokratinis Pasipriešinimo Sąjūdis
d. – diena
dr. – daktaras
egz. – egzempliorius
eil. – eilutė
F. – fondas
g. – gimęs, gimimo
gen. – generolas
GULAG – Gosudarstvennoje upravlenije lagerej – Centrinė SSSR lagerių valdyba, visas kalinimo vietų tinklas
j. – jaunesnysis
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
JK – Jungtinė Kęstučio (apygarda)
K. – Kaunas
k. – kaimas
kap. – kapeikos
KGB – Komitet Gusudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo komitetas
kpt. – kapitonas
L. – lapas
LAF – Lietuvių aktyvistų fondas
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LLA – Lietuvos Laisvės Armija
LKA – Laisvės kovų archyvas
LKP – Lietuvos komunistų partija
LSSR – Lietuvos sovietų socialistinė respublika
ltn. – leitenantas
m. – metai
mėn. – mėnuo
MGB – Ministerstvo Gosudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo ministerija
mjr. – majoras
mstl. – miestelis
MVD – Ministerstvo Vnutrenich Del – Vidaus reikalų ministerija
NKGB – Narodnij Komisariat Gosudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo liaudies komisariatas
NKVD – Narodnij Komisariat Vnutrenich Del – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
Nr. – numeris
P., psl. – puslapis
p. – ponas, ponia
plk. – pulkininkas
psk. – puskarininkis
pvz. – pavyzdžiai
r. – rajonas
red. – redakcija
rn. – rinktinė
rub. – rubliai
sl. – slapyvardis
sr. – sritis
SSRS – Sovietų socialistinių respublikų sąjunga
Š. – šaltinis
T., t. – tomas
TRMA – Tremties ir Rezistencijos muziejaus archyvas
V. – Vilnius
val. – valanda
VGPŠ – Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas
vls. – valsčius
vnk. – vienkiemis
vršl. – viršila
ž. – žuvęs

Jonas Ožeraitis

MANO VARGINGAS GYVENIMAS

Iš LYA archyvinės pažymos: *Jonas Ožeraitis, g.1925 m. Kaišiadorių aps. Rumšiškių vls. Mockūnų k. suimtas 1948 m. spalio 12 d. LSSR MGB 2N valdybos. Suimtasis buvo kaltintas tuo, kad 1943-1944 m. tarnavo gen.Plechavičiaus armijoje, 1944 m. gruodžio mėn. pabėgo iš sovietinės kariuomenės, nuo 1945 m. buvo Didžiosios Kovos apygardos A rinktinės 2 bataliono (kuriam vadovavo nuo 1948 m. vidurio) partizanas, slapyvardžiu Vaidotas.*

1948 m. rugpjūčio mėn. J.Ožeraitis buvo sužeistas ir, turėdamas padirbtus dokumentus Žukausko pavarde, buvo paguldytas į Kauno universitetinę kliniką.

SSRS MGB Ypatingojo pasitarimo 1949 m. vasario 19 d. nutarimu, remiantis RSFSR baudžiamojo kodekso 58-1"a", 58-8 ir 58-11 str., Jonas Ožeraitis, nubaustas 25 m. pataisos darbų lagerio. 1949 m. balandžio 12 d. J.Ožeraitis išsiųstas į Komijos ASSR Vorkutos ypatingąjį lagerį nr.6 (Rečlag).

Lietuvos SSR saugumo (KGB) nepilnai išlikusio archyvo fondo baudžiamųjų bylų abėcėlinės kartotekos kortelėje yra žinios, kad 1959 m. gruodžio 25 d. J.Ožeraitis iš lagerio buvo paleistas. 1977 m. gegužės 4 d. LSSR Ministrų tarybos nutarimu Jonui Ožeraičiui leista gyventi Lietuvoje.

Š.: F.K.-1. A.58. B.b. Nr.42727/3. T.1. L.160-164; Sekimo byla. L.59-77, 91, 112.

F.K.-1. A.58. Baudžiamųjų bylų abėcėlinės kartotekos kortelė.

Gimiau 1925 m. birželio 24 d. Kauno aps., Rumšiškių vls., Mockūnų k. Tėvas Pranas Ožeraitis turėjo 4 ha ir 48 a žemės. Aš buvau vyriausias, tad jau nuo šešerių su puse metų ganiau mūsų dvi karves ir tris avis. Buvome gerai aprūpinti ir pavalgę. Beeinant devintus metus, pasimirė tėvukas. Mamai padedant, pradėjau dirbti visus tėvuko darbus. Po metų mirė mama, likome našlaičiai. Seserį paėmė teta, brolį – dėdė. Aš išėjau tarnauti pas ūkininkus.

Pirmus metus tarnavau pas netikrą tetą. Per vasarą be užmokesčio ganiau galvijus, kad žiemą leistų į mokyklą. Vieną žiemos sekmadienį pasiprašiau tetos, kad leistų aplankyti namus. Iki namų, kuriuose gyveno tėvo sesuo su šeima, buvo trys kilometrai. Grįžau tik vakare. Prie vartų mane pasitiko šeimininkas – įspyręs į užpakalį, pasakė, kad daugiau čia nepasirodyčiau. Visą žiemą ėjau per žmones ir elgetavau. Kam malkų pripjaunu, kam gyvulius pašeriu ar pagirdau, gaunu pavalgyti, o kartais priimdavo ir pernakvoti. Taip sulaukiau pavasario. Pavasarį vėl išėjau tarnauti pas ūkininką. Suderėjau, kad žiemą leis į mokyklą. Čia išbuvau per žiemą ir baigiau 3-ią skyrių. Buvo sunku, nes reikėjo anksti rytą gyvulius pašerti, malkų prikapoti, prinešti vandens. Parėjęs iš mokyklos vėl turėjau atlikti visą ruošą ir tik po to galėjau prisėsti prie pamokų.

Sulaukęs pavasario vėl išėjau tarnauti – šįkart pas netikrą senelę. Čia buvo geriau, nes valgyti neskyrė nuo savų ir darbo buvo mažiau. Kadangi ganiau karves, rugsėjo mėnesį negalėjau su kitais vaikais pradėti mokytis. Sužinojęs, kad Žukauskas turi ketvirto skyriaus knygas, paprašiau paskolinti iki gausiu kitas. Su Žukausko dukromis ganiau karves, kai dar mano tėvai buvo gyvi. Tėvuko ir Žukausko žemes skyrė tik linija.

Vaikams grįžtant iš mokyklos, pasiklausdavau, ką uždavė, ir savarankiškai mokiausi. Vėliau vaikų paprašiau, kad jie užeitų pas mane. Paprašiau ir kad sąsiuvinių nupirktų. Aš pinigų turėjau, nes ganydamas pindavau pintines uogoms, grybams, bulvėms, rišdavau šluotas. Paskui paprašydavau, kad nuvežtų į Kauną į turgų ir parduotų. Parduodavo, kad ir pigiau, bet man parveždavo 2 ar 3 litus. Kartą eigulys Čiurinskas pagavo pjaustant beržų šakas šluotoms ir norėjo nubausti, bet kai pasakiau, kad už šluotas nusipirksiu sąsiuvinių, paliko mane ramybėje. Kai susitaupydavau daugiau

pinigų, paprašydavau, kad nupirktų batus ar batelius, baltinius, kepurę, kostiumėlį ar megztuką. Aš nebuvau prasčiau apsirengęs negu kiti.

Pasibaigus ganiavai, lapkričio viduryje išleido į mokyklą. Mokytoja Julija Zabarauskienė nenorėjo manęs priimti, bet kai prižadėjau visus pasivyti, priėmė. Mokytis man sekėsi. Pamokas ruošiau sąžiningai, nors reikėdavo prikapoti ir prinešti malkų, pašerti ir pagirdyti karves. Po mėnesio, kito tapau mokytojos padėjėju. Ji viena mokė visus keturis skyrius ir nespėdavo, todėl man tekdavo išklausyti pirmojo ir antrojo skyriaus vaikus – kaip moka skaityti, kaip uždavinius išsprendė, teko ir diktantus diktuoti.

Taip baigiau keturis skyrius. Visus egzaminus išlaikiau penketais, tik iš lietuvių kalbos gavau ketvertą. Visiems mokytoja atidavė baigimo pažymėjimus, o man – ne, tik pasakė, kad turėsiu ateiti mokslo metų pradžioje tęsti mokslų.

Taip atėjo 1940 m. Prieš rugsėjį nuėjau į mokyklą. Mokytoja atidavė keturių skyrių baigimo pažymėjimą ir pasakė, kad viskas pasikeitė ir ji negalinti man padėti. Taip aš ir išsiskyriau su mokytoja, kurią labai mylėjau ir kuri įkvėpė Tėvynės meilės ir pasiaukojimo.

Toliau gyvenau laisviau. Tarnauti buvo lengviau, anksti nesikėliau. Sulaukęs pavasario išėjau tarnauti pusberniu, suderėjęs algą už metus – 300 litų. Nebaigus tarnauti, prasidėjo karas. Po metų gavau ne 300 litų, kaip buvo suderėta, bet 300 markių. Buvau labai nuskriaustas, nes markės neturėjo vertės. Užtat eidamas tarnauti pas kitą ūkininką susiderėjau bulvėmis ir grūdais. Ūkininkas buvo labai geras, bet šeimininkė pikta. Šeimininkas manęs daug ko išmokė – išplakti dalgį rugiams, miežiams, kviečiams ar žolei pjauti. Su suaugusiais stipriais vyrais lygiai pjaudavau ir visai nepavargdavau, nes dirbti buvau įpratęs.

Taip betarnaudamas sulaukiau 18 metų. Jau turėjau teisę gyventi savarankiškai. Susitariau su sesute, kad eitume gyventi į savo žemę. Sėklos buvau užsitarnavęs, tik gyvulių neturėjau, nes tėvų gyvulius paėmė globėjai – dėdė Pranas Sidaras ir teta Marė Matulevičienė.

Parėjome gyventi su sesute. Nuomininkas – tėvo sesers vyras Matulevičius į namus neįleido, nors turėjo savo bakūžę. Nuėjęs į valsčių pas viršaitį, parodžiau metrikus, kad jau suėję 18 metų ir galiu gyventi savarankiškai. Viršaitis sutiko, kad turiu teisę gyventi savo tėvų namuose. Iškvietė policininką, kuris liepė Matulevičiui išsikelti ir per-

duoti viską, kas priklauso man.

Po dienos mudu su sese tapome savarankiški. Pasisodinome bulves. Arklį dažniausiai paskolindavo dėdė. Eidavome pas žmones talkinti, užsidirbdavome pieno, sviesto. Kai atsirado uogos, uogavome. Pardavę nusipirkdavome maisto. Be to, rišdavome šluotas, pindavome pintines. Taip pamažu ir prakutome, bet neilgam.

KARIUOMENĖ

Vokiečių laikais imdavo darbams į Vokietiją. Mano dėdė su seniūnu sutarė, kad paims mane į Vokietiją, bet vėliau paaiškėjo, kad manęs imti negali, nes aš vienas dirbu žemę. Į Vokietiją neišvažiavau ir pradėjau slapstytis. Tuo metu Plechavičius pradėjo registruoti vyrus į Lietuvos kariuomenę. Buvo pranešta, kad pabėgusių nuo kariuomenės ar darbų vokiečiai nelies. Taip ir buvo. Užsiregistravau rudenį, o ėmė pavasarį. Kartą vokiečiai atvažiavo manęs ieškoti, bet kai parodžiau pažymėjimą, tai tik nusikeikė ir išvažiavo. Kovo ar balandžio mėnesį nuvykau į Kauno surinkimo punktą. Paskyrė į Seredžių, čia buvo nepriklausomos Lietuvos laikų kareivinės. Po apmokymų priėmėme priesaiką Seredžiaus bažnyčioje. Prisaikdintus išsiuntė į Vilniaus kraštą, kuriame buvo daug rusų ir lenkų partizanų. Rudnios, Kaniavos kaimuose, kuriuose gyveno lenkai, gyvenamieji namai buvo geri, o lietuvių visai prasti. Lenkai mūsų nekentė, o lietuviai buvo draugiški. Su lenkų ar rusų partizanais kovoti neteko. Buvome kartą iškviesti, bet nuvykę nieko neradome.

Antrąją kuopą iš po nakties buvo apsupę ir įvyko susirėmimas. Tuoj į pagalbą atskubėjo pirma ir trečia kuopos. O kai atvykome mes, kautynės buvo pasibaigę. Labiausiai nukentėjo pirmoji kuopa, mat ją puolė iš pasalų. Kliuvo ir sargybos būriui – jie ir atlaikė pirmą smūgį, nes jų buvo daug ir gerai ginkluotų. Be to, jie buvo užsiėmę patogią vietą šalia upės. Kautynėse žuvo 43 kariai. Rusų partizanų išsivežė 38 vežimus sužeistų ir užmuštų.

1944 m. gegužės mėnesio sekmadienio rytą kuopos vadas mus išrikiavo ir pranešė, kad Plechavičius suimtas ir įsakyta mus paleisti. Mūsų ketvirtasis skyrius (pagal ūgį mažiausi) patraukėme vakarų link. Dviejose vietose vokiečiai saugojo plentą. Su vietinių žmonių pagalba sugrįžau į savo kai-

melį. Žinau, kad dar buvau vieną kartą nuėjęs į gegužines pamaldas. Vokiečiams pasitraukus, birželio mėnesį užėjo "draugai". Pradėjo gaudyti į kariuomenę. Mes, devyni kaimo vyrai, pasitraukėme į mišką, tačiau netrukus mus surado pasienio NKGB kareiviai ir išvežė į kariuomenę.

RUSŲ KARIUOMENĖJE

Mus, devynis vyrus, nuvarė į kitą kaimą, kuriame jau buvo vyrų iš kitų kaimų. Visus nuvežė į Kaišiadorių geležinkelio stotį ir išvežė į Vilnių, o iš ten – į Jarcevą. Kelyje matėme plačiosios "tėvynės" laukus ir miestus – pakelėse lavonai, sugriautas Smolenskas, rusų tankų ir pabūklų laužas. Laukuose keturios moterys traukia plūgą, o penktoji aria. Tokie vaizdai lydėjo iki pat Jarcevo. Iš Jarcevo geležinkelio stoties varė pėsčius gal 10 km į miškus. Ten, matyt, anksčiau iškastos kariuomenės žeminės ("zemliankos"), kuriose stovi mediniai gultai, skirti gulėti 10 žmonių. Mūsų, lietuvių, buvo gal du pulkai. Iš gimusių 1925-1926 m. sudarė mokomąją minosvaidžių kuopą. Ten mane išsikvietė kapitonas ir pradėjo klausinėti, ar tarnavau Plechavičiaus kariuomenėje. Pasakiau, kad tarnavau, o kai vokiečiai norėjo areštuoti ir išvežti į rytų frontą, pabėgau. To ir užteko, nes vienas rusas tai žinojo ir turbūt paskundė. Toje mokomojoje kuopoje buvo sunku – daug vaikė su minosvaidžiais, varinėjo rikiuotėje, mokino komandų. Paeiliui po vieną dieną tekdavo atlikti puskarininkio pareigas, kad matytų, kaip pasiruošę vadovauti. Man tas sekėsi, juolab kad jau buvau mokytas Plechavičiaus kariuomenėje, bet su minosvaidžiais buvo sunkiau. Valgyti davė gerai, bet mažai. Daugiausiai bulvių košės ir truputį amerikietiškų konservų. Duona iš kukurūzų, šlapia kaip tešla. Kadangi buvau mažas ir nuo 10-ies metų vargingai gyvenau, bado nejaučiau, o kitiems labai trūko maisto. Keletas kareivių naktį ėjo į kolūkį bulvių vogti, sargas du nušovė. Po to įvykio bulvių daugiau nevogė.

Po trijų mėnesių gavome įsakymą ruoštis į frontą, į vakarus. Susinešėme, ką turėjome, į gyvulinius vagonus. Atvežė mus į Gaižiūnų poligoną, kuriame per apmokymus stovėdavo Lietuvos kariuomenė. Čia gulėjome dviaukštėse geležinėse lovose, buvo valgykla, viryklė, ir sriubos gaudavome, ir kruopų košės. Gaižiūnų poligone baigėme minosvaidžių mokslus. Pradėjo vežti į frontą. Į pirmąjį vežimą nepakliuvau, o antrojo nesulau-

kiau. Kadangi siautė niežai, pasiprašiau būrio vado, kad leistų nuvažiuoti į ligoninę, buvusią už poros kilometrų. Išėjęs iš zonos palindau po šakų krūva ir išgulėjau iki vakaro, kol baigėsi užsiėmimai. Pritemus išlindau ir patraukiau savo krašto link, nes iki mano gimtojo kaimelio buvo apie 14 km. Bet į kaimą nėjau, nes jau kartą pagavo. Patraukiau tolyn, pas pusseserę, kurios mūsų kaime niekas nepažinojo.

Taip ir buvo – kitą dieną į mūsų kaimą atbėgo manęs ieškoti, nes skundikas rusas žinojo, kur aš gyvenau iki kariuomenės.

PARTIZANAS

Pusbrolis su draugais turėjo tvarte pasidarę bunkerį ir mes ten dieną slėpdavomės, o vakare ateidavome į kambarį. Vieną vakarą užėjo miško broliai ir aptiko mus su pusbroliu. Papasakojęs, kad pabėgau iš kariuomenės ir čia slapstausi, paprašiau, kad mane priimtų į savo gretas. Pusseserė su pusbroliu užtikrino, kad esu patikimas ir ištikimai tarnausiu tautos siekiams. Taip tapau partizanu. Gavau penkiašūvį šautuvą ir nuo 19-os metų kovojau su priešu.

Po kurio laiko būrio vadas Petras Klimavičius-Uosis davė man suomišką automatą. Su geru automatu jaučiausi drąsiau. Kartą sutikau NKGB kareivius. Jų vadas įsakė: "Ne streliatj! Vziatj žyvova!" ("Nešauti! Paimti gyvą!") Apsisukęs paleidau seriją, ir keturi kareiviai krito nukauti, o kiti pasileido bėgti. Supoškėjo šūviai ir aš prišliaužiau prie nukautųjų kareivių ir prisidengiau jais. Užvirė kova. Man padėjo toliau nuo manęs buvę draugai. Aprimus kovai, paėmiau arčiausiai gulėjusio kareivio automatą ir pistoletą ir nušliaužiau pas draugus. Partizanai sušuko – "Vanduo", atsakiau- "Plienas". Tuoj pat pasitraukėme, kad neužeitume ant pasalos. Kadangi kautynės vyko naktį, nematėme, kiek priešų buvo, vėliau sužinojome, kad netekę vado ir gavę ugnies, likusieji pabėgo. Vėliau, pasikvietę pastiprinimą, grįžo su vežimais ir išsivežė penkis nukautus ir vieną sužeistą.

Didžiosios Kovos apygardos vado Žaliojo Velnio įsakymu Uosis suteikė man puskarininkio laipsnį. Nors ir rusų kariuomenėje mokinais, bet mes jį pripažįstam ir įvertinam, sakė.

Tuo metu stribai buvo silpni, mes jų nebijojome. Narsūs buvo visi partizanai: Uosis, Sakalas, Papartis, Klevas (kitų slapyvardžių neprisimenu).

Mano slapyvardis buvo Vaidotas. Sutelkę didesnes pajėgas, puldavome stribus miesteliuose. Maždaug po keletos mėnesių mūsų 23-ią būrį ištiko nelaimė. Po žygio besiilsint Romato miško pakraštyje mus apsupo rusų kariuomenė. Po keturias valandas trukusios kovos turėjome trauktis, nes patyrėme didelių nuostolių. Tiesiog linija po linijos ėjo rusų kareiviai ir puolė. Kiek ten rusų liko, nežinau, nes mes buvome ginkluoti kulkosvaidžiais, automatais ir granatomis. Prieiti prie mūsų buvo sunku. Matydami, kad priešas nesitraukia, o mes ilgai neišlaikysime, nes neturėjome pakankamai šaudmenų, patys juos puolėme. Per šią kovą aš atsiskyriau nuo draugų ir daugiau jų nebemačiau. Girdėjau iš kalbų, kad visi žuvo. Mane truputį sužeidė – plaukai buvo nuskusti ir koja nubrozdinta, o iš drabužių tik skutai liko. Net nežinau kas mane išgelbėjo – gal automatas? Mat bėgte bėgau per lavonus ir šaudžiau. Gaila, kad tos apylinkės man nežinomos ir negaliu aplankyti draugų žuvimo vietos.

Likau vienas ir, nežinodamas, kur yra kiti partizanų būriai, grįžau į gimtinę. Sesuo turėjo brolio metrikus, o brolis, gimęs 1929 m., dar buvo nepilnametis ir jam dar nereikėjo tarnauti kariuomenėje. Sesuo tuo metu gyveno pas senelę, nes vokiečiai traukdamiesi mūsų trobesius sudegino. Išėjęs į pamiškę pasekiau, kada visi išėjo iš namų į darbus, ir slapčia įšliaužęs į namus paėmiau brolio metrikus. Automatą paslėpiau miške, pistoletą užsikišęs už diržo po megztiniu, patraukiau per laukus. Kur žinojau, kad gali būti pažįstamų, ėjau atsargiai. Nakvojau miške, kartais įslinkdavau į kluoną, kad niekas nepastebėtų. Taip ir keliavau, ieškodamas partizanų.

Vieną (1945 m. – red.) pavasario dieną traukiau prie Kauno. Mane pavijęs nepažįstamas vyriškis pasiūlė laiškanešio darbą. Jis man sakė, kad dabar jis pats dirba laiškanešiu ir nori išeiti iš to darbo ir vykti į savo kraštą, bet jo neišleidžia, kol nesuras vietoj savęs kito žmogaus. Sutikau vietoj jo dirbti. Nuėjome į Petrašiūnų paštą, parodžiau brolio metrikus ir mane priėmė. Po savaitės gavau Petrašiūnų pašto darbuotojo dokumentus. Pašte dirbome trise ir dar trys telefonistės. Viena jų buvo komjaunuolė. Dažnai, ypač šeštadieniais ir sekmadieniais, tekdavo budėti prie telefono komutatoriaus. Kartą skambina 2 valandą nakties ir prašo nedelsiant sujungti su NKGB. Kol galvojau, ką daryti, girdžiu klausia: "NKGB?" Atsakiau, kad taip. Tada išrėkė, kad Kauno kryptimi sunkvežimiu važiuoja banditai. Surikęs "chorošo" ("gerai"), padėjau ragelį. Rytą nešiodamas laiškus suži-

nojau, kad partizanai iš Petrašiūnų išsivežė tris aktyvistus ir du nušovė. Bijojau grįžti į paštą, nes galvojau, kad gal suprato, jog nesujungiau su NKGB. Bet manęs niekas neįtarė ir taip likau neišaiškintas.

Pašte išdirbau apie 4 mėnesius. Rudenį besikalbant su kitu laiškininku prie mūsų priėjo kaimynas Mikas Sidaras, pasisveikino su manimi, pavadindamas Jonuku (mane darbe vadino brolio Klemenso vardu), ir ėmė šnekinti. Nežinau, ar bendradarbis suprato ką nors, ar ne – jis mus paliko kalbėtis, o pats nuėjo savo keliais. O aš pagalvojau, kad jau turbūt metas trauktis iš čia. Bet nutariau dar pasilikti, nes turėjau ir kitus dokumentus – pistoletą: jei kas, turėsiu kuo apsiginti. Taip ir dirbau toliau. Po kurio laiko išsikvietė mane pašto viršininkas ir pranešė, kad NKGB klausinėjo apie mane. Tada aš ir patraukiau iš savo buveinės pas pažįstamą, kurio brolis, kaip man kažkada Petkus minėjo, buvo miške, o tėvas kalėjime.

Į jį ir kreipiausi, prašydamas suvesti su savo broliu. Kai pasisakiau, kad pašte negaliu dirbti, nes manimi domisi NKGB, jis ilgai pagalvojęs nusivedė mane į Palemoną pas kažkokį žmogų. Man liepė palaukti. Po 10 minučių į kambarį įėjo šeimininkas ir du miškiniai – būrio vadas Riešutas ir Vaidevutis. Jie mane ilgai klausinėjo. Pasirodo, jie jau žinojo apie kautynes, nes partizanui Meškai irgi pavyko iš ten išsprukti ir jis sužeistas gydėsi pas juos. Riešutas su Vaidevučiu nusivedė mane į tvarte įrengtą bunkerį, ogi žiūriu – Meška sėdi! Apsidžiaugėme susitikę po penkių mėnesių nesimatymo ir taip pasilikau partizanų būryje. Kurį laiką buvome su jais. Meška pasveiko ir tapo būrio vadu. Jis mane supažindino su stribu, kuris jį gydė pirmomis dienomis. Stribas buvo Pranas Tulkevičius-Račiukas iš Rumšiškių. Jis tapo mano padėjėju, šovinių ir granatų tiekėju – sutartoje vietoje palikdavo šaudmenis, pranešdavo, kas mūsų apylinkėje užverbuotas, kas jiems teikia tikslias žinias, o kas iš užverbuotųjų juos klaidina. Viską žinojau. Buvome sutarę, jei susitiktume netyčia, jis iš karto kris ant žemės ir šaudys į viršų. Pranešdavo apie visus skundikus, išvardijo visus MGB veikėjus. Žymiausi buvo Kazys Morkūnas, Alesius Sidaras ir jo motina iš Mackūnų kaimo, Dominas Čiurinskas iš Pašulių k., Mikas Sidaras iš Šilinių kaimo. Povilas Ambraževičius, jo sesuo Ona ir Jonas Ambraževičius buvo gavę iš MGB ginklus, bet jie nieko nešaudė ir žinias perdavinėjo klaidingas apie mane. Povilas ir Jonas Ambraževičiai ateidavo pas mus į mišką ir žinojo mūsų stovyklavietę, bet kariuomenės ir stribų neatsiuntė.

❒ Klūpo: 1.Jonas Ožeraitis-Vaidotas, 2.Pranas Dzimidavičius-Puntukas, 3.Jonas Stankevičius-Lašas. Stovi: 3.Pranas Bauras-Varguolis, 4.Antanas Dzimidavičius-Riteris, 5.Pranas Stanislauskas-Patrimpas, 6.Pranas Jaromskas-Perkūnas, 7.Jokūbas Sidaras-Tarzanas, 8.Stasys Grenda-Smarkuolis

Buvo ir kiti Ambraževičiai, vadinami Mikučiais. Vienas iš Amerikos sugrįžęs gyveno Beištrakių kaime. Jis mums žadėjo sumalti maišą miltų ir duoti mėsos, bet mes sutartu laiku nenuėjom. O kai nuėjome po dviejų mėnesių, jis vėl nieko neturėjo ir vėl pažadėjo paruošti. Mes ir vėl nenuėjome.

Iš Račiuko sužinojau, kada ruošiamos MGB siautynės. Kartą bebūnant pas jį užėjo siautimas, tai jis mane laikė savo namuose. Mano draugus tris paras vaikėsi po mišką. Rusai ėjo voromis: viena vora praeina, už 40-50 m eina kita. Taip ir gainiojosi juos. Gerai kad laimingai, nė vienas nežuvo.

Bebūnant Riešuto būryje, susitikome su savo krašto partizanais, t.y. Perkūno būriu. Daugiausia su jais ir teko kovoti. Kartą man būnant Riešuto būryje Morkos būrio vyrai pateko į dideles kautynes* – kažkas iš Pravie-

* Tai įvyko 1945 m. balandžio 12 d. Guronių k.

niškių atvedė kariuomenę. Kautynėse žuvo 11 vyrų, tarp jų trys broliai Zdanevičiai, Alionis iš gretimo kaimo. Po savaitės aplinkinių kraštų partizanai apsupo tris kaimus ir žuvusiųjų kūnus palaidojo Pašulių kaimo kapinėse. Kiek buvo partizanų, nežinau, bet MGB nesiryžo trukdyti laidotuvių.

Perkūno būryje žiemą ir vasarą gyvenome miškuose. Po kurio laiko pasklido žinia, kad Žaliasis Velnias išvažiavo į užsienį. Vadovavimą perėmė Griežtas. Griežto nesu matęs, bet apie tai vėliau.

Romato miške liepos mėnesį [1946 m. – red.] įvyko didelis partizanų susirinkimas. Kiek ir iš kur atvyko partizanų, nežinau, nes Perkūno neklausinėjau. Pažinojau tik Riešuto būrį. Susirinkimo metu iš sargybinių pasigirdo šūviai. Pasirodo, mus supo MGB daliniai. Perkūnas liepė užimti kvartalinę liniją. Taip sukliudėme apsupti mus žiedu. Palaukėme, kol visi pasitraukė iš kvartalo, ir ėmėme trauktis į miško gilumą. Traukėmės Romato pelkių krantais, o MGB vijosi. Savo vyrų jau nemačiau, nes mes, keturi Riešuto būrio vyrai – Aidas su kulkosvaidžiu, Vaidevutis su automatu, Merkys su dešimtuku, o aš su savo suomišku automatu, – pridengėme besitraukiančius. Vos tik pamėgina judėti, atidengiame ugnį ir suguldome priešą. Ir vėl traukiamės toliau. Po ilgesnio puolimo kareiviai atsiliko ir toliau traukėmės laisvai. Kadangi gerai pažinojau miškus, ėjau pirmas, iš paskos Merkys, Vaidevutis, Aidas ir Riešutas. Jau išeinant iš krūmų, barkštelėjo automato spyna, bet kadangi nieko neatsitiko, ėjome tolyn. Kiek paėjus pasigirdo automato serija ir Merkys sudejavo. Apsidairęs aplink, pastebėjau pakilusius dūmų debesis ir paleidau ton vieton seriją iš automato. Išgirdęs kriokimą, dar truputį palaukiau ir pasileidau per mišką vienas, nes kuomet prasidėjo susišaudymas, Aidas, Riešutas ir Vaidevutis pasidavė kairėn.

Susišaudymas vyko netoli geležinkelio Gaižiūnai-Kaišiadorys. Merkys ir vienas emgebistas buvo nukauti. Atsargiai perėjęs geležinkelį, pasileidau į gimtinės miškus.

O laisvė toli pasiliko,
Sakyk, ar sugrįši kada.
Mes, vargšai, klajūnai, benamiai,
Kovojome vien dėl tavęs.

Prie kelio pakrypus pirkelė.
Gyveno našlaitėliai du.
Jie pūtė rasotą langelį
Ir laukė sugrįžtant tėvų.

Mažyliai turėjo mamytę –
Ji mirė šaltam Sibire.
Turėjo tik vieną tėvelį –
Ir tas jau ant gatvės purve.

Veidmainis mėnuo patekėjo
Ir krito rasa ant laukų.
Tiktai našlaitėliai liūdėjo
Ir laukė sugrįžtant tėvų.

Vienas pramiegojau didelį siautimą. Buvau pasilaužęs eglaičių šakų ir pasimetęs ant žemės miegojau mažoje biržėje. Rytą prabudęs nustebau, kad biržėje takai išvaikščioti. Matyt, kažkas įskundė, nes radau Račiuko raštelį, kad toje vietoje nebūčiau, nes biržė bus siaučiama, mat įtariama, kad ten yra bunkeris. Kas tą pranešė – neparašė, turbūt nežinojo. Ten bunkerio jokio nebuvo. Bet man pasisekė, kad jie per stebuklą manęs nepamatė.

Po savaitės per ryšininkus susižinojęs, kur laikosi Riešuto būrys, susitikau su draugais. Blogu laiku, nes ieškodamas būrio susitikau Katiną, kuris per seserį turėjo ryšį su MGB. Katinas taip pat ieškojo riešutiečių. Su juo praleidau beveik parą. Jis mane perspėjo, kad sutikęs MGB nešaudyčiau, nes jie mums nieko nedarys. Tas man pasirodė įtartina ir, pasakęs, kad eisiu pas savuosius, pasitraukiau. Katinas, matyt, ginklo neturėjo ir vilkėjo į rusišką uniformą panašius drabužius.

Persikėlęs per Nemuną, Neveronyse sutikau Riešuto vyrus. Jie jau žinojo, kad Katinas ieško ryšio su jais. Riešutas liepė jį pagauti. Katinas pakliuvo į Vaidevučio rankas. Vaidevučiui irgi sakė nešaudyti į MGB kareivius ir kalbino eiti į Petrašiūnus, kad gautų dokumentus. Besikeliant valtimi per Nemuną, Vaidevutis jį sušaudė ir įstūmė į vandenį. Pabuvęs pas riešutiečius, patraukiau pas Perkūną.

Kaip mes gyvenome lig šiolei
Ir baudė mumis svetimi...
Dabar Žalių Velnių brigadoj
Savo jėgom ir širdimi.

Sugrįžęs sužinojau daug naujienų: Žaliasis Velnias išvažiavo į užsienį ir paliko savo vietoj Griežtą. Griežtas aiškina, kad kovoti neverta, kas nori, tam jis gali padaryti dokumentus ir įtaisyti į darbą. Vieni su tuo nesutiko, kiti tikino, kad taip bus geriau. Po tokių kalbų žuvo Varguolis, o Puntukas sužeistas pakliuvo į nelaisvę. Pradėjo persekioti nelaimės. Užėjus ant pasalos, buvo sužeistas Lašas. Mes nepastebėjome, kaip jis pasiliko. Po kurio laiko sužinojome, kad jį sunkiai sužeidė ir jis vargais negalais įšliaužęs į rugius nusišovė.

Po to buvo įvykdyta provokacija. Puntuko ir Riterio pusbrolis pasikvietė mus į svečius. Nuėjome anksti, apie 2 valandą dienos. Ant stalo buvo prikrauta degtinės ir valgių. Visi nemažai išgėrė. Aš tada svaigalų neėmiau į burną ir draugams neleidau daugiau gerti. Išgėrę vyrai nutarė eiti į vakaronę. Jau gerokai pritemus po šokio su mergina išėjau pasivaikščioti. Priėjęs prie sodo galo, pastebėjau praeinančius keturis ginkluotus vyrus. Kadangi buvo tamsu, neatpažinau kas jie tokie. Grįžęs į šokius paskelbiau pavojų – visus variau atgal į stovyklą. Visi išsirikiavę jau ėjo į mišką, o Riterį jo pusbrolis girdo iš butelio ir kviečia pas save. Liepiau jam eiti kartu, bet Riteris atsisakė: kas tu toks, kad vadovautum! Apsidairęs pamačiau, kad vyrai jau toli nuėję, o aš tų vietų nežinojau, tad pasiskubinau pasivyti juos, kad vienas nepaklysčiau. O Riteris pasiliko su pusbroliu. Vos spėjome įeiti į mišką, pasigirdo šūviai. Grįžę į stovyklą ilgai laukėme Riterio, bet taip ir nesulaukėme. Kitą dieną iš ryšininkų sužinojome, kad prie pusbrolio namų juos pasitiko MGB. Riteris bandė bėgti, bet automato serija nukirto kojas. Pistoletą dar spėjo numesti į šalį ir emgebistai jo nerado. Riterį dar kankino. Partizanas Riteris mirė didvyriškai – nieko neišdavęs.

Eidama pro šalį, pažvelgiau į kūnus –
ant jo veido, plaukų daug kraujo lašų.
Ji pažino sūnų, kurį mažą vystė,
dėl kurio nemigo daug tylių naktų.

Tu, sūneli mano, gražiai užaugintas,
jau nepasakysi, kad tave myliu.
Kiek jai širdį gėlė, verkti negalėjo, –
nes ją būrys sekė budelių žiaurių.

Per Užgavėnes, kai dar buvo gyvas Varguolis ir nesuimtas Puntukas, siautė persirengę miškiniais Kaišiadorių stribai. Neva Mėnulio išblaškytas būrys. Stovyklaudavo pas ūkininkus. Baudė neva tuos, kurie palaikė ryšį su MGB, prašė žmonių suvesti su mūsų, t.y. Perkūno, būriu. Vieną ūkininką taip apgavo. Jis pasakė, kad per Užgavėnes būsime pas jį. Tai buvo 1946 m. Sutartą vakarą atėjome į sodybą. Ūkininkas mums papasakojo, kad su mumis nori susitikti Mėnulio išblaškytas būrys. Mes jam pasakėme, kas jie tokie. Buvo priruošta gėrimų, prikepta bulvinių blynų, bet šeimininkė pasakė, kad neturi duonos. Riteris su Smarkuoliu išėjo pas kaimyną duonos. Nuėję rado nepažįstamą žmogų, kuris pasisakė esąs partizanas. Atidavė Riteriui savo naganą ir šie jį parsivedė pas mus. Mes jį klausinėjome, bet nieko tiksliai jis nežinojo, net ką reiškia ženklas ant mūsų rankovių. O ten buvo išsiūta: "Mano darbas ir jėgos Tėvynės laisvei ir nepriklausomybei. D.K. apygarda". Sutarėme laukti jų būrio. Liepėme jam klausti. Jis parodė, iš kurios pusės būrys turi ateiti. Pastatėme sargybą prie namo, vieną sargybinį prie pirties, iš tos pusės, kur ateis jo būrys. Apie 11 valandą vakaro mane prikėlė eiti į sargybą prie pirties, o Riterį prie namo. Aš nuėjau pakeisti Puntuką. Jis mane perspėjo, kad gerai sekčiau, nes praėjo keturi ginkluoti vyrai. Po kokių 5 minučių pamačiau ugnies liežuvį ir pastebėjau raketą, apšvietusią visą teritoriją. Suskaičiavau sugulusių 11 vyrų, o dar trys bėgo į kairę. Palaukęs, kol raketa užges, pasitraukiau toliau nuo pirties. Vėl iškilo raketa, būrys vyrų sugulė, o trys jau buvo toli nubėgę. Raketai užgesus parėjau į stovyklą. Po pusvalandžio pradėjo rinktis vyrai. Visi sugrįžo. Pasirodo, jau apsupo namą. Puntukas parbėgęs paskelbė pavojų. Išsivedė nepažįstamąjį ir liepė klausinėti, kas eina. Kai šis paklausdavo, viskas nutildavo ir niekas nešliaužė. Kiek pabuvus ir vėl šliaužia. Buvo girdėti, nes buvo pašalę. Taip du kartus paklausė, ir vis niekas nieko neatsakė. Mūsiškiai girdėjo, kad kažkas yra prie tvarto, kluono ir svirno. Netoli mano posto sutiko keturis stribus, iš kurių vienas MGB leitenantas. Mūsiškiai klausia, kas eina, o jie tyli. Puntukas paleido seriją iš automato –

Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo

leitenantui kliuvo į pilvą, o kiti trys pabėgo. O tas, kurį buvome radę pas ūkininką, pasislėpė ir daugiau jo neradome.

Po tų įvykių pradėjo mažėti mūsų eilės. Nežinomomis aplinkybėmis dingo Samanius, po to Patrimpas, Perkūnas ir kiti. Likome tik mudu su Smarkuoliu. Stovyklavome miške bunkeryje. Netoli mūsų bunkerio pjovė biržę ir visur buvo išvaikščiotas sniegas ir žolė. Dažnai išeidavome, užminavę priėjimus prie bunkerio. Niekas mūsų buvimo vietos nežinojo, nors ji arti kelio į 4-ą Būdų kaimą.

Po kiek laiko sutikome Alesių Sidarą. Kas jis toks, žinojau iš Račiuko. Be to, aš pas juos specialiai užeidavau dieną, palikęs pamiškėje saugoti Smarkuolį. Kai užeidavau į kambarį, Alesius tuoj iškeldavo ant karties skudurą. Tai ženklas MGB, kad aš esu pas juos. Pasijuokdavome iš to su Smarkuoliu ir tiek, nes nesinorėjo nieko jiems daryti, nors jis ir jo motina buvo užsitarnavę. Vis sakydavome, kad suspėsime.

Ir štai vieną dieną šildydamiesi saulėje išgirdome žingsnius. Žiūrime, bėga Marė Sidarienė. Vytis nesivijome, tik susiruošėme trauktis iš bunkerio. Eidami biržės pakraščiu, sutikome Marę. Kai paklausiau, kur ji vaikšto, atsakė, kad pasiklydo. Tačiau mums buvo aiškus jos paklydimas. Po savaitės sužinojome, kad MGB siautė ir rado tuščią bunkerį. Gailėjomės, kad neužminavome.

1946 m. pavasarį į mūsų gretas įsijungė Kauno vidurinių mokyklų jaunuoliai. Šie jaunuoliai prieš tai Aukštuosiuose Šančiuose buvo susibūrę į rezervinį partizanų būrį, kuris priklausė Didžiosios Kovos apygardos 6-am batalionui, kuriam tuo metu vadovavo Klemensas Gurskas-Riešutas. Rezerviniam būriui A.Šančiuose vadovavo IV vid. mokyklos moksleivis, slapyvardžiu Jurka. Slapyvardis jaunuoliui buvo duotas konspiraciniais sumetimais, norint suklaidinti MGB, nes tuo metu Kauno mieste naktimis siautė plėšikų gauja, "Juodoji katė" ("Čiornaja koška"), o gaujos nariai tarpusavyje vadinosi "jurkomis". Vėliau, kai šis jaunuolis atsidūrė Vaidoto būryje, jo slapyvardis buvo Rytas. Rezervinio būrio partizanai buvo ginkluoti, turėjo net atskirą pavadinimą – Didžioji Viltis. Ginklų sėkmingai įsigydavo 1945 m. A.Šančiuose netoli Ašmenos gatvės, kur trumpam poilsiui buvo atvežami iš fronto rusų kareiviai (buvusi vokiečių belaisvių stovykla buvo iškelta prie Petrašiūnų). Iš frontininkų dažniausiai už naminę degtinę išmainydavo arba nusipirkdavo šovinių ir ginklų: daugiausia trofėjinių

vokiškų automatų. Įgytus ginklus jaunuoliai pristatydavo į Pravieniškių ir Beištrakių miškus Didžiosios Kovos partizanams. Rezervinis partizanų būrys veikė iki 1946 m. vasaros. Tais pačiais metais saugumo darbuotojai jį susekė, dalis rezervinių partizanų buvo suimta, kiti pasitraukė į veikiančius Kauno apylinkėse partizanų būrius.

Tą pavasarį pasipildė ir mūsų gretos – atėjo Bevardis iš Rumšiškių, trejus metus vienas išbuvęs bunkeryje. Į mūsų kaimą atsikėlė rusų kareiviai – neva miško pjauti. Jie vaikštinėjo po miškus, buvome netgi susitikę, bet kadangi jie buvo be ginklų ir nieko mums nedarė, ir mes jų nelietėme. Vieną dieną smarkiai lijo, o mes neturėjome maisto. Apžiūrėjęs ūkį, kur sesuo (ji jau buvo išvežta) gyveno, civiliai apsirengęs dienos metu sugalvojau užeiti pas vieno stribo tėvus paprašyti maisto. Stribo motina prie namų tvarkė karves. Pamačiusi mane, pradėjo trauktis, aš paskui. Įėjusi į kiemą užkėlė vartus. Aš irgi į kiemą. Žiūriu, ji jau už kluono bėga. Pagalvojau, kad bijo, ir nutariau eiti į trobą pas tėvą. Bandau daryti duris iš kiemo – užrakintos, apėjęs iš kitos namo pusės pasiruošiau ginklą. Pradariau prieangio duris – nieko nėra. Atidaręs kambario duris pamačiau keturis vyrus. Žiūriu į juos, o vienas sako: "zachadi, zachadi" ("užeik, užeik"). Šoviau. Jie bandė slėptis po stalu, bet čia mano ginklas po pirmo šūvio užstrigo. Tada pasileidau bėgti. Jau buvau netoli miško, kai jie pradėjo šaudyti. Miške nutariau pasižiūrėti, kas atsitiko mano ginklui. Patraukus už spynos iškrito gilzė. Tada viskas paaiškėjo – dėdė man padovanojo lietuvišką pistoletą, o šoviniai buvo vokiški ir tilpo tik 12 šovinių. Kad būtų buvę tinkami šoviniai, būčiau juos pašventinęs kaip reikia. O dabar tik vienam kliuvo, o stribas, lįsdamas po lova, prasiskėlė kaktą. Vėliau sužinojau iš Račiuko, kad jie norėjo mane paimti gyvą ir nukankinti.

Netrukus su mumis susisiekė Uosis ir pasakė, kad jis pasitarė su Geneliu ir nutarė mane vietoj Perkūno, pakliuvusio į priešo rankas, skirti būrio vadu bei atstovauti kuopai, suteikiant kapitono laipsnį. Perskaitė įsakymą ir davė pasirašyti. Nuo to laiko daugiau Uosio nematėme – nutarėme, kad ir Uosis pakliuvo į priešo rankas. Nepasirodė ir štabo adjutantas Genelis. Taip ir likome be ryšio su štabu. Tuo metu apstojo ir siautimai, ir tik iš savo ryšininkų sužinodavome, kad mūsų pasirodymo vietose slapukauja stribai ar Kaišiadorių MGB.

Po kurio laiko su mumis užmezgė ryšį Griežto pavaduotojas, pasivadi-

❐ Jonas Ožeraitis 1947 m. Lietuvoje

❐ Jonas Ožeraitis 1990 m. Lietuvoje

❐ Lietuviai politiniai kaliniai. Sėdi: 1.Jonas Ožeraitis, 2.kun.Vaitelė. Stovi: 3. Bajoras. Vorkutos 4-os šachtos lagerio zona. 1954 m.

nęs Vėju. Vėjas informavo, kad negalima veikti be apygardos vado įsakymo. Iš jo sužinojome, kad dabar priklausome Didžiosios Kovos apygardos A rinktinei, Žaliojo Velnio jau nebėra. Kadangi tuo metu nebuvo 2-ojo bataliono vado, eiti šias pareigas paskyrė mane.

Nuo tada vėl prasidėjo siautimai. Siautė stribai ir Kaišiadorių MVD prie geležinkelio Pravieniškės-Karčiupis.

Iš Račiuko tuoj pat sužinodavau, kuriose vietose vaikščioti pavojinga. MGB žinojo, kur mes esame ir kada kur judame, bet pulti nepuolė – bijojo ar nenorėjo aukų. Jie rengdavo mums pasalas. Keletą kartų buvome į jas patekę. Bet ir patekę į pasalą mes ne bėgdavome, o puldavome juos, tad jie gaudavo nuo mūsų bėgti. Taip buvo suruoštos rimčiausios pasalos Beištrakių kaimo pamiškėje. Gerai, kad Račiukas mums juos iššifruodavo. Jis, būdavo, tuoj atidengia ugnį ir tuo praneša mums, kur jis yra, kad jo nenušautume.

Pamažu pradėjo nykti ir Riešuto būrys. Žuvo Genys, išduotas kažkurio ūkininko, po jo Vaidevutis, Riešutas. Ko gero, tai buvo apygardos vado Griežto darbas, nes atsiradus Vėjui, Griežto pavaduotojui, ir pradėjo siausti MGB. Jie imdavo siausti net prieš dar tik rengiamą partizanų susitikimą. Netrukus pakliuvau į pasalą. Besibeldžiant pas ūkininką, per langą sužeidė abi rankas. Mano draugai apšaudė namą ir priešą nukovė. Mane pervežė į saugesnę vietą – pas Černiauskus į Užtakų k. Slaugė ryšininkė Elena. Jau buvau nutaręs nusižudyti, nes labai kraujavau. Vėliau išsikviečiau mane prižiūrėti Salomėją Piliponytę-Rūtą. Anksčiau ji buvo ryšininkė, bet pradėjus MGB persekioti, įstojo į mūsų gretas. Mikas Černiauskas nešė vaistus, o Rūta prižiūrėjo ir maitino mane kaip mažą vaiką. Mikas buvo parvežęs ir gydytoją, nes žaizdos pradėjo pūliuoti. Negalėjau judinti nė vienos rankos pirštų. Atvažiavusi ryšininkė Elena nuvežė mane į Kauno ligoninę. Gydytojas mane, prisistačiusį Jonu Žukausku, priėmė kaip susižeidusį medžioklėje. Pagulėjęs ligoninėje truputį atsigavau. Seselės buvo labai mielos ir gerai su manimi elgėsi. Po dviejų savaičių paprašiau, kad mane išleistų.

Su Elena grįžome į mišką. Man sutvirtėjus nuvažiavome į Vilnių. Elena man surado kambarį Aviečių gatvėje. Po kurio laiko Vėjas mane įtaisė į vairuotojų kursus Olandų gatvėje. Pas mane apsilankęs Vėjas sakė, kad Palemone 1948 m. rugsėjo ar spalio mėnesį bus visuotinis partizanų susi-

❐ Jonas Ožeraitis su Ivoška (jo 4 broliai žuvo miške)

❐ Jonas Ožeraitis su draugu po 4-os šachtos kalinių streiko

❐ Lietuviai politiniai kaliniai (4-as Jonas Ožeraitis) 4-os šachtos lagerio zonoje Triušių kambarėlyje prieš streiką. 1957 m.

rinkimas, dalyvaus apygardos vadas Griežtas. Vėjas pas mane daugiau neatvyko, o aš nedalyvavau tame susirinkime. Po savaitės nuvažiavau pas draugus. Radau tik Smarkuolį su pusseserе ryšininke. Man papasakojo, kad į Palemoną nuvyko Jonas Černiauskas-Bevardis ir ryšininkė Narsutė, Riešuto būrio trys vyrai ir, kaip jis sakė, dvylika nepažįstamų partizanų. Visi dalyvavusieji žuvo, tik vienas pabėgo, atrodė, Griežtas. Pasirodo, Griežtas visus išdavė*. Smarkuolis tuo metu buvo išvykęs susitikti su mama, o aš, nesulaukęs Vėjo, galvojau, kad susirinkimas neįvyks, tai ir likome gyvi.

Grįžęs į Vilnių vis laukiau Vėjo ir toliau lankiau vairuotojų kursus, nes dar nevisai buvo sugijusios rankos.

NELAISVĖS PRADŽIA

1948 m. spalio 21 d. ryte apie 6 valandą ryšininkė Saliutė išvažiavo į Kauną pas seserį, kur norėjo susitikti su ryšininke Elena. Jausdamas neaiškų nerimą, vėliau išėjau į mokyklą. Mokykloje pamačiau keturis nepažįstamus vyrus. Jie įdėmiai mane stebėjo. Prasidėjus pamokai dėstytojas pranešė, kad bus praktinė pamoka, reikės išardyti variklį ir vėl jį surinkti. Pradėjome darbą. Ardydamas variklį pagalvojau, kad reikia nuleisti pistoleto gaiduką, kad netyčia neiššautų. Nusisukęs, kad kiti nepastebėtų, pakišau ranką po megztiniu ir nuleidau gaiduką. Variklį surinkau paskutinis, nes dar skaudėjo rankas. Dėstytojas patikrino atliktą darbą. Kiti mokiniai dar buvo prie variklių ir kalbėjosi.

Namo paleido apie trečią valandą. Einant pro duris prieš mane iššoko vyras ir paklausė pavardės. Išgirdęs, kad esu Jonas Žukauskas, davė ženklą kitiems dviems ir tie, griebę mane už rankų, nuvedė į mokyklos kiemą. Iš karto laikė stipriai, bet paskui truputį atleido, tada netikėtai trenkiau jiems alkūnėmis į pilvą ir pasileidau bėgti. Bėgdamas mėginau atlaužti pistoleto gaiduką, bet sugriebė už rankos. Sumušė ir išvilko į Olandų gatvę, kur stovėjo vokiškas lengvasis automobilis, ir nuvežė į Vilniaus saugumą. Kieme sustojo, uždarė vartus ir tada ištempė mane iš mašinos. Įvedė į didelį kabinetą ir pristatė nutukusiam pulkininkui. Pulkininkas kirto

---

* Apie šį susirinkimą plačiau žr.: J.Venckevičius. Palemono partizanų žūties 50-metis//LKA. Nr.24. P.197. – *Red. pastaba.*

❐ 1955 m. žiemą Vorkutoje

❐ Lietuviai (Jonas Ožeraitis II eilėje trečias) 32-os šachtos zonoje. 1956 m.

man per ausį ir aš pargriuvau. Kai atsigavau, liepė gulėti. Pulkininkas sėdėjo už stalo. Prasidėjo apklausa – vardas, pavardė, tėvo vardas, iš kur kilęs, kokiam būriui priklausiau. Vėliau atėję du čekistai išvilko mane iš kabineto. Vedė per trejas geležines duris. Paskui iškratę kišenes, išpjaustę iš kelnių ir švarko sagas, įvedė į kamerą. Kameroje buvo iš storų lentų sukaltas stalas ir suolas-lova iš dviejų lentų. Kas minutę prižiūrėtojas atidarydavo skylutę ir žiūrėjo, ką darau. Gulėti neleido, tik sėdėti ar vaikščioti, neleido net drabužių nusivilkti. Kameroje buvau vienas. Nei pasikloti, nei užsikloti nebuvo. Dvi dienas manęs niekas nešaukė. Per tą laiką tris kartus mėginau smaugtis, bet kai pridūstu, ranka nukrenta ir vėl atsigaunu.

Po dviejų parų apie 11 val. nakties nuvedė į trečią aukštą. Įvedė į 21-ą kabinetą, pasodino prie durų. Prasidėjo mano kančios. Nekalbėjau, apsimečiau, kad nesuprantu rusų kalbos. Pakvietė vertėją. Kol vertėjas išverčia, galvoju ką atsakyti. Atsakinėjau trumpais sakiniais. Mane daužė, kaip išmanė, spjaudė į veidą, laikė 7 paras karceryje, kuriame vanduo bėgo iš visų pusių per sienas ir lubas. Sudaužė galvą (ir šiandien blogai girdžiu), kojas (spardė iš priekio blauzdos kaulą), po nagais ir į neužgijusias rankų žaizdas kišo vielas. Prašiau, kad nušautų, bet sakė, kad dar ne laikas. Taip kankino visą mėnesį. Į kamerą nebepareidavau – parvilkę numesdavo ant grindų. Atsigavęs vargais negalais užlipdavau ant medinės lovos.

Po mėnesio dvi dienas nešaukė. Trečią dieną nuvedė į kitą – 24-ą kabinetą. Įėjęs papulkininkas liepė prižiūrėtojui išeiti, o pats atsisėdęs už stalo kažką ilgai rašė. Po to pradėjo mane kalbinti. Sako, gana tų popierių draskymo, gana tų tardymų. Ir pasiskaitęs iš kažkokio popieriaus, ėmė klausinėti. Ko manęs klausė, viską prisipažinau – padaręs ar ne, vis tiek, mat jau žinojau, kad man jau tas pats – ar prisipažinsiu, ar ne. Man svarbu buvo, kad ko nors neišduočiau. Galiausiai papulkininkas sako, kad aš per daug kaltės prisiimu. Aš atsakiau, kad jis man liepė sakyti teisybę, tai ir sakau. (Nieko neišdaviau, niekas dėl manęs nenukentėjo.) Buvo tik sunkus klausimas apie Miką Černiauską. Man sako tikrus faktus ir liepia prisipažinti, kai neprisipažįstu – daužo. Bet jei prisipažinčiau, jį pasodintų į kalėjimą, o juk jis mane slaugė. O jie man sakė, kad jis suimtas ir prisipažino, kad suves mus akistaton. Vieną dieną taip ir buvo. Pažiūrėjau į jį ir taip supykau, kad tick dėl jo kenčiu, o jis paskundė mane. Bet čekistai pirmiausiai

❐ Vladas Kneižys

❐ Jonas Ožeraitis 32-os šachtos statybos metu. 1956 m. Vorkuta

❐ Tundroje poilsiaujant su Vagnoriumi (Jonas Ožeraitis sėdi dešinėje.) 1958 m.

paklausė Miko Černiausko, ar šis pažįsta mane. Černiauskas atsakė, kad nepažįsta. Tada ir nurimau – jeigu tu manęs nepažįsti, tai aš tavęs juo labiau. Mus buvo suvedę ir dar du kartus, bet ir tada neprisipažinome.

Visą laiką buvau vienas kameroje. Po dviejų mėnesių perkėlė į kitą kamerą, ten jau buvome keturiese. Nors dar į tardymus šaukdavo, bet jau į dieną kartą arba kas antrą dieną. Tardymuose stengiausi nieko neišduoti. Dabar jie klausinėjo apie iš milicininko atimtą pistoletą – rusišką TT, su kuriuo ir paėmė. Raporte buvo parašyta, kad paėmiau automatą. Tada su tardytoju ir susiginčijome. Tardytojas supykęs išvarė mane į kamerą. Kameroje galvoju, kur čia šuo pakastas – kodėl reikalauja automato. Paskui prisiminiau, kad dar miške būdamas vadui raporte rašiau, kad paėmiau automatą, o jie, matyt, visus partizanų dokumentus turėjo saugume. Iš karto kaltinau apygardos vado pavaduotoją Vėją, nes visus raportus įteikdavau jam, bet vėliau susitikęs su ryšininke Elena išsiaiškinau, kad apygardos vadas Griežtas buvo saugumietis.

Kameroje susidraugavau su Stonkum iš Telšių. Jis man žemaitiškai pripasakodavo įvairiausių istorijų, kurių aš nesuprasdavau, ir vis klausdavau iš naujo. Tada jis man viską pasakodavo iš naujo literatūrine kalba.

Vėliau mane iškėlė į kitą kamerą. Joje kalėjo Plungės klebonas Būdvytis ir marijampolietis Rūškys. Klebonas buvo geras žmogus, iš tardymo pareidavo labai sumuštas. Jis pasakodavo, kaip per tardymą sukerta tardytojus, kad tie nebežino ko klausti.

Man atrodė, kad Rūškys buvo skundikas. Grįžęs iš tardymo girdavosi, kad davė valgyti, atsinešdavo į kamerą papirosų.

Kartą klebonas manęs paklausė, kur padėjau ginklus. Išgirdęs, kad viską atidaviau saugumui, užsipuolė mane, ką darysiu, kai vėl jų reikės. Atsakiau, kad man jų nereikės, nes su manim viskas aišku – vis tiek sušaudys. Paskui kleboną perspėjau, kad taip su niekuo nekalbėtų, nes dar Stonkus mane buvo perspėjęs, kad kiekvienoje kameroje yra šnipų. Aš ir saugojausi ką nors prasitarti ir kameroje, ir vėliau lageryje – su niekuo nekalbėdavau ir kuo mažiau draugavau.

Vėl pasikeitė tardytojas, jau trečias, šįkart rumunas* Sakijan, papulkininkis. Vėl pradėjo klausinėti visko iš pradžių. Man jau nusibodo tie pa-

* Turėtų būti armėnas. – *Red.pastaba.*

❐ "Komjaunuoliai" komunizmo statyboje. 32-os šachtos kelio tiesimas. 1958 m. Vorkuta

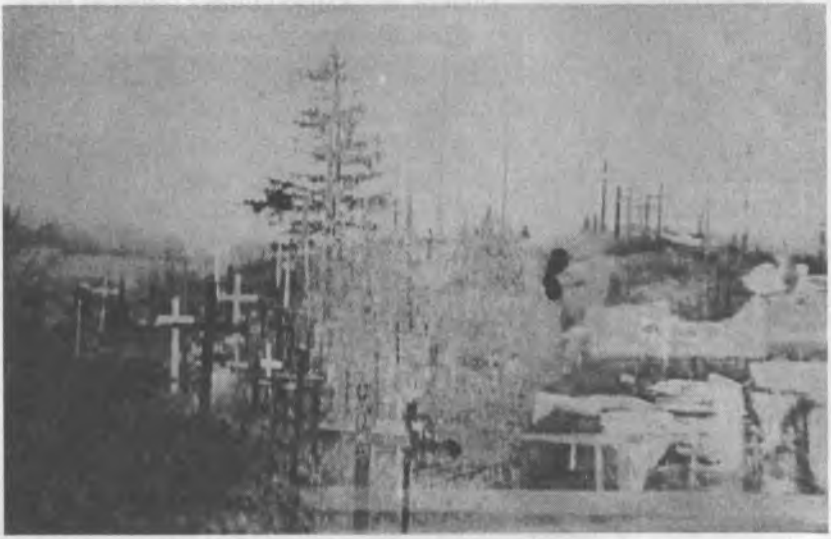

❐ 29-os šachtos sušaudytų po streiko kalinių kapai Vorkutoje

tys klausimai ir pasakiau, kad nustotų klausinėti ir greičiau sušaudytų. Mes su juo dar pasiginčijome, jis bandė mane patraukti į jų pusę, bet kai nieko nepešė, įpyko ir liepė išvesti atgal į kamerą.

Daugiau kaip savaitę nešaukė tardymui. 1948 m. gruodžio 24 d. buvo pranešta, kad mano byla baigta ir davė pasirašyti. Mandagiai pasakė: "Teper ždi suda" ("Dabar lauk teismo"). Neprisimenu kiek laiko dar išbuvau toje kameroje. Vieną dieną po pusryčių pravėręs langelį prižiūrėtojas pasakė: "Na bukvu O" ("Raidė O"). Pasakiau Ožeraitis. Liepė man ir Rūškiui susirinkti daiktus. Pasidarė linksma – didžiausias kančias jau ištvėriau. Mudu su Rūškiu išvedė iš kameros, o klebonas Būdvytis pasiliko.

Rūškys liko koridoriuje, prie kameros durų, o mane išvedė į kiemą. Paskui atvedė daugiau kalinių. Atvažiavo mašina su užrašais "Mėsa. Žuvis" ir visus suvarė į tą mašiną ir išvežė. Kur veža, nežinojome, nes mašina buvo be langų. Po kurio laiko atidarė duris ir pamatėme tokį pat kelių aukštų pastatą. Liepė išlipti. Išlipę apsidairėme – kiemas jau kitas, paskui paaiškėjo, kad mes Lukiškių kalėjime. Įvedė pro vartus į vidų. Koridoriai platūs, o per vidurį geležinis vielų tinklo aptvaras. Nuvedė į trečią aukštą ir suskirstė pagal pavardes į kameras. Kameroje, į kurią patekau, buvo daugiau kaip 20 kalinių. Radęs ant aukštutinių narų tuščią vietą ir apsigyvenau. Greta gulėjo žemaitis nuo Plungės Petrulis, su kuriuo susidraugavome. Man jis patiko – buvo linksmas, žinojo daug anekdotų. Kai tik nemiegam, tuoj ką nors sugalvojęs pasakoja.

Begyvenant Lukiškių kalėjime atėjo pranešimas. Iškvietė su daiktais iš kameros ir nusivedė į pirmą aukštą. Kabinete perskaitė nuosprendį, kad Maskvos trijulės esu nubaustas 25-eriems metams laisvės atėmimo. Bausmę atlikti ypatingo režimo darbo lageryje. Po nuosprendžio paskelbimo mane įkalino rūsio kameroje, kurioje buvo 12 kalinių nuteistų 25-eriems metams.

Taip prasidėjo kalinio dienos. Nežinau, kiek laiko ten praleidau, bet prisimenu, kad buvo jau pavasaris, kai mus aštuonis iškvietė iš kameros. Pasakiau savo pavardę, vardą, kada gimęs ir kiek nuteistas. Tada surikiavo koridoriuje gal 100 kalinių ir visus išvarė į kalėjimo kiemą. Kieme susodino į dengtas mašinas, uždarė duris ir kažkur išvežė.

Išlaipinę suvarė į didelę kamerą. Ten mūsų buvo daug. Visi lietuviai, nubausti 10-iai, 15-ai ir 25-eriems metams. Iš kitų kalinių sužinojome, kad

yra Verbų sekmadienis ir kad esame persiuntimo punkte. Kameros čia buvo didesnės, jautėmės laisviau, geriau nusiteikę. Daug girdėjosi visokių kalbų – greit bus karas ir mus išlaisvins iš šios peklos. Be to, buvo tokių, kurie gavo siuntinius ir pavaišindavo duona ar dešros gabalėliu.

Taip netikėtai nelauktai pašaukė mane. Atraportuoju vardą, pavardę, teistumą. Tada manęs klausia, nuo ko laukiu siuntinio. Sakau, nežinau, nelaukiu. Kai pasakė pavardę, aš pasakiau vardą. Tai man šv.Velykoms maisto atnešė Amylka Karalikė iš mūsų kaimo. Prisivalgiau pats ir pavaišinau tuos, kurie nieko neturėjo.

Dar po dviejų dienų vėl visiems liepė susiruošti ir su daiktais išvarė į kiemą. Kiekvieną šaukė pagal pavardę. Atėjo eilė ir "na bukvu O". Įvarė į mašiną su užrašu "Chleb" ("Duona"). Prigrūdo pilną mašiną, uždarė ir išvežė. Kai sustoję atidarė duris, pamatėme, kad esame geležinkelio stotyje, stovi gyvuliniai vagonai. Aplink išsirikiavę trys eilės MGB kareivių su šautuvais ir šunimis. Liepė visiems išlipti iš mašinos ir bėgti į vagoną. Taip visi bėgte ir subėgom. Senesnius, nepajėgiančius bėgti, mušė mediniu plaktuku per pečius, kad greičiau judėtų. Subėgome į pirmąjį sąstato vagoną. Uždarė. Po kurio laiko atvažiavo antra mašina ir ten buvusius tokia pačia tvarka suvarė į kitą vagoną. Per durų plyšius matydavome, kada atveža kitus kalinius. Beveik dvi paras išbuvome kaip silkės suspausti. Pirmą šv.Velykų dieną pajudėjo mūsų sąstatas į rytų pusę. Dienos ir mėnesio neprisimenu, tik žinau, kad buvo 1949 m. Važiavom ilgai, vis tolyn – lyg į rytus, lyg į šiaurę. Atidaro kartais vagono duris, įlipa kareiviai, suvaro visus į vieną vagono galą ir liepia nuogai išsirengti. Paskui liepia po vieną eiti į kitą galą ir, mediniais plaktukais mušdami, skaičiuoja. Priskaičiuodavo mūsų 85. Tada iškrėsdavo drabužius, kuriuose ką nors geresnio radę, pasiimdavo. Paskui duodavo karšto vandens, po gabalėlį duonos ir sūrios žuvies. Taip keliavom gal dvi savaites.

Kartą sustojus traukiniui perskaitėme užrašą – Vorkuta. Tada supratome, kad pasiekėme pasaulio galą. Po pusdienio atidarė vagono duris ir liepė lipti lauk. Išlipo gal trys ar keturi vagonai kalinių. Apstojo kelios eilės ginkluotų kareivių su šunimis, išrikiavo po keturis, rankos už nugaros ir bėgte kokius du kilometrus. Pribėgome iš tolo matomą vielomis aptvertą zoną su bokšteliais. Prie plačių vartų pasitikti kolonos išėjo keli kariškiai. Suvarė į barakus, mūsų ešelonas užėmė keturis. Apgyvendinę mūsų

baraką pirmą išvarė į valgyklą. Ten gavome po samtį sriubos, 200 gramų duonos ir kelis šaukštus kruopų košės. Kai grįžome į baraką, mūsų daiktus kriminaliniai kaliniai jau buvo patikrinę ir pasiėmę, kas jiems reikalinga. Kai kitą baraką varė į valgyklą, perspėjome, kad visi neišeitų, kas nors pasiliktų saugoti daiktus. Taigi jie pasiskirstė per pusę. Vos išėjus kaliniams į valgyklą, tuoj apie 30 vagių sulindo į baraką. Vos tik jie suėjo, mes paskui juos. Įėję į baraką pamatėme, kad čia jau vyksta kautynės. Mes užkišome visas skyles ir kad davėme vagims – kas kuo. Kai iš jų atėme įrankius, jie pasidavė. Iš viso pulko vagių tik du patys iššliaužė, kitus prižiūrėtojai išnešė. Mūsiškiams irgi kliuvo, bet visi vyrai jauni, stiprūs. Paskui mus išrikiavo, o vagys rodė į tuos, kurie juos mušė. Jie išrinko gal 10 ar 12 mūsų vyrų ir nusivedė į valgyklą. Po pusės valandos visus paleido. Pirma apklausė, o paskui pasakė, kad blogai mušė, nes "mūsiškiai jei duoda, tai daugiau jau jie nevaikšto". Grįžus suimtiesiems visi pasijuokėme, kad daugiau jau neateis vogti.

Bet ir paskui eidavome valgyti po pusę barako, o vagys stovėdavo šalia kelio ir gąsdindavo, bet nedrįso kabinti.

Taip pagyvenome kokias dvi savaites, paskui pėsčiomis išvarė į 8-os šachtos gyvenamąją zoną. Ten buvo apie 8000 kalinių, kriminalinių ir politinių. Visus patikrino gydytojų komisija, kurią sudarė kaliniai, tik vyriausioji gydytoja buvo iš laisvųjų. Mano ranka po sužeidimo išdraskytu kairės rankos delnu atrodė baisiai, nes kaulai suaugo dvilinki, sausgyslės sutraukti. Dešinėje rankoje didžiulė duobė tarp alkūnės ir peties ir trys skeveldros iki šių laikų yra tarp plaštakos ir alkūnės. O ir šiaip po tardymų ir kankinimų prastai atrodžiau. Dėl to mane priskyrė antrai paviršiaus kategorijai.

Paskyrė dirbti į statybas. Dabar jau neprisimenu, kiek ten dirbau, nespėjau ir susipažinti per tą laiką. Lietuvių buvo labai daug, šnekėjo, kad apie 2 tūkstančius. Mus išskirstė po barakus ir brigadas, tad retai ką ir sutinki. Kartą, eidami remontuoti valgyklos, lietuviai pasikvietė į talką. Baigus remontuoti juos nuvedė į virtuvę, o man atnešė miežinių kruopų su aliejumi kibirą. Tai aš tą kibirą kruopų ir sukirtau. Pilvą ištempė, o valgyti vis tiek norisi. Pavalgęs nuėjau į baraką ir atsigulęs užmigau. Manęs net patikrinimui nekėlė, nes galvojo, kad aš darbe. Rytą atsikėlęs jaučiausi sveikas, bet valgyti dar labiau norėjau.

Vieną rytą pašaukė mane su daiktais. Nuvedė į izoliatorių ir liepė laukti. Po kurio laiko atnešė sausą davinį – duonos, žuvies ir presuotų kruopų. Po dešimties minučių atėjo du ginkluoti kareiviai ir prižiūrėtojas. Taip ir iškeliavome – prižiūrėtojas pirmas, aš iš paskos, o paskui mane kareiviai. Keliavome kokius 4 km – į geležinkelio stotį. Įsodino mane į keleivinio traukinio garvežio vagoną. Vienoje pusėje koridoriaus grotuoti langai, kitoje grotuotos durys. Už durų vienas suolas apačioje, kitas viršuje. Mane nuvedė beveik į vagono galą ir paliko vieną. Galėjau daryti, ką norėjau – norėjau sėdėjau, norėjau gulėjau. Traukinys pajudėjo ir vis sustodamas važiavo, atrodė, į pietus. Kur veža, kodėl veža, niekas nepasakė. Kituose kupe girdėjau kalbant, bet nieko nemačiau.

Traukinys sustojo ir ilgokai stovėjo. Į vagoną įvedė tris vyrus ir nuvedę toliau užrakino. Iš kitų kupe paklausė, kokia stotis. Atsakė, kad Inta. Supratau, kad važiuoju atgal tuo pačiu keliu, iš kur atvežė. Po kokios paros kelionės naktį mus visus išlaipino ir nuvarė į Kirovo kalėjimo kalinių persiuntimo kamerą. Mane patalpino į kamerą, kurioje kalėjo 14 politinių kalinių. Kirovo kalėjimo kameroje išbuvau kokias dvi savaites. Per tą laiką toje kameroje beveik visi pasikeitė – vienus išvežė, kitus atvežė. Atėjo ir mano eilė. Vieną popietę iškvietė su daiktais, nuvarė į geležinkelio stotį ir vėl įsodino į keleivinį traukinį. Netrukus traukinys pajudėjo vakarų link. Po paros vėl išlaipino. Stoties pavadinimo nemačiau, nes vagonas buvo stoties krašte. Tik kalėjimo kameroje sužinojau, kad esu Vologdoje. Kameroje buvę 17 estų ir 8 latviai mane labai gražiai sutiko, pavaišino. Aš grįžau iš "didžiosios tėvynės", o jie važiavo. Juos buvo ką tik nuteisę ir visus 25-eriems metams. Kiek buvo kalbų, kiek klausimų.

Neilgai buvau lageryje, bet tą gyvenimą jau žinojau, todėl jiems ir papasakojau. Po kurio laiko juos išvežė. Atvežė kitus, tarp jų buvo ir lietuvių.

Po kurio laiko mane su daiktais nuvedė į geležinkelio stotį ir vėl veda prie garvežio. Traukinys stovėjo garvežiu į pietų pusę. Pajudėjome. Rytą prabundame – traukinys stovi, kur stovi – niekas nežino. Prastovėjome beveik visą dieną, tik vakare išgirdome, kad mūsų vagoną prikabino ir traukia kažkur. Traukinys pajudėjo į vakarų pusę. Nepraėjus nė parai, traukinys sustojo Vilniuje. Nuvarė mane į paskirstymo punktą. Čia sutikau Riešuto būrio partizaną Aidą, nors jis buvo paimtas metais anks-

čiau negu aš. Jį atvežė iš Taišeto lagerių. Nei Aidas, nei aš nežinojome, kodėl mus sugrąžino. Ryte mus vėl nuvarė į traukinį ir išvežė į Kauno kalėjimą.

Po kurio laiko iškvietė mane tardymui. Kaišiadorių tardytojas Lapinas ir du saugumiečiai klausinėjo, kada aš Jurgiškių kaime pas Alionį degtinę gėriau. Kai pasakiau, kad neprisimenu, puolė mušti. Tada pasakiau, kad visai degtinės negėriau. Tada jie paklausė, kas man vaistus nešė, kai peršovė pilvą. Supykęs pakėliau baltinius ir megztinį, parodžiau pilvą ir sakau: "Žiūrėkit, kur peršautas". Net nustėro visi trys atsistoję ir sako: "Neperšautas!" Tuo ir baigėsi mano tardymas, tik dar paklausė, kur geriau – lageryje ar kalėjime. Atsakiau, kad lageryje.

Kalėjimo požemyje po šito išlaikė gal 9 mėnesius. Nuo rūgščios duonos pradėjo skaudėti skrandį. Laikas slinko pusėtinai: lošėme šachmatais ar ką nors pasakodavome. Keitėsi kaliniai, tačiau visada atkeldavo nubaustus 25-eriems metams. Kai budėdavo geras prižiūrėtojas, galėdavome daryti ką norime. Kartą jam pasiskundžiau, kad negaliu valgyti juodos duonos, nes graužia skrandį. Jis mane nuvedė pas gydytoją. Gydytoja apžiūrėjusi pervedė mane į kitą kamerą, pradėjau gauti ligonio maistą. Maisto buvo nedaug, bet nuo jo neskaudėjo skrandžio. Pasirodo, mano skrandis buvo paralyžiuotas. Po kautynių ištroškęs atsigėriau vandens iš briedžio pėdos ir pasijutau blogai.

Už sienos kitoj kameros pusėj buvo merginų kameros. Ėmėme kalbėtis morzės abėcėlės pagalba. Jos buvo turtingos – gaudavo maisto. Merginos per gerus pažįstamus arba pasivaikščiojimo metu per tvorą permesdavo maisto ir cigarečių. Galų gale pragręžiau sieną po lova į jų kamerą. Prasidėjo tiesioginis bendravimas. Daugiausiai kalbėdavau su Kazyte (pavardės neprisimenu). Rodos, buvo žemaitė. Po kurio laiko tą mūsų skylę išdavė. Į kamerą buvo atkelti keli džiovininkai. Vienam visą laiką bėgo kraujas. Man rodos, jis buvo šnipas, nes netrukus mane pagavo kalbantis su merginomis. Norėjo nubausti karceriu, bet ligoninės vyr.gydytoja nepasirašė ir likau nenubaustas. O skylę užmūrino.

Iš ligoninės pasitaisiusį sugrąžino į rūsį. Sulaukėme 1950 m. vasaros, nors kalėjime metų laikų kaitos nepastebi – tos pačios sienos ir ta pati elektros lemputė.

Vieną gražią dieną vėl prasidėjo mano kelionė į "plačiąją tėvynę". Iš

❒ Apsilankius Lietuvoje, buvusios tėviškės vietoje. 1961 m.

❒ Lietuvių sueiga tundroje. 1966 m. Vorkuta

Kauno kalėjimo mus, 47 kalinius, išvežė į Vilniaus paskirstymo punktą. Čia mūsų buvo jau apie 150. Ir vėl į traukinį, ir vėl judame į šiaurę. Pirmas sustojimas Vologdoje. Ten mus išlaipinę nuvarė į Vologdos paskirstymo kalėjimą. Didelėje kameroje buvo apie 100 žmonių, tarp jų latvių ir estų. Vologdoje išbuvome gal kokias tris savaites. Iš ten nuvežė į Kirovo kalėjimą. Čia kameroje mūsų buvo apie 20 ir išbuvome beveik du mėnesius. Šiame kalėjime buvo smagu, nes visi buvome jauni. Gerai prisimenu Varną – nedidelio ūgio, bet labai stiprus. Du stambius vyrus iškeldavo: vieną viena ranka, kitą kita ranka. Prisimenu ir Gliožerį, nes jis man atrodė nepatikimas – labai daug šnekėdavo ant valdžios. O tokie dažniausiai buvo skundikai – norėdavo kuo daugiau išgirsti, o paskui perduodavo kalėjimo administracijai.

Vieną gražią dieną išvarė mus visus į kiemą, patikrino ir po 45 suvarė į vagonus. Kiek tų vagonų buvo – neprisimenu, bet sąstatas nemažas. Ir vėl prasidėjo kelionė – pagal saulę įtarėme, kad į šiaurę. Po kiek laiko traukiniui sustojus per užkaltų langų plyšius perskaitėme – Inta. Tada pasidarė aišku, kad veža į Vorkutą. Taip ir buvo. Vieną šaltą pavasario rytą sustojus ešaelonui sužinojome, kad mes jau Vorkutoje. Atidarę vagono duris, visus išlaipino ir nuvarė, apsupę čekistų sargyba su šunimis. Nuvarė mus, kaip ir pirmąjį kartą, į Vorkutos lagerių paskirstymo punktą ir sutalpino į du barakus.

Kartą, eidami į valgyklą pietų, sutikome kriminalinius "blatniakus". Aš ėjau netoli Varno. Vienas, matyt, atamanas, norėjo pagaliu kirsti žemaičiui, bet Varnas taip griebė jam už gerklės, kad pagalys iškrito, o kitas mūsiškių nustvėręs tą pagalį smogė į galvą, kad vagis sukniubo. Užvirė kova. Vagių buvo apie penkiasdešimt, o mūsų du šimtai. Tiek jiems davėme, kad vieni gulėjo kaip negyvi, o kiti spėjo pabėgti. Nuo to laiko mūsų daugiau nekliudė. Kai eidavome į valgyklą, stovėjo pakelėse, kraipėsi, šaipėsi, bet nepuolė.

Paskirstymo punkte prabuvome gal dvi savaites, paskui surinkę mus nuvarė į 10-os šachtos zoną. Stovėjome ant kelio netoli zonos, o zonoje bemat susirinko būrys lagerininkų pasižiūrėti, ką čia atvarė. Vienas paklausė, iš kur mes. Įsižiūrėjęs į jį, pažinau Joną Šriubšą, su juo tarnavome pas ūkininką Marčiušį, abu grodavom pasikeisdami vakaruškose su jo bajanu. Kai šitai pasakiau jam, jis mane prisiminė.

Zonoje su juo tapome draugais. Jis šiame lageryje buvo jau penktus metus, turėjo pažįstamų, draugavo su valgyklos komendantu Adomu Žiogu.

Medicinos komisija mane priskyrė antrai darbo paviršiuje kategorijai ir paliko 10-os šachtos zonoje. Tinkančius dirbti šachtoje iškėlė į 11-ą šachtą. Jonas Šriubša paprašė Adomo Žiogo, kad šis mane įdarbintų valgykloje maisto dalytoju. Adomo Žiogo kaimynas Albertas Vilimas dirbo statistiku, skirstė kalinius į darbą. Taigi taip gavau darbą valgykloje ir visada buvau pavalgęs. Be to, maitinau Joną Šriubšą ir daug kitų vargšelių. Prieidavo vos gyvi prie langelio – kaipgi jiems neduosi valgyti. Kiti jau įsitaisė skuduru trinti maisto išdavimo langelį, kad nė lašo nebūtų ant jo. Mane pastoviai skųsdavo, kad maitinu visus, valgyklos vedėjas vis bardavo, o aš gindavausi, sakydamas, kad duodu tik tiems, kurie valo stalus ir langą.

Kartą, kai daviau valgyti bekojui Jonaičiui, pataikė prieiti iš nugaros valgyklos vedėjas ir laisvasis, vadovaęs maitinimui. Jie ėmė barti, o aš prisipažinau, kad daviau invalidui lėkštę sriubos. Daugiau jie man nieko nesakė ir iš darbo neatleido. Šiame darbe dirbau tol, kol Albertas Vilimas dirbo statistiku. Kai jį išvežė į kitą lagerį, mane iš valgyklos išvarė. Išvadino parsidavėliu, o tie, kuriuos maitinau, pamatę mane suko į šalį, kad nereikėtų susitikti.

Paskyrė mane į miesto statybą. Barako vyresnysis paskundė prižiūrėtojams, kad neklausau, nesilaikau tvarkos: kai liepė man plauti baraką, atsisakiau. Prižiūrėtojas už tai mane primušė. Paskui tą vyresnįjį gatvėje pagavęs atėmiau kastuvą ir būčiau nukirtęs, bet pasimaišęs Bronius Liutkevičius atėmė sutrukdė. Dirbdamas statyboje nelabai klausiau ir brigadininkų.

Kartą liepė išsemti vandenį iš gilios betoninės duobės. Kol buvau duobėje, ant manęs mėtė kastuvus, akmenis, sudaužė galvą, pečius. Apsimečiau, nebegyvu, tada nustojo. Jiems nuėjus, išlipau iš duobės virve, kuria sėmė vandenį. Kai išlipau iš duobės, tie, kurie traukė vandenį, šildėsi prie ugnies ir man sakė, kad jų čia tuo metu nebuvo.

Jonas Šriubša ir toliau mane gelbėjo. Per Adomą Žiogą įtaisė į šachtą prie ventiliacijos. Ten darbas buvo nesunkus. Kai atvažiuoja elektrovežis su anglies vagonais – duris atidarai, kai pravažiuoja – uždarai. Dabar jau neprisimenu, kaip įsigijau trečios klasės vairuotojų vadovėlį rusų kalba, vėliau ir lietuvišką kažkas padovanojo. Skaitydavau vadovėlį rusų kalba, o

kur nesuprasdavau, pasiskaitydavau lietuviškai. Išmokau viską mintinai – kaip maldaknygę. Paskui visus, dirbusius ventiliacijoje, nuvarė į dujų matuotojų kursus. Baigiau ir tuos kursus.

Mūsų viršininkas buvo lietuvis – 1941 m. tremtinys Dzedulionis nuo Paparčių k., Žaslių vls., į Vorkutą jį atvežė su mama.

Lageryje mums davė numerius – ant dešinės kojos ir ant pečių turėjome užsisiūti ant baltos medžiagos užrašytą numerį. Mano numeris buvo 1m952, jį gavau 1952 m.

Taip dirbau ir gyvenau iki, neprisimenu tikrai, 1953 m., kuomet mus perkėlė į 4-ą šachtą. Iš šios šachtos išvežė visus kriminalinius ir padarė politinių kalinių lagerį. 4-oje šachtoje mane pagal specialybę paskyrė į šachtą dujų matuotoju.

Darbas nesunkus, tik pavojingas ir teko būti žandaru, nes reikėjo prižiūrėti, kad būtų laiku sutvirtinta, nuo sutvirtinimo turėjo būti dirbama ne toliau kaip 2-3 metrai, be to, kiekvienoje darbo vietoje turėjo būti lempos matuoti dujoms. Negalėjau leisti dirbti, jei būdavo 1,5 procento dujų metano kiekis. Mūsų broliai to nesilaikydavo, nes norėjo įvykdyti normą, kad gautų 4-ą katilą, t.y. gautų didesnę maisto normą. Aš juos bardavau, bet nebaudžiau. Juk jei neleisiu dirbti, jie gaus tik pirmą katilą. Užtat pats gaudavau barti nuo viršininkų. Tik vienas dešimtininkas buvo geras, aš jam paaiškindavau, kad negaliu jų bausti, nes iš vieno katilo visi valgom ir kartu gyvename. Jis jiems uždaro darbo vietas, aš dar neatidarau, o jie, patraukę į šalį užtvaras, darbuojasi. Taip kartą tik per plauką likau gyvas. Laimei, mane užkalbino darbininkai, ir pasitraukiau, o jei ne, būtų nukritę 2 tonos akmens ant manęs. O kitą kartą vagonas prispaudė prie stulpo, bet ir vėl laimė mane lydėjo – sargas ištraukė. Sykį kitas dešimtininkas, smarkiai keikdamas mane, kad nepaisau taisyklių, paminėjo mano mamą. Taip supykau, kad šis vos spėjo pabėgti. Kai baigėsi pamaina, numerio nedavė, pasišaukė pas save. Aš jam paaiškinau, kad negaliu darbininkų bausti, nes jei nubausiu, jie gaus tik pusę maisto davinio. Daugiau jis nieko nesakė, bet aš neilgai jau ten dirbau.

Po kurio laiko, grįždamas iš darbo, prie zonos vartų sutikau Albertą Vilimą. Jis mane pakvietė užeiti. Pavalgęs nuėjau pas Albertą. Jis man pasiūlė eiti dirbti į valgyklą. Aš iškart sutikau, nes šachtoje santykiai darėsi įtempti. Liepė parašyti pareiškimą ir eiti pas vyriausiąjį aprūpinimo viršiš-

ninką. Parašiau pareiškimą ir nuėjau. Šis perskaitęs sako, kad dėl manęs nėra pareikalavimo. Kai šitai pasakiau Albertui, jis liepė man nesirūpinti.

Po kelių dienų grįžus iš darbo barake man pranešė, kad manęs ieškojo, kad eičiau dirbti į valgyklą. Išsimiegojęs nuėjau į valgyklą ir vėl pradėjau dirbti darbą, kurį dirbau 10-os šachtos zonoje. Vėl atsirado draugų, vėl pradėjo siūlyti lauktuvių iš siuintinių. Visus su siuntiniais variau lauk – kai buvau alkanas, niekas manęs nematė, o dabar, kai sotus, siuntinius siūlo. Sakau, valgykite savo siuntinius, o kai baigsite, ateikite, jei turėsiu, duosiu pavalgyti. Valgyklos vedėja buvo moteris ir prie mūsų nesikabinėjo, tik kartais virėjai keikdavosi, kad nemokame dirbti.

Po kurio laiko pasikeitė valgyklos vedėjas – atėjo toks čekistas ir ėmė sekti, prie visų kabinėtis. Kartą jis pamatė, kad daviau valgyti seneliui iš Žemaitijos. Kai jis pradėjo rėkti, padėjau samtį, nusivilkau chalatą, prijuostę ir išėjau. Dar tris kartus buvo atėję ieškoti, kad eičiau dirbti, bet aš nuėjęs pas Albertą pasakiau, kad į valgyklą dirbti neisiu. Albertas pervedė mane į invalidų brigadą. Čia jau visai lengva buvo – išvaro pašluoti ir visas darbas.

Netrukus nusibaigė Stalinas. Tuojau atrakino barakus, nuėmė lopus su numeriais, dar po kurio laiko pradėjo mokėti pinigus. Galėjai nusipirkti margarino, saldainių, duonos. Tada panorau ir aš dirbti, kad užsidirbčiau pinigų. Susitariau su Jonu Baltramaičiu, kad jis mane priims į lagerio statybos remonto dirbtuves. Abu pjovėme lentas ir kitokius statybos reikmenis. Gavę pinigų, nusipirkdavome margarino, kartais sviesto, saldainių. Taip visi pradėjo uždirbti. Kurie dirbo šachtoje, gaudavo daugiau, bet jiems visų uždirbtų pinigų neatiduodavo. Taip po truputį gyvenimas keitėsi. Sustiprėję darbininkai pradėjo spausti "blatnuosius". Jie paprastai dirbdavo nesunkius darbus – brigadininkais, viršininkais ir darbininkus skriaudė, mušė, vertė daug dirbti, atiminėjo maistą. Be to, "blatnieji" turėjo padlaižių, kurie juos aptarnaudavo. Padlaižiai į darbą neidavo, o gaudavo didelius atlyginimus, kuriuos jiems turėjo uždirbti darbininkai. Susiorganizavę darbininkai pradėjo naikinti "blatniuosius". Kartais iš po nakties rasdavo kokius keturis papjautus. Vieną naktį sužinojo, kad "blatnieji" slepiasi būre (nuo zonos atitvertas barakas, kuriame laikydavo nusikaltusius viršininkams kalinius. – *Aut.pastaba)*, o į ten įeiti negalima, nes bokšte stovi sargybinis. Kaliniai naktį prišliaužę pradraskė vielas ir sulindo į zoną. Ap-

vertę bokštelį su sargybiniu ir išmetę jį už lagerio zonos, okupavo būrą ir iššudė "blatnuosius", tik vienam pasisekė ištrūkti ir pribėgti prie vartų sargybos.

Tuo "blatnųjų" era baigėsi, o visi padlaižiai buvo priversti dirbti. Tada jau darbininkai po darbo ilsėdavosi, o padlaižiai dirbdavo ištisą dieną. Paskui prasidėjo streikai – sustreikavo 29-os šachtos darbininkai. Prasidėjo kova. Kariuomenė šturmavo lagerį, iššaudė daug kalinių, tarp jų ir mano draugą Varną, kilusį nuo Jurbarko. Jis buvo labai stiprus ir gražus vyras, tikras Lietuvos patriotas.

Po savaitės sustojo 3-ia ir 4-a šachtos, mat šių šachtų zonas skyrė tik spygliuotos vielos tvora ir darbininkai tarpusavyje susišnekėdavo. Dvi savaites nėjo į darbą. Zoną apgulė kariuomenės būriai. Tačiau į zoną neįleido nei prižiūrėtojų, nei kariuomenės, tik lagerio ir šachtos viršininkus. Galėjo įeiti ir tie prižiūrėtojai, kurie nebuvo padarę ką nors blogo kaliniams. Per dienas zonoje dainavo, grojo kalinių orkestras. Skundikams buvo blogos dienos. Vienam tokiam Kaziui Rymui sudaužė akinius, kad nieko nematytų. Viršininkų buvo reikalaujama iškviesti iš Maskvos generalinį prokurorą. Tol darbininkai neis į darbą, kol jis neatvažiuos. Streikui vadovavo ukrainietis. Po dviejų savaičių pranešė, kad atvažiavo iš Maskvos delegacija – generalinio prokuroro pavaduotojas ir daug kitų, gal 10 žmonių. Kaliniai paruošė maskviečiams sceną, kad galėtų aukščiau užsilipti ir kad geriau matytųsi. Atvykėliai užlipę į sceną ėmė rėkti, kad sušaudys, jei neisime į darbą. Po šių žodžių kaliniai, surikę "ura", puolė ant scenos. Tie išsigandę pakėlė rankas, pareikalavo sustoti ir pasidomėjo, ko mes reikalaujame. O reikalavome, kad būtų sudaryta komisija ištirti lagerių viršininkų elgesį, peržiūrėtų bylas ir nekaltus išleistų į laisvę. Po ilgų derybų atvykėliai sutiko įvykdyti reikalavimus, bet prašė, kad eitume į darbą. Kaliniai nusileido ir jau 4 valandą išėjo dirbti į šachtas.

Mano bendradarbis statybos inžinierius Latvys mums su Jonu Baltramaičiu užrašė, kad mes abi savaites dirbome, nors į darbą nėjome kaip ir visi.

Po truputį mūsų lageris ėmė baigtis – vienus išvežė į kitus lagerius, kitus išleido į tremtį. Aš patekau į 32-os šachtos zoną. Šachta buvo jau baigta, bet nebuvo geležinkelio. Paskyrė mane į geležinkelio statybos brigadą. Vyriausias buvo laisvas rusas. Skirstydamas darbus, pasižiūrėjo į mane

❒ Žmona ir sūnus prie šiaurės žirgų. 1967 m. Vorkuta

❒ Prie savo naujojo automobilio su šeima Vorkutoje

ir, matyt, pamatęs, kad esu silpniausias ir su visais kartu dirbti neįstengsiu, paklausė, ar sutikčiau tvarkyti įrankius. Tai yra daryti kastuvams, kirtikliams kotus ir panašiai. Sutikau. Taigi šiltai būdelėj sėdėjau, kūrenau geležinę krosnelę, drožinėjau kotus. Tas rusas brigadininkas mėgo išgerti, tai pas mane ant suolo dažnai miegodavo, paprašęs, kad prikelčiau, jei ateis koks nors viršininkas. Tai aš taip prie langelio sėdėdavau ir saugodavau, kad kas neužeitų – tai štai kokį turėjau darbelį. Kai baigėsi mėnuo, visi net išsižiojo – jis, pasirodo, visus užrašė kaip laisvuosius ir visi gavome algas. Aš jaučiau, kad tiek neuždirbau – juk per dieną vieną ar du kastuvus pataisau ir viskas.Todėl iš atlyginimo brigadininkui duodavau 100 rublių. Kiti duodavo ar ne, nežinau, bet manim jis buvo patenkintas. Taip ir dirbau, kol užbaigė geležinkelį.

Vėliau mus visus paskyrė į aplinkos tvarkymo brigadą, nes pastačius šachtą reikėjo sutvarkyti aplinką. Vieną rytą eidami į darbą nustebome – nei bokšteliuose sargybos, nei prie vartų. Ir šachtos zonoje niekas nepasitiko – kaip ėjome, taip nuėjome. Vėliau dešimtininkas mums paaiškino, kad lageriui nuimta sargyba ir dirbsime kaip laisvieji.

Šachtą pridavus netekau darbo. Brigadininkas įdarbino mane geležinkelio stotelės budėtoju. Nuvedė mane į Vargu-Šoro geležinkelio stotį, pristatė geležinkelio stotis viršininko pavaduotojui lenkui. Paklausinėjęs apie mano praeitį priėmė mane į darbą. Iš pradžių, kol išmokau elgtis su aparatūra, pabuvau mokiniu. O darbas nesudėtingas, greit viskas paaiškėja.

Parą budėjau, dvi buvau laisvas. Laiko turėjau daugiau. Mokiausi iš knygų vairuoti. Sužinojęs, kad 30-oje šachtoje vyksta vairuotojų kursai, kreipiausi į dėstytoją, kad ir mane priimtų, nors kursai jau baigėsi. Pasisakiau, kad viską išmokau iš knygų ir galiu laikyti egzaminus. Dėstytojas įtraukė mane į sąrašą, o aš už tai jam nupirkau butelį degtinės.

Kadangi buvau daug mokęsis, be to, prieš egzaminus dėstytojas davė knygą su klausimais, į egzaminą ėjau be baimės – techniką išlaikiau ketvertu, o eismą penketu. Didžiausias uždavinys buvo praktinis važiavimas. Atsisėdęs su inspektoriumi iš karto daviau 25 rublius, kad nevarinėtų. Davė pavažiuoti truputį pirma pavara ir parašė trejetą. O aš apsidžiaugiau, kad esu vairuotojas.

Po kurio laiko zoną, kurioje gyvenau, panaikino ir padarė iš tų barakų butus laisviesiems. Mus perkėlė į 30-os šachtos zoną, kurioje buvo garažas

❒ Šv.Kalėdos 1967 m. Vorkutoje

❒ Prie pirmojo autobuso dirbant Lietuvoje. 1970 m.

ir autokolona, tad panorau dirbti vairuotoju. Autokolonos viršininkas buvo Latvijos žydas. Tas pats ukrainietis, kursų dėstytojas, vyriausiasis mechanikas, davė man mašiną ZIS 585. Pradėjau ją tvarkyti – nieko neklausiu, viską mėginu pats. Susitvarkiau, užsivedžiau ir pradėjau važinėti. Iš pradžių į liniją neišleido, galėjau važinėti šachtos zonoje. Netikėtai šachtos viršininkams prireikė pavažiuoti toliau. Liepė ir važiavau, nes jau pravažinėjau šachtoje mėnesį, kitą, įgijau įgūdžių, pasijutau drąsiau.

Dirbdamas mašina susirgau gerklės džiova. Jau ir anksčiau blogai jaučiausi, bet paskui pradėjo labai skaudėti gerklę. Lagerio gydytojai nekreipė dėmesio. Sužinojęs, kad 29-oje šachtoje dirba lietuvis gydytojas Stonys, buvęs politinis kalinys, kreipiausi į jį. Jis apžiūrėjo mane ir nusiuntė į Vorkutos polikliniką. Gerklės gydytoja žydė apžiūrėjusi mane nustebo, kad aš dar gyvas – trys balso stygos ir visas gerklės paviršus džiovos suėstas. Paskambino į miesto ligoninę ir paskui pareikalavo paso. Kadangi paso neturėjau, paskambino į spec.skyrių. Ten pasakė, kad manęs negalima guldyti į miesto ligoninę, nes esu kalinys, ir kad man priklauso gydytis Rešiotų kalinių ligoninėje. Tačiau iš lagerio į lagerį nesinorėjo. Davė gydytoja man vaistų ir liepė pasirodyti po trijų dienų. Kai nuvažiavau po trijų dienų, ji pasakė, kad galiu gultis į miesto ligoninę ir davė siuntimą. Ligoninės vedėja, baltarusė, buvusi politinė kalinė, buvo gera specialistė. Po mėnesio pasijutau daug geriau, tačiau ligoninėje praleidau devynis mėnesius. Baltarusę perkėlė į Leningradą, o į jos vietą atkėlė latvį, taip pat buvusį kalinį. Mane laikė, kiek galėjo. Kai pavasarį privažiavo daug sergančių džiova ir nebuvo kur jų guldyti, mane pasikvietę paklausė, ar sutikčiau, kad išleistų iš ligoninės. Gavau antrą invalidumo grupę.

Parvažiavęs iš ligoninės atidaviau dokumentus savo poliklinikai. Vyr.gydytojas paklausė, ar dirbsiu, mat aš tada gyvenau laisvu palengvintu režime ir lageris manęs nemaitino – gyvenk kaip nori, tik kartą per savaitę užsiregistruok pas komendantą.

Nuėjęs į garažą prisistačiau ir paklausiau, ar priims dirbti. Priėmė ir davė naujesnę mašiną. Dirbdavau vieną, o kartais ir dvi pamainas, gaudavau apie 180 rub. Pavalgyti užteko. Nusipirkau stalinį laikrodį, kostiumą, paltą. Kartą pasišaukė prižiūrėtojas, kuris mane registruodavo, ir liepė vesti arba nors pažymą, kad vedęs, pristatyti. Pasirodo, lagerio viršininkams buvo įsakyta nevedusius vairuotojus komandiruoti tolyn į šiaurę, į Cholmer-

ju šachtas. Aš tam prižiūrėtojui atveždavau, ko jis paprašydavo, ir paveždavau, kai jam reikėdavo, todėl jis nenorėjo manęs išleisti, mėgino įkalbėti vesti. Vesti galima, bet ką? Lietuvaičių nėra, o rusių nenoriu. Be to, turėjau mergaitę, su kuria karves ganydamas pradėjau draugauti. Buvau nusiteikęs nevesti, kol nesužinosiu, ar ji ištekėjusi. Jei bus ištekėjus, tada ieškosiu kitos. Taigi išvažiavau į šiaurę. Ten sužinojau, kad į valdžią atėjo Chruščiovas.

Netrukus mus surinko ir uždarė į lagerį TEC-2 su sargyba. Kadangi buvau antros grupės invalidas, į darbą nevarė. Šliaužiojau be darbo po zoną, paskui pradėjau drožti šachmatus. Turėjau nusipirkęs akordeoną, tai kai įkyri šachmatai, pasiimu jį ir groju. Tai žaidžiam šachmatais, tai drožiu šachmatus, parduodu, gaunu kokį rublį.

Kartą pro miegus išgirdau minint mano pavardę. Pasirodo, manęs ieško buvęs mūsų būrio vadas Jaromskas-Perkūnas. Jis anksčiau pakliuvo, bet aš apie tai nieko nežinojau. Jis kalėjo Intos lageriuose.

Chruščiovas iš Komijos surinko politinius kalinius ir suvarė į TEC-2 lagerį. Beveik po metų iš TEC-2 pradėjo vežti į Mordovijos lagerius. Ten ir išvežė mano gerą draugą Valterį Pupkulį. Manęs nevežė, nes jau baigėsi bausmės laikas – su užskaitymais buvo likę pusantro mėnesio.

Po pusantro mėnesio mane pristatė į teismą. Mat prie Chruščiovo pasikeitė užskaitymų tvarka: jie dabar buvo charakteristika teismui, o teismas spręsdavo – paleisti ar palikti. Teisme advokatu buvo viršila. Atsistojęs pasakė, kad lageryje nusikaltimų nepadariau, įsigijau vairuotojo, dujų matuotojo šachtoje ir santechniko specialybes. Sako, gali gyventi laisvas ir dirbti. Išleido iš lagerio be teisės važiuoti į tėvynę. Užsirašiau, kad vyksiu gyventi į Intą.

Taip ir padariau. Intoje darbo yra, bet neturiu kur gyventi. Ten ne toks atšiaurus klimatas, bet turėjau grįžti atgal į Vorkutą. Vorkutoje susiradau draugą Petrą Mikėną, kuris mane priėmė gyventi ir priregistravo.

Kai užėjau 30-os šachtos garažą ir mane pamatė garažo viršininkas Latvijos žydas Salamonas, nedavė net išsižioti. Tuoj ištraukė popieriaus lapą, pieštuką ir sėdėjo prilipęs, kol parašiau pareiškimą į darbą. Taip vėl tapau Salamono darbuotoju. Davė naują mašiną – benzovežį. Taip prasidėjo tremtinio gyvenimas. Petras Mikėnas maitino pirmąjį mėnesį, kol gavau atlyginimą. Paskui pradėjau savarankiškai gyventi. Darbas sekėsi gerai, nes nuo

mažų dienų buvau pripratęs dirbti. Mašiną prižiūrėjau, ir ji man gerai tarnavo. Metus išdirbęs ir pasiilgęs tėvynės, nutariau parvažiuoti aplankyti artimųjų. Brolis gyveno Vilniuje, sesuo jau buvo grįžusi iš tremties ir, kadangi tėviškėje jai neleido gyventi, gyveno prie Baltarusijos. Pavaikščiojau savo gimtaisiais takeliais, sužinojau, kad mano vaikystės meilė jau ištekėjusi, ir išvažiavau į Vorkutą.

Grįžus į Vorkutą pradėjo man piršti merginą. Iš pradžių ji parašė laišką, o paskui ir atvažiavo pas mane. Pagyvenome susituokę iki kitų atostogų ir išvažiavome į Lietuvą, kur žmonos tėvai iškėlė vestuves. Po atostogų grįžome į savo butą, kurį gavau iš darbovietės. Prasidėjo šeimyninis gyvenimas ir sunkios dienos. Pristatė seklį, kuris ėmė ardyti gyvenimą. Ilgai nieko nesuprtau: kai tik pavalgau žmonos pagaminto maisto – sergu, kai žmonos nėra – sveikas. Aš ją kaltinau, o ji verkdama teisindavosi, kad nieko blogo nedaro. Taip gimė sūnus, paskui dukra, o man su sveikata tik blogiau. Po 10-ies mūsų bendro gyvenimo metų Vorkutoje, kartą susirgęs užpykau ir liepiau žmonai palikti mane. Ji su vaikais išvažiavo ir visos mano ligos baigėsi. Tris metus gyvenau vienas ir sveikas. Paskui panorau nuvažiuoti į Lietuvą, pamatyti saviškius. Apvažinėjau gimines, paskui nuvažiavau vaikų pažiūrėti. Atvažiavusį sutiko šiltai tiek vaikai, tiek ir žmona su tėvais. Pradėjo visi prašyti, kad grįžčiau. Susiradau darbą Kretingalės tarybiniame ūkyje, davė butą. Gargždуose pasų stale peržiūrėję mano dokumentus pažadėjo priregistruoti. Nelaukęs atostogų pabaigos nuvažiavau į Vorkutą, atsiskaičiau su darboviete, užpirkau vagoną. Susikroviau visus daiktus, pridaviau butą ir parvažiavau.

Pradėjęs dirbti pridaviau dokumentus priregistruoti. Po mėnesio pašaukė mane į Gargždų pasų stalą ir liepė per parą išvažiuoti iš Lietuvos. Ką dabar daryti? Išleidau pinigus, išėjau iš darbo, praradau butą. Kaip dabar vėl pradėti gyventi? Nuėjau į Kretingos bažnyčią, pasimeldžiau prie šv.Antano, paprašiau, kad padėtų. Išėjęs iš bažnyčios nutariau dar kartą užeiti į Kretingos pasų stalą. Užėjęs pas pasų stalo viršininkę paklausiau, ar gali mane priregistruoti. Ji paprašė mano ir mano žmonos dokumentų. Nuvažiavau pas žmoną, paėmiau jos pasą. Patikrinusi, viršininkė liepė važiuoti į apylinkę prisiregistruoti. Apylinkėje po kokio pusvalandžio gavau priregistruotus pasus. Pats nepatikėjau tuo, kas įvyko.

Pradėjau ieškotis darbo. Vidmantų tarybinio ūkio direktorius, pažiūrėjęs į mano dokumentus, pasakė, kad neturi darbo – mašinos visos užimtos, o mano vairuotojo pažymėjimas 1 klasės, todėl kito darbo duoti negali. Liepė ieškotis kitur.

Nuvažiavau į Kretingą pasiteirauti dėl darbo. Patikrinę mano dokumentus, liepė rašyti pareiškimą dirbti autobusu. Dar norėjau pasitarti su žmona, bet neišleido, todėl turėjau sutikti. Dirbti buvo sunkiau negu su sunkvežimiu. Žmonių trūko, o autobusas senas, poilsio dienų beveik neturėjau. Vorkutoje buvau gavęs tris naujas mašinas. O su senu laužu nežinia kaip seksis. Dirbau, o laisvu laiku remontavau, kad galėčiau dirbti. Gal po poros mėnesių gavau naują autobusą, paskui antrą, trečią. Patiko viršininkams, kad gerai dirbu, todėl kai tik gauna naujų autobusų, tai ir duoda man. Viena bėda, kad į darbą reikėjo važiuoti 14 kilometrų. Tik pradėjus dirbti, išsikvietė saugumas. Nufotografavo, po kelis kartus paėmė pirštų antspaudus, paskui nusivedė į kitą kabinetą ir pradėjo prašyti, kad padėčiau dirbti. Aš jų paklausiau, kuo galiu padėti. Sako, kad praneščiau, kas ką kalba, ką daro. Tada supratau, kad mane verbuoja. Pasakiau, kad už tokius dalykus karia, o aš noriu su švaria sąžine gyventi. Mane paleido, bet paskui užpjudė savo "šunimis". Ką matau ar galiu matyti, tuoj ant manęs bėdą verčia, kad aš padariau. Taip supratau, kad čekistai niekada nepaliko manęs ramybėje*...

1990 m. gruodžio 30 d.

---

* Tolimesni Juozo Ožeraičio užrašai pasakoja apie jo gyvenimą Lietuvoje. Autoriui sutikus, šį nuoširdų gyvenimo aprašymą redakcija literatūriškai sutvarkė. Dėl įvairių priežasčių autorius smulkiai neaprašė savo gyvenimo aplinkybių, taip pat visko iš partizaninio gyvenimo, "nes dar valdo čekistai, kurie neduoda man gyvent". Iš tikrųjų mes beveik nieko nežinome apie tą moralinį terorą ir spaudimą, kurį juto buvę laisvės kovotojai. Šimtatūkstantinės KGB šnipų ir informatorių armijos veiksmai dar tebelieka paslaptyje... – *Red. pastaba.*

Kaip obelis, mamyt, palinkus
Galva baltųjų jazminų.
Dar neseniai supai mažytį –
Dabar miškan gyvent einu.

Dar taip norėčiau bėgt per pievas
Ir žaisti kūdikiu mažu,
Bet mane miškas taip vilioja
Ir liepia žengt tėvų keliu.

Neverk manęs, brangi sesute,
Kad aš už grotų patekau –
Aš tėviškės laukus mylėjau,
Tėvynės ginti išėjau.

Neverk manęs, brangus broleli,
Kad aš tarp sienų keturių,
Aš nematau, kaip saulė teka,
Negirdžiu giesmių vyturių.

Dar taip norėčiau išeit į laisvę,
Pažvelgti į laukus,
Bučiuot žemelę – juodą šventą,
Kurią aplaisčiau aš krauju.

Gal reiks važiuoti į Sibirą
Tremtinių brolių aplankyt,
O gal į tolimą Vorkutą
Snieguose galvą paguldyt.

Ten nieks kapelio nesupils man
Ir nieks kryželio nesukals –
Tiktai šalnos pakąsti lapai
Nukris ant manęs ir pagels.

Aidas – Juozas Urbonavičius, g.1925 m., Neveronių k., Riešuto būrio partizanas, suimtas 1947 m., ž.1952 m. lageryje.

Alionis – Aleksas Alionis-Šaulys, g.1907 m., gyveno Kaišiadorių vls. Guronių k. Kardono eiguvoje, eigulys, žuvo 1945 04 12 kautynėse prie savo namų su kitais 10 partizanų.

Bevardis – Jonas Černiauskas, g.1919 m. Užtakų k., žuvo 1947 09 16 Naujasodžio k. (prie Palemono). Kiti autoriai nurodo jį turėjus ir Vaidoto slapyvardį.

Genelis – Benediktas Trakimas, g.1921 m. Naujažerio k., partizanas nuo 1944 12, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas, suimtas 1946 m., 1947-1957 m. kalintas Intoje. Miręs 1998 m.

Genys – Mykolas Cvilikas (Svilikas), g.1921 m. Karčiupio k. Riešuto būrio partizanas, žuvęs 1947 12 24 Samylų k.

Jurka – žr.Rytas.

Klevas – Stasys Juočys, g.1927 Rumšiškių k., ž.1947 m. Pavuolio k.

Lašas – Jonas Stankevičius, iš Klusų k. Žaslių vls., ž.1946 m.

Meška – Romas Randis, g.1925 m. Milžinų k., būrio vadas, suimtas, 1947-1957 m. kalintas Vorkutoje, ten ir mirė.

Merkys – Riešuto būrio partizanas, ž.1946 07 Romato miške.

Morka – Andrius Zdanevičius, g.1919 m. Guronių k., kuopos vadas, Livintų-Beištrakio miškuose, žuvęs 1945 04 12 Guronių k. kautynėse; kartu žuvo ir du jo broliai – Pranas-Burokas, g.1921 m., ir Ignas, g.1925 m.

Narsutė – Anastazija (Nastutė) Rumševičiūtė, g.1926 Kaugonių k., apygardos štabo ryšininkė, žuvusi 1948 m. Naujasodžio k. (prie Palemono).

Papartis – 23 būrio partizanas.

Patrimpas – Pranas Stanislauskas, g.1920 m. Palomenėje, suimtas 1945 m., kalintas Norilsko lageryje.

Perkūnas – Pranas Jaromskas, g.1918 m. Palomenėje, kuopos vadas, suimtas, 1948-1969 m. kalintas Vorkutoje.

Puntukas – Pranas Dzimidavičius, g.1925 m. Žaslių vls. Klusų k., sužeistas suimtas 1946 m., 1947-1955 m. kalintas Omske.

Račiukas – Pranas Tulkevičius.

Riešutas – Klemensas Gurskas, g.1917 m. Pabiržės k. Pažaislio vls., bū-

rio, 6-ojo bataliono vadas, žuvęs 1947 10 21 Svilionių k. Karmėlavos vls.

Riteris – Antanas Dzimidavičius, g.1922 m. Žaslių vls. Klūsų k., žuvęs 1946 m. Neprėkštos k.

Rytas – Augustinas Švenčionis, Kauno gimnazistas, nuo 1945 m. pogrindininkų būrio vadas, nuo 1946 m. 6-ojo bataliono partizanas, suimtas 1949 04 13, nuteistas 25 m., kalėjo Karagandos sr. Dženkazgano lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1957 m.

Sakalas – 23 būrio partizanas.

Samanius – Perkūno kuopos partizanas.

Smarkuolis – Stasys Grenda, g.1921 m. Kaišiadorių vls. Klevų k., žuvęs 1949 10 12 prie Karmėlavos.

Tarzanas – Jokūbas Sidaras.

Uosis – Petras Klimavičius, g.1913 m. Baroniškių k., Kaišiadorių vls., kuopos, bataliono, A rinktinės vadas, suimtas 1948m., nuteistas 25 metams, kalintas Mordovijoje, mirė 1965 m. Irkustko lageriuose.

Vaidevutis – Kazys Grėbliauskas, g.1927 m., Amalių k. Pažaislio vls., Riešuto būrio partizanas, žuvęs 1947 12 24 prie Samylų k.

Varguolis – Pranas Bauras, g.1921 m. Bagdoniškų k. , ž.1947 02 26

Vėjas – Pranas Žičius, g.1907 m., Kaišiadorių mokytojas, apygardos "vado" Griežto pavaduotojas, suimtas, 10 metų kalintas Intoje, ten ir mirė neaiškiomis aplinkybėmis.

Žaliasis Velnias – Jonas Misiūnas, g.1911, Didžiosios kovos rinktinės, vėliau apygardos vadas, 1947 m. sušaudytas Maskvoje.

Rodyklė sudaryta remiantis leidiniais (S.Abromavičius. Didžioji Kova. K1999; V.Lozoraitis. Kaišiadoriečių kančių keliai 1940-1953. Kaišiadorys 1999), LYA archyvine medžiaga bei TRMA saugomais partizanų sąrašais.

Albinas Milčiukas-Tigras

SIEKIANT LAISVĖS. DIENORAŠTIS

APIE DIENORAŠČIO AUTORIŲ

❒ Albinas Milčiukas-Tigras

Albinas Milčiukas, Felikso s., gimė 1922 m. Svėdasų miestelyje, Rokiškio aps. (dabar Anykščių r. Gimtinės vietoje seniūnijos centrinė ligoninė).

Partizanų gretose A.Milčiukas kovojo nuo 1945 m. sausio mėn. iki 1949 m. lapkričio 20 d. (suėmimo dienos). Slapyvardis Tigras. Dienoraštyje jis partizanas Indėnas. Per penkis partizanavimo metus A.Milčiukas-Tigras kovojo net penkiuose partizanų būriuose: Dragūno, Lengvenio, Tauro, Perkūno ir Kęstučio. Trumpą laiką (po 2-3 mėnesius) vadovavo partizanų būriams: 1945 04-06 – Lengvenio būriui, 1947 04-05 – Kęstučio būriui, 1948 10-1949 09 – Vytauto apygardos Jovaro kuopos OS sektoriui, 1949 09-11 – tos pačios kuopos žvalgybos skyriui. Visi paminėti partizanų būriai veikė dabartinio Anykščių r. teritorijoje, bet priklausė skirtingoms apygardoms: Lengvenio ir Kęstučio būriai – Algimanto apygardos Gražinos kuopai, veikusiai Troškūnų, Viešintų ir dalinai Subačiaus valsčiuose (Surdegio apylinkė), Tauro ir Perkūno būriai priklausė Vytauto apy-

gardos Jovaro kuopai, veikusiai Anykščių ir Debeikių valsčiuose. Buvo dvi pagrindinės priežastys, dėl kurių A.Milčiukas-Tigras dažnai keitė partizanų būrius. Viena – jis nenorėjo užsibūti vienoje vietoje, nes nuo to jis "susirgdavo", kaip rašo dienoraštyje pats. Antra, nuo 1942 m. kovojęs fronte, Tigras nepaisė partizanų vadų ir jų autoriteto: dažnai su jais ginčydavosi ir pykdavosi, todėl būdavo net išvejamas iš būrio, bet po kurio laiko vėl sugrįždavo. Tigro kovos draugai jo karštakošišką charakterį suprasdavo kaip sunkių sužeidimų fronte pasekmę. Kautynių metu išryškėdavo visai kitos charakterio savybės: A.Milčiukas pasižymėjo drąsa, įžvalgumu ir gera orientacija. Jis turėjo didžiausią karinį patyrimą: nuo 1942 07 iki 1944 03 A.Milčiukas-Tigras buvo vermachto karys, kovojo Rytų fronte prieš sovietų armiją, 1944 03-05 – Vietinės rinktinės 305 bataliono savanoris. 1944 07 į Lietuvą sugrįžus sovietinei armijai, A.Milčiukas, norėdamas nuslėpti savo dalyvavimą kovose su bolševikais, išėjo tarnauti į sovietų armiją. Po pusantro mėnesio apmokymų pateko į 16-ąją lietuvišką diviziją ir buvo išsiųstas į frontą. Kovose dėl Tilžės buvo sunkiai sužeistas (kontūzytas) ir pateko į karo ligoninę. Kiek pasitaisęs, su grupe sovietinių kareivių komandiruotas į Šiaulių aps. Viekšnių vls. rinkti maisto karo ligoninei. Iš ten 1944 m. gruodžio mėn. A.Milčiukas pabėgo. 1945 m. sausio mėn. pradžioje atvyko pas savo pusbrolį Boleslovą Skardžių į Anykščių vls., Vosgėlų kaimą. Sužinojęs, kad pusbrolis kovoja partizanų gretose Dragūno būryje, Albinas taip pat įsijungė į vietinių partizanų gretas. Partizanaudamas ne tik rašė dienoraštį, bet taip pat kūrė eilėraščius, fotografavo draugus, paruošė fotoalbumą kovos draugų atminimui. Didžiausias išlikęs partizano A.Milčiuko-Tigro atminimas yra jo dienoraštis, kuriame aprašytas Anykščių krašto partizanų gyvenimas, kautynės su priešu, apmąstymai apie jų ir Tėvynės likimą. Vaizdingai aprašyta tėviškės gamta. Visas dienoraštis parašytas atskirų apsakymų forma. Labiausiai stebina, kad dienoraščio autorius buvo savamokslis, baigęs tik 2 pradžios mokyklos skyrius.

1949 m. lapkričio 20 d. partizanas A.Milčiukas-Tigras buvo išduotas (išdavikas į gėrimą įpylė migdomųjų) ir Anykščiuose suimtas. Per tardymą A.Milčiukas-Tigras papasakojo tik apie save ir žuvusius kovos draugus ir nieko iš gyvųjų neišdavė. Buvo nuteistas 25-eriems metams lagerio ir 5-eriems tremties. Iki 1956 m. kalėjo Karagandos lageriuose. Po perteisimo bausmė buvo sumažinta kaip ir daugeliui politinių kalinių.

Grįžęs į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje. Vietinio KGB skyriaus saugu-

miečiai nedavė ramybės, nuolat kviesdavo pas save – bandė užverbuoti. Nepakęsdamas persekiojimo, grįžo į tremties vietą ir ten, šachtoje, neaiškiomis aplinkybėmis žuvo. Tiksli žuvimo vieta, data ir palaidojimo vieta nežinomos.

A.MILČIUKO-TIGRO APRAŠYTOJO KRAŠTO PARTIZANŲ VEIKLOS APŽVALGA

LLA Šarūno rinktinė, veikusi Utenos aps. 1945 m. birželio-gruodžio mėnesiais, buvo sukurta LLA Tigro rinktinės, veikusios Švenčionėlių apsk., štabo iniciatyva. 1945 m. birželio 12 d. įsakymu Nr.1 Šarūno rinktinės vadu buvo paskirtas V.Mikulėnas-Lubinas, Liepa. Rinktinė turėjo sujungti partizanų vienetus, veikusius Utenos apsk., o vėliau su Tigro rinktine sudaryti partizanų apygardą. Vykdant šią užduotį, 1945 m. vasarą ir rudenį buvo sukurta nauja 4-oji LLA (vėliau pavadinta 3-iąja LLA) Vytauto apygarda. Oficiali įsteigimo data – 1945 m. liepos mėn. Pirmuoju apygardos vadu tapo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės leitenantas, Tigro rinktinės vadas J.Kimštas-Dobilas. Su kitais apygardos štabo nariais jis 1945 m. vasarą ir rudenį keliavo po šiaurės rytų Lietuvą, lankydamas šiame krašte veikusius partizanų dalinius, norėdamas sujungti juos į apygardą. Jo kelionių metu apygardai vadovauti buvo pavesta LLA Šarūno rinktinės vadui V.Mikulėnui-Liepai.

Šarūno rinktinei priklausė LLA 2-oji Gedimino kuopa, veikusi Debeikių, Vyžuonų ir Leliūnų vls. 1945 m. gruodžio 1 d. Biliakiemio kaime Utenos vls., sunaikinus LLA Šarūno rinktinės štabą ir žuvus V.Mikulėnui-Liepai, rinktinės partizanai išsisklaidė. Rinktinės veikla buvo atkurta 1946 m. kovo mėn. Vytauto apygardos štabo iniciatyva. Pavadinta ji buvo ne Šarūno, bet Liūto rinktine ir veikė Utenos aps. Jos vadas Vytautas Pakštas-Vaidotas 1946 m. kovo 18-os dienos įsakymu įkūrė 6-ąją LLA Algirdo kuopą, veikusią Anykščių vls. Savarankiškai veikę Anykščių krašto partizanų būriai buvo įjungti į Vytauto apygardą. 1946 m. 6-ajai LLA Algirdo kuopai priklausė Beržo ir Perkūno būriai. A.Milčiuko-Tigro dienoraštyje aprašyta daugelis Perkūno būrio partizanų.

1946 m. liepos-rugpjūčio mėn. 6-oji LLA Algirdo kuopa buvo sunaikinta ir jos partizanų būriai išsklaidyti. Mažiau pažeistas išliko Perkūno būrys.

1946 m. spalio mėn. Liūto rinktinės štabas Anykščių krašte sukūrė naują 3-ąją LLA Jovaro kuopą. Jai priklausė J.Urbono-Lakštučio vadovaujamas

Perkūno būrys ir J.Kemeklio-Tauro vadovaujamas Tauro būrys, veikęs Debeikių vls. Šis būrys anksčiau priklausė LLA Gedimino kuopai.

1947 m. balandžio 19 d. Šiaurės Rytų srities štabo iniciatyva Aukštaitijoje buvo sukurta 4-oji LLA Algimanto apygarda. Rugsėjo mėn. prie šios apygardos buvo prijungta Jovaro kuopa. 1947 m. rugsėjo 1 d. apygardos vado įsakymu Nr.8 buvęs Jovaro kuopos vadas J.Urbonas-Lakštutis buvo paskirtas apygardos štabo nariu. 1948 m. vasario 2 d. Lakštučiui žuvus, kuopos vadu paskiriamas Tauro būrio vadas J.Kemeklis-Tauras ir kuopa vėl perduodama Vytauto apygardos Liūto rinktinei.

1948 m. spalio 1 d. Vytauto apygardos vado įsakymu Nr.10 J.Kemeklis-Tauras paskirtas apygardos štabo ryšių skyriaus viršininku. Jovaro kuopos vadu paskirtas J.Gaižys-Viesulas. Jis kuopą perorganizavo: sudarė trečią – Tigro būrį, o 1949 m. sausio 2 d. apygardos vado įsakymu buvo įkurtas ir ketvirtas – Užnugario būrys.

1949 m. vasario 13 d. žuvo šios kuopos vadas J.Gražys-Viesulas ir Tigro būrio vadas P.Mameniškis-Girėnas. Paskutiniu Jovaro kuopos vadu tapo A.Bagočiūnas-Dūmas, žuvęs 1951 m. balandžio 14 d.

LLA Šarūno rinktinė, veikusi Panevėžio apsk., buvo sukurta 1945 m. sausio mėn. Troškūnų vls. partizanų būrio vado, nepriklausomos Lietuvos kariuomenės viršilos A.Slučkos-Šarūno iniciatyva. Rinktinei priklausė Panevėžio apskrities Troškūnų, Šimonių, Viešintų bei dalinai Ukmergės apskrities Kavarsko, Utenos apskrities Anykščių, Panevėžio apskrities Raguvos, Subačiaus ir Kupiškio valsčių partizanai. Iki 1946 m. pavasario rinktinė veikė savarankiškai, o vėliau prisijungė prie 3-osios LLA Vytauto apygardos.

1946 m. buvo suformuota organizacinė Šarūno rinktinės struktūra. Ją sudarė keturios kuopos: 1-oji – Gražinos – veikė Troškūnų ir dalinai Raguvos, Subačiaus ir Anykščių valsčiuose; 2-oji – Algirdo – veikė Viešintų, Šimonių ir Kupiškio valsčiuose; 3-oji – Butageidžio – veikė daugiausia Kavarsko valsčiuje ir 4-oji – Mindaugo – veikė Kupiškio, Skapiškio ir dalinai Svėdasų valsčiuose.

1947 m. prie Šarūno rinktinės prisijungė Rokiškio apskrityje veikusios Dobilo kuopos partizanai.

1948 m. liepos mėn. šios kuopos pagrindu buvo sudaryta Kunigaikščio Margio rinktinė, apėmusi visus Rokiškio apskrityje veikusius partizanus. Rinktinė priklausė Algimanto apygardai.

1949 m. balandžio mėn. Šarūno rinktinėje buvo suformuota dar viena – 5-oji P.Plechavičiaus kuopa, kuri veikė Svėdasų vls. Šimonių girios rajone.

1947 m. balandžio 19 d. Šiaurės rytų srities vado įsakymu Nr.8 Šarūno rinktinės vadas A.Slučka-Šarūnas buvo paskirtas šios rinktinės pagrindu sudarytos 4-os LLA Algimanto apygardos vadu. 1947 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.3 Šarūno rinktinės vadu A.Slučka-Šarūnas paskyrė 2-os – Algirdo kuopos vadą Antaną Starkų-Montę. 1948 m. rugpjūčio 8 d. paskyrus A.Slučką Šiaurės rytų srities vadu, A.Stankus-Montė buvo paskirtas Algimanto apygardos vadu.

1949 m. liepos 7 d. Šarūno rinktinės vadu buvo paskirtas P.Plechavičiaus kuopos vadas St.Gimbutis-Tarzanas, kurį 1949 m. lapkričio 1 d. suėmė ir nuteisė mirties bausme.

Paskutiniu Šarūno rinktinės vadu 1950 m. sausio-rugsėjo mėn. tapo buvęs Gražinos kuopos vadas P.Tunkevičius-Kastantas. 1950 m. lapkričio 25 d. Šiaurės Rytų srities vado įsakymu Nr.9 likusieji Algimanto apygardos Šarūno ir Kunigaikščio Margio rinktinių daliniai buvo sujungti į Vaižganto rinktinę, kurią prijungė prie Vytauto apygardos.

Gintaras Vaičiūnas

MGB paėmus dienoraštį, jis buvo išverstas į rusų kalbą ir padarytos šios pastabos (rusų kalba):

Kaltinamojo Albino Milčiuko-Tigro dienoraštis, rastas 1949 metų gegužės mėnesį bunkeryje pas suimtą Počinską.

PAŽYMA

Suimtasis Milčiukas patrauktas baudžiamojon atsakomybėn sutinkamai su RTFSR B.K. 58-1a ir 58-11 str.

Tardymo bylos Nr.17435 (žr.75 psl.). Dienoraštyje minimos pavardės yra išgalvotos.

[Parašas neįskaitomas] 1950. VI. 9.

Vertėjo pastaba: slapyvardį Judėnas, rašytą iki šio dienoraščio 36-ojo puslapio pusės, reikia skaityti Indėnas.

Į rusų kalbą išvertė: LTSR MGB tardymo dalies vertėja j.ltn.Lineva. Originalas yra Albino Milčiuko, Felikso s., tardymo byloje Nr.17435. Teisingai: MGB tardymo dalies I skyriaus viršininkas

Dienoraščio paaiškinimus parengė Gintaras Vaičiūnas, spaudai parengė ir iš rusų kalbos vertė Bonifacas Ulevičius.

Albertas Tigras. SIEKIANT LAISVĖS

Kiekvienas blaiviai mąstantis Lietuvos pilietis mato ir supranta, kas ištiko mūsų mažą tautą po to, kai į mūsų žemę įsibrovė milijoninė armija puslaukinių, sužvėrėjusių bolševikų, kurie vos įžengę į Lietuvos kraštą neparodė lietuviams jokio, net mažiausio žmogiškumo. Žinoma, šito iš jų ir nebuvo galima tikėtis, nes mūsų žmonės seniai žinojo, kas tokie bolševikai... Gyva drama: nuo pirmųjų dienų kaimuose pilna bolševikų kareivių-enkavedistų. Lietuviai nestoja į bolševikinę armiją. Lietuvos jaunuoliai ieško, kur gauti ginklų, arba perka juos iš bolševikų kareivių ir eina į miškus, kur susibūrę ginkluoti priešinasi žvėriškiems NKVD organams.

Kiti dar lieka namie, nenorėdami palikti savo šeimos. Ateina kareiviai ir, pamatę namie jauną vyrą, kartais net nepatikrinę jo dokumentų, išsiveda į kiemą ir nušauna. Dega sodybos, o gaisrų liepsnas palydi laukinis bolševikų kvatojimas.

Baisi mirties šmėkla apglėbė Lietuvos žemę – mūsų tautą. Lietuvis nežino, kur dėtis. Mirtis, ašaros... Aimanos ir pagalbos šauksmai skamba Lietuvos vaikų lūpose... Kas padės žūstančiam Lietuvos kraštui? Gal tik Dievo stebuklas. Gal tik patys Lietuvos vyrai, pasiryžę kovoti už tautos laisvę. Pamažu formuojasi partizanų būriai ir pradeda kovą prieš milijoninę armiją. O kur ginklai, kur šaudmenys? Jie įsigyjami visokiais būdais. Visa tai priklauso nuo meilės Tėvynei, nuo ryžto. Ar kiekvienas iš šių vyrų

tikisi laimėti kovą? Ar gal tik sau pačiam siekia laisvės? Apie tai jis mažiausiai galvoja. Jo širdyje – meilė Tėvynei, o kovai pakėlė niekuo nekaltų lietuvių kraujas, nekaltai į Sibirą tremiamų senelių ir vaikų ašaros.

Jeigu būčiau rašytojas, aš, be abejo, gražiau parašyčiau šį savo pasakojimą "Siekiant laisvės", tačiau, kita vertus, jei būčiau rašytojas, mano pasakojime būtų daug fantazijos, o dabar aš rašau tikrą tiesą. Esu eilinis Lietuvos pilietis-partizanas ir džiaugiuosi, kad galiu būti Lietuvos partizanų gretose, savo krauju ir veikla siekti laisvės Lietuvai. O jeigu jos siekdamas žūsiu nuo azijato kulkos, mano pasakojimas nutrūks, bet liks mano tauta, mano broliai, kurie gal sugebės dar geriau papasakoti. Bet jei suspėsiu parašyti keletą puslapių, nenorėčiau, kad kas nors juos skaitydamas juoktųsi, kadangi čia aprašyta Tautos kančia, už Lietuvos laisvę pralietas kraujas ir sudėtos aukos.

Savo pasakojimą pradedu rašyti ne už stalo, ne kokiame nors kabinete, sėdėdamas minkštame krėsle, bet miške ant kelmo. Tai dar būtų nieko, bet nereikia pamiršti, kad mane persekioja tūkstantinės bolševikų gaujos ir todėl turiu nuolat dairytis. Aš turiu įsiklausyti į kaimo šunų lojimą, kad žinočiau kurlink patraukė, tų lojimų lydimos, Lietuvos budelių gaujos.

Kiekvieną dieną žmones slegia priespauda, kasdien jie mato žuvusių jaunų vyrų sukruvintus kūnus. Visa tauta sunkiai kenčia ir sunkiai kovoja. Azijatas mato, kad kiekvienas lietuvis remia partizanus. Lietuvis verda neapykanta, sukandęs dantis kenčia sadistų kankinimus, o azijatas mėgaujasi jį apiplėšdamas ir išveždamas į mirties lauką – Sibirą.

Nors kova sunki, tačiau tikimės savo ryžtu šią nelygią kovą laimėti, nežiūrint, kiek ji pareikalaus iš mūsų aukų ir laiko.

Čia rašau apie gyvenimą vieno partizano, kuriam buvo lemta pakelti sunkesnę išgyvenimų naštą nei kitiems jo bendražygiams, nors beveik kiekvienas partizanas šiame kovų verpete maždaug tiek pat patyrė, kaip ir tasai, apie kurį rašau. Rašau todėl, kad žmonės žinotų, ką išgyveno Lietuvos partizanai kovodami prieš bolševikinę priespaudą.

Partizanus vadinsiu slapyvardžiais, nes pasakojimą rašau bolševikų siautėjimo laikais. Jeigu minėčiau veikiančių asmenų pavardes ir man žuvus azijatai rastų šį dienoraštį, nukentėtų daug lietuvių patriotų. Gyvenvietes vadinsiu tikrais vardais arba visai jas nutylėsiu.

Partizano, stojusio į žūtbūtinę kovą, gyvenimas nepavydėtinas. Priešui

lietuvis turi būti žiaurus ir negailestingas. Nuo senovės lietuviai čia gyveno, kovojo su priešais, todėl ir mes, neužmiršdami savo protėvių žygių, turime mylėti ir ginti savo tėvynę. Mes trokštame ir siekiame laisvės savo tautai. Ryžtingai ir nenuilstamai veikdami, sutelkę visas jėgas, mes nugalėsime šį raudonąjį milžiną, kuris anksčiau ar vėliau turės nusprogti dėl savo klastingų, kruvinų darbų.

Didelė gėda tam, kuris įpusėjus kovai pasitrauks iš jos, palikęs kovos lauke savo brolius. Nors tokių pasitaiko mažai, bet vis dėlto atsiranda. Toksai nevertas nešioti garbingą lietuvio vardą.

Nors mūsų nedaug, tačiau mes kovosime ir nugalėsime. Geriau mirsime Lietuvos laukuose, bet azijatui-bolševikui nevergausime.

1945-IEJI METAI. KRUVINASIS SEKMADIENIS

Einant nuo Pavarių kaimo keliuko palei Variaus upokšnį rytų pusėn, praėjus keletą dešimčių senų, palinkusių pušų, kurios jungia vieną mišką su kitu, rasi pievą, vadinamą Juodbala. Aplinkui – bekraštė giria. Čia patekęs nežinantis šių vietų žmogus tikriausiai pagalvotų, kad atsidūrė Pietų Amerikos džiunglėse. Deja, čia ne džiunglės, o tik Lietuvos miškai, kuriuose nėra nei lokių, nei leopardų, tačiau čia "įsiveisė" kai kam dar baisesnės būtybės, apie kurias pasakosiu šioje knygoje. Pasakosiu apie geriausius Lietuvos žmones, pasirengusius mirti už savo tėvynės laisvę, išėjusius į šiuos miškus jos ginti.

Taigi nepalikime Variaus pakrančių, nes šiuose miškuose iš tiesų galima paklysti. Dešinėje pusėje Stakių miškas, pasiekiantis Anykščių mišką, o kairėje prasideda Ramuldavos miškai. Kaip tik čia ir yra toji Juodbalos laukymė. Joje taip pat daug pušų, kurioms, atrodo, ši vieta nelabai patinka, nes pievoje beveik visada daug vandens. Šiuo metu, kai prasideda šis pasakojimas, vandens beveik nėra, nes jis sušalo į ledą, padengtą sniegu. Žiema...

Čia nuostabus gamtovaizdis, iš visų pusių miškas, viduryje laukas, kuris jau nepriklauso Juodbalai. Dar kiek paėjėję atsidursime prie sodybos, susidedančios iš trijų pastatų: daržinės, tvarto ir gryčios. Ši sodyba, seniai žmonių palikta, ramiai sau dunkso, prisišliejusi prie pirmųjų Ramuldavos miško medžių. Trobos langai užkalti lentomis.

Šiandien 1945 metų vasario 18-oji. Visur mirtina tyla. Mums būtinai reikia užeiti į tą gryčią pasižiūrėti, kas ten gyvena. Įeiname į priemenę: dešinėje durys, vedančios vidun.

– O, tai jūs!

Gryčioje tik vienas kambarys su didele krosnimi. Bet tai dar ne viskas... Šiandien šioje gryčioje daug žmonių, ant sienos kabo žibintas, apšviečiantis kampus ir grindis. Grindys nuklotos šiaudais, ant jų guli vyrai. Ant senovinio stalo ir kampuose pilna ginklų. Kas tie vyrai? Tai Lietuvos partizanai.

Krosnyje dega ugnis. Prie jos triūsia du jauni vyrai, jie kepa bulves ir blynus. Įdomūs vyrai, todėl su jais būtinai reikia susipažinti. Abu šie vaikinai labai jauni, ne daugiau kaip po dvidešimt metų. Vienas iš jų šviesiaplaukis Rugys, o antras visada linksmas – Šypsuolis. Abu jie iš neturtingų valstiečių šeimų. Tolėliau ant žemės guli ginklai, prie kurių sėdi arba guli vyrai ir šnekučiuojasi. Dar toliau – susirietęs į kamuolį guli Muštinis. Jis taip pat valstiečio sūnus. Jis ilsisi, nes naktį jam teko gana toli nešti šovinių dėžes. Už jo ant šiaudų ilsisi Mažylis. Taip jį praminė draugai dėl jo mažo ūgio. Toliau guli Švinas, už jo – jaunas vaikinas Genys. Už jų, atsirėmęs į suolą, sėdi Stonys ir kalbasi su Lakštučiu. Stonys, jau pagyvenęs vyras, puskarininkis, rimtas ir daug išmanantis, todėl jis vadovauja šiam būriui. Lakštutis – pradinės mokyklos mokytojas, nors atrodo labai jaunas. Dar toliau už jų – Virbalas ir Trimitas. Jie valo savo ginklus, vokišką karabiną ir suomišką automatą. Dar keletas ramiai miega arba tiesiog guli pasienyje. Visas grindų plotas užimtas, keletas vyrų guli ant krosnies. Kampe ant krosnies – Indėnas, kuris pasakoja įvairius anekdotus ir fronte patirtus nuotykius. Nors jam tik dvidešimt dveji metai, jis jau suspėjo savo kailiu daug patirti, nes jam teko pusantrų metų kariauti Rytų fronte, taip pat pirmose Vakarų fronto linijose. Jo veide jau atsirado viena kita raukšlelė, o kūne sviedinių skeveldrų palikti randai. Dainius, Pacukas, Lapelis, Vijūnas, Gaidys ir kiti klausėsi Indėno pasakojimų. Iš viso gryčioje buvo trisdešimt vyrų, trys ėjo sargybą lauke. Visi linksmi, gerai nusiteikę. Beveik visi jie kilę iš vienos apylinkės, o dabar, kai priešas savo sunkiais batais trypia Lietuvą, jie ryžosi stoti į kovą. Niekas jų nemobilizavo, niekas nevertė imtis ginklo, tačiau jie patys ryžosi verčiau mirti, negu vergauti okupantui.

Kokių tik ginklų neturi šie vyrai! Čia pamatysi vokiškus, rusiškus, suo-

❐ Albinas Milčiukas-Tigras. *Užrašai ant nuotraukų atlikti A.Milčiuko ranka*

miškus, čekoslovakiškus, belgiškus, lietuviškus ir kitokius ginklus.

Užvakar šie vyrai Vasario 16-osios šventės proga iškėlė lietuviškas vėliavas, o vakar vakare ryšininkai jiems pranešė, kad į Anykščius atvažiavo aštuoni šimtai bolševikų kareivių, kurie atsivežė kulkosvaidžių ir keletą lauko patrankų. Bolševikai įtarė, kad Stakių miške yra daug partizanų ir rytą ruošėsi juos pulti. Iki šios dienos ryto miške ir buvo šis partizanų būrys. Trisdešimčiai vyrų kovoti su aštuoniais šimtais neįmanoma, todėl būrys nutarė pasitraukti į šią gryčią. Nors ji netoli nuo miško, bet rusai jos neturėtų rasti.

Išaušo rytas. Į gryčią skubiai įėjo sargybinis Auksuolis ir pranešė, kad pro šalį Stakių miško link pralėkė aštuoni bolševikų vežimai. Vyrai puolė prie ginklų ir akimirksniu pasiruošė kovai. Visi supuolę išstūmė iš daržinės roges, kuriose buvo amunicija, radijo aparatas ir rašomoji mašinėlė, ir išskubėjo į Ramuldavos mišką. Deja, miške nebuvo taip saugu, kaip galvojo šie vyrai. Jie nenujautė, kad nuo vakaro Stakių miškas buvo apsuptas šnipų, kurie, gerai užsimaskavę, stebėjo kiekvieną žmogų. Šnipai sekė, kur jie pasitraukė ir dabar jau apsupo visą Ramuldavos mišką, ko partizanai visai nesitikėjo.

Paėjęs maždaug šimtą metrų į miško gilumą, būrys sustojo po didžiulės eglės šakomis. Vakarų pusėje netoli šios eglės žaliavo nedidelis eglynėlis. Vyrai patikrino ginklus. Kad nebūtume netikėtai užklupti, sargybiniai poromis nuėjo toliau nuo stovyklos. Indėnas, kaip mėgstantis nuotykius ir jų ieškantis žmogus, drąsus vyras, nutarė eiti pažiūrėti, kas vyksta ten, kur patraukė bolševikai. Susirado Autiną ir abu išėjo žvalgybon. Nuėję maždaug keturis šimtus metrų, mūsų žvalgai staiga sustojo.

– Girdi, Autinai? – pasakė Indėnas ir pasileido bėgti atgal į stovyklą, aplink kurią poškėjo šūviai. Buvo aišku, kad stovykla užpulta. Kai Indėnas atbėgo, jaunasis Rugys jau gulėjo negyvas. Jo kairysis skruostas buvo išdraskytas kulkos ir karštas kraujas tekėjo ant sniego. Staiga užpulti vyrai šiek tiek pasimetė, bet kaip mat susitvardė ir paleido į darbą ginklus.

Indėnas, pamatęs sukruvintą Rugio veidą, įniršęs sušuko: "Pirmyn!" Jis jau buvo vaišinęs ugnimi bolševikus fronte. Šauksmai susimaišė su dejonėmis. Bolševikai neįstengė nė žingsnio pasistūmėti į priekį ir priversti partizanus trauktis. Staiga jie, sustugę nežmoniškais balsais, pradėjo pulti partizanus iš dviejų pusių. Raudoniesiems į pagalbą paskubėjo kiti ir dabar jie

dviguba jėga puolė kur kas mažiau kovotojų turintį partizanų būrį. Partizanai šiek tiek atsitraukė, palikę kautynėse kritusį Šviną ir būrio vadą Stonį. Žuvus būrio vadui, vyrai ėmė dvejoti – pulti ar trauktis. Padėtį išgelbėjo keletas fronte buvusių kovotojų, kurie pradėjo vadovauti kautynėms. Dauguma vyrų ne tik nebuvo kovoję fronte, bet ir nebuvo kareiviais, tad jaunų vaikinų ryžtas, narsa ir vyriškumas būtų galėję nustebinti net visko mačiusį fronto karininką. Indėnas sušukęs: "Pirmyn, už Tėvynę!" metėsi puoliman. Užvirė baisus mūšis. Bolševikų vis daugėjo, o partizanai pagalbos nesitikėjo. Staigiu puolimu bolševikai pradėjo supti partizanų būrį iš trijų pusių, palikę išėjimui atvirą lauką, kuriame jų laukė mirtis. Liko vienintelė išeitis – veržtis pro bolševikų apsuptį ir trauktis gilyn į mišką. Sutelkę visas jėgas, partizanai pakilo į paskutinį mūšį. Rusams, galvojusiems, kad jų aukos jau nugalėtos, tai buvo netikėta. Susimaišė rusiški keiksmai su lietuviškais šūksmais. Žengdami per bolševikų lavonus, partizanai prasilaužė iš apsupties. Bolševikai visą ugnį nukreipė į besitraukiančius, pavargusius partizanus, kuriuos jie vijosi net nusimetę milines. Muštiniui, sužeistam į petį, nuo skausmo vis labiau pynėsi kojos. Laimė, vienas partizanas turėjo degtinės, kuri suteikė jam jėgų. Pasitraukimą sunkino visose kvartalinėse linijose stovėję kareiviai. Miškas buvo išraizgytas telefono laidais, kad jie žinotų, į kurią pusę traukiasi partizanai.

Būrys vorele traukė per kvartalinę liniją į tankesnį mišką, tikėdamiesi, kad pasitraukimas bus lengvesnis. Priekyje ėjo Indėnas, iš paskos – Grūdelis, Autinas ir kiti. Staiga vyrus pasitiko nematomo kulkosvaidžio šūvių serija ir, netaręs nė žodžio, Autinas krito ant sniego. Kulkosvaidžiai pliekė iš visų pusių ir partizanams nebuvo prasmės stoti į kovą. Prispaudęs prie krūtinės ginklą, krito Dainius. Iš jo žaizdų srove tekėjo kraujas. Auksuoliui kulkų serija nunešė pusę galvos. Šie trys partizanai liko ant sniego miegoti amžinu miegu, o kiti traukėsi tolyn į mišką. Paėjus keletą žingsnių, kita bolševikų gauja užpuolė iš kitos pusės. Kova truko neilgai, nes partizanai jau baigė šovinius. Pasitraukusiųjų gretose nebuvo Lapelio. Jam buvo tik šešiolika metų. Sužeistas į krūtinę, jis pasitraukė kita kryptimi, bet jėgoms greitai išsekus, krito į sniegą. Pamatę gulintį Lapelį, prie jo pribėgo mongolai. Vaikinukas iš paskutinių jėgų pakėlė karabiną, nusitaikė į juos, bet iššauti neįstengė – mongolai subadė jį durtuvais.

Partizanai nusprendė išsiskirstyti mažomis grupelėmis ir trauktis įvai-

riomis kryptimis. Indėnas, Muštinis, Grūdelis, Virbalas, Šypsuolis ir Mažylis pasuko į šiaurę, norėdami pasiekti Šventosios upę ir, patekus į Šimonių girią, atsikratyti persekiotojų, bet netrukus juos pasitiko kulkų lietus. Aptikę vingiuotą takelį, leidosi bėgti. Galop, sėkmingai pasiekę pamiškę, atidžiai apsidairę, patraukė upės link. Šeši partizanai vos vilko kojas, nes jau buvo nuėję keletą dešimčių kilometrų Ramuldavos mišku, kur liko žuvę septyni jų draugai ir apie septyniasdešimt bolševikų kareivių. Buvo labai išalkę, jau kuris laikas nieko burnoje neturėję. Priėję Legų kaimą, užsuko į pirmą pasitaikiusią trobą. Šeimininkė pavalgydino karštais kopūstais ir pasakė, kad kareivių čia nesimatė.

Padėkoję šeimininkei, partizanai nuėjo prie upės. Šventosios pakrantėse buvo pilna kareivių, bet partizanams pavyko surasti bolševikų neapgultą kranto dalį. Maždaug už šimto metrų nuo upės plytėjo Šimonių giria. Vienok, vos spėjo partizanai pasirodyti ant kranto, už nugaros prapliupo kulkosvaidžiai. Bolševikai šaudė kryžmine ugnimi. Indėnas, ėjęs paskutinis, ūmai krito tarsi elektros srovės nutrenktas. Sukrito ir kiti. Šaudymui kiek aprimus, Indėnas atsistojo, bet netrukus teko vėl kristi ant sniego. Po kiek laiko pakilo ir leidosi eiti. Muštinis ir Mažylis taip pat ėjo tolyn nuo likusių gulėti Virbalo ir Šypsuolio. Šypsuolis gulėjo aukštielninkas, pusiau sėdomis, rankomis atsirėmęs į žemę. Jis viena ranka išsitraukė pistoletą ir sviedė toli į sniegą, kad bolševikai nesinaudotų ginklu, tarnavusiu jam ligi paskutinės gyvenimo akimirkos. Šypsuoliui kulkos nukirto kojas ir sužeidė į krūtinę. Jis ruošėsi susitikimui su mirties angelu. "Sudiev, broliai", – pasakė Šypsuolis einančiam pro šalį Indėnui. Indėnas pasižiūrėjo į Šypsuolį, tarsi jam prisiekdamas, ir nuėjo įkandin Muštinio ir Mažylio. Dar kartą atsigręžęs pasižiūrėjo į Šypsuolį: pastarasis dar buvo gyvas. Greta jo peršautais viduriais gulėjo Virbalas. Mirdamas jis tarsi ieškojo kaimyno mirčiai ir surado. Šypsuolis ir Virbalas mirė drauge...

Bolševikai vis nesiliovė šaudę į mišku einančius likusius tris partizanus.

1945 metų vasario 18-oji nusinešė devynių Lietuvos patriotų gyvybes. Dalis bolševikų gaujos vis dar vijosi Indėną, Muštinį ir Mažylį, bet jų pavyti azijatams nepavyko, nes kelyje sutiktas važiuojantis valstietis nuvežė juos Šimonių giria Svėdasų pusėn. Muštiniui nuo šalčio pradėjo skaudėti sužeistą petį, Indėnui – koją.

Paskutiniai besileidžiančios saulės spinduliai žaidė medžių viršūnėse,

kai du sužeistieji ir vienas sveikas partizanas privažiavo prie Jaros upės tilto. Už keleto kilometrų nuo čia gyveno Indėno dėdė, todėl visi trys kovos draugai nutarė važiuoti į tą kaimą ir keletą dienų pas jį pailsėti ir užsigydyti žaizdas. Juos atvežęs valstietis grįžo atgal. Partizanai kurį laiką stebėjo aplinką. Buvo dar šviesu, tad reikėjo palūkėti, kad jų nepamatytų bloga akis ir nepraneštų Svėdasuose esantiems kareiviams. Ilgai laukti neleido skaudančios žaizdos, todėl būtinai reikėjo užeiti kokion nors gryčion jas perrišti.

Peržengę slenkstį, gryčioje rado tik keletą vaikų. Skurdas dvelkė iš visų kampų. Vyrams reikėjo tvarsčių žaizdoms perrišti, kurių čia, aišku, negalėjo būti. Patraukė toliau. Priėję sodybą, labai apsidžiaugė patekę į prikūrentą kambarį. Čia tvarsčių taip pat negavo, tačiau išeitis buvo rasta: Indėno kuprinėje buvo lietuviška vėliava, kurią suplėšę padarė tvarsčius. Perrišus žaizdas, palengvėjo. Nors ir labai pavargę, pakilo nuo suolų ir išėjo ieškoti poilsiui vietos kur nors pamiškėje. Vienoje sodyboje Indėnas pabeldė į langą. "Kas čia?" – paklausė iš vidaus. Keletą minučių teko įrodinėti, kad jie ne plėšikai ir kad nori tik sušilti ir pailsėti. Pagaliau durys atsivėrė. Jauna mergina, jos motina ir tėvas žvelgė į keistus svečius: Indėnas aukštas, blyškaus veido, vilkįs vokiška miline, ant diržo prie šono pistoletas, ant peties – vokiškas automatas. Muštinis apsivilkęs vokiška vatine, o Mažylis – tik švarku, nes kailinius numetė traukdamasis nuo persekiojančių bolševikų. Keista apranga, nuo skausmo išblyškę veidai nustebino šeimą. Indėnas pasisakė kas esąs, pristatė ir du savo draugus. Iš pradžių žmonės nenorėjo patikėti, kad jie partizanai, bet pamažu perprato, jog tai ne priešai ir ne šnipai. Pasirodo, čia gyveno labai geri žmonės. Motina iš karto puolė ruošti vakarienę. Mergina iš kito kambario atnešė gabalą marlės ir tvarsčių ir, kas svarbiausia – butelį rivanolio, labai reikalingo sužeistiems partizanams. Tvarsčiai iš lietuviškos vėliavos buvo nurišti ir žaizdos aptvarstytos rivanoliu sumirkyta marle.

Moteriškė, pastačiusi ant stalo sriubą, su ašaromis akyse kalbėjo, kad Lietuvą ištikusi tokia nelaimė, kad jos sūnums tenka lieti kraują. Indėnas ją guodė, sakydamas, jog greitai viskas praeis ir laisvė vėl grįš į tėvynę.

Likti nakvynei čia buvo pavojinga, tad šeimininkas, paėmęs glėbį šieno, nusivedė visus tris į pirtį, stovėjusią ant Jaros upės kranto. Šeštadienį pirtis buvo kūrenta, todėl viduje buvo šilta. Visi kaip mat užmigo. Pabudo tik

pajutę šaltį. Buvo jau šviesu, o išeiti iš pirties dienos metu buvo pavojinga. Artėjo pietų metas, o vyrai dar buvo nepusryčiavę – laukė atnešančios maisto merginos. Gretimose sodybose pasigirdo šūviai, aišku, ten buvo okupantai. Vyrai pasiruošė netikėtumams, tačiau šūviai greitai nutilo. Atėjo vakaras ir vyrai, palikę pirtį, atėjo į pirkią. Mergina tuojau pat atidarė duris. Pasirodo, dieną čia buvo bolševikai ir mergina negalėjo atnešti jiems valgio. Bet partizanams nieko nereiškia pabūti dieną nevalgius.

Vyrai persirišo žaizdas, sočiai pavalgė, padėkojo geriesiems šeimininkams ir dingo nakties tamsoje. Indėnas nuo čia žinojo kelią pas savo dėdę, kur ketino keletą dienų ramiai pailsėti. Paėjus į šiaurę keturis kilometrus, pasirodė kaimo žiburiai. Indėnas su draugais pasuko į pirmą sodybą, kur kaip tik ir gyveno jo dėdė. Prie priebučio pasitiko didelis šuo, neleisdamas gryčion nepažįstamų žmonių. Indėnas automatu gynėsi nuo jo, bet šis nesitraukė. Lojimą išgirdęs šeimininkas pašaukė savo sargą. Įėję į vidų, pamatė verpiančią Indėno močiutę. Dėdienė, sėdėdama už stalo, kažką mezgė. Pririšęs šunį, atėjo dėdė. Jau keleri metai giminaičiai nebuvo matę Indėno. Iš pradžių visi galvojo, kad užėjo stribai, tik kai Indėnas pabučiavo močiutės ranką, ši pažino savo dukters sūnų ir pabučiavo jį į kaktą.

– Antanai, negi nepažįsti Onos vaiko? Žiūrėk, tai tavo sūnėnas Albertas, – pasakė senutė.

– Tfu, velniai rautų, visai nepažinau. Eikš, Albertai, arčiau, – kalbėjo dėdė, bučiuodamas sūnėną. – Kas tu toks, kad nešioji tokią keistą aprangą ir ginklą?

– Aš, dėde, partizanas. Jau nuo praėjusių metų rudens su draugais partizanauju...

– O, partizanas! Aš nežinojau, kad tu toks... Gyvename toli vieni nuo kitų ir nežinome kas ir kaip.

– O kur, dėde, I. ir A., ar jų nėra namie?

– Nežinau, kur tie mano vaikai. Gal ir gyvų jau nėra. Abu išbėgo į užsienį nuo bolševikų antplūdžio.

Pradėjus kalbėti apie vaikus, dėdienė pravirko.

– Marytė mokosi gimnazijoje, bet ten ją persekioja kaip bandito seserį. Taigi, Albertai, pas mus taip pat ne pyragai. Dažnai apsilanko stribai ir daužo šonus buožėmis, reikalaudami, kad jiems iš miško pristatyčiau savo vaikus, bet kur aš juos miške rasiu, jei jų gal ir gyvų jau nebėra. Bet argi

patikės Stalino išgamos, kad jų išvis Lietuvoje nėra? Pas mus jau seniai nebuvo tie azijatai, nes jiems, matyt, gerai iškaršė skūrą tokie kaip jūs. Išsivežė du užmuštus ir kelis sužeistus, todėl dabar bijosi iškišti nosį iš miestelio. Bet argi jie ilgai iškęs?

Dėdė sutiko kelioms dienoms priglausti Indėną ir jo draugus, nepaisant to, kad jam jau daug teko iškęsti dėl savo sūnaus, o ir miestelis arti – tik už trijų kilometrų. Jis nebijojo rizikuoti, nors šiaip buvo atsargus, kaip ir visi, gyvenantys šiuo pavojingu metu.

Po vakarienės, dar kiek pakalbėjus, dėdė nuvedė vyrus į tvartą, ant mėšlo pakreikė šieno, kur jie ir įsitaisė. Tvarte buvo šilta, o juos saugojo prie tvarto pririštas šuo Sargis.

Dvi dienos praėjo ramiai. Trečią dieną po pietų įbėgęs į tvartą dėdė sušuko:

– Greičiau ant aukšto! – ir atstūmė lentą lubose. – Iš pradžių girdėjosi šūviai, o dabar važiuoja kelios okupantų mašinos. Greičiau! – ragino jis vyrus.

Netrukus jie iš tiesų pastebėjo keletą mašinų, važiuojančių miestelio link ir svarstė, ką daryti. Reikėjo surasti kokį nors partizanų būrį ir keletą dienų pabūti su jais. Tačiau kur juos rasti? Be to, niekas jų čia nepažinojo ir galėjo palaikyti ne partizanais, bet šnipais.

Indėnas (apie kurį šioje knygoje daugiausia pasakosiu) kreipėsi pagalbos į dėdę:

– Dėde, o kur dabar I.Š.?

– Jis partizanauja su broliu I. Tikrai, jūs gi galite nueiti pas jo trečią brolį, kuris su žmona gyvena namuose. Jis jums pasakys, kaip surasti brolius, o tada susitiksite su kitais partizanais.

1941 m. su I.Š. Indėnui teko keliauti po visą Lietuvą. Kelionės metu jie susidraugavo ir dabar atsirado proga ne tik susitikti dviems geriems draugams, bet taip pat surasti nepažįstamus partizanus. Sutemus trejetas nuėjo ton pusėn, kur gyveno Š.

Vakaras buvo nuostabus.

– Savi, savi! Atidarykite! – atsakė Indėnas į klausimą iš vidaus, kas jie.

Duris atidariusi jauna moteris išsigando, pamačiusi nepažįstamus veidus. Vyrai ją nuramino. Tai buvo I.Š. brolio žmona. Atidarydama ji galvojo, kad tai savi partizanai, kurie užeidavo kone kas vakarą, bet apsiriko.

Partizano I.Š. brolis ramiai sėdėjo už stalo ir nesileido su vyrais į kalbas, nežiūrint to, kad šie įtikinėjo esą partizanai. Tik Indėnui papasakojus, kad su I. jis visą savaitę kartu keliavo, šis prisipažino esąs I.Š. brolis.

– I. sužeistas į petį sprogstamosios kulkos, sunkiai vaikšto ir guli vienoje vietoje. Su juo pasimatyti labai sunku, bet jeigu jūs norite susitikti su kitais partizanais, tai įmanoma. Vyresnysis I. brolis drauge su kitais šiandien žadėjo užsukti, tad galite palaukti.

– O lempą kuriam laikui galima užgesinti, kad jie atėję nepastebėtų pašalinių žmonių, – patarė Indėnas.

Vidurnaktį pabeldė į langą. Šeimininkas išėjo į kiemą ir perspėjo atėjusius, kad pas juos esama tokių pačių svečių. Šeimininkė uždegė lempą ir į kambarį įžengė penki ginkluoti vyrai. Trumpai pakalbėjus, atvykusieji pakvietė sužeistuosius eiti kartu į būrį. Aštuoni partizanai dvejomis rogėmis pasileido per laukus.

Pavažiavę keletą kilometrų, pasiekė sodybą, kurioje buvo apsistojęs būrys. Nemaža kaimiška pirkia buvo pilna partizanų, lauke stovėjo sargyba. Būryje buvo penkiasdešimt jaunų vyrų. Beveik visi kietai miegojo. Šiaip taip susiradę vietos, sugulė ir atvykusieji.

– Vyrai, pusryčiai! – maišydamas puode kopūstus sušuko jaunas partizanas.

Po pusryčių vieni žaidė kortomis, kiti valė ginklus, dar kiti pasakojo anekdotus, o vienas kitas vėl atsigulė miegoti, nežiūrint, kad triukšmas kambaryje buvo lyg turguje. Mūsų trejetas šildė ant krosnies savo žaizdas.

Būrys ruošėsi persikelti į kitą vietą, o trejetas draugų nutarė leistis atgal į savo apylinkę, Anykščių valsčių.

Atėjo vakaras. Indėnas ir jo draugai atsisveikino su pasiruošusiu iškeliauti būriu ir patraukė per laukus į artimiausią sodybą, tikėdamiesi gauti ten roges. Vyrų sodyboje nebuvo, o moterys pavežėti partizanus atsisakė, bijodamos su jais kartu pakliūti priešui. Pakinkė arklį ir liepė, nuvažiavus į vietą, jį paleisti. Arklys senas ir kelią atgal suras.

Indėnui, turinčiam geriausią orientaciją, vežikaujant, vyrai leidosi į kelią. Buvo pusiaunaktis, kai jie privažiavo Elmiškį. Pakeitę arklį, keliavo toliau. Kelionė sekėsi.

– Kur apsistosime dienai? – paklausė Indėnas. – Greitai bus Leliūnai.

– Nuošalesnėje gryčioje, – atsakė amžinai nuo šalčio drebantis Mažylis.

Pasuko prie sodybos pamiškėje. Dvi moterys, jauna ir sena, mielai priėmė svečius.

– Prašom, prašom, nusirenkite, – pasiuntusi jaunąją melžti karvių, ragino partizanus senoji.

– Kas gero jūsų apylinkėje? – pradėjo klausinėti Indėnas.

– Nieko gero, vaikeliai. Judai paguldė devynetą ir viskas. Ir kada bus galas? O, Dieve! – moteriškė sunkiai atsiduso. – O jūs ar nebuvote miške tą sekmadienį, kai žuvo devyni partizanai?

– Buvome, ir mus sužeidė.

– Sužeidė, o Dieve. Juk jums labai skauda.

– Ką padarysi, motin. Visi kenčiame dėl Tėvynės.

– Taip, taip, ir mano sūnelį išvežė į Sibirą. Dievas žino, kaip jis ten gyvena ir ar grįš kada nors pas mane, – ir jos akyse pasirodė ašaros.

Tuo tarpu grįžo jaunoji moteris, nešina kibiru pieno.

– Atsigerkite šviežio pieno, gal jau labai išalkote. Greitai išvirs pusryčiai, tada pasistiprinsite kaip reikiant.

– O šiuo metu nėra mongolų apylinkėje?

– Jau negirdėti, kažkur išsinešdino, ačiū Dievui. Nėra nei Anykščiuose, nei Debeikiuose. Aprimo žmogėdros.

– Tai gal, motin, mes galime dienai pas jus pasilikti, nes jau šviesu, o sužeistiems krūmuose šalta.

– Prašom, prašom, jei tik patinka... J-te, paklok svečiams lovą. O gal palauksite pusryčių?

– Labai ačiū. Geriau pirma pailsėsime, o pavalgyti visada suspėsime.

Moterys pažadėjo stebėti, kad kas nors atsitiktinai vyrų neužtiktų.

Kai jie pabudo, buvo pietų metas. Senoji moteris nekantriai laukė, kol jie pabus, nes širdis jautė, kad jie labai išalkę.

– Na ir miegate, net alkio nejaučiate. Prašau pietų, nes pusryčius jau pramiegojote.

Pavakare trejetas patraukė Leliūnų link.

– Šiandien toli nevažiuosime, tad užeisime į kokią nors gryčią parūkyti, – pasakė Indėnas savo draugams. – O paskui kas nors mus pavežės. Ieškosime kokio nors urvo, kur galėtume užsigydyti žaizdas.

Užėjo į gryčią. Senukas, rūkęs stiprų naminį tabaką, pavaišino juo svečius, o jo sūnus pakinkė arklį, ruošdamasis pavežėti keliauninkus.

Rogės čiuožė Anykščių kryptimi. Eiklus arklys skriejo kaip vėjas. Ši apylinkė partizanams buvo pažįstama, tad jie netrukus grąžino vežėją atgal, o patys nukeliavo pėsčiomis.

– Oi, oi, kas tau atsitiko, kad šlubuoji? – klausė Indėno jau pažįstami žmonės, kai jis, pasiramsčiuodamas lazda, įėjo į trobą.

– Ramuldava, brangieji. Netoli nuo jūsų, tai turėjote girdėti, kas ten dėjosi praėjusį sekmadienį.

– Žinoma, girdėjome, bet mes manėme, kad tau nieko blogo neatsitiko, nes tarp tų devynių nelaimingųjų tavęs nematėme. Tie devyni gulėjo Anykščiuose.

Nuotaikos pakėlimui ir kalbos pagyvinimui buvo surastas puslitris. Šiuose namuose nuo bolševikų slėpėsi trys broliai, bet į mišką jie dar nėjo.

Vyrai miegojo daržinėje. Rytą atsikėlę papusryčiavo ir visi šeši išėjo į mišką, buvusį tuoj pat už daržinės.

Vakare Mažylis, atsisveikindamas su draugais ir priminęs, kad Ramuldavos miške buvusiose kautynėse prarado du savo brolius, pravirko ir nuėjo miško keliuku, nes jam reikėjo aplankyti savo seną motiną ir seserį, o paskui kur nors slėptis nuo klastingų bolševikų akių. Indėnas su Muštiniu taip pat nuėjo siauru miško takeliu, tikėdamiesi rasti gerą žmogų, pas kurį galėtų apsistoti. Maža to, kad gerą. Gerų yra daug, bet reikėjo rasti tokį, kuris nebijotų priimti partizanų. Toks žmogus atsirado. Šeimoje nebuvo jaunų vyrų, kurie labiausiai rūpėjo bolševikams, tad šeimininkas mielai sutiko pagelbėti dviems sužeistiesiems. Miegojo ant tvarto. Šeimininkas nieko jiems negailėjo. Draugai gydėsi žaizdas, niekur nevaikščiojo, kad nepamatytų kaimynai. Kartais juos aplankydavo kiti partizanai, kartu kovoję Ramuldavos miške.

Praėjo trys savaitės. Jaunimas pradėjo slapta dainuoti liūdną dainą:

Šventoji išaugino didvyrius.
Jų laukė pavergta šalis.
Ilgėjosi kalnai ir kloniai,
Kaip ilgis motulės širdis.

Išaušus vienam sekmadienio rytui
Buvo išduotas mūsų būrys.

Kapojo kulkos medžių kamienus,
Po mišką siautė mūšio sūkurys.

Ištisą dieną vaitojo miškas,
Apraizgytas telefono laidais.
Jį kaip siena kareiviai apstoję,
Partizanus puolė būriais.

Nudažė kraujas baltą sniegą
Ir žemė nuo jo tapo raudona.
Didvyriškai partizanai kovojo,
Kad jų tėvynė būtų laisva.

Azijatų gaujos puolė ir puolė,
Saulę temdė dūmai ir ugnis.
Drebėjo žemė nuo granatų sprogimų,
Likti gyviems jiems užgeso viltis.

Tą niūrų sekmadienio rytą
Girdėjo motina mūšio garsus,
Ir skausmas jos širdį suspaudė –
Ji jautė, kad žūva sūnus.

Tą niūrų sekmadienio rytą
Liūdnai miške vėjas dainavo.
Devynių žuvusių didvyrių lūpas
Tyliai krintančios snaigės bučiavo.

Paaiškinimai. Skyriuje aprašytas **LLA Dragūno būrys**, nuo 1944 m. liepos mėn. veikęs Anykščių valsčiuje, Ramuldavos miško apylinkėse.

1945 m. vasario mėn. būryje buvo 14 partizanų (ne 30, kaip rašo autorius). Dauguma partizanų buvo kilę iš Anykščių vls., Pavarių, Stakių, Šeimyniškėlių kaimų ir Anykščių miestelio. Didesniam partizanų junginiui būrys nepriklausė ir veikė savarankiškai. Gretimai veikė J.Biliūno-Žolyno būrys, kurį sudarė vyrai, daugumoje iš Niūronių k. Abiejuose būriuose kovojo apie 30 partizanų.

1945 m. vasario 18 d. Dragūno būrio partizanai ilsėjosi Pavarių miške, apleistoje Nadolsko sodyboje. Jie dar neturėjo slapyvardžių. Autorius, nenorėdamas minėti jų pavardžių, rašinyje vadina juos išgalvotais slapyvardžiais:

Auksuolis – Ignas Gradeckas iš Anykščių. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Autinas* – Leonas Bureika iš Šeimyniškėlių k., Anykščių vls. Batsiuvys. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Dainius – Balys Pukenis iš Šeimyniškėlių k., Anykščių vls. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Gaidys – Antanas Rutavičius iš Rašimų k., Anykščių vls. Žuvo 1946 m. Šienraisčio k., Anykščių vls. Palaidotas Andrioniškio bažnytkaimio kapinėse.

Grūdelis – Vytautas Strazdas iš Poelmio k., Anykščių vls. 1946 m. rugpjūčio mėn. legalizavosi. Gyvena Anykščių r. N.Elmininkų gyvenvietėje.

Lapelis – Albinas Žičkus iš Juškonių k., Skiemonių vls. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Mažylis – Juozas Pukenis iš Šeimyniškėlių k., Anykščių vls., Dainiaus brolis. 1945 m. birželio 23 d. kautynėse prie Niūronių k., Anykščių vls., buvo sužeistas. 1945 m. vasarą legalizavosi. Gyvena Anykščiuose.

Muštinis – Alfonsas Šniuika iš Antakalnių k., Kurklių vls. 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške kautynėse buvo sužeistas, vasarą legalizavosi. Gyvena Palangoje.

Rugys – Jonas Paškonis iš Pavarių k., Anykščių vls. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Stonys – Antanas Urbonas iš Stakių k., Anykščių vls. Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės puskarininkis, Stakių kaimo seniūnas, LLA Dragūno būrio įkūrėjas ir vadas. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Šypsuolis – Antanas Pukenis iš Šeimyniškėlių k., Anykščių vls., Dainiaus ir Mažylio brolis. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Baltupių k., Anykščių vls. prie Šventosios upės netoli Jasiūno malūno.

Švinas – Stasys Staškevičius iš Pavarių k., Anykščių vls. Dragūno būrio vado pavaduotojas. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Pavarių miške.

Trimitas – Povilas Šniuika iš Antakalnių k., Kurklių vls., Muštinio brolis. Ne-

---

* Gali būti "Antinas", nes A.Milčiuko dienoraštyje raidė "n" galėjo būti pilnai neišreikšta ir panaši į raidę "u". – *B.U.*

priklausomos Lietuvos kariuomenės puskarininkis. 1944 m. rugsėjo-gruodžio mėn. buvo partizanų būrio, veikusio Kurklių vls., vadas, vėliau – eilinis Dragūno būrio partizanas. 1945 m. legalizavosi. Mirė 1997 m. Vilniuje.

Virbalas – Kazimieras Dragūnas iš Ilgabrados k., Anykščių vls. Žuvo 1945 m. vasario 18 d. Baltupių k., Anykščių vls., prie Šventosios upės, netoli Jasiūno malūno.

Besiilsintis Dragūno būrys buvo užpultas Utenoje dislokuotos okupantų kariuomenės įgulos kareivių. Kautynių metu būrys buvo išblaškytas. Žuvo Auksuolis, Autinas, Dainius, Lapelis, Rugys, Stonys, Šypsuolis, Švinas ir Virbalas. Jų kūnai buvo numesti ant gatvės grindinio Anykščiuose, prie NKVD būstinės.

Devynių partizanų žuvimas ir priešo žiaurumas sukrėtė Anykščių apylinkės gyventojus. Partizanai jų atminimui sukūrė dainą "Broliams devyniems". Jų kūnai buvo užkasti Anykščių miesto pakraštyje, netoli dabartinės J.Biliūno gimnazijos.

Sužeisti partizanai A.Milčiukas-Tigras, A.Šniuika-Muštinis ir J.Pukenis-Mažylis pasitraukė į už 25 km nuo Svėdasų vls. esantį Čiukų kaimą, kuriame gyveno A.Milčiuko dėdė. Šiame valsčiuje veikė Alberto Nakučio-Viesulo partizanų būrys.

Skiepiškių k. yra apie 23 km nuo Anykščių, Svėdasų vls. prie Šimonių girios.

Leliūnų k. yra 12 km nuo Anykščių, Debeikių vls.

VASARA

Kai kuriuose partizanų būriuose buvo po šimtą vyrų, kituose – du šimtai. Buvo ir mažesnių, kuriuose buvo trisdešimt, dešimt, penki arba tik du kovotojai. Tai priklausė nuo sąlygų ir aplinkybių.

Atėjo pavasaris, pradėjo tirpti sniegas, atgijo gamta. Norėjosi gyventi. Indėno ir Muštinio žaizdos baigė gyti. Muštinio brolis ir jo draugai pakvietė juos į savo būrį. Kadangi Muštinio petys buvo beveik sugijęs, paėmęs automatą jis išėjo su būriu. Indėnas pasiliko, nes dar sunkiai vaikščiojo. Dienomis skaitė knygas arba su merginomis lošė kortomis.

Lyg nujausdamas partizanus, apylinkėje pasirodė šnipas*.

Vakare, kaip įprasta, Indėnas atėjo iš tvarto į kambarį perrišti kojos. Sutvarkius žaizdą ir pavalgius, į duris kažkas pabeldė. Indėnas, pasislėpęs

* Šnipo veiklos aprašymas seka vėliau. – *B.U.*

kitame kambaryje, pasiruošė automatą. Šeimininkas paklausė: "Kas ten?"

– Tai aš, Balys, prašau, įleiskite.

– A-a-a, Balys, prašom, prašom.

Į kambarį įėjo vidutinio ūgio, apie dvidešimt aštuonerių metų vyriškis. Ant diržo kabojo pistoletas, už pečių – rusiškas karabinas.

– Labas vakaras, kaimyne, – pasisveikino atvykėlis.

– Sveikas, sveikas. Matyt, visai mus pamiršai, kad taip ilgai neužėjai.

Tai buvo kaimynas, partizanas, visų mylimas vaikinas. Dėl linksmo būdo jis buvo pramintas Jokeriu.

– Sėsk, Baly, būsi svečias, – kalbėjo šeimininkė.

– Gal dar nevakarieniavęs?

– Ačiū, jau pavalgiau, – ir išsitraukęs iš kišenės tabako pradėjo sukti papirosą.

Į kambarį, kuriame slėpėsi Indėnas, įėjo A-te ir pranešė, kad atėjo Jokeris ir nori su juo pasimatyti.

Partizanai pasiveikino.

– Na, užteks tau, Indėnai, rūgti vienoje vietoje. Eime pasivaikščiosime. Toks gražus oras. Aš irgi vienas, o vienam liūdna.

– Einam, jei tau vienam liūdna, bet žinok, mano koja dar protestuoja prieš tolimą ėjimą. Tačiau eisiu, nes gal žmonėms įgrisau taip ilgai čia kaip namuose gyvendamas.

– Na, dėl mūsų gali čia gyventi kiek nori, maisto užteks, – vienu balsu atsiliepė šeimininkai.

– Eime, eime, – įkalbinėjo Jokeris Indėną. Indėnui taip pat norėjosi pavaikščioti po mišką ir, sykį nusprendęs išeiti, atsisveikino su geraisiais šeimininkais.

Šios miškingos vietovės buvo palankios partizanams. Miške Indėnas su Jokeriu susikūrė laužą. Netrukus pamatė besiartinančią merginą – Jokerio seserį.

– Eikite namo pietų. Bolševikų apylinkėje nėra.

Jokerio namai buvo netoliese, pamiškėje. Sočiai pavalgę, užsirūkė. Staiga į kambarį įpuolė kaimyno dukra.

– Garbė Dievui, kad jus suradau. Eikite greičiau pas mus. Atėjo kažkokie kareiviai ir, grasindami peiliais, reikalauja iš tėvo pinigų. Aš pabėgau, o tėvas, o Dieve!.. gal jau papjautas. Tie kareiviai kažkokie keisti, mažo-

mis kaip žiurkės akimis. Greičiau! Gelbėkite tėvą!

Vyrai čiupo ginklus ir išbėgo. Tikriausiai tai buvo iš fronto pabėgę kareiviai-plėšikai. Deja, atbėgę [partizanai] jų jau nerado. Tėvas su motina išsigandę apžiūrinėjo kambaryje plėšikų paliktą netvarką. Paėmę milinę, mišku takeliu jie nuėjo į kitą sodybą. Partizanai nusekė iš paskos, tačiau ir čia jų jau nerado. Mirtinai išgąsdinę šeimininkus, [plėšikai] paėmė batus ir, paklausę, į kurią pusę R. kaimas, išėjo. Į R. kaimą per mišką vedė keli keliai. Kad ir kaip skubėjo partizanai, plėšikų nesugavo. R. kaime apie juos niekas nieko nežinojo. Partizanai užėjo pas čia gyvenantį Gaidį. Vakare Jokeris ir Indėnas grįžo atgal. Užsimetęs ant peties automatą, juos išlydėjo Gaidys. Pirmas išėjęs Indėnas staiga sustojo. Klausa jo neapgavo: aiškiai girdėjosi besiartiną žingsniai. Indėnas paruošė automatą ir, žingsniams priartėjus, sušuko: "Stok! Kas eina? Rankas aukštyn!"

– Savi, savi, – atsiliepė rusiškai.

Indėnas, mokantis rusų kalbą, paklausė, koks jis savas.

– Kareivis.

– Rankas aukštyn!

Matydamas, kad jį sustabdę žmonės ginkluoti, kareivis pakėlė rankas. Iš po pažasties iškrito batai. Apieškojęs jį, Indėnas rado nemažą peilį.

– Kur taip vėlai eini?

– Namo.

– Kur tavo namai? Iš kur gavai batus?

– Davė...

– Kas davė?

– ?...

– Kur tavo draugas?

Tik dabar plėšikas suprato, kad jį sulaikė Lietuvos partizanai.

– Su draugu susipykau ir išsiskyrėm.

– Turbūt nepasidalijote prisiplėšto turto?

– Mes nieko neapiplėšėme.

– Ką gi, eime ieškoti tavo draugo.

– Draugai, aš ne komunistas, – pradėjo aiškinti virpėdamas iš baimės plėšikas. – Paleiskite mane, daugiau neplėšikausiu.

– Na, greičiau, pirmyn, – ragino Indėnas. – Karas su fašistais dar nesibaigė, ko tu čia valkiojies už keleto tūkstančių kilometrų nuo fronto?

– Aš nenoriu kariauti.

– O ko nori? Plėšikauti?

– Jūs, lietuviai, esate valkatos! – sušuko bolševikas ir leidosi bėgti.

Pasigirdo serija šūvių ir vėl viskas nurimo. Gaidys grįžo į namus, o Indėnas ir Jokeris mišku nuėjo savais keliais.

Namuose Jokeris rado viską sujauktą. Tėvas, motina ir dvi seserys verkė. Vos vyrams įžengus vidun, motina pripuolė prie sūnaus.

– Dieve mano, Baly! Nėra tavo brolių!

– Kaip nėra?..

– Vakare trobą apsupo bolševikai, juos suėmė ir išsivežė į Anykščius.

Abu Jokerio broliai neturėjo dokumentų, todėl juos ir suėmė, nežiūrint to, kad jie nebuvo miške ir neturėjo ginklų. Po savaitės juos išvežė į Sibirą. Taip pat išvežė šeimininkę su dukra, pas kurias žiemą gydėsi Indėnas ir Muštinis. Šnipas už kelis rublius pardavė raudoniesiems velniams savo sielą. Gerasis partizanus priglaudęs šeimininkas Sibire buvo prispaustas krentančio medžio ir mirė, o parsidavėlis šnipas, tapęs čekistams nenaudingu, taip pat atsidūrė Sibire.

Miške pražydo pirmosios pakalnutės.

Prie Indėno ir Jokerio prisijungė Skripka, Ąžuolas ir Šeškus. Dabar jie buvo penkiese – taip linksmiau. Netrukus grupę papildė Mėnulis, Žolynas, Aušra, Vanagas ir Beržas. Pamažu būrys išaugo iki šešiolikos vyrų. Reikėjo vado. Buvo nutarta, kad tinkamiausias Indėnas: drąsus, sumanus, daugelyje kautynių dalyvavęs partizanas.

Būriui padidėjus, sunkiau pasidarė su maistu, tačiau problema išsisprendė greitai: iš bolševikinių tarybinių ūkių, "lydimos" partizanų, į mišką važiavo "raudonosios gurguolės". Buvo linksma. Pritrūkus maisto, jį papildydavo daina:

Trūksta duonos, trūksta rūbų –
Tai – niekai, jų žmonės duos.
Ir prie laužo partizanai
Linksmą dainą uždainuos.

Pavasaris, pavasaris... Jis užbūrė partizano širdį. Kartais tarytum užmirštama, kad jis yra kovotojas, kad jis nori gyventi ir tikisi sulaukti dar daug daug pavasarių ir džiaugtis jais, kaip džiaugėsi, kai dar nebuvo oku-

❐ Maudynės anksti pavasarį Šventojoje. Prie vandens sėdi A.Milčiukas-Tigras, B.Puodžiūnas-Garsas, P.Grumbinas-Ąžuolas, V.Pačinskas-Audra, J.Puodžiūnas-Šerkšnas, J.Banys-Šūvis

❐ V.Magyla-Vairas, A.Augutis-Vėjas, P.Grumbinas-Ąžuolas

pacijos, žiaurumų ir viso šio pragaro. Jis nejaučia, kad jo gyvybė kybo ant plauko, kad kiekvieną minutę jis gali atsidurti raudonosios gyvatės naguose. Bet tegul pavasaris dainuoja kitiems savo užburiančią dainą, o jam – kova, kova... kova už laisvę.

Indėno būrys buvo įsikūręs miško pakraštyje esančios sodybos daržinėje. Miške girdėjosi šaudymas. Vyrai galvojo, kad tai partizanai tikrina ginklus. Deja, tai buvo mūšio garsai.

Į mišką prie Niūronių kaimo, kuriame buvo apsistojęs partizanų būrys, išdavikas atvedė apie šimtą raudonųjų, kurie staiga iš visų pusių užpuolė būrį. Trumpoje kovoje šeši partizanai žuvo, likusieji pasitraukė gilyn į mišką. Apylinkė paskendo gedule.

Indėnas pasibalnojo arklį ir išjojo žvalgybon. Kelias per mišką vedė į sodybą, kurioje, traukdamiesi iš Niūronių kaimo, buvo apsistoję kareiviai. Indėnas mišku nušuoliavo sodybos link. Išjojęs iš miško ir prijojęs arčiau, pamatė keletą bolševikų prie šulinio geriančių vandenį. Pamatę Indėną, jie nustebo.

– Kas tu? Kas tu?! – iš visų jėgų suriko karininkai ir griebėsi už automatų. Užuot atsakęs, Indėnas staigiai apsuko arklį ir nurūko atgal į mišką. Rusai atidengė ugnį. Indėnas sustabdė arklį ir krito į griovį, nes jojant jį galėjo lengvai nušauti. Nežinia iš kur, išgirdę šaudymą, atskubėjo į pagalbą Aušra ir Šeškus. Partizanai silpna ugnimi pasitiko besiartinančius bolševikus. Vienas jų, skėstelėjęs rankomis, išmetė ginklą ir krito, kiti iš visų pusių ėmė supti partizanus. Šie, palikę nukautą bolševiką, nedelsdami pasitraukė gilyn į mišką. Aušra ir Šeškus stebėdamiesi žiūrėjo į besijuokiantį iš ką tik pergyvento pavojaus Indėną, džiaugdamiesi, kad jis išliko gyvas. Pailsėję išėjo mišku tolyn. Kiek paėję sutiko Lakštutį su vyrais. Visi gailėjosi Rudžio ir kitų penkių žuvusių jo būrio partizanų.

Kitą rytą Niūronių kapinėse susirinko keletas dešimčių partizanų ir palaidojo šešis žuvusius draugus. Čerpūniškio laukais partizanams grįžtant iš kapinių, virš Indėno būrio pasirodę du žvalgybiniai lėktuvai lydėjo būrį, kol šis pasislėpė miške.

Po oro žvalgybos reikėjo laukti, kad ryt ar poryt miškus užplūs tūkstančiai kareivių, todėl, sulaukęs nakties, Indėno būrys pasitraukė už Šventosios upės į kitą mišką, iš kurio buvo galima stebėti paliktasis miškas.

Rytą įvairiomis kryptimis ūžė mašinos ir kareiviai pradėjo šukuoti miš-

ką. Pro žiūronus puikiai matėsi net jų ginklai.

Po pietų viskas nurimo. Indėnas su Šeškum, perplaukę upę, patraukė į žvalgybą. Miške bolševikų jau nebuvo ir būrys galėjo grįžti atgal. Prieš grįždami vyrai nutarė išsimaudyti Šventojoje. Palikę ant kranto sargybą, nusirengę puolė į vandenį. Indėnas su geriausiu draugu Jokeriu nuplaukė upę. Staiga pasigirdo šauksmas: "Skęsta! Skęsta!" Indėnas metėsi į krantą ir išlipęs pamatė, kaip viduryje upės pasirodžiusi Lapuko galva vėl paniro po vandeniu. Indėnas užaugo prie vandens ir jo nebijojo. Jis buvo išgelbėjęs du skęstančiuosius, todėl ir dabar daug negalvodamas puolė į vandenį ir po kelių minučių ištraukė Lapuką į krantą. Atsigavęs Lapukas nuoširdžiai padėkojo savo gelbėtojui.

Pusiaunaktis. Tolumoje girdisi daina – lyg Lietuvoje būtų ramu, nesiautėtų teroras, nesilietų kraujas. Tai dainuoja partizanai.

– O, kad būčiau toks stiprus kaip senovės didvyriai ir galėčiau sunaikinti visus niekšus, trypiančius mano Tėvynę, – svajojo Indėnas.

Smėlėtoje aikštelėje partizanų būrys žaidė futbolą. Indėno būrio vyrai mėgo sportuoti ir po bolševikų kareivių siautimo nervų nuraminimui linksmai spardė kamuolį. Tolumoje pasigirdo lėktuvo ūžimas. Supratę, kad tai žvalgybos lėktuvas, vyrai paliko aikštelę. Galima buvo tikėtis, kad rytoj čia bus tūkstantinė banda svečių iš Azijos, todėl vidurdienį būrys patraukė į Vakarus.

Karas buvo pasibaigęs, ir bolševikai, didžiuodamiesi pergale, grįžtančius į Rusiją kareivius siuntė į miškus naikinti partizanų.

Buvo liepos mėnuo. Būrys, perplaukęs Šventąją, žygiavo mišku. Išaušo. Norėjosi valgyti. Nutarė sustoti poilsiui. Užėjo į vieną sodybą papusryčiauti. Sodybos šeimininkas slapstėsi nuo bolševikų, bet nenorėdamas palikti šeimos, sukinėjosi namuose ir į būrį nestojo.

Pro medžių šakas sužibo saulės spinduliai. Netoli miško per kalvas vingiavo kelias iš Anykščių į Viešintas. Patekėjus saulei, kelyje pasirodė mašinos su kareiviais. Prasidėjo šaudymas, iš kurio buvo galima spręsti, kad kareiviai susidūrė su partizanais. Indėnas išėjo į pamiškę ir pro žiūroną stebėjo aplinką. Ruda kareivių masė ėjo nuo kelio į mišką. Jie ėjo grupėmis po 5-6 žmones, nešini automatais ir kulkosvaidžiais. Atstumas tarp grupių buvo apie 8 metrus. Indėnas suprato, kad po minutės kitos jų laukia lemiamas mūšis. Jo keturiolikos vyrų būrys įlindo į miško tankmę ir užsiė-

mė pozicijas kovai. Nesuspėjo jie kaip reikiant užsimaskuoti, kai pasigirdo artėjančių kareivių keiksmai. Pirmoji kareivių vilnis, jų nepastebėjusi, praėjo pro šalį. Nepastebėjo jų nei antroji grandis, nors praėjo pro pat partizanus. Aplinkui nesiliaujantys šūviai rodė, kad su kareiviais susidūrė kitos partizanų grupės.

Į kambarį, kuriame buvo pusryčiavęs Indėno būrys, įsiveržė kareiviai ir pradėjo kratą. Staiga pamatė ant krosnies pasislėpusį šeimininką su automatu.

– Banditas! – suriko kareiviai ir įsakė lipti nuo krosnies arba sušaudys. Žmogus nulipo. Pasičiupę jį kareiviai išvilko į kiemą ir ėmė daužyti šautuvų buožėmis bei spardyti. Apstoję atkištais automatais, grasindami sušaudyti, reikalavo pasakyti, kur slepiasi banditai.

Žmogus žinojo, kad šiandien ryte Indėno grupė išėjo į mišką ir žinojo, kad dvare yra slėptuvė.

– Jei išduosiu, gal paliks gyvą, – šmėstelėjo mintis. Savas kailis jam buvo brangesnis už tėvynę.

– Žinau, galiu parodyti.

Kareiviai nuleido automatus.

– Gerai, vesk, parodyk ir būsi laisvas.

Grupė kareivių su išdaviku patraukė netoliese esančio dvaro pastatų link.

– Slėptuvė čia, – pirštu parodė daržinę išdavikas. Kareiviai pradėjo paieškas daržinėje ir visame dvare. Partizanai, slėpęsi daržinėje, pasitiko kareivius ugnimi. Užvirė mūšis, užsiliepsnojo daržinės stogas ir kiti dvaro pastatai. Palikę degančioje daržinėje nukautą vieną saviškį ir keletą bolševikų, partizanai pasitraukė. Aplinkui pikti dėl patirtų aukų vaikščiojo kareiviai. Priėjęs prie leitenanto, išdavikas paprašė jį paleisti, bet gavo atsakymą ir vėl prasidėjo tardymas. Išdavikas stengėsi iš paskutiniųjų, tikėdamasis atgauti laisvę.

– Štai, į šį mišką ryte nuėjo būrys, – rodydamas miško link, kalbėjo niekšas. Nors aplinkui buvo nemažai kareivių, į mišką eiti nedrįso – laukė, kol susirinks daugiau. Pranešė vadovybei, kad šiame miške iš tiesų yra partizanų, tik šukuojant mišką kareiviai jų nepastebėjo.

Kareiviams susirinkus, vesdamiesi išdaviką, kareiviai patraukė į mišką ir netrukus, suradę būrį, ėmė jį supti. Atsigulęs į griovį, Jokeris užtaisė

kulkosvaidį. Aušra ir kiti partizanai taip pat užėmė kautynių pozicijas.

– Stok, stok!

Pamatę partizanų pusėje judėjimą, rusai pradėjo šaukti, keikti ir šaudyti. Tankios Jokerio kulkosvaidžio serijos suguldė bolševikus ant žemės. Partizanų ugnis buvo stipri ir rusų karininkas iššovė į viršų kelias raketas, kviesdamas pastiprinimą. Jo pusėn paleista Jokerio kulkosvaidžio serija nutildė jį amžiams. Bolševikams į pagalbą atskubėjo pastiprinimas.

Pasibaigus šoviniams, Jokeris į azijatus šaudė iš revolverio, tačiau netrukus priešo kulka pataikė jam į galvą. Partizanai susimaišė su kareiviais ir gynėsi kaip kas sugebėjo, stengdamiesi prasimušti iš apsupimo. Skripka, gindamasis nuo jį puolančių kelių kareivių, pamažu traukėsi, kol kulka pataikė jam į nugarą. Dar ilgai poškėjo Aušros šautuvas, pagaliau ir jis nutilo. Minkštos miško samanos priglaudė partizano galvą.

Pamažu mūšis tilo. Likę gyvi partizanai išsiskirstė miške. Sunkiai sužeistas Žolynas, persekiojamas bolševikų, netekęs jėgų krito žemėn ir buvo kareivių nudurtas. Kažkur toli miške dar poškėjo šūviai.

Laimingai pasitraukę Indėnas ir Šmėkla krūmuose ilsėjosi.

– Girdi, Indėne? Važiuoja...

Pakėlęs galvą Indėnas įsiklausė.

– Ne, broliuk, ne važiuoja, o kažkas traškėdamas dega. Eisiu į pamiškę pažiūrėti, – keldamasis šnekėjo Indėnas.

Traškėdami degė dvaro pastatai, juodų dūmų kamuoliai kilo į viršų.

Sugrįžęs į krūmus, Indėnas išsitiesė šalia Šmėklos.

– Kaip tau atrodo, Šmėkla, ar mes tikrai dar esame gyvi? Negaliu suprasti, kaip mums pavyko sveikiems ištrūkti. Juk ne kartą buvome susidūrę su mongolais akis į akį. Puikiai pasitarnavo šiandien mano automatas, – džiaugėsi Indėnas.

– Taip, mes tai gyvi, bet kas nutiko kitiems vyrams? – rūpinosi Šmėkla.

Indėno veidas apsiniaukė. Jis būtų geriau sutikęs pats žūti, kad tik jų vyrai liktų gyvi.

Pagaliau viskas nutilo, lyg nebūtų nieko buvę. Dalis kariuomenės persikėlė per upę ir nužygiavo mišku tolyn, kiti, susikrovę žuvusiuosius į mašiną, išvažiavo. Išsivežė su savimi ir išdaviką, išdavusį dvarą ir žuvusius partizanus. Atsidėkodami bolševikai ištrėmė jį į Sibirą.

Indėnas ir Šmėkla ėjo degančio dvaro link. Užėjo į pirtį. Čia sužinojo,

kad mūšyje žuvo keturi partizanai, tarp kurių geriausias Indėno draugas Jokeris. Begalinis skausmas suspaudė Indėno širdį. Išėjęs iš pirties, jis ėjo susimąstęs, pats nežinodamas kur, kaltindamas save, kad nesugebėjo išvesti iš mūšio savo būrio be aukų. Jis buvo pripratęs nugalėti, bet šiandien likimas pasisuko kita puse. Tai vertė jį galvoti, kad dideliam kariuomenės kiekiui neverta priešintis. Jį apėmė liūdesys. Užvaldė jausmas, kad prarasta daugiau, negu buvo galima įsivaizduoti. Jis norėjo pabūti vienas. Niekaip negalėjo susitaikyti su mintimi, kad buvo nugalėtas. Jau geriau žūti, negu būti nugalėtam. Šalia einantis Šmėkla jam tarsi neegzistavo.

Miškas baigėsi. Priešais baltomis langinėmis bolavo troba. Indėnas pabeldė į langą.

– Kas ten? – pasigirdo iš vidaus. – A, Indėnas, – pažinusi nudžiugo mergina ir atidarė duris. – Dieve mano, tu gyvas! Toks baisus mūšis buvo...

– Taip, sesele, dar gyvas. Likimas pasigailėjo.

Trumpai pakalbėję apie praėjusių dienų įvykius, partizanai išėjo į mišką poilsio. Merginos nurodytoje vietoje surado keletą besiilsinčių vyrų. Netrukus pasirodė ir ji, nešina pusryčiais. Papusryčiavę vyrai maudėsi ir gaudė pietums žuvį, deja, nesėkmingai – žuvies nebuvo. Girdėjosi gaidžių giedojimas, merginų juokas prie upės. Žemdirbiai dirbo žemę. Kartkartėmis, sustabdę arklius, braukė nuo veido prakaitą.

– Argi sau dirbu šią žemę? – mąstė žemdirbys. Pilni miestai žmogžudžių, laukiančių jos vaisių. Žemdirbys jau nedainuoja kaip anksčiau. Jis susirūpinęs. Jaučia, kad už triūsą jam bus sumokėta kalėjimu arba Sibiru. Kantrus lietuvis su viltimi žvelgia į ateitį ir kenčia. Jis tiki, kad jo tėvynė vėl taps laisva. Nemielos lietuviui vasaros, nedžiugina upių čiurlenimas. Gyvenimas tarsi sustingo. Engiama Tėvynė alsuoja giliu liūdesiu, į jos sūnus ir dukras nukreipti azijatų durtuvai. Juos lydi kalėjimas, Sibiras, mirtis. Tačiau lietuvis per amžius nepailsdamas kovojo už savo laisvę. Pasiruošęs kovai ir dabar...

Miške virė gyvenimas, čiulbėjo paukščiai, degė laužas, virė sriuba. Sėdėdamas prie laužo, Indėnas kūrė planą, kaip apsupti miestelį A. ir suduoti mirtiną smūgį ten įsitaisiusiems penkiolikai bolševikų. Jam nusibodo sėdėti prie laužo rankas sudėjus ir nieko neveikti. Siela veržėsi "pakalbėti" su priešu. Miestelis buvo tarp miškų, gana patogioje puolimui vietoje. Tereikėjo surasti keletą drąsių vyrų, sutinkančių jo planą įgyvendinti.

Viską apsvarstęs, Indėnas supažindino vyrus su miestelio A. puolimo planu.

– Eisim, eisim duot į skūrą tiems prakeiktiems plėšikams, – vienbalsiai sutiko visi šeši Indėno draugai. Indėnui tik to ir tereikėjo. Beliko pakviesti keletą vyrų iš kitų būrių.

Vakare Indėno septynių vyrų būrys paliko stovyklą ir išėjo ieškoti partizanų, norinčių su jo būriu dalyvauti miestelio puolime.

Paaiškinimai. Sužeisti partizanai A.Milčiukas-Tigras ir A.Šniuika-Muštinis 1945 m. kovo-balandžio mėn. slėpėsi ir gydėsi pas Anykščių vls., Tamošiūnų k. gyventoją Juozapą Jogėlą, g.1890 m., kuris 1945 m. rugsėjo mėn. buvo suimtas ir, nesudarius bylos, be teismo ištremtas į Archangelsko sritį, ten ir mirė. Su juo buvo suimta ir ištremta ir jo duktė Anelė, kuri 1956 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Anykščių r. Šiuo metu gyvena N.Elmininkų gyvenvietėje. Ištekėjusi už partizano Vytauto Stazdo-Grūdelio.

A.Milčiuko-Tigro minimi partizanai – tai 1945 m. balandžio mėn. susikūrusio būrio, kuris vėliau buvo pavadintas Lengvenio būriu ir veikė Anykščių vls. Andrioniškio apylinkėje kovotojai:

Aušra – Leonas Petkevičius iš Mendrupės k., Andrioniškio vls. Žuvo 1945 m. birželio 15 d. Mendrupės miške prie Andrioniškio. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Ąžuolas – Povilas Grumbinas iš Pavarių k., Anykščių vls. 1949 m. kovo-rugsėjo mėn. vadovavo Jovaro kuopos Užugirio būriui. Žuvo 1949 m. rugsėjo 24 d. Ažuožerių k., Anykščių vls. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Beržas – neišaiškintas.

Jokeris – Boleslovas Skardžius iš Vosgėlių k., Anykščių vls., A.Milčiuko-Tigro pusbrolis. Žuvo 1945 m. birželio 15 d. Mentrupės miške prie Andrioniškio. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Mėnulis – Jonas Ūdra iš Užunvėžių k., Kurklių vls. Žuvo 1946 m. balandžio 24 d. Duobulės vnk., Anykščių vls., K.Dūdos sodyboje. Užkastas buvo prie Anykščių-Skiemonių kelio, prieš dabartinę J.Biliūno gimnaziją.

Skripka – Juozas Žalnarevičius iš Pavarių k., Anykščių vls. Žuvo 1945 m. birželio 15 d. Mentrupės miške prie Andrioniškio. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Šposas – Jonas Šimonis iš Beržoniškio k., Anykščių vls. 1949 m. kovo 8 d.,

traukdamasis nuo priešų persekiojimo, paskendo Šventojoje ties Andrioniškiu. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Vanagas – Klemensas Zlatkus iš Andrioniškio, buvęs Andrioniškio vls. viršaitis. 1945 m. birželio 15 d. Mendrupės miške buvo paimtas gyvas, nuteistas mirties bausme ir Vilniaus NKGB vidaus kalėjime Nr.1 sušaudytas.

Žolynas – Alfonsas Gindrėnas iš Zabelynės k., Andrioniškio vls. Žuvo 1945 m. birželio 15 d. Ramaškonių k., Andrioniškio vls.

1945 m. birželio 25 d. Anykščių vls. prie Niūronių k. įvyko J.Biliūno-Žolyno (A.Milčiukas savo dienoraštyje jį vadina **Rudžiu**) būrio kautynės su NKVD kareiviais ir skrebais. Kautynėse, trukusiose 6 valandas, žuvo: Jonas Biliūnas-Žolynas iš Niūronių k., Anykščių vls., buvęs Niūronių k. šaulių būrio vadas; Jonas Janukėnas iš Niūronių k., Anykščių vls.; Liudvikas (vokietis, buvęs vermachto karys, įstojęs į partizanų gretas); Vladas Maksimavičius; Stasys Nemickas; Algis Žiukas (visi trys iš Anykščių). Žuvusieji buvo palaidoti Niūronių kapinėse.

Šmėkla – Jonas Pavilonis-Tarzanas iš Elminiukų k., Anykščių vls., Jovaro kuopos partizanas. Žuvo 1948 m. sausio 23 d. Vaješių k., Anykščių vls.

Lapukas – neišaiškintas.

NKVD NAGUOSE

Pavargusi vasara baigė savo dienas. Žingsnis po žingsnio prisiartino ruduo. Saulės spinduliai pro rūką vos beprasimušdavo. Naktys pasidarė tamsios ir ilgos.

Kur kas maloniau dabar buvo sėdėti miške prie liepsnojančio laužo ir klausytis pasakojimų apie buvusias kautynes.

Vienok klajokliškas partizanų gyvenimas neleido ilgai užsisėdėti prie laužų. Nepaliaujantis bolševikų persekiojimas vertė juos keltis iš vienos vietos į kitą.

Palikęs stovyklą, Indėnas su draugais ėjo nakties tamsoje baltais laukais. Nors vyrams ši vietovė buvo gerai žinoma, tačiau tokioje tamsoje teko eiti pamažu, kone apgraibomis, nes išklydus iš takelio tamsoje būtų sunku vėl jį surasti. Pagaliau vyrai priėjo pažįstamą sodybą. Truputį pailsėję ir užkandę, ėjo mišku toliau, tikėdamiesi rasti partizanų stovyklą. Apylinkė Indėnui buvo labai gerai pažįstama, o jo vardas bolševikų lūpose skambėjo kaip baisiausio priešo. Jis visa širdimi buvo pasiryžęs kovoti už tėvy-

nės laisvę, savo jaunas jėgas atiduoti jos gerovei. Šio ryžtingo žmogaus baisiai neapkentė vietiniai bolševikai ir žadėjo piniginę premiją tam, kas išduos jį gyvą ar mirusį. Tačiau nuovokus ir išradingas Indėnas tai puikiai žinojo ir bolševikams nuolat išslysdavo iš rankų – kaip žuvis. Šnipai ir išdavikai stengėsi susekti jo pėdsakus. Jo vardas erzino komunistus. Bijodami dėl savo gyvybės, išdavikai neskubėjo jo išduoti. Tik vienas klastingas išdavikas, prisidengęs nakties tamsa, ryžosi Indėną nužudyti.

Prieš rytą pasidarė dar tamsiau. Takelis tapo neįžiūrimas, o naudotis žibintuvėliu buvo pavojinga. Kaip visada, Indėnas ėjo priekyje, nes geriau už kitus žinojo kelią. Pagaliau priėjo pažįstamą sodybą ir žinomą kelią. Kiek juo pažingsniavę, pasuko į siaurą miško keliuką. Miške tamsu – nors akin durk. Indėnas išsitraukė iš kišenės žibintuvėlį ir toliau ėjo juo pasišviesdamas. Miške tai nebuvo pavojinga. Staiga tarp pušų išlindo automato vamzdis ir nukrypo į ramiai žygiuojantį Indėną. Prapliupo šūvių serija ir, apsipylęs krauju, jis krito žemėn. Jeigu tai būtų įvykę dienos metu, būtų galima pamatyti, kaip išdavikas, prisiartinęs prie kulkų pakirsto Indėno, paėmė nukritusį žemėn dar šiltą nuo jo rankų žibintuvėlį ir pašvietė į kūną. Iš peties tekėjo kraujas – buvo peršauta dešinioji ranka. Niekšas atvertė Indėno kūną veidu į viršų. Veidas buvo kruvinas, akys užmerktos, prie ausies žiojėjo didelė žaizda. Nepastebėjęs jokių gyvybės žymių, išdavikas nusprendė, jog auka nebegyva: nusegė diržą su pistoletu, paėmė daiktamaišį, milinę ir dingo tamsiame miške.

Išaušo. Baloje gulintis Indėnas atgavo sąmonę. Gyvybė vos ruseno ir bet kuriuo momentu jis galėjo atsisveikinti su šiuo pasauliu. Nespėjęs suvokti, kas atsitiko, vėl prarado sąmonę. Kai vėl atsitokėjo, bandė pakelti galvą, bet nebuvo jėgų. Vargais negalais pasivertęs ant šono pabandė atsistoti. Jam pavyko. Siūbuodamas į šalis, bandė eiti, bet ženges kelis žingsnius galutinai prarado jėgas ir, nuvirtęs į balą, vėl prarado sąmonę.

Keliu važiavo šieno prikrautas vežimas. Ant viršaus sėdėjo valstietis ir niūniavo dainą. Staiga sustabdęs arklį įbedė akis į baloje gulintį žmogų. Jį pakėlęs suprato, kad žmogus dar gyvas. Kad tai partizanas, jam net į galvą nedingtelėjo. Jis galvojo tik viena – išgelbėti sužeistąjį. Iš kur jis galėjo žinoti, kad šis geriau būtų sutikęs mirti negu patekti į bolševikų rankas ir kalėjimą.

Palikęs sužeistąjį, valstietis skubiai nuvažiavo pas apylinkės pirminin-

ką. Pirmininkas pasikinkė arklį ir, paėmęs dar vieną valstietį, nuvažiavo į vietą, kur gulėjo Indėnas. Vyrai įkėlė kruviną jaunuolio kūną į vežimą ir paguldė ant šiaudų. Sužeistasis buvo be sąmonės ir vos vos dejavo.

– Kas jis toks? – paklausė pirmininkas valstiečio.

– Dievas žino... Toks laikas. Kai nuvešim į Debeikius, daktaras apžiūrės, gal atgaus sąmonę ir viskas paaiškės.

Vežimas pajudėjo Debeikių link. Sutikti žmonės klausinėjo pirmininko, kas tas sužeistasis, bet šis negalėjo nieko paaiškinti. Atvažiavus į miestelį, juos sulaikė milicininkai. Prisiartinęs vienas bolševikas paklausė:

– Ką čia tokį mums atvežei?

– Nežinau. Radome baloje. Štai liudininkai. – parodė pirmininkas į valstiečius, kurių vienas buvo radęs sužeistąjį. Moterys, jį pamatę, pradėjo verkti. Milicininkas jas išvaikė.

– Vežk į miliciją, – paliepė pirmininkui vienas stribas.

Vežimas nuvažiavo toliau ir sustojo prie milicijos pastato durų. Vežimą apspito būrys bolševikų, spoksojo į nejudantį Indėną ir klausinėjo pirmininko, kur jį rado. Pirmininką pakvietė į miliciją, smulkiai iškvotė, surašė protokolą ir vežėją paleido. Ilgai bolševikai ir jų viršininkai suko galvas, kas čia toks galėtų būti: jokių dokumentų jis neturėjo. Galop nusprendė, kad tai partizanų nušautas komunistas. Nors miestelio valdžia žinojo, kad apylinkės miškuose yra kažkoks jiems visai nepageidautinas partizanas Indėnas, bet niekas nebuvo jo matęs. O, jeigu tik jie būtų žinoję, kas pateko į jų rankas, būtų kaip mat jį pribaigę.

Trys bolševikai iškėlė Indėną iš vežimo ir, įnešę į šeimininko R. kambarį, paguldė ant lovos. R. buvo matęs Indėną, kai šis dar buvo vaikas, tad nenuostabu, jog jam į galvą neatėjo mintis, kad čia guli jo giminaitis-partizanas. Milicininkams įsakius, šeimininkai išplovė ir išdžiovino šlapius Indėno drabužius. Geroji R. šeima sužeistąjį slaugė ir laukė, kada jis atgaus sąmonę, kad galėtų jį pagirdyti ir pavalgydinti, tačiau Indėnui kol kas nieko nereikėjo. Bolševikai nuolat klausinėjo, ar sužeistasis atgavo sąmonę; juos labai domino, kas jis toks.

Gydytojas buvo išvykęs į Uteną, todėl milicijos viršininkas atvedė felčerį, kuris sužeistajam į burną įpylė kažkokių lašų. Gulėdamas šiltame kambaryje, Indėnas pamažu pradėjo atgauti sąmonę. Pragulėjęs 40 valandų be sąmonės, pagaliau atmerkė akis. Galvoje ūžė, akis dengė rūkas. Jis nesusi-

gaudė, kur esąs ir nesuprato, kas su juo atsitiko. Vėl praradęs sąmonę, nugrimzdo miegan. Po kurio laiko vėl atmerkęs akis pamatė lubas, krosnį, kambarį, kuriame vaikščiojo keturi kariškiai, laukdami, kol jis prabus. Jis viską matė lyg pro rūką.

– Tarp bolševikų, – nusmelkė mintis, pamačius kariškius.

Vos spėjo Indėnas atgauti sąmonę ir atsimerkti, kai prie jo prišoko pagarsėjęs aplinkiniuose kaimuose savo teroristiniais išpuoliais Debeikių milicijos viršininkas Gogelis ir linksmai prašneko:

– Jau atsigavai? Tau jau geriau?

Indėnas suprato jo žodžius, bet atsakyti neįstengė.

– Kur tavo dokumentai? – vėl paklausė Gogelis.

Indėnas žiūrėjo į savo mirtiną priešą miglotomis akimis, bet atsakyti vis dar negalėjo.

– Duokite jam arbatos.

Jauna lietuvaitė pribėgo prie lovos, puodeliu arbatos nešina.

– Ačiū, – tyliai ištarė Indėnas.

– Kur tu gyveni? – vėl palinko prie jo bolševikas.

– Vilniuje, – tyliai atsakė sužeistasis ir prarado sąmonę.

Gogelis nesitraukė nuo lovos, laukdamas, kol sužeistasis vėl atsigaus. Po pusvalandžio Indėnas vėl atmerkė akis ir jo akys sutiko bolševiko žvilgsnį.

– Kas tave taip sužeidė?

– Nežinau...

– Kaip tai nežinau? Juk matei, kas į tave šovė?

Indėnas iš tikrųjų nežinojo, kas į jį šovė, bet nusprendė meluoti:

– Mačiau.

– Kas?

– Keletas ginkluotų vyrų.

– Kiek jų buvo?

– Dešimt, o gal daugiau.

– Kaip jie buvo apsirengę?

– Su kareiviškais ir civiliais rūbais.

– Kur tu juos sutikai?

– Pamiškėje.

– A, tai banditai, – pasakė milicijos viršininkas, atsigręžęs į savo sėbrus.

– O ko tu vaikščioji po mišką naktį?

– Buvo jau rytas...

– Bet dar tamsu?

– Tamsu, bet aš skubėjau namo.

– Kur tavo namai?

– Vilniuje...

– Tai kaip tu iš Vilniaus atsidūrei čia? – įtariamai nužvelgęs sužeistąjį kamantinėjo Gogelis.

– Einu iš Vokietijos...

– Iš Vokietijos?

– Taip... Mane tenai 1941 metais vokiečiai buvo išvežę darbams.

– Tai kodėl nevažiavai traukinius?

– Aš neturiu pinigų nei kelionei, nei maistui, tad eidamas pėsčiomis užeinu į kaimus pavalgyti.

– Gerai, o kur tavo dokumentai?

– Atėmė.

– Kas? Tie vyrai, kuriuos sutikai pamiškėje?

– Taip. Atėmė dokumentus ir šovė į mane. Daugiau aš nieko neprisimenu.

– Matai, brolau, tu jaunas ir būtum žuvęs. Buvai Vokietijoj ir nežinai, kad čia yra banditų. Kitą kartą žinosi, kad negalima naktimis vaikščioti po mišką, – kalbėjo milicijos viršininkas, užjausdamas partizaną Indėną, kuris jam buvo baisesnis banditas už kitus. Betgi jis patikėjo sužeistuoju, kad šis nėra blogas žmogus.

Indėnas jautėsi vis blogiau: jis vis labiau silpo, blyškus veidas pagelto. Gogelis tai pastebėjo.

– Kokia tavo pavardė? Ar girdi? Man atrodo, kad tau nedaug liko gyventi, nes žaizda galvoje labai pavojinga. Gal tau pakviesti kunigą?

– Pakvieskite, – jausdamas, kad silpsta, sunkiai ištarė Indėnas.

– Šiandien vakare vešime tave į Utenos ligoninę.

Indėnas nieko neatsakė ir užsimerkė – negalėjo daugiau žiūrėti į nekenčiamą bolševiką, vieną tų, su kuriais jau keli metai nenuilstamai kovojo.

Bolševiko pasiūlymas pakviesti sužeistajam katalikui kunigą negalėjo nestebinti jo kilniaširdiškumu.

Po keliolikos minučių atėjęs kunigas pasilenkė prie sužeistojo. Indėnas

buvo taip nusilpęs, kad nepajėgė kalbėtis su kunigu. Priėmęs komuniją ir gavęs paskutinį patepimą, neteko sąmonės. Ramiai gulėjo, nieko negirdėdamas, kas dedasi aplinkui, kaip šeimininkai velka jį sausais drabužiais ir ruošia vežti į Utenos ligoninę.

Vežimas, lydimas keleto ginkluotų vyrų, sustojo prie R. namų. Vienas bolševikas liko stovėti prie vežimo, kiti suėjo į kambarį, išnešė sužeistąjį, paguldė ant vežime paklotų šiaudų ir patys susėdo aplinkui.

Netrukus į stotį įriedėjo traukinys. Milicininkai sužeistąjį įnešė į vagoną ir pasodino. Jį teko iš abiejų pusių prilaikyti.

Į Uteną atvažiavo ryte. Indėną vėl paguldė į vežimą ir nuvežė į NKVD. Prie NKVD durų vežimas sustojo ir jį apspito grupė enkavedistų.

– Kokį čia velnią mums atvežėte? – pasiteiravo Gogelio enkavedistų vyresnysis.

– Velniai jį žino, kažkoks be dokumentų.

– Greičiausiai kokį banditą?

– Jei mes žinotume, kad banditas, likviduotume vietoje. Kurių velnių su juo terliotis.

– Žinoma, žinoma, – atsakė enkavedistas.

– Kur jį dėti, draugas kapitone?

– Į išvietę, drauge! Cha, cha, cha, – nusijuokė enkavedistas. Jam pritarė kiti stribai.

– Na, kur gi jį dėti?! Vežkite į ligoninę, į banditų palatą, kur guli sužeisti banditai. Kol neišaiškės, kas jis toks, į kitą palatą guldyti negalima. Juk jis be dokumentų?

– Nieko neradome.

– Banditų palata Nr.1, – baigė NKVD viršininkas ir Indėną išvežė.

Vežant Indėnas iš skausmo vėl prarado sąmonę. Pagaliau pasiekė ligoninę. Dvi sanitarės paguldė sužeistąjį ant neštuvų ir nunešė į antrąjį aukštą. Prie durų stovėjęs milicininkas pasitraukė, leisdamas įnešti į palatą naują belaisvį. Palatoje stovėjo dešimt lovų: penkios kairėje ir penkios dešinėje. Aštuonios iš jų buvo užimtos ligonių-partizanų, kurie įvairiose kautynėse su bolševikais buvo sunkiai sužeisti, negalėjo pasitraukti ir pateko į ligoninę, į bolševikų rankas. Dieną ir naktį sužeistuosius uoliai saugojo ginkluoti milicininkai, kurie vaikščiojo palatoje ir koridoriuje prie jos.

Po pietų Petriką (taip pasivadino Indėnas) nunešė į operacinę ir pagul-

dė ant stalo. Gydytojas apžiūrėjo žaizdas, o medicinos sesuo jį visą kaip lėlę aptvarstė. Sanitarė komjaunuolė, sesuo nuo partizanų kulkos žuvusio stribo, nukirpo Petrikui plaukus.

– O, velnias, žudė geriausius žmones, tai dabar nors nukirpsiu šėtoną, – džiaugėsi ji.

Kitą dieną Indėnas visiškai atgavo sąmonę. Sanitarės padedamas bandė valgyti kiaušinį.

Seselės galvojo, kad Petriką greitai teks laidoti, bet po kelių dienų įsitikino, kad šį jauną žmogų galima išgydyti. Jis pradėjo stiprėti ir keletą dienų pragulėjo ramiai. Tačiau toji ramybė buvo neilgam. Penktos dienos ryte atėjo enkavedistas-leitenantas komunistas Stankevičius.

Stankevičius seniai pažinojo Indėną, o šią vasarą, būkštaudamas dėl savo išdavikiškos veiklos, iš kaimo pabėgo ir apsigyveno Anykščiuose. Dar būdamas kaime, Stankevičius keletą kartų gavo iš Indėno perspėjimus, kad liautųsi siekęs komunistinės karjeros ir šnipinėjęs. Prisigėręs komunistinio raugo, Stankevičius nepaisė Indėno perspėjimų, spjovęs į partizanus, savo tautą, pabėgo pas bolševikus, kur tikėjosi rasti prieglobstį. Sužinojęs, kad Indėnas pateko į bolševikų nagus, iš džiaugsmo atlėkė į Uteną, kad įsitikintų, ar tikrai jo nekenčiamas partizanas yra čia ir įtikintų enkavedistus, kad šis yra "banditas".

Indėnas gulėjo dešinėje palatos pusėje prie durų. Jis iš karto pažino savo kaimyną Stankevičių, vos tik jis įėjo į palatą.

Enkavedisto stebimas, Stankevičius pradėjo tikrinti nuo pirmojo sužeistojo, gulinčio kairėje pusėje. Stovėdamas nugara į Indėną, ilgai žiūrėjo į ligonį. Po to priėjo prie antro, trečio, ketvirto, penkto... Visus apžiūrėjęs pagaliau sustojo prie paskutinės lovos, kurioje gulėjo Indėnas, ir įsistebeilijo į beveik iki pusės aptvarstytą Indėno veidą. Šis ramiai žiūrėjo į "svečio" akis.

– Chi, chi, chi! Šitas! Draugas leitenante, šitas! – ir komunistas dūrė pirštu į Indėno veidą.

– Ar ne per šilta tau čia gulėti? Chi, chi, chi, a?

Indėnas ramiai žvelgė į jį ir, sukandęs dantis, tylėjo.

– Ar pažįsti šį draugą? – paklausė Petriko, priėjęs prie jo lovos, karininkas.

– Nepažįstu.

– Matai, bjaurybė! Jau nepažįsta! Chi, chi, chi! Ar prisimeni, bandite, kaip mane mušei? Pabandyk dabar mušti! Chi, chi, chi!

– Aš jūsų nepažįstu.

– O aš tave gerai pažįstu, chi, chi, chi. Kada tu vėl ateisi su būriu banditų į savo apylinkę, kalės vaike, a?

– Aš jūsų nepažįstu ir prašau prie manęs nekibti, – atsakė Indėnas.

– Matote, matote, draugas viršininke! Jis nenori prisipažinti esąs banditas, o vadovavo būriui miške. Juk aš jį pažįstu kaip savo penkis pirštus.

– Nieko. Jis mums viską pasakys – ir kur buvo, ir ką veikė, – ramino Stankevičių azijatas.

– Su juo kalbėkite rusiškai, draugas viršininke, – pamokė išdavikas.

– Argi jis moka rusų kalbą?

– Cho cho! Jis ne tik ją moka. Kai atėjo pas mane, kalbėjo lenkiškai, chi, chi, chi. Tai bent paukštelis!

Leitenantas išsivedė šnipą. Enkavedistas buvo linksmas, sužinojęs, kas pateko į jo rankas. Kažką pašnibždėjęs į ausį sargybiniui, kartu su sėbru pasileido laiptais žemyn.

Po pietų enkavedistas vėl apsilankė palatoje. Priėjo prie šalia Indėno lovos stovinčios spintelės, padėjo ant jos aplanką su kažkokiais popieriais ir atsisėdo ant kėdės.

– Tavo pavardė? – kreipėsi rusiškai į gulintį Petriką.

– Nesuprantu.

– Ką bl... , nesupranti?!

– Nesuprantu.

– Tuojau suprasi, valkata, – perpyko enkavedistas ir, metęs į Indėną pilną neapykantos žvilgsnį, pasiėmė aplanką ir dingo koridoriuje.

– Na, brolau, laikykis, – pasakė Indėnui gretimoje lovoje gulintis ligonis. – Dabar jie tau pradės laužyti kaulus...

– Aš nieko nebijau, – atsakė Indėnas ir užsimerkė.

Tą dieną jį aplankė tik medicinos sesuo ir teiravosi apie jo savijautą.

– Ačiū, sesele, jaučiuosi pukiai. Iš viso šito norisi tik juoktis.

– Nesijuok, Petrikai. Rytoj jums darys galvos operaciją. Taip šiandien nusprendė gydytojas. Jūsų temperatūra – trisdešimt devyni su puse.

– Visa tai juokai, sesele.

Švelniai pažvelgusi į jį, seselė išėjo iš palatos.

Dienos šviesą pakeitė elektros lemputė, kuri šviesdavo iki dvyliktos valandos nakties, nes elektrinė dirbo iki vidurnakčio. Po to uždegamos įvairios spingsulės, nes lempų nebuvo – bolševikiniai metai!... Juos reikėtų visiems ir visur pajusti.

Pats geriausias gyvenimas šioje palatoje – blakėms. Jos susiranda patogias vietas, kur niekas joms netrukdo siurbti ligonių kraują. Negali skųstis savo gyvenimu ir utėlės. Švara čia niekas nesirūpina – pašluoja grindis ir viskas.

Į palatą įėjo vakarykštis tardytojas-leitenantas su išdžiūvusiu vertėju. Priėjęs prie Petriko lovos, pažiūrėjo jam į akis ir užriko:

– Kelkis, kalės vaike!

– Dar neturiu tiek jėgų.

– A, bl..., o šaudyti komunistus turėjai jėgų?

Enkavedistas vienu mostu nutraukė nuo ligonio antklodę ir, nutvėręs jį už peties, nusitempė į koridorių ir pasodino ant kėdės.

Ant kitos kėdės šalia Indėno atsisėdo vertėjas. Jis turėjo prilaikyti Indėną, kad šis nenukristų ant grindų. Kitoje stalo pusėje atsisėdo leitenantas ir atvertė protokolų blankų segtuvą.

– Pavardė? – paklausė rusiškai.

– Rusiškai nesuprantu.

– Ką, nenori kalbėti rusiškai, valkata? Na, gerai. – Paklausk jo pavardės, – kreipėsi enkavedistas į vertėją.

– Pavardė?

– Petrikas.

– Cha, cha, cha, – nusikvatojo abu enkavedistai iš Indėno pavardės.

– Sakyk pavardę, lietuviškas šunie! Pakaks tau juoktis iš mūsų!

Enkavedistas prikišo savo rauplėtą veidą prie Indėno.

– Kalbėk tu..., tu..., – ir pasipylė keiksmažodžiai iš azijato lūpų. – Sakyk pavardę, bandite, o jei ne – prilupsiu kaip šunį! – degdamas pykčiu rėkė enkavedistas.

– Aš ne banditas, žmogus.

– Cha, cha, cha! Žmogus! Kiek banditų turėjai bandoje?

– Nežinau jokios bandos.

– Nežinai? – ir stiprus smūgis priplojo Indėną prie sienos.

– Kiek tau metų, šunie?

– Dvidešimt du.

– O jau gudrus, bjaurybė! Tai pasakysi pavardę ar ne?

– Jau sakiau.

– Kokia?

– Petrikas.

Pasipylė smūgiai, lydimi šlykščių keiksmų. Seselė, pamačiusi mušant sužeistąjį, pasišalino. Pagaliau Indėną vėl pasodino ant kėdės.

– Mes tave puikiai pažįstame, banditų komendante! Tu matei, kaip tave vakar aplankė tavo kaimynas, kurį tu mokei būti lietuvišku šunim? Tad kodėl nesakai savo pavardės? Juk jis viską smulkiai apie tave papasakojo ir tavo pavardę mes gerai žinome. Štai protokolas, – ir pakišo Indėnui protokolą. Jame buvo parašyta tikroji jo pavardė, vardas ir visa, kuo jis nusikaltęs sovietinei santvarkai.

– Matai, o tu galvoji, kad mes nieko nežinome!

– Jei žinote, tai kam klausiate?

– K-ą-ą-ą?... – ir vėl keletą kartų smogė vos bepasėdinčiam Indėnui.

Indėnui aptemo akyse. Susiūbavęs ir praradęs sąmonę jis nusirito ant grindų.

– Nuneškite šį šunį į palatą, – riktelėjo enkavedistas sanitarei.

Enkavedistai spardė gulintį ant grindų Indėną, spjaudė į veidą ir, išlieję įsiūtį, nusileido laiptais žemyn.

– Mes šitą bjaurybę rasime rytoj, – pareiškė leitenantas, užtrenkęs ligoninės duris.

Pragulėjęs iki vakaro be sąmonės, Petrikas atsimerkė. Galvoje ūžė, palata sukosi lyg juoda dėmė. Medicinos sesuo padavė Petrikui vaistų.

– Imk, mielasis, bus lengviau.

Pažiūrėjusi į termometrą nustebo:

– Hm... Keturiasdešimt vienas, – ir jos akyse pasirodė ašaros. Ji labai mylėjo tėvynę ir jos didvyrius.

– Dieve, koks silpnas šis partizanas.

Sulaikiusi ašaras, kurios galėjo ją išduoti, išėjo iš palatos ir dingo koridoriuje. Tai buvo jauna Lietuvos dukra, pasiryžusi gyventi dėl tėvynės ir jos gerovės. Jos širdis buvo kupina meilės ir užuojautos kenčiantiems tėvynainiams, broliams partizanams.

Koridoriuje vaikščiojo sargybinis. Pagaliau atėjo vidurnaktis, viskas nu-

rimo ir sargybinis, pasistatęs prie durų taburetę, atsisėdo ir apsikabinęs automatą ėmė snausti.

Koridoriaus gale prie durų, vedančių į lauką, stovėjo staliukas ir ant jo stovinti lempa apšvietė budinčios sanitarės veidą. Tai iš vienos, tai iš kitos palatos pasigirsdavo ligonių dejonės. Pagaliau ir jie nutilo Vieni užmigo, kiti tyliai kentėjo.

Praėjo naktis. Žmonės skubėjo į darbą užsidirbti kąsnį duonos. Prie ligoninės durų laikas nuo laiko sustodavo vežimai, iš kurių išnešdavo ligonius. Daugiausia tai buvo stribai ir rusai, granatų sprogimų sudarkytais veidais. Nors karas seniai baigėsi, tačiau šie tautos nekenčiami niekadėjai gaudavo atkirtį iš Lietuvos partizanų, kai tik pamėgindavo ieškoti pogrindžio veikėjų.

Ligoninės personalui pradėjus darbą, į 1-ąją palatą atėjo enkavedistai.

– Na, kaip laikaisi, banditų vadeiva? – paniekinančiai kreipėsi į Indėną leitenantas.

– Gerai.

– Kelkis, eik į koridorių.

– Nepaeinu.

– Mes tau padėsime, cha, cha, cha, – ir abu enkavedistai, prilaikydami Indėną, išvedė jį į koridorių.

– Na, Indėnai, atsimeni savo pavardę?

– Aš gi vakar jums sakiau.

– Kvailas bandite, atsakyk į klausimą – jei išsisukinėsi, užkursime tau tokią pirtį... Supratai?

– Supratau.

– Sakyk pavardę.

– Petrikas.

– Šunsnuki! Kiek laiko vedžiosi mus už nosies?

Pasipylė smūgiai. Jis sėdėjo, atsirėmęs į sieną, baltas kaip siena.

Vyresnysis enkavedistas rašė toliau, užpildydamas vieną lapą po kito. Po to vėl pakėlė į Indėną savo pelės akis.

– Na, gerai. Kiek tavo gaujoje buvo banditų?

– Aš nežinau jokios gaujos ir jokių banditų.

– A-a, tu partizanas? Kiek vyrų turėjai savo būryje?

– Aš neturiu jokio supratimo apie būrį ir partizanus.

– Kvailas užsispyrėlis! Štai komunistų paliudijimai, ko dar giniesi?

– Jei jie apie mane žino – tegul pasakoja. Aš einu iš Vokietijos ir apie jūsų banditus nieko nežinau.

– Mes visi puikiai žinome apie tavo "Vokietiją", – tęsė leitenantas. – Kodėl tu viską neigi? Mes esame gerai informuoti apie tavo banditišką veiklą miške. Mes žinome, kad tu buvai būrio vadas, žinome vietas, kuriose veikė tavo būrys, žinome viską smulkiai, – tęsė rauplėtasis leitenantas ir išvardijo vietas, kuriose Indėnas veikė su savo partizanais.*

Indėnas ramiai klausė enkavedisto. Šis dėstė toliau:

– Tu gudrus žmogus, bet kvailai užsispyręs ir nenori mums pasakyti visko, ką žinai. Kas tau tie tavo draugai banditai? Juk tu dabar mūsų rankose ir nuo mūsų priklauso, ar tu iš čia išeisi, ar ne. Suprask, Indėne, padėtį, į kurią patekai, ir nebūk durnas, jei nori gyventi. Juk tu dar visai jaunas, be abejo, myli gyvenimą. Man tavęs gaila. Rimtai pagalvok ir viską mums pasakyk, ką žinai apie savo draugus, kurie liko miške. Apie tave mes jau viską žinome ir, jei nenori, gali nepasakoti. Klok viską kaip draugas, nes pats supranti, kad tokius kaip tu mes tuoj išgaudysime. Kokia nauda iš tavo užsispyrimo? Pasveiksi, gausi dokumentus ir galėsi ramiai gyventi tarp žmonių, laisvas kaip paukštis. Juk tau tikriausiai nusibodo bastytis po miškus su banditais? Matai – papuolei mums į rankas. Tokia dalia laukia ir kitų. Tu išlikai gyvas, pagysi ir po kiek laiko būsi laisvas kaip ir mes.

Enkavedistas skaitė paskaitą, kurios Indėnas klausėsi užsimerkęs; jis nieko negirdėjo ir nenorėjo girdėti.

– Ko jūs iš manęs norite? – ramiai paklausė atsimerkęs Indėnas. – Aš nieko nežinau ir neturiu ko jums pasakyti.

– Tu viską žinai, šunsnuki, tik nieko nesakai. Pradėk nuo tėvo vardo, – ir enkavedistas pasiruošė rašyti.

– Ką žinojau, pasakiau, daugiau neturiu ką jums pasakyti, – tyliai atsakė Indėnas, žiūrėdamas į panašias į pelės enkavedisto akis.

– Banditpalaiki! Tu nenori kalbėti su tarybiniais darbuotojais? Lietuviškas šuo!... Valkata!

Kada enkavedistas išėjo, Indėnas jau nieko nematė, o jo galva buvo bejėgiškai nusvirusi.

---

* Iki čia rusiškame tekste Indėnas buvo vadinamas Judėnu. – *B.U.*

Tos dienos tardymas baigėsi, bet tai buvo dar ne viskas. Dar dešimt dienų kartojosi panašios scenos, tačiau nė vieno enkavedistams reikalingo žodžio iš sužeistojo Indėno neišpešė. Galop, netekęs kantrybės, grasindamas kumščiu, tardytojas paliko jį "ramybėje" ir, svaidydamas akimis žaibus, išėjo iš ligoninės pasakęs:

– Na, lietuviškas bandite! Čia tu su manimi nekalbi. Pažiūrėsime, kai tu pasveiksi ir mes tave įgrūsime į kalėjimą, ką tada pasakysi – kaip užgiedosi?

Indėnas palydėjo jį pilnu neapykantos žvilgsniu.

Gretimose lovose gulintys ligoniai tyliai žiūrėjo į Indėną ir džiaugėsi, kad pagaliau kankintojai – Azijos budeliai – jį paliko ramybėje, o Indėnas pašaipiai šypsojosi. Jis puikiai žinojo, kas jo laukia už tai, kad visus metus tarnavo Tėvynei. Kulka... Tik šito jis galėjo tikėtis iš okupantų. Bet jam dabar buvo viskas vis tiek. "Už Tėvynę", – galvojo jis gulėdamas lovoje. Juk anksčiau ar vėliau reikės mirti, tik dar norėtųsi padirbėti Tėvynės labui. O gal dar teks? Juk jis dar ne kalėjime, o iš palatos, jeigu kas padėtų, galima kaip nors pasprukti. Tik kaip? Juk neprilaikomas neturi jėgų pastovėti ant kojų. O dar sargyba...

Slinko liūdnos dienos, dejavo ligoniai, sklido aštrus vaistų kvapas. Indėno ranka ir petys pamažu gijo, kūnas stiprėjo. Jam buvo be galo liūdna gulėti ir stebėti slankiojantį po palatą ir saugantį belaisvius ligonius sargybinį.

Indėno daugiau netardė – laukė, kol pasveiks. Vos ne kiekvieną dieną palatą lankė komunistai, stribai ir kiti panašaus plauko išgamos, trynėsi čia, tyčiodamiesi iš besigydančių Lietuvos partizanų. Indėno šios miesto atmatos nekentė labiausiai, vadino jį palatos banditų komendantu, nes jis vienintelis drįso ginčytis su Stalino išsigimėliais. Ligoninės personalas netruko pamilti Indėną už jo drąsą. Padedamas dviejų sanitarių, jis jau galėjo nueiti į perrišimo kambarį. Jam kėlė rūpestį tai, kad negirdėjo kulkos pažeista kairiąja ausimi, teiravosi gydytojo, ar kada nors ja girdės, tačiau šis nieko konkretaus negalėjo pasakyti.

– Nesirūpink, Petrikai, kai tu pradėsi normaliai vaikščioti, mes tau padėsime pabėgti, – kartą perrišdama žaizdas tyliai pasakė medicinos sesuo. Šie žodžiai Indėnui sukėlė didžiausią nuostabą. "Provokacija", – pagalvojo jis ir apsidairė aplinkui. Perrišimo kambaryje daugiau nieko nebuvo.

– Aš suprantu – tu manęs nepažįsti ir bijai atvirai kalbėti, bet nebijok, Petrikai, mes jau įsitikinome, kad tu tikrai esi partizanas ir nutarėme tau padėti.

Indėnui sužibo vilties kibirkštėlė, bet medicinos sesers žodžiais dar netikėjo.

– Aš nesitikiu jokios pagalbos, be to, vargu, ar jūs galėtumėte man padėti.

– Tu manęs nebijok ir negalvok nieko blogo. Čia mes vieni, – tyliai šnabždėjo medicinos sesuo, rišdama žaizdas. – Aš ne viena. Čia mūsų yra keletas ir mes padėsime tau pasprukti į laisvę iš šito pragaro.

– Taip į laisvę... Tačiau kaip, jeigu sargybinis nė minutei nepasitraukia?

– Tu dėl to nesirūpink. Svarbiausia, neparodyk, kad jau gali vaikščioti. Stenkis apsimesti, kad vis dar esi sunkus ligonis, o mes tą patvirtinsime, kai teirausis apie tavo sveikatą. Jei jie pamatys, kad gali vaikščioti – gali išvežti į kalėjimą ir mes tau padėti jau negalėsime. Mes stengsimės tave kaip galima ilgiau išlaikyti ligoninėje, kad pakankamai sustiprėtum, o per tą laiką viską paruošime pabėgimui.

Indėnas klausėsi jos žodžių ir savom ausim netikėjo.

– Sesele, kam jums taip dėl manęs rizikuoti? Verčiau jau aš vienas kentėsiu.

– Tėvynei reikia tokių vyrų, kaip jūs, o be to, mums negrės joks pavojus, jei mes sąmoningai...

– Sesele..., – Indėnas nebaigė, nes į perrišimo kambarį įėjo sanitarė.

– Kviesk kitą ligonį, – pasakė medicinos sesuo įėjusiai sanitarei.

– Nenusimink, viskas bus gerai. Tikėsimės, – baigė kalbą seselė ir atsigręžė į duris, pro kurias įžengė dvi sanitarės, atėjusios išvesti Indėno.

Indėnas buvo paguldytas į lovą prie lango, kuri liko laisva išrašius pasveikusį ligonį. Po pokalbio su sesele jam palengvėjo, greičiau ėmė gyti žaizdos. Gulėjo ramiai, tarsi apie nieką negalvotų, tačiau iš tikrųjų jį visą laiką buvo užvaldžiusi mintis apie pabėgimą. "Turi pasisekti, gal pabėgsiu", – apie tai galvojo dieną naktį, ir po palatą šliaužiojantys enkavedistai jam atrodė nepajėgūs sutrukdyti.

Sekmadienio rytas. Ligonių lankymo diena. Prie kiekvienos iš devynių palatoje gulinčių partizanų lovos sėdėjo lankytojas, atnešęs maisto, nes ligoninės davinio sveikstančiam ligoniui nepakako. Prie palatos durų sto-

vintis sargybinis klausėsi, apie ką kalbasi lankytojai su ligoniais. Indėnas žiūrėjo į duris, pro kurias įeidavo lankytojai, o sargybinis tikrindavo jų atneštus produktus. Jis visai nenorėjo, kad jį lankytų artimieji, kurie jam tik pakenktų, nes jis slėpėsi svetima pavarde ir enkavedistamas tvirtino, kad apie savo šeimą nieko nežino. Tačiau motina, sužinojusi, kur yra jos sūnus, nieko nepaisydama skubėjo jį aplankyti. Kai Indėnas užsigalvojęs žiūrėjo į duris, jos atsidarė ir jo akys susitiko su motinos akimis. Ji artinosi prie gulinčio lovoje sūnaus.

– Sūneli...

– Š-š-š..., – perspėjo sūnus norinčią jį pabučiuoti motiną ir pažiūrėjo į sargybinį.

Motina suprato ir, tramdydama ašaras, prisėdo ant lovos.

– Jei išeinant enkavedistas ims tave kamantinėti, nesakyk, kad esi mano motina. Sakyk, kad esi tolima giminaitė ir nežinai, kur yra mano tėvai, – šnibždėjo sūnus motinai. Motina tylėjo, tramdė besiveržiančias ašaras, o sūnus tyliai žiūrėjo į jos seną raukšlėtą veidą. Pagaliau susitvardžiusi motina padėjo ant spintelės atneštus produktus.

– Sūneli, tu esi vienintelė mano paguoda. Ką aš be tavęs darysiu? Tarp šių azijatų tu žuvęs. Dieve, Dieve, – šnibždėjo motina, dėliodama produktus.

– Nenusimink, mama. Aš greitai pabėgsiu ir vėl būsiu laisvas.

– Bet kaip, sūneli?

– Dėl to, mama,.nesirūpink. Pamatysi.

– Balys grįžo iš armijos.

– Grįžo. Mama, daugiau nevažiuok čia. Geriau tegul Balys atvažiuoja, apsirengęs kariška uniforma; tada jam leis ilgiau pabūti. Be to, aš jam kai ką turiu pasakyti. Sudie, mama. Eik, nes sargybinis jau varo lankytojus iš palatos. Ligonių lankymas sekmadieniais ir ketvirtadieniais.

Priėjusi prie durų, motina atsigrįžo ir pilnomis ašarų akimis dar kartą pažvelgė į sūnų.

Indėnas laukė Balio atvykimo. Balys – jo svainis, ką tik grįžęs iš Raudonosios armijos, viršila, apdovanotas keliais medaliais, kurie jam buvo prisegti prieš jo norą. Nors ir labai nekentė bolševikų, į armiją buvo paimtas prievarta, kaip ir daugelis kitų. Per stebuklą išliko gyvas Libavo apsupime, iš kur nė vienas negrįžo. Prieš vokiečių puolimą Balys sanitarinės dalies

vadui gydytojui žydui atidavė kažkur fronte rastą gerą paklodę. "Man ji vis vien nereikalinga, tad prašau, daktare, paimkite ją", – pasakė jis. Žydas pasitaikė žmoniškas, jam pagailo Balio. "Ui, tu į puolimą neisi, aš tau padėsiu", – ir parašė jam pažymą, kad jis, kaip ligonis, atleidžiamas nuo dalyvavimo puolime. Tokiu būdu paklodė išgelbėjo jam gyvybę ir jis grįžo į šeimą. Indėnas jo nebuvo matęs nuo to laiko, kai pabėgo nuo bolševikų iš Libavo fronto.

Ketvirtadienis. Palatoje vėl kone prie kiekvieno ligonio lovos lankytojas. Prie Indėno lovos sėdi jo sesuo, svainis ir aštuonerių metų jų duktė, kuri nenuleidžia akių nuo gulinčio dėdės. Ji labai jį mylėjo ir namuose nuolat klausinėjo mamą, kur jis prapuolęs.

– Baly, – kreipėsi Indėnas į svainį, kurį laikė geriausiu draugu, – pabandyk nueiti pas Utenos NKVD viršininką, tik, žinoma, ne tuščiomis. Paimk apvalią sumelę ir važiuok; gal bus įmanoma mane išpirkti?

– Kažin, ar jis su manimi leisis į kalbas?

– Apsivilk uniformą, prisisek medalius, tada ir kalbės. Kaip ne kaip, tu juk viršila. Galvos juk nenusuks: kaip jau bus, taip bus. O kodėl šiandien atvažiavai be uniformos?

– Velniop tą uniformą! Gerai, nuvažiuosiu pas viršininką, tik vargu ar iš to išeis kas.

– Ir kaip galint greičiau, Baly, nes mane bet kada gali išvežti į kalėjimą, o iš ten ištrūkti jau vilties nebus. Kitą sekmadienį, Baly. O iš ten užeik pas mane, pasakysi, kaip sekėsi.

Atsisveikinę lankytojai išėjo, nes sargybinis jau visus varė iš palatos.

1-ą palatą saugojo keturi milicininkai. Vienas jų – didžiulis rusas iš Zarasų apskrities, ištikimas NKVD šuo, uoliai vykdantis savo pareigas. Antras, keitęs pirmąjį – pagyvenęs, išdžiūvęs kaip šakalys, jautęs žvėrišką neapykantą partizanams. Jis visas aštuonias budėjimo valandas neprisėsdavo, nuolat dėbčiodavo į palatos ligonius. Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos, jam teko kelias dienas pabūti raudonuoju banditu. Jis jautė malonumą tikrinti ligonius lankančiųjų krepšius, išvaryti juos iš palatos arba visai jų neįleisti, sakant, kad banditus lankyti draudžiama. Lankymo dienomis jis jausdavosi karaliumi. Trečiasis sargybinis buvo neseniai grįžęs iš armijos ir stojęs tarnauti milicijon. Jaunas, augalotas, nuolat besišypsantis – visai nepanašus į anuos du sadistiškai nusiteikusius čekistus. Negirdint pa-

šaliniams, vaikinas sužeistiems partizanams papasakodavo apie naktį mieste išklijuotus atsišaukimus, apie tai, ką patyrė fronte kariaudamas su vokiečiais, kaip valgė pašvinkusią arklieną arba ir visai nevalgę, alkani laukė apkasuose mirties valandos. Pasakojo ir apie Šilutės kalėjime bolševikų nukankintą jo brolį. Indėnas juokaudamas paprašė vaikino paskolinti automatą, bet šis atsakė, kad gali ir pačiam jo prireikti. Ketvirtasis sargybinis taip pat buvo į miliciją atėjęs iš armijos. Nors jam buvo jau per dvidešimt, atrodė lyg berniukas. Jis dažniausiai eidavo sargybą naktį – nuo 24 iki 8 valandos ryto. Buvo ramus, nelinkęs kalbėti. Naktį, kai ligoninėje viskas nurimdavo, atsiguldavo ir jis tuščion lovon arba ant taburečių. Indėnui jis patiko labiausiai, nes jam budint buvo didžiausia galimybė pabėgti.

Tų keturių milicininkų viršininkas buvo NKVD viršila. Jis dažnai ateidavo į palatą, aprėkdavo sargybinius, liepdamas jiems akylai saugoti banditus ir neleisti jų į koridoriaus gale esantį tualetą, liepdamas reikalus atlikti palatoje, nors visi ligoniai buvo nevaikštantys ir šis viršilos įsakymas buvo beprasmis. Tik Indėnas, padedamas sanitarės, nueidavo į tualetą. Jo ausyse skambėjo viršilos žodžiai: "Tegul bjaurybės reikalus atlieka palatoje, o tai dar pabėgs į mišką". Sargybiniai, atėję į miliciją iš armijos, nelabai paisė viršilos įsakymų.

* * *

Į Utenos NKVD viršininko majoro K. kabineto duris pabeldė.

– Įeikite, – rusiškai storu balsu į beldimą atsiliepė aukštaūgis bolševikų majoras. Jis ir keletas kabinete sėdinčių jo sėbrų įbedė akis į duris.

Į kabinetą įėjo plačiapetis tarybinės armijos viršilos uniformą vilkintis vyriškis. Jo krūtinę puošė fronte gauti medaliai. Jis lyg kažko delsė. NKVD majoras, tai pastebėjęs, pirmas kreipėsi į viršilą:

– Kokiu tikslu apsilankėte, draugas viršila?

Viršila nužvelgė jo sėbrus.

– Jeigu galima, norėčiau su jumis pasikalbėti be liudininkų, draugas majore.

– A, a... Galima, galima, – ir majoras metė žvilgsnį į besiruošiančius išeiti bendradarbius.

– Na, ką gero man papasakosi, draugas viršila?

– Draugas majore, aš noriu į jus kreiptis dėl vieno ligonio, esančio jūsų priežiūroje...

– Kur tas ligonis?

– Apskrities ligoninėje.

– Kurioje palatoje?

– Berods pirmoje.

– A, a... Žinau, žinau, tai banditų palata. Nu, nu ir kas toliau?

– Ten guli mano giminaitis. Nežinau, kaip jis ten pateko.

Majoro akys sublizgo lyg plėšraus žvėries.

– Nežinai, kaip jis ten pateko? Banditas! Buvo miške! – vis labiau keldamas balsą aiškino majoras viršilai.

– Aš nežinau, ar jis banditas, ar ne, nes ką tik grįžau iš armijos. Anksčiau jis buvo doras pilietis, – slėpdamas susijaudinimą kalbėjo viršila.

– Doras pilietis! Cha, cha! – vis labiau niršdamas šaukė majoras.

– Na, tai ko tu iš manęs nori?

– Ar negalima būtų, draugas majore, pasiimti jį iš ligoninės?

Majoras išplėtė degančias pykčiu akis.

– Ką!?... Tu nori gelbėti papuolusius į mūsų rankas banditus? Jie jau niekur iš mūsų nepaspruks.

– Draugas majore, aš skolingas neliksiu...

Majoro pasitikėjimas sovietinės kariuomenės viršila dingo galutinai.

– Kas tu toks, kad drįsti man siūlyti pinigus už banditą? Sėsk! Tu sulaikytas! – užriko majoras ir trenkė kumščiu į stalą. – Dokumentus turi? – rėkė ant viršilos majoras.

Viršila padavė raudonarmiečio knygelę ir apdovanojimų medaliais pažymėjimus. Įsiutęs majoras žiūrinėjo dokmentus.

– Kur tu juos gavai? – staiga pakėlęs akis paklausė majoras.

– Išdavė armijos vadovybė. Juk čia parašyta, draugas majore.

– Tu banditas, užmušei mūsų viršilą, apsivilkai jo uniforma ir pasisavinai jo dokumentus, o dabar nori išgelbėti savo draugus banditus. A? – rėkė majoras, krauju pasruvusiomis akimis žvelgdamas į viršilą.

– Draugas majore, aš ne banditas ir neužmušiau jokių viršilų. Aš pats esu viršila ir šį laipsnį gavau garbingai kovodamas, – teisinosi viršila. – Aš tik norėjau padėti savo giminaičiui, tačiau jei jis iš tiesų yra banditas, tai aš atsisakau jam padėti, – baigė Balys, matydamas, kad jo pastangos veltui,

majoras nesukalbamas ir gali blogai baigtis jam pačiam.

Majoro įtūžis kiek atlėgo. Jis vis dar netikėjo dokumentų tikrumu ir juos tyrinėjo.

– Kokioje divizijoje tarnavai? – paklausė jau kiek ramesniu balsu.

– Šešioliktoje lietuviškojoje divizijoje, draugas majore.

– Hm... Kokiame pulke? – klausinėjo majoras, tikrindamas viršilos atsakymų teisingumą dokumentuose.

– Keturiasdešimt devintame šaulių pulke.

– Kokioje kuopoje, batalione?

– Pirmame šaulių batalione, antroje kuopoje.

– Taip, teisingai, – pažvelgęs į viršilą, pasakė majoras ir numetė jam dokumentus.

– Žinote ką, draugas viršila, – stodamas jau ramiu balsu kalbėjo majoras, – užuot palaikęs banditus, verčiau prisidėk prie mūsų ir padėk juos išgaudyti. Buvai fronte, kentėjai ten už savo tėvynės laisvę, kurią dabar trypia lietuviški banditai. Imk vėl ginklą ir kovok su šitais liaudies priešais. Jie mums nei draugai, nei broliai, tik žiaurūs banditai. Supratai, draugas viršila?

– Tau – ne broliai, o man... – pagalvojo Balys, kuris taip pat mylėjo tėvynę, kaip ir kovojantys broliai-partizanai. – Suprantu, draugas majore, bet po sunkių mūšių fronte noriu pailsėti ir padėti šeimai, kuri nekantraudama laukė mano sugrįžimo. Žmona, vaikai, draugas majore...

– Pirmiausia reikia išgaudyti banditus, o tik po to galvoti apie taikų gyvenimą. Ar ne taip, draugas viršila?

– Apie tai aš pagalvosiu, draugas majore, bet šiuo metu jūsų pasiūlymo priimti negaliu.

Majoro akyse vėl sužibo pyktis.

– Gali eiti, viršila. Tu laisvas.

Balys lėtai išėjo iš NKVD viršininko majoro kabineto ir, atsidūręs gatvėje, lengvai atsiduso. Jis patraukė gatve ligoninės link, bet, pastebėjęs, kad jį seka NKVD agentai, pakeitė kryptį ir pasuko į geležinkelio stotį.

* * *

Aštuntame kilometre nuo Utenos rūke skendi miškas. Lapuočiai jau

seniai numetę lapus, tik eglės didingai kelia savo viršūnes į dangų, tarsi norėdamos pamatyti, kas dedasi aplink.

– Šiandien čia tylu kaip senovės pilyje. Mielai sutikčiau taip praleisti visą gyvenimą, o kaip tu, Kieti?

– Pritariu tavo minčiai, Vijokli, bet man ir kova teikia malonumo, kai tenka susigrumti su azijatais, – visada karingai nusiteikęs, atsakė Kietis.

Vijoklis vėl apie kažką užsisvajojo, stumdydamas pagaliu į laužo ugnį nuodėgulius. Kietis, nusviedęs laužan nuorūką, nutarė kiek pamiegoti.

– Robinzonai, žiūrėk, tavo lašiniai svyla!

Robinzonas, maišęs puodą, puolė prie keptuvės su lašiniais.

– Velniai griebtų! Dar kiek ir būtų visai sučirškėję.

– Tau virėjaujant visada tai lašiniai sudega, tai puodas prisvyla... Visos bėdos tau, Robinzonai. Ar ne taip?

Robinzonas tylėjo, kai sėdintys aplink laužą draugai linksmai juokėsi.

– Na, gana jums juoktis iš mano nelainės. Eikite valgyti. Paragaukite, kokia skani sriuba, – kalbėjo Robinzonas, pilstydamas į puodelius sriubą.

– O kurgi Kietis? – pasidomėjo Ilgūnas.

– Argi tu nežinai Kiečio? Jis sapnuose vaikšto po žydinčias lankas su savo Verute. Na, ir miegalis. Net pietų nesikelia.

– Kam jam tie pietūs. Kur kas maloniau sapne aplankyti Verutę, kuri savo trobelėje vakarais jo laukia nesulaukia.

– O kur Jonukas su Greičiu? – pasidomėjo ką tik pakilęs iš miego Dalis.

– Nuėjo pasitikti Ryžtuolės, – atsakė plačiapetis būrio vadas. – Ji šiandien turi atnešti žinių iš kitų ryšininkų. Šiandien jai nedarbo diena. Papasakos, kas dedasi Utenoje.

Papietavę partizanai susėdo aplink laužą ir užsirūkė. Tylus traškesys eglyne privertė juos atsigręžti ton pusėn. Pasirodė du ginkluoti partizanai ir mergina. Būrio vadas pakilo pasitikti svečių.

– Sveika, Ryžtuole. Jau visa savaitė, kai nesimatėme.

– Vis tos pareigos. Aš ir ten turiu tokių pat brolių, kuriais reikia rūpintis.

– Taip, taip, Ryžtuole. Mes sveiki, o jie ligoniai.

Kiek patylėjęs, vadas tesė:

– O kaip Indėno sveikata?

– Reikia tikėti, kad greitai sustiprės. Jis jau pats vienas gali po truputį vaikščioti. Vakar jo klausiau, ar jau galėtų vienas eiti. Atsakė, kad bando. Žinoma, dar sunkiai, bet po savaitės turėtų sustiprėti.

– Tai po savaitės mes galėsime jį paimti, ar taip, sesele?

– Aš manau, kad po savaitės bus galima.

– Žinoma, bus galima, – patvirtino vadas. – Juk jo lauks vežimas, nes jis pats toli nueiti neįstengs. O ryšininkas dar vis ligoninėje?

– Dar ligoninėje. Ranka jau baigia užgyti, bet porą savaičių dar pabus.

– Puiku, – tęsė būrio vadas, – kai Indėnas galės gerai vaikščioti, jūs susitarkite su juo dėl pabėgimo laiko ir praneškite mums. Tą naktį mes lauksime prie miesto. Jį iki mūsų atves sveikstantis ryšininkas. Jam neturėtų tai sudaryti sunkumų, nes jis paprastas ligonis ir gali eiti kur nori. Tiesa, sesele?

– Taip, jis kasdien eina namo pietauti.

– Man praneškite prieš dvi dienas. Žinote "pašto" medį?

– Žinau.

– Ten bus padėtas revolveris, kurį ryšininkas tą vakarą paims ir, nunešęs į ligoninę, perduos Indėnui. Jam, bėgant iš ligoninės, gali prisireikti. Be to, perduokite Indėnui šį laiškelį.

Vadas padavė Ryžtuolei mažą popieriaus lapelį, kurį ji paslėpė po drabužiais.

Ryžtuolė – tai ta pati medicinos sesuo, kuri perrišimo kambaryje kėlė Indėno dvasią, ragino nenusiminti ir pilnomis gailesčio akimis žiūrėjo į jo kančias. Jos širdis buvo kupina meilės Tėvynei ir ryžto padėti broliams-partizanams.

Dar keletą minučių pakalbėjusi su partizanais, atsisveikino ir, vado lydima, paliko stovyklą.

* * *

Prie lovos, palinkusi prie ligonio, seselė atsargiai taisė ant galvos tvarsčius. Jos ranka nuslydo ant ligonio krūtinės, palikdama ten raštelį. Tai pajutęs Indėnas nepastebimai paslėpė jį po apklotu. Seselei išėjus, nusigręžė į langą ir, užsitraukęs ant galvos antklodę, pasiruošė "miegoti". Palikęs plyšelį tarp antklodės ir pagalvės, perskaitė laišką. Nors veidas buvo ramus,

širdis krūtinėje šokinėjo iš džiaugsmo, kad jo broliai-partizanai ruošia jam siurprizą – išėjimą į laisvę. Laukęs nesulaukęs Balio, sulaukė netikėtos naujienos tiesiai iš žaliųjų miškų. Be galo ilgėdamasis laisvės, Indėnas kiekvieną dieną prašė seselės, kad ji praneštų partizanams, jog jis jau gali vaikščioti. Ši ramino, kad nėra ko skubėti, kad jis dar galįs ramiai gydytis.

Jau penkios savaitės, kai Indėnas guli ligoninėje, o jam atrodo, kad prabėgo ištisi metai.

Kartą ketvirtadienį po pietų Indėnas, pakilęs iš lovos, ėjo į vonią. Staiga nuo laiptų pusės einanti sena moteris, pamačiusi jį, puolė artyn.

– Sūneli mano! – ir ištiesė rankas, norėdama jį apkabinti, tačiau čia pat atsiradęs senasis enkavedistas-sargybinis suriko:

– Kur lendi prie bandito, sena ragana! – ir nubloškė senutę nuo sūnaus. Toji nuo stipraus smūgio žengė kelis žingsnius atgal ir krito be sąmonės. Išdžiūvėlis enkavedistas įstūmė Indėną į palatą ir pagrasino automatu, jei šis dar bandytų išeiti į koridorių.

Senutė sąmonę atgavo tik perrišimo kambaryje. Savo sūnaus ji, aišku, daugiau nematė. Sargybinis ją lydėjo iki pat išėjimo iš ligoninės.

Baigėsi šeštoji laukimo savaitė. Indėnas baiminosi, kad neišgabentų jo į kalėjimą: tada viskas baigta.

Penktadienio vakaras. Koridoriuje prie stalo sėdi jaunuolis su parišta ranka. Seselė ant stalo sterilizuoja tvarsčius. Jie beveik nesikalba – tik pasikeičia vienu kitu žodžiu. Už keleto žingsnių nuo staliuko – durys į vonios kambarį. Indėnas priėjo prie durų, uždėjo ranką ant rankenos, norėdamas jas atidaryti, ir pažvelgė staliuko pusėn.

– Jums sunku vaikščioti, – kreipėsi į Indėną jaunuolis.

– Kol kas sunku, bet pamažu taisausi, – atsakė Indėnas.

Pažiūrėjusi į Indėną, seselė nežymiai mirktelėjo, parodė galva jaunuolio pusėn ir nuėjo koridoriumi. Supratęs užuominą, Indėnas įėjo į vonios-tualeto kambarį. Netrukus čia užėjo ir jaunuolis, parišta ranka. Jų akys susitiko.

– Kada jums reikalingas revolveris? – paklausė Indėno naujasis pažįstamas.

– Kaip galint greičiau, brolau, kaip galima greičiau, nors ir šiandien.

– Na, taip greitai negalime. Pirmadienį, gerai?

– Dievas žino, kas gali atsitikti iki pirmadienio.

Kiek pagalvojęs jaunuolis nusprendė:

– Sekmadienio vakare, gerai?

– Jei anksčiau negalima – ką jau padarysi.

– Aš atnešiu jį į tualetą ir padėsiu štai čia, – parodė ranka į viršuje esantį vandens bakelį.

– Gerai. Sekmadienio vakare aš jį iš čia paimsiu.

Indėnas grįžo į palatą. Jis daug nesvarstė, jo planas buvo trumpas ir aiškus: sekmadienio naktį nudėti abu sargybinius ir dingti iš ligoninės, o ten jo lauks partizanai. Kad tik greičiau ateitų tas sekmadienio vakaras. Ilgai vartėsi Indėnas lovoje, negalėdamas užmigti. Nurimo tik šeštadienio ryte.

Diena prailgo. Elektros apšviestoje palatoje už stalo sėdėjo gerasis sargybinis ir pasakojo savo nutikimus fronte. Ligoniai įdėmiai klausėsi, tik Indėnui tai nerūpėjo. Jis galvojo tik apie tai, kaip rytoj pavyks jam pabėgti.

Kone visas ligoninės personalas išsivaikščiojo į namus, liko tik budintis gydytojas. Sargybiniui nusibodo malti liežuviu ir jis pradėjo vaikščioti po palatą ir koridorium. Jau paskutinė seselė rengėsi palikti ligoninę, kai laiptais į viršų pakilo trys ginkluoti enkavedistai su sargybos viršininku viršila. Jis kažką pašnibždėjo sargybiniui į ausį. Netrukus į palatą įėjo seselė ir, pasilenkusi prie Indėno, padavė vaistų nuo skausmo.

– Atėjo tavęs, – pasakė ji ir išbėgo iš palatos.

Šie seselės žodžiai Indėnui tarsi peilis pervėrė krūtinę. "Atėjo tavęs", – skambėjo ausyse, smelkėsi širdin... Viskas žuvo, prapuolė... Indėnas apsivertė ant šono ir apsimetė miegąs. Girdėjo prie jo lovos artėjančius žingsnius.

– Na, jau sveikas, a?

Indėnas atsivertė ant nugaros ir pamatė padūmavusias sargybos viršininko akis.

– Dar nesveikas, draugas viršila.

– Nu, nu, nu – iki kalėjimo nueisi. Gana čia tau veltui duoną valgyti.

– Gal nueisiu, bet vargu, draugas viršila. Būtų gerai, jei būtų galima dar kokią savaitėlę pagulėti ligoninėje.

Nieko daugiau nepasakęs, viršila išėjo iš palatos. Koridoriuje prie palatos durų jie dar ilgai kalbėjosi. Indėnas įtemptai klausėsi, kas vyksta aplinkui, bet pajutęs, kad enkavedistai išėjo, nurimo. Į palatą įėjo seselė.

– Jie nusprendė rytoj rytą, aštuntą valandą,- taisydama tvarsčius pašnibždėjo seselė.

Dabar Indėnui buvo aišku, kad rytoj, kai keisis sargybiniai, jį išveš į kalėjimą. "Šiandien arba niekada," – kankino mintis. Jis apsimetė miegąs, bet ištempęs ausis klausė, kas dedasi aplinkui. Laukė dvyliktos valandos nakties, kada užgesins šviesą ir pasikeis sargybiniai. O kas bus, jei ateis dičkis budrusis enkavedistas? Argi jis savo jėgomis pajėgs įveikti tokį ginkluotą vyrą? Indėnas karštai meldė Dievą, kad budėti ateitų miegalius. Gal jis ir šiąnakt, kaip paprastai, užmigtų. Tada būtų viskas puiku. Jis suraitytų jį kaip mat. Bet jei ateis tas dičkis rusas?... Kaip ten bebūtų, Indėnas pasiryžo vykdyti išėjimo į laisvę arba į kapus planą.

Laikrodis koridoriuje išmušė dvyliktą. Užgeso šviesa ir palatoje pasidarė visiškai tamsu. Dabar Indėno niekas negalėjo matyti. Koridoriuje pasigirdo naujojo sargybinio žingsniai. Indėnas visą dėmesį sutelkė į palatos duris, laukdamas jo pasirodant. Tarpduryje išdygo mažo žmogaus šešėlis: Indėnas nudžiugo – budėti atėjo jaunasis miegalius.

Kurį laiką pavaikščiojęs koridoriumi, sargybinis atsisėdo ant taburetės. Indėnas sekė kiekvieną jo judesį. Sargybinis pasėdėjo ramiai visą valandą, aišku, snaudė. Indėnas ištiesė ranką ir, paėmęs nuo staliuko peilį, ruošėsi keltis, tačiau tuo tarpu vienas ligonis pradėjo šaukšteliu skambinti į stiklinę, šaukdamas sanitarę. Pabudęs sargybinis ėmė vaikščioti po palatą. Aptarnavusi ligonį, santarė išėjo. Aplinkui viskas nurimo ir sargybinis, atsisėdęs ant taburetės, vėl užmigo. Laikrodis išmušė pusę trijų. Sargybinis nesujudėjo. Indėnas atsargiai atsisėdo lovoje ir ėmė plėšyti laikraštį, norėdamas įsitikinti, ar neišgirs sargybinis. Šis ramiai miegojo. Tyliai išlipęs iš lovos, vienoje rankoje laikydamas peilį, kitoje laikraštį, Indėnas artinosi prie sargybinio. Priėjo taip arti, kad matė užmerktas jo akis. Džiaugėsi, kad nereikės panaudoti peilio, nes sargybinis ramiai sau miegojo, apkabinęs automatą, ir net sapne nematė, kaip pro jį praslinko basas pusnuogis žmogus. Indėnas nuėjo tualeto link. Pamatęs, kad prie staliuko, kur paprastai sėdėdavo medicinos sesuo, nieko nėra, Indėnas pasileido laiptais žemyn prie išorinių durų. Jos buvo užrakintos ir rakto duryse nebuvo. Prisiminęs, kad laiptinėje yra langas, grįžęs atidarė jį. Į veidą padvelkė vėsa. Indėnas iššoko pro langą ir, kiek turėdamas jėgų, leidosi bėgti gatve. Jį užpuolė šuo. Nekreipdamas į jį dėmesio, Indėnas bėgo gimnazijos link.

Paaiškinimai. Vieta, kurioje 1945 m. spalio 10 d. buvo šauta į A.Milčiuką, neišaiškinta. Neišaiškintas ir pats įvykis, kuris, toks kaip aprašyta, yra gana neįtikinamas, o būtent: 1) kaip išdrįso išdavikas pasikėsinti į A.Milčiuką, einantį su grupe partizanų, ir po jo sužeidimo prieiti prie jo, kad įsitikintų, ar tai tikrai jis ir ar negyvai nušautas? 2) kodėl A.Milčiukui nepadėjo su juo ėję partizanai? Neįtikėtina, kad po išdaviko šūvio jie išbėgiojo, palikę parkritusį savo vadą. Tarp partizanų buvo kalbama, kad į A.Milčiuką šovė tuo metu Debeikių vls. veikusio partizanų būrio vadas. Apie to priežastis galima tik spėlioti.

Minimi: **Povilas Gogelis** – 1944-1948 m. Debeikių vls. milicijos viršininkas, g.1912 m. Leliūnų k., Debeikių vls. Nuo 1940 m. labiausiai pasižymėjęs sovietinis aktyvistas. 1945 m. spalio 28 d. vadovavo Debeikių vls. Dauneikių k. gyventojų žudynėms – buvo nušauti 6 žmonės. 1948 m. buvo pažemintas pareigose ir Anykščiuose išvietėje nusišovė.

Balys – Milčiuko sesers Reginos vyras Balys Milečka.

Aprašyta Šarūno rinktinės partizanų stovykla buvo įsikūrusi už 8 km nuo Utenos, Krašuonos pelkių rajone.

Dalius, **Greitis**, **Ilgūnas**, **Jonukas**, **Kietis**, **Robinzonas**, **Ryžtuolė** ir **Vijoklis** – neišaiškinti.

VĖL LAISVĖJE

Buvo lapkričio pabaiga. Vietomis žemę jau kaustė pirmasis 1945 metų gruodas, bet balos dar ne visur buvo užtrauktos ledo. Keliai buvo pabjurę. Ypač kelias iš Utenos į Tauragnus. Žmonės vengė kur nors važiuoti. Jų miegas buvo neramus. Kiekvienu momentu galėjo užgriūti bolševikai, išvaryti iš namų arba nušauti. Taip jie stengėsi priversti lietuvius atsisakyti savo idealų ir tapti bolševikais. Bet argi lietuvis gali tapti bolševiku, kurio vardas pasaulio, o ypač lietuvio akyse, nevertas šuns vardo ir jis tariamas su pasibjaurėjimu. Daugumas Lietuvos sūnų, nenorėdami bendrauti su bolševikais ir tapti jų vergais, pasirinko kovą su jais ar net mirtį. Šiems pasiryžėliams netrukdė nei tamsios rudens naktys, nei pabjurę keliai.

Trečiame kilometre nuo Utenos per pažliugusius laukus Tauragnų pusėn ėjožmogus. Nežiūrint šalto oro, jis ėjo basas, apsivilkęs tik apatiniais baltiniais. Jo galva apibintuota, kojos iki kelių aplipę purvu. Sustojęs apsidairė aplinkui ir sušnibždėjęs: "Dieve mano, kaip šalta", – skubėjo toliau.

❐ Ar tai ne priešų gaujos slenka,
Nori kažkur nematomai prasłyst,
Juos su perkūnu mūs ginklai trenkia,
Kai jie patenka į mūsų akis... 1947,
Tigras

❐ J.Puodžiūnas-Šerkšnas, J.Gražys-Viesulas, J.Urbonas-Lakštutis, A.Augulis-Vėjas

❐ Perkūno būrio partizanas Juozas Staškevičius-Ūdra

❐ Vytauto apygardos Jovaro kuopos partizanai. Priekyje Perkūno būrio vadas J.Staškevičius-Aušra, toliau – Užugirio būrio vadas P.Grumbinas-Ąžuolas

Jautė, kad jį apleidžia jėgos ir skubėjo išeiti į sausesnę dirvą. Apylinkės jam buvo nepažįstamos. Bijodamas persekiojimo, nesiryžo kur nors užeiti paprašyti drabužių ir apavo. Šaltis kaustė jo kūną, pradėjo skaudėti žaizdas. Jis taip sušalo, kad pagaliau nusprendė, nežiūrint pavojaus, užeiti į pirmą pasitaikiusią pirkią sušilti, tačiau aplinkui nesimatė nė vienos sodybos. Indėnas bėgo toliau. Pagaliau pamatė mažą pirkelę ir priėjęs atsargiai pabeldė į langą. Prie lango priėjo pagyvenęs šeimininkas ir, pamatęs vienmarškinį žmogų, paklausė kas jis.

– Prašau leisti sušilti, matote, esu pusnuogis.

Šeimininkas skubiai atidarė duris. Sukaupęs paskutines jėgas, vis dar nuogąstaudamas dėl gresiančio pavojaus, Indėnas įžengė vidun. Jį apgaubė pirkios šiluma. Viduje buvo tik šeimininkas ir jo žmona. Stovėjo krosnis ir dvi lovos.

– Kodėl tu pusnuogis? – paklausė šeimininkas.

– Neturiu kitų drabužių, dėde. Gal surastumėte kokius nors. Aš baigiu sušalti.

– Dieve mano. Tokiu laiku eiti pusiau nuogam!... Kur tu eini ir iš kur?

Indėnas nežinojo, ką jam atsakyti. Suprato, kad norint gauti pagalbos, reikia kaip nors viską paaiškinti. Senukas, matydamas, kad Indėnas nesiryžta pasipasakoti, jį nuramino, sakydamas:

– Jei tu geras žmogus – mūsų nebijok. Mes ne komunistai. Sakyk, kas atsitiko, gal galėsime kuo nors padėti.

Indėnas pasisuko į senuką.

– Bėgu iš Utenos ligoninės nuo bolševikų, todėl ir pusnuogis.

– Kaipgi tu tokį kelią nubėgai ir nesušalai?

– O kiek kilometrų nuo Utenos?

– Šeši, – ir šeimininkas puolė ieškoti kuo aprengti Indėną. Surado veltinius, senas sulopytas kelnes, tokį pat švarką, kepurę. Sušilęs ir apsirengęs Indėnas, padėkojęs šeimininkui, paklausė:

– Dėde, kaip patekti į Anykščius apeinant Uteną?

– Tuojau rytas. Tu tamsoje jau nespėsi praeiti Uteną. Kryptį aš tau parodysiu, – kalbėjo senukas, lydėdamas Indėną. – Žiūrėk, sūneli, eik šiuo lauku. Priėjęs mišką, eik dešine jo puse. Po to paklausi kelio pas žmones. Jie čia geri, tau parodys. Matai ten ant kalvos sodybą? Tai turtingi, bet geri žmonės. Du sūnūs buvo išėję į partizanus, bet paskui užsiregistravo. Jie

visko turi – gausi gerus drabužius ir apavą. Su mano skudurais tu sušalsi.

– Na, sudie, dėde. Ačiū už viską, – atsisveikino Indėnas ir patraukė lauku į nurodytą sodybą. Eidamas nuvyniojo nuo galvos tvarsčius, kad nebūtų matyti, jog jis sužeistas. Dabar tvarsčius buvo galima pastebėti tik pro suplyšusio švarko skyles ant jo krūtinės. Indėnas buvo panašus į vaiduoklį ar baidyklę, kokias ūkininkai stato daržuose paukščiams atbaidyti, arba į pamišėlį, kuris nebijo nei šalčio, nei žmonių ir nežino, kur eina. Indėnas nusprendė, reikalui esant, apsimesti durneliu.

Priėjęs nurodytą sodybą, pabeldė į langą. Niekas neatsiliepė. Jis beldė dar ir dar, kol pagaliau buvo įleistas į vidų. Kambaryje buvo jauku ir šilta. Indėnas atsisėdo prie stalo. Kitoje stalo pusėje sėdėjo solidus vyriškis ir rūkė. Ant lovos sėdėjo antras vyriškis – šio brolis. Indėnas paprašė užsirūkyti. Rūkė tylėdami. Baigęs rūkyti, Indėnas kreipėsi į vyriškius:

– Ar galėtumėte padovanoti man kokio nors apavo? Labai šąla kojos.

Už stalo sėdėjęs vyriškis ilgai tylėdamas žiūrėjo į naktinį svečią.

– Kad ir mes nieko neturime. Viskas sunešiota. Tikrai nieko tinkamo nėra.

– Man gerų nereikia. Gal vis tik ką nors surastumėte?

– Žinote, tikrai nieko nėra.

– Ponai, nebijokit. Aš ne provokatorius ir ne šnipas. Esu sužeistas, bėgu iš Utenos ligoninės. Pas vieną žmogelį gavau šiuos skudurus, bet jie visai nešildo. Žmogus neturtingas – nieko geresnio neturėjo. Man tik ką nors iš apavo, visa kita gal gausiu kitur, – prašė Indėnas.

– Viskas aišku, bet ką padarysi, kad ir mes nieko tinkamo neturime, – tvirtino šeimininkas.

Dar ilgai meldė Indėnas šių turtuolių surasti nors pirštines, bet, pasirodo, ir jos buvo visai suplyšę. Matydamas, kad nieko negaus, pakilo eiti. Palydėjęs iki durų ir jį išleidęs, šeimininkas paskubėjo jas užtrenkti.

Aušo rytas ir reikėjo skubėti. Indėnas nusprendė poilsio eiti į mišką – toliau nuo blogų akių. Užsuko dar į vieną sodybą, bet ir čia nieko negavo, nes žmonės buvo neturtingi.

Sutikdami rudens rytą, giedojo gaidžiai. Tolumoje girdėjosi iš šulinio semiamo vandens teliuškavimas. Indėnas pajuto, kad jis negirdi kaire ausimi ir susirūpino, nes gera klausa dabar jam buvo ypač reikalinga. Iki miško liko keli žingsniai. Staiga Indėnas išgirdo kalbant vyrą ir sustojo kaip

įbestas. Reikėjo skubiai slėptis. Pamatęs netoliese duobę, nubėgo prie jos.

– Kas ten?! – išgirdo šaukiant ir pamatė du ginkluotus vyrus, kurių vienas krito už krūvos akmenų, o antras pakartojo klausimą.

– Kas tu toks?! Eik čia – antraip šausiu!

Indėnas vis dar stovėjo, dairydamasis į šalis, nežinodamas ką daryti. Staiga pamatė, kad vyras su užtaisytu automatu artėja prie jo. Indėną apėmė virpulys. Jis sukaupė jėgas, ruošdamasis šokti į šalį ir bėgti, bet pamatė, kad iš kitos pusės artėja antrasis vyriškis.

– Stok! – įsakmiai sušuko šis.

– Vis vien kada mirti, – pagalvojo Indėnas, – jei tai bolševikai – gyvo jie manęs nepaims. Tuojau viskas paaiškės, o tada...

Priėjęs aukštas, baltais puskailiniais apsivilkęs vyriškis, užriko:

– Rankas aukštyn!

Indėnas pakėlė rankas. Jam atrodė, kad tai partizanai, bet kol tuo neįsitikins, nutarė tiesos nesakyti.

– Kas tu toks ir ko valkiojiesi nakties metu?! – kreipėsi į jį aukštasis.

Indėnas nutarė suvaidinti durnelį:

– Aš esu žmogus ir einu namo, – atsakė proverksmiais.

– O kur tavo namai?

– Tauragnuose.

– Tauragnuose? Tai ko tu čia vaikštai nakties metu?

– Einu namo.

– Tavo vardas, pavardė?

– Pavardės nežinau. Teta mane vadina Tamošiuku.

– Kurioje gatvėje gyveni Tauragnuose?

– Nežinau.

– Iš kur dabar eini?

– Iš Utenos.

– Ką veikei Utenoje?

– Buvau pas tetą. Ji labai gera ir aš pas ją dažnai nueinu.

Abu vyriškiai įtarė jį esant silpnaprotį, tačiau tuo pat metu galvojo, kad tai gali būti ir bolševikų pasiųstas šnipas. O Indėnas buvo beveik įsitikinęs, kad čia partizanai, nes stribai naktimis po du nevaikšto. Bijodami partizanų, jis vaikšto gausesnėmis grupėmis. Atsargos dėlei jis ir toliau vaidino durnelį:

– Aš nuleisiu rankas.

– Nebandyk! Mes tave apieškosime, – žengė aukštasis Indėno link.

– Nesiartink, bėgsiu, – sušnypštė Indėnas, – aš nieko neturiu, galiu nusirengti ir atiduoti jums savo skudurus – ieškokite.

Vyriškiai pradėjo juoktis. Jų akyse sužibo gailestis.

– Tu durnas, ar ne?

– Durnius, – atsakė Indėnas ir nuleido rankas.

– O gal tu nedurnas?

– Gal ir nedurnas.

– O kodėl tu nori nuo mūsų bėgti?

– Aš nenoriu jums pasiduoti.

– Jei bėgsi – mes tave nušausim.

– Šaukite, man nesvarbu.

Vyriškiai jau nesijuokė. Jų įtarimas, kad tai gali būti bolševikų pasiųstas šnipas, augo. Staiga aukštasis pastebėjo apibintuotą Indėno krūtinę.

– Tu sužeistas? Kodėl krūtinė aptvarstyta? Kas tu toks galų gale? Sakyk, ko tyli?

– Aš sužeistas partizanas ir bėgu iš Utenos ligoninės. Šaukite! – sušuko Indėnas, šoko į šalį ir pasileido miško link, bet vietoj laukiamų šūvių išgirdo:

– Brolau, nebėk, nebijok! Mes taip pat partizanai. Sustok, palauk!...

Indėnas sustojo.

– Tu tikrai partizanas? – klausė priėję prie jo vyriškiai.

– O jūs galvojate, kad tik jūs vieni galite būti partizanais? – klausimu į klausimą atsakė Indėnas.

Aukštasis, partizanas Liepa, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, dabar partizanų rinktinės vadas, apkabino Indėną ir pabučiavo. Pasveikino Indėną ir antrasis, taip pat vienas iš rinktinės vadovaujančių pareigūnų.

Išaušo rytas ir visi trys patraukė miško link. Po patirtos įtampos Indėną jėgos visai apleido ir eiti jis galėjo tik prilaikomas savo naujųjų draugų.

Paaiškinimai. A.Milčiukas-Tigras iš ligoninės pabėgo 1945 m. lapkričio 21 d. Jo sutikti partizanai buvo:

Liepa – Vladas Mikulėnas iš Mockėnų k., Utenos vls., buvęs nepriklausomos Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas, Kauno Vytauto Didžiojo universite-

to medicinos f-to studentas. Žuvo 1945 m. gruodžio 1 d. Biliakiemio k., Utenos vls.

Antras partizanas neišaiškintas.

ŽIEMOS KELIAIS

Labanoro mišką gaubė tyla. Prieš kelias dienas pasnigo. Miške buvo daug salelių, kuriose galima gerai pasislėpti. Į jas galima patekti tik siaurais, mažai kam žinomais takeliais. Vienoje tokioje salelėje degė laužas, apie jį sėdėjo vyrai. Įėjimą į salelę, kurioje gyveno visas būrys partizanų, saugojo tik vienas sargybinis. Prie laužo sėdėjo rinktinės vadas Liepa ir kalbėjosi su vyrais. Vieni ruošė pietus, kiti valė ginklus, dar kiti prieš ugnį džiovino autkojus. Papietavęs rinktinės vadas atsisveikino ir, Katino lydimas, išėjo lankyti kitus po mišką išsibarsčiusius būrius.

Salelėje buvo įrengtos priklotos šieno žeminės. Jose partizanai leido laiką lošdami kortomis ar pasakodami įvairias istorijas. Vienoje tokioje žeminėje rūpestingai apklotas antklode ir kailiniais gulėjo Indėnas. Į žeminę įėjo būrio sanitaras Meška ir priėjo prie Indėno.

– Na, kaip jautiesi, brolau?

– Pats nežinau – atrodo nieko neskauda, o judėti negaliu.

– Pabandysiu ištrinti tave spiritu, gal padės? – pasakė Meška, perrišdamas Indėno žaizdas, ir ėmėsi trynimo.

Po kelių dienų Indėnas su lazda jau pajėgė nueiti iki laužo, o po pusantros savaitės vaikščiojo jau visai gerai. Jam reikėjo grįžti į buvusias jo veiklos apylinkes, iki kurių buvo kelios dešimtys kilometrų. Eiti reikėjo pereinant iš vieno būrio į kitą, o vėliau – lydimam ryšininkų.

Vieną vakarą Indėnas atsisveikino su būrio vyrais ir, lydimas Kietuolio ir Jaunučio, iškeliavo į kitą kuopą.

Nuėję gerą dešimtį kilometrų, vyrai pasuko į K. kaimą ir, priėję prie trobos, pabeldė į langą. Duris atidarė mergina ir jie atsidūrė šiltame kambaryje. Apšilę Kietuolis su Jaunučiu, palikę Indėną, grįžo atgal, o mergina – ryšininkė – išbėgo ieškoti apylinkėje likusio būrio vado, kuris turėjo susitikti su Indėnu ir lydėti jį toliau. Po valandos ji grįžo su kuopos vadu. Tai buvo patrauklių veido bruožų aukštas vaikinas Vytautas B. Pasisveikinęs su Indėnu, pakvietė eiti su juo. Matydamas apibintuotą Indėno galvą ir

perrištą dešinę ranką, paklausė apie sveikatą. Sužinojęs, kad žaizdos dar atviros, pasiūlė kurį laiką pagyventi jo kuopoje, kurioje partizanavo sumanus medicininės tarnybos puskarininkis, galintis išgydyti jo žaizdas. Nors Indėnui norėjosi kuo greičiau grįžti į savo apylinkes, sutiko su kuopos vado pasiūlymu.

Po trijų dienų Vytautą pasiekė liūdna žinia...

Šnipas, susekęs rinktinės vado buvimo vietą, atvedė tris šimtus bolševikų, kurie apsupo sodybą, kurioje buvo apsistojęs Liepa su trimis draugais. Po ilgos sunkios kovos visi trys žuvo. Jų kūnai, degant pastatams, smarkiai apdegė. Palikęs Indėną vieną, Vytautas su keliais draugais nuskubėjo į Pakalnių apylinkę ir, surinkęs apdegusius žuvusiųjų kūnus į karstą, palaidojo. Netekus mylimo vado, partizanus apėmė liūdesys.

Daugiau nei dvi savaites puskarininkis Beržas gydė Indėno žaizdas. Joms dar neužgijus, Indėnas nutarė eiti toliau. Laukuose ir miške buvo pilna sniego. Priėję K. kaimą, Indėnas su Vytautu pasikinkė į roges arklį ir išvažiavo Vyžuonų link. Nuvažiavus keletą kilometrų, prasidėjo pūga. Kelius užnešė sniegu. Arklys sunkiai traukė roges, pagaliau įkrito į sniego užpustytą duobę. Betraukiant arklį, Vytautas sniege pametė kaliošą. Pūgai nerimstant, teko užvažiuoti į sodybą ir palaukti, kol oras pagerės.

Vėjui kiek aprimus, važiavo toliau. Nors keliai buvo užpustyti, Vytautas, gerai pažinojęs apylinkę, sėkmingai atvažiavo į I. kaimą ir sustojo prie ryšininko trobos. Ryšininkas pašėrė arklį, o jo sesuo skubėjo virti sušalusiems partizanams arbatą. Ryšininkas pranešė, kad rytoj vakare pas jį turėtų ateiti Aukštaičio būrio partizanai. Vytautas išvažiavo atgal, o Indėnas pasiliko laukti Aukštaičio vyrų. Ryšininkas jį apgyvendino patikimoje slėptuvėje.

Ryte iš Utenos, esančios už šešių kilometrų nuo kaimo, grįžo antroji ryšininko sesuo, gera ligoninės medicinos sesers Ryžtuolės draugė.

– Tai jūs pabėgote iš ligoninės? – paklausė ji.

– Taip, tai aš.

– Oho! Na, ir priskaldėte malkų!

– Kaip tai?... Pabėgau ir tiek.

– Pabėgote tai pabėgote, bet dar ir du bolševikus pasodinote dešimčiai metų.

– Kada, kaip?.. – nustebo Indėnas.

– Labai paprastai. Jums pabėgus, už "bandito pražiopsojimą" suėmė sargybinį, o po pusvalandžio ir sargybos viršininką viršilą už tai, kad jis jums iš vakaro pasakė, kad ruošiasi išvežti į kalėjimą. Vakare prokuroras "padalijo" abiems po dešimt metų kalėjimo ir išvežė iš Utenos. Visa ligoninė leipo juokais dėl šio įvykio, – baigė juokdamasi ryšininko sesuo, prajuokinusi savo pasakojimu ir Indėną.

Vakare Aukštaičio vyrai neatėjo. Nepasirodė jie ir kitą vakarą. Indėnas su ryšininku nutarė eiti pas kitą ryšininką, tikėdamiesi, kad gal jis gali surasti partizanus. Ilgai teko bristi per sniegą, kol atėjo į reikiamą kaimą. Ryšininkas buvo kažkur išvykęs ir, nieko nepešę, vyrai grįžo atgal.

Trečią dieną pas ryšininką atvažiavo trys kito būrio partizanai, kurie taip pat norėjo susitikti su Aukštaičio vyrais. Indėnas sėdo į roges ir kartu išvažiavo jų ieškoti. Oras buvo geras ir rogės lengvai slydo vingiuotu keliu. Netrukus privažiavo kaimą, kuriame tikėjosi rasti Aukštaičio vyrus, ir apsistojo vienoje sodyboje. Po pusvalandžio į kambarį įėjo trys jauni, linksmi vaikinai. Šeimininkė pavaišino partizanus karšta vakariene, o šeimininkas – ąsočiu alaus. Po vakarienės, pasidaliję į dvi grupes, partizanai paliko kaimą. Indėnas su naujaisiais draugais išvažiavo į Aukštaičio būrį. Vidurnaktį pravažiavo Vyžuonėlių dvarą ir laukuose tarp Utenos ir Vyžuonos pasuko Debeikių link. Įvažiavę į šalia siauruko geležinkelio esantį kaimą, sustojo prie didelės trobos. Tai buvo Aukštaičio gimtinė. Bolševikai dar nebuvo jos nugriovę. Kieme juos pasitiko neaukštas plačiapetis malonaus veido vidutinio amžiaus ginkluotas vyriškis. Tai buvo kuopos vadas Aukštaitis. Pasisveikinęs pakvietė atvykėlius į vidų, kur vado sesuo partizanus pavaišino. Pro kaimą Anykščių link pravažiavo pilna enkavedistų automatrica. Netrukus partizanai, vadovaujami Aukštaičio, palikę kaimą nuėjo į slėptuvę ilsėtis.

Didžiulėje požeminėje slėptuvėje prie linksmai ūžiančio primuso sėdėjo keletas vyrų ir keptuvėje čirškino mėsą. Atvykėlius pakvietė pasivaišinti, bet jie buvo ką tik pavalgę ir padėkoję sugulė ant šiaudų poilsio.

Diena praėjo bekalbant apie partizanų susirėmimus su bolševikais, apie sunkius mūšius ir apie kenčiančią nuo teroro tėvynę. Vakare Aukštaitis, Indėnas ir dar keletas vyrų, išlindę iš slėptuvės, išskubėjo į kaimą paieškoti rogių tolimesnei Indėno kelionei. Roges surado greitai ir susėdę nuvažiavo į Stabulankių pusę, kur turėjo susitikti su partizanais, kurie toliau lydės

❐ Povilas Kaminskas-Svyruoklis, Povilas Švilpa-Simutis

❐ Jovaro kuopos partizanai: klūpo J.Povilionis-Šmėkla; stovi P. Mameniškis-Girėnas, J.Puodžiūnas-Šerkšnas, J.Gražys-Viesulas, A.Bagočiūnas-Dūmas, A.Augutis-Vėjas, B.Puodžiūnas-Garsas

❐ Tauro būrio partizanai: J.Jankauskas-Vanagas, A.Vinciūnas-Adomėnas, J.Kemeklis-Tauras, J.Adamonis-Rytas, Šmėklos būrio partizanas K.Žvirblis-Radvila

Indėną į jo apylinkes. Po kelių valandų kelionės privažiavo sodybą, kurioje jų jau laukė du partizanai. Vienas jų vilkėjo policininko miline, ant galvos turėjo Lietuvos kariuomenės kepurę, o ant pečių kabojo rusiškas automatas. Antrasis ant puspalčio buvo užsimetęs baltą maskuojantį apsiaustą, ginkluotas rusišku automatu ir pistoletu. Nuo atvykusiųjų šie du skyrėsi tuo, kad dėjosi esą dideli viršininkai. Jie neslėpė savo nepasitenkinimo, kad teks keletą kilometrų lydėti Indėną. Nuo Stabulankių stoties Indėnas su naujaisiais palydovais geležinkeliu patraukė Anykščių link.

– Gal galima būtų gauti arklį ir roges ir pavažiuoti kokius septynis kilometrus? O ten man jau apylinkės pažįstamos, – kreipėsi Indėnas į šalia einantį partizaną.

– Būtų gerai, – suburbėjo maskuojamuoju apsiaustu apsisiautęs vyriškis ir pokalbis nutrūko.

Paėję geležinkeliu kelis kilometrus, partizanai sustojo ir Indėną lydėjusieji, pasitraukę į šalį, dėl kažko tarėsi. Pasitarus policininko milinę vilkįs partizanas nuėjo geležinkeliu tolyn, o antrasis, kurį laiką pagalvojęs, kreipėsi į Indėną:

– Paklausyk, brolau, o kas jeigu kelionę atidėtume rytdienos vakarui, ar nebūtų geriau?

– Jei šiandien negalite, galime keliauti rytoj. Man vis tiek, – atsakė Indėnas.

– Gerai. Tada eime už ežero ir ten pas žmogų kambaryje perdienosime, o rytoj vakare palydėsime tave į tavo apylinkes.

Šio partizano nedomino sužeistojo likimas. Jis galvojo, kaip greičiau Indėno atsikratyti, kad nereikėtų jo lydėti. Jei Indėnas būtų tai supratęs, būtų jį palikęs ir toliau keliavęs vienas. Bet jis manė, kad jį lydintis partizanas yra pasiruošęs padėti, kaip kad įprasta tarp partizanų.

Praėję ežerą, jie užsuko į ant kalno stovinčią pirkelę. Šeimininkė priėmė maloniai ir poilsiui pasiūlė lovas. Indėnas atsigulė, o jo draugas nutarė pasėdėti ir jį pasaugoti. Paryčiu budintis partizanas kreipėsi į Indėną:

– Klausyk, ar miegi?

Truputį pasnaudęs, Indėnas jau seniai nemiegojo.

– Nemiegu. Ką pasakysi?

– Žinai, brolau, aš truputį išeisiu. Nueisiu pas vieną kaimyną ir tuojau grįšiu.

– Kas man darbo. Eikite, jeigu reikia, aš galiu pabūti ir vienas.

Partizanas pakilo iš užstalės ir, netaręs daugiau nė žodžio, išėjo. Perėjęs ežerą, jis nuskubėjo pas draugus, kęsdamas baimę, kad jam beeinant neprašvistų.

Išaušo rytas. Veltui laukė Indėnas grįžtant palydovo. Nesulaukęs suprato, kad tai buvo bailiai, pabijoję jį lydėti toliau.

Diena praėjo ramiai. Vakarop pradėjo kristi dideliais dribsniais sniegas. Indėnas atsisveikino su šeimininkais ir išėjo į netoliese esančią didelę sodybą, tikėdamasis gauti roges. Malonus šeimininkas sutiko jį pavėžėti, temstant pakinkė arklį ir Indėnas su šeimininko pristatytu jam paaugliu išvažiavo.

Netruko pralėkti septynis kilometrus. Čia vietovė jau buvo Indėnui gerai pažįstama ir, padėkojęs jį atvežusiam berniukui, iššokęs iš rogių patraukė savo keliais. Sodybų languose dar degė žiburiai...

Paaiškinimai. Aprašyta Šarūno rinktinės partizanų stovykla buvo ne Labanoro girioje, kaip rašo autorius, bet 8-10 km į rytus nuo Utenos, Krašuonos pelkių rajone tarp Kačiūnų ir Biliakiemio kaimų.

Ryšininkė pas Indėną atvedė Mindaugo kuopos, veikusios Daugailių ir Utenos valsčiuose, vadą Girinį (A.Milčiukas dienoraštyje jį vadina Vytautu).

1945 m. gruodžio 1 d. Utenos vls., Biliakiemio k., J.Adamonio sodyboje buvo sunaikintas Šarūno rinktinės štabas. Žuvo ne keturi, kaip rašo autorius, bet trys partizanai: Liepa, Šarūnas ir Sakalas bei sodybos šeimininkas J.Adamonis.

Vyžuonėlių dvaras yra Utenos vls., 3 km į šiaurės vakarus nuo Utenos, prie Vyžuonos upės.

Indėnas su kuopos vadu Aukštaičiu susitiko Leliūnų vls., Antakalnių k., esančiame 4 km į rytus nuo Utenos.

Indėną Anykščių link, aplenkdami Uteną iš šiaurės pusės, lydėjo Šarūno rinktinės partizanai.

Stabulankių kaimas yra Leliūnų vls., 9 km į rytus nuo Rubikių ežero, prie Apšlavo ežero. Šioje kelionėje į savo kraštą – Elmininkų kaimą – Indėnas turėjo įveikti apie 23 km.

Aukštaitis – Vladas Patumsis iš Antakalnių k., Leliūnų vls. Šarūno rinktinės Kęstučio, nuo 1946 m. Ąžuolo kuopos vadas. Žuvo 1949 m. rugsėjo 28 d. Aluntos vls., Papiškių k. Užkastas prie Utenos miesto esančio Dauniškių ežerėlio.

Beržas – Valentinas Raslanas iš Raudoniškio k., Utenos vls. Medicinos felčeris, Šarūno rinktinės Mindaugo kuopos partizanas. 1947 m. sausio 15 d. Utenos vls., Daučiūnų k. buvo suimtas ir nuteistas.

Jaunutis – neišaiškintas.

Katinas – Jurgis Katinas-Šarūnas iš Biliakiemio k., Utenos vls., Šarūno rinktinės vado adjutantas. Žuvo 1945 m. gruodžio 1 d. Biliakiemio k. J.Adamonio sodyboje.

Kietuolis – neišaiškintas.

Liepa – (žr.111 psl.)

Meška – Ričardas Čipkus iš Utenos. Šarūno rinktinės štabo sanitaras.

Sakalas – Algirdas Katinas, Šarūno brolis iš Biliakiemio k., Utenos vls. Šarūno rinktinės štabo apsaugos būrio vadas. Žuvo 1945 m. gruodžio 1 d. Biliakiemio k. J.Adamonio sodyboje.

Vytautas – Vytautas Baltuška-Girinis iš Anykščių. Buvęs Utenos aps. Daugailių vls. pradžios mokyklos "Pušynėlis" mokytojas, Šarūno rinktinės Mindaugo kuopos vadas. Žuvo 1946 m. spalio 4 d. netoli Utenos. Palaidotas Katlėrių kaimo kapinėse.

1946 METAI. LAUKUOSE IR MIŠKUOSE

Pailsėjęs Indėnas užlipo ant storu sniego sluoksniu padengto kalno, kurio viršūnėje, nelyginant vištos gūžta, stovėjo maža pirkelė. Langai švietė silpna šviesa. Tai buvo partizano Šmėklos gimtinė. Priėjęs prie durų, Indėnas pabeldė. Į priemenę išėjo Šmėklos mama.

– Ko jūs norite?

– Įleiskite, mamyte. Argi nepažįstate? Aš – Indėnas.

– Nežinau aš jokių indėnų, – atkirto močiutė ir, grįžusi į kambarį, pasakė apie atvykėlį vyrui.

– Kas jūs ir ko norite? – išėjęs į priemenę piktu balsu paklausė Šmėklos tėvas.

Ilgai teko įtikinėti tėvą, kad jis tikrai Indėnas, kuo tėvas niekaip nenorėjo patikėti, nes nesitikėjo jo gyvo pamatyti. Iš bolševikų nagų niekas juk negrįžta. Jis įtarė, kad tai provokacija.

– Kas tu bebūtum, bet tikriausiai sušalai ir aš, kaip katalikas, privalau tau padėti, – kalbėjo Šmėklos tėvas atidarydamas duris. Indėnui įėjus į

❒ V.Petronis-Klevas, P.Jonelis-Tūzas, F.Kulikauskas-Liūtas, A.Milčiukas-Tigras, J.Valonis-Merkys

❒ Algimanto apyg. Šarūno būrio partizanai

kambarį, šeimininkas, atidžiai į jį įsižiūrėjęs, sušuko:

– Motin, argi nepažįsti?! Juk tai iš tikrųjų Indėnas, – ir Indėno nosis ir lūpos paskendo vešliuose senuko ūsuose. – Kaipgi tau pavyko pasprukti iš tų banditų nagų?

– Vargais negalais pasprukau, dėde,- atsakė Indėnas, sėsdamas ant lovos krašto. – O kur Šmėkla?

– Jis išvažiavo į Vilnių, – atsakė vienu kartu abu šeimininkai, vis dar stebėdamiesi Indėno pasirodymu.

– Iš kur jis gavo dokumentus, kad gali net į Vilnių nuvažiuoti?

– A... Susikūrė šiokius tokius ir išdūmė. Tu gi žinai mūsų nenuoramą. Jei neįklius, tai rytoj vakare turėtų grįžti. Gerai, kad atsiradai, vėl būsite kartu su mūsų Jonu, – baigė patenkintas senukas.

Susitvarkęs tvarsčius ir pavakarieniavęs, Indėnas nuėjo į daržinę, įsikasė į šieną ir užmigo.

Vakare laimingai iš Vilniaus sugrįžo Šmėkla. Abu su tėvu nutarė įrengti Indėnui slėptuvę ir pradėjo kasti įšalusią žemę. Po keleto valandų slėptuvė buvo įrengta. Indėnas ir Šmėkla kurį laiką joje pasislapstė, išsivalė ir susitvarkė ginklus ir išėjo ieškoti kitų partizanų. Viename miško pakraštyje jie sutiko penkis partizanus, kurie, nebodami šalčio, gyveno miške, mažoje, iš šiaudų pastatytoje būdelėje. Iš netoli esančios sodybos į stovyklą vedė takelis, kurį maskavo pravedamos juo karvės. Kitoje stovyklos pusėje buvo didžiulė užšalusi, blizganti kaip veidrodis pelkė. Indėnas kelioms dienoms pasiliko stovykloje. Jis vilkėjo rusišku kareiviško vatinuku, dėvėjo rusišką karišką kepurę ir panašėjo į rusų kareivį.

Vieną rytą Indėnas sumanė nueiti į sodybą. Kiek paėjęs, pamatė šeimininko perspėjamuosius ženklus apie sodyboje esančius kareivius ir pasislėpė. Sugrįžęs į stovyklą, rado netikėtumams pasiruošusius vyrus, nes kareiviai šukavo mišką. Jų buvo pilna ir kaimyninėje sodyboje, jie šmirinėjo po mišką, tačiau stovyklos nesurado. Pavakare viskas nurimo ir Indėnas perėjo į kitą mišką.

Eidamas lauku, staiga už savęs pamatė bolševikus. Jie nešaukė sustoti ir nešaudė, matyt, palaikė jį saviškiu. Indėnas pasislėpė miške, iš kurio didelėmis grupėmis išėję kareiviai patraukė į kaimą. Kiek palaukęs, išlindo iš miško ir užėjo į sodybą. Šeima vakarieniavo. Pakvietė prie stalo ir Indėną. Pavakarieniavus šeimininkas pasiūlė prie krosnies apšilti, bet ap-

linkui pradėjus loti šunims Indėnas išėjo apsižvalgyti. Kaimo keliu būriais ėjo kareiviai. Daug negalvodamas paėmė šeimininko kailinius ir nuėjęs į daržinę įlindo į šiaudus. Ryte sušalęs atskubėjo į pirkią. Papusryčiavęs ir sušilęs, grįžo į daržinę. Prašvitus kareiviai atnaujino partizanų paiešką. Apie pietus Indėnas išgirdo kieme kalbant kareivius. Apie dešimt jų suėjo į daržinę ir ilgais metaliniais strypais pradėjo badyti šieną ir šiaudus. Indėnas suspaudė rankoje paruoštą mesti granatą. Tuo metu į daržinę atskubėjo šeimininkas.

– Kiek banditų slepiasi pas tave?!- užriko kareivis.

– Aš pats jų bijau, o dar pas save laikysiu...

– Jūs visi taip sakote, o kai gerai paieškai ir randi.

– Galite ieškoti, pas mane jų nėra, – drąsiai ir ramiai atsakė šeimininkas.

– Gal turi ko nors užvalgyti? – paklausė puskarininkis.

– Jei norite – surasiu.

Kareiviai pasitarę suėjo į pirkią. Užvalgę duonos su lašiniais, apieškoję pirkią ir nugvelbę rinkelę dešros, išėjo į kitą sodybą. Iki vakaro buvo užėjusios dar kelios grupės kareivių, bet sužinoję, kad čia jau buvo kiti, ėjo toliau. Sutemus susėdę į mašinas kareiviai išvažiavo. Indėnas taip pat grįžo į savo slėptuvę.

Vydamas žiemą, į Lietuvos žemę skubėjo pavasaris, nešdamas dejuojančiai tautai savo džiaugsmus.

Sužinojusi, kad Indėnas vėl laisvėje, partizanų gretose, jį aplankė motina ir ilgai spaudė sūnų motiniškame glėbyje.

Indėnui įkyrėjo sėdėti svečiuose Šeškaus bunkeryje ir jis nutarė persikelti į kitą upės pusę pas savo pažįstamus žmones ir partizanus. Nakties metu jį už Šventosios nuvedė keli draugai. Čia jis ir pasiliko laukti pavasario ir baigti gydyti sunkiai gyjančias žaizdas.

Sniegas nutirpo, lyg jo visai nebūtų buvę, viskas sužaliavo. Žaizdos pagaliau užgijo. Neatsistatė tik kairės ausies klausa. Tai liūdino Indėną, nes gera klausa buvo būtina partizano saugumui, tačiau ir su šiuo trūkumu jis susitaikė. Atšilus buvo malonu pavaikščioti po apylinkes ir aplankyti kitus partizanų būrius.

Indėnas, Aušra ir Mikimauzas gulėjo lauko viduryje augančiuose krūmuose, paruošę ginklus, ir laukė pasirodant stribų, galvodami užpulti juos

iš užnugario. Tai būtų jiems pavykę, jei išdavikas nebūtų pranešęs stribams, kad jų laukia partizanai. Stribai, pasitelkę pagalbos, plačiu žiedu pradėjo juos pulti. Atmušę pirmąją ataką, partizanai iš krūmų perbėgo į slėnį. Antrosios atakos metu stribai, pamatę, kad krūmuose nieko nėra, pradėjo partizanų paiešką. Pamatę juos, šaudydami persekiojo, tačiau sutelkta partizanų ugnis neleido prie jų prisiartinti.

Indėnas, priėjęs kaimą, pasislėpė tarp trobesių. Iš sužeisto rankos piršto tekėjo kraujas. Pamatęs į jo pusę artėjantį bolševiką, iššovė, bet nepataikė. Po antro šūvio stribas išmetė iš rankų šautuvą ir, nubėgęs dar kelis žingsnius, nugriuvo. Bolševikai supo kaimą. Dar vieną jų sužeidęs, Indėnas iš kaimo pasitraukė. Jo draugai bėgo krūmais tolyn. Besitraukiant dar viena kulka pataikė į diržą.

Vakare, sėdėdamas su Aušra po egle, aptarinėjo dienos įvykius.

– Žinai, Aušra, – kreipėsi Indėnas į besijuokiantį draugą, – turiu gerą planą.

Aušra išpūtė akis ir laukė, kol Indėnas išklos savo sumanymą.

– Jei nori, einam į Anykščius. Girdėjau, kad stotyje yra nemažai valdiškų pinigų. Jei mums pavyktų juos paimti, turėtume už ką pirkti ginklų ir šovinių.

– O jei padėsime galvas? – susirūpino Aušra, bet pasiūlymas jį sudomino.

– Mikimauzas kažkur išėjo, o mes dviese, aišku, nesusidorosime. Rytoj reikia susitikti su kitais partizanais ir pasiūlyti jiems prisidėti prie mūsų. Ką galvoji, Aušra? – pasidomėjo Indėnas.

– Aš sutinku. O dabar lįskime į eglyną pamiegoti, – atsakė Aušra, ieškodamas, kur geriau įsitaisyti nakčiai.

Rytui išaušus, išlindę iš eglyno išėjo ieškoti partizanų. Į pavakarę pagaliau surado ant apaugusios aukštomis pušimis aukštumos įsikūrusius Šarūno grupės vyrus. Indėnas supažindino juos su savo planu.

– Kas iš jūsų norite eiti kartu? – paklausė Indėnas. – Gal jūs, Šarūnai, eisite su mumis?

– O ne. Aš dar noriu gyventi. Kam lįsti ruskiams į nasrus, – atsikalbinėjo Šarūnas.

Kartu eiti sutiko Sakalas, nors Šarūnas ir kiti jį atkalbinėjo. Šiam narsiam vaikinui nieko nepadarė rankos pakenkti bolševikams.

Nelaukdami vakaro, trys partizanai išėjo į Anykščius. Prie miesto priartėjo jau sutemus. Grioviais, dangstydamiesi aukšta žole ir krūmeliais, prislinkę prie stoties pradėjo ją stebėti. Iš vakarų pusės atvažiavo traukinys. Iš vagonų išlipusi grupė kareivių kurį laiką vaikštinėjo po peroną ir partizanai manė, kad jiems teks nieko nepešus grįžti atgal. Laimei, kareiviai pagaliau nuėjo miesto link.

Eidami peronu, partizanai stebėjo, kas dedasi stoties viduje. Nieko įtartino nepastebėję, Indėnas ir Aušra įėjo į pastato vidų, o Sakalas pasiliko sargyboje. Viduje buvo pilna rusų, atvykusių čia elgetauti ar plėšikauti. Jie buvo apskurę, verti pasigailėjimo.

– Ko jūs čia atvažiavote iš savo Rusijos? – kreipėsi į juos rusiškai Indėnas.

– Norime užsidirbti duonai, drauge!

– Aš jums ne draugas, o Lietuvos partizanas. Suprantate, rusų utėliai?

– Suprantame, suprantame, – skubėjo atsakyti išsigandę žmonės.

– Sėskite, rusų elgetos! Kai grįšite į Rusiją, daugiau čia nesirodykite, jei norite likti gyvi, – pasakė Indėnas ir su Aušra nuėjo į budinčiojo kabinetą. Ant suolų gulėjo keletas geležinkeliečių, kampe stovėjo dvi raudonos vėliavos, o ant sienų kabojo Stalino ir kitų bolševikinių žydų portretai. Partizanams įėjus, už stalo sėdėjęs tarnautojas nustebęs pažiūrėjo į juos ir atsistojo. Priėjęs prie jo Indėnas paklausė:

– Žinai, kas mes?

– Žinau – partizanai, – išbalęs atsakė budintis.

– Iš kur žinai, kad mes partizanai?

– Iš uniformų ir iš veidų, ponai! – virpėdamas iš baimės skubiai atsakė budintis.

– Na, gerai. Kiek kasoje yra pinigų?

– Turbūt nėra, ponai, nes pinigus šiandien išvežė į banką.

– Kur kasa?

– Ponai, aš neturiu raktų, jie pas stoties viršininką.

Keli smūgiai ir kasos aparatas subyrėjo. Jame buvo tik trisdešimt rublių. Aušra tuo tarpu plėšė bolševikų portretus, sudaužė telefoną, sulaužė antspaudus ir kitą inventorių.

Nakties keistuoliai išėjo į peroną ir, paleidę keletą serijų, dingo tamsoje. Mieste prasidėjo šaudymas, kilo triukšmas...

Švintant jie perplaukė Šventąją ir, rūkydami iš stoties bufeto rekvizuotus papirosus, nužygiavo mišku tolyn.

* * *

Tirštame eglynėlyje ant sausų samanų ilsėjosi grupė partizanų. Jauni linksmi jų veidai nerodė rūpesčių ar nusivylimo sunkiu likimu. Jie susirinko čia vienai dienai pabūti drauge, pasidalyti įspūdžiais, pasitarti, kaip kovoti toliau. Vyrai pasakojo apie kautynes, apie buvusią laisvę, keitėsi ginklais. Diena prabėgo greitai. Vakare išsiskirstė kas kur. Tauras, Indėnas ir Šmėkla išėjo aplankyti draugų. Kiek paėję sutiko Subačiaus partizanus ir prabuvo su jais apie tris savaites.

Vieną rytą visi trys atėjo į Zabielynių kaimą praleisti dienos. Buvo labai pavargę. Slapta sulindę į valstiečio daržinę sugulė miegoti. Pabudo vienuoliktą valandą, pro žiūronus iššvalgė apylinkę ir, nepastebėję nieko įtartino, nuėjo į trobą. Šeimininkai nustebę sutiko svečius. Jie taip pat patvirtino, kad aplinkui ramu. Šeimininkė užkaitė pietus, o vyrai susiruošė praustis. Pirmas mažoje virtuvėje nusiprausė Tauras, po jo – Šmėkla. Prausėsi iš praustuvės. Jiems nusiprausus, Indėnas išnešė išpilti vandenį. Atidaręs prieangio duris, šliūkštelėjo vandenį laukan vos neapipildamas už durų nuošalėje stovėjusių keturių bolševikų, kurie jo taip pat nematė. Sugrįžęs prisipylė į praustuvę vandens ir pradėjo praustis. Tauras ir Šmėkla šukavosi. Šeimininkas, prie tvarto pamatęs stribus, drebėdamas iš baimės skubėjo į virtuvę perspėti partizanų, tačiau stribai jau žengė į prieangį. Durys atsidarė. Indėnas manė, kad tai šeimininkas. Pasukęs galvą, pamatė juoda miline apsivilkusį Anykščių stribą Sabaliauską. Jo automatas kabojo ant peties. Už jo stovėjo kiti trys. Kai jų akys susitiko, Sabaliauskas nustėręs, žiūrėdamas į Indėną, traukiantį parabelį, tesugebėjo vos girdimai ištarti:

– Iš kur tu?

Staiga Tauras nukreipė į Sabaliauską pistoletą ir paspaudė gaiduką, tačiau šūvio nepasigirdo. Mirtinai išsigandę stribai puolė iš virtuvės į lauką. Indėno parabelis taip pat užsikirto. Stribai, išbėgę į lauką, atidengė ugnį. Partizanai perbėgo į kitą kambarį ir per verandą išbėgo į sodą. Prieš juos buvo nepatogi atsitraukimui lyguma, kuri baigėsi giliu slėniu. Pabandė iš sodo perbėgti prie kitų pastatų ir trauktis jų priedangoje, bet šį ma-

nevrą trukdė užtveriamoji bolševikų ugnis. Teko skubiai trauktis lyguma, nes iš kitų sodybų į pagalbą stribams skubėjo enkavedistai. Atsišaudydami partizanai laimingai pasiekė slėnį ir jo priedangoje atsipalaidavo nuo priešo persekiojimo.

Vasara baigėsi. Darbštūs artojai dorojo derlių. Būriavosi paukščiai, ruošdamiesi skristi ieškoti šiltesnių kraštų. Miške buvo vėsu ir partizanams vis dažniau tekdavo šildytis prie laužo.

Praėjo purvų laikotarpis, žemę pradėjo kaustyti šaltukas. Atėjo paskutinioji metų naktis. Po vidurnakčio turėjo prasidėti naujieji – 1947-ieji metai. Indėnas ir Tauras pirkioje valė ginklus. Sutemus atsisveikino su šeimininkais ir išėjo į nakties tamsą. Tauro automatui buvo reikalingi šovinių dėtuvai, kuriuos jam žadėjo atiduoti Vidugirių kaime gyvenantis žmogus, radęs juos karo metu. Pasirodė kaimo pirkių šviesos. Atrodė, kad kaime ramu – nelojo nė vienas šuo. Priėję Simanavičiaus sodybą, partizanai sustoję įsiklausė, kas vyksta aplinkui.

Tylu, ramu... Vyrai pabeldė į duris ir, joms atsidarius, suėjo į vidų. Ant stalo rūko spingsulė. Pro dvigubus langus iš lauko pusės buvo sunku įžiūrėti, kas dedasi viduje. Vyrai susėdo už stalo. Šeimininkė pasiūlė vakarienės, bet vyrai atsisakė. Sodyboje prie kelio jie jautėsi nesaugiai. Susisuko po papirosą ir užsirūkė. Gražuolė šeimininkų dukra išbėgo ir netrukus grįžo su alaus ąsočiu. Vaišindamiesi partizanai kalbėjosi su šeimininkais. Jiems susiruošus eiti, į duris pabeldė.

– Kas ten? – paklausė išėjusi į priemenę mergina.

– Įleiskite, savi, – pasigirdo storas įsakmus balsas.

Indėnas ir Tauras išėjo į priemenę ir pasislėpė tamsiame kampe.

– Kokie savi? Savi visi namuose.

– Sakau įleisk! Antraip laušime duris.

– Kas jūs tokie, kad grasinate laužti duris? – tęsė pokalbį gražioji mergina.

Kieme pasigirdo triukšmas ir rusiška kalba.

– Girdi, mergše, įleisk! Greičiau leisk į vidų! Jei nežinai, kas aš, tuojau sužinosi. Petrauskas iš Troškūnų!

Partizanai išgirdę, suprato, kad Petrauskas, aktyvus bolševikas, Troškūnų stribas, atėjęs čia su būriu enkavedistų, Lietuvos budelių...

Mergina, įbėgusi į kambarį, apie tai pasakė tėvui. Tėvas atidarė duris ir

į vidų įpuolė kulkosvaidžiu apsiginklavęs Petrauskas su dviem enkavedistais. Kiti pasiliko kieme.

– Na, banditų pas tave nėra? – paklausė Petrauskas.

– Iš kur pas mane banditai? – šaltakraujiškai nusistebėjo šeimininkas.

– Pažiūrėsim! Uždek lempą, darysiu kratą. Pažiūrėsim, kas pas tave yra, – paliepė šeimininkui enkavedistai.

Durys į lauką liko atdaros ir partizanai girdėjo prie namo vaikščiojančių enkavedistų žingsnius. Jie manė, kad Petrauskas su savo sėbrais greitai išeis ir todėl nejudėdami stovėjo priemenės kampe, nenorėdami išsiduoti. Kai Petrauskas liepė uždegti lempą, partizanai, supratę, kad kratos metu vis vien bus aptikti, nutarė veikti.

– Ko gero, šiandien teks atsisveikinti su gyvenimu, – sušnibždėjo Tauras Indėnui.

– Visko gali būti, brolau, – atsakė Indėnas. – Turime pradėti pirmi.., – ir žengė į kambarį.

Tauras nukreipė automatą į prie stalo stovintį Petrauską. Indėnas pažvelgė [į Petrauską lydėjusius enkavedistus, kurie griebėsi už ginklų. Partizanų automatai prabilo vienu metu. Iššokę laukan]* Tauras ir Indėnas ieškojo kur pasislėpti, bet visur buvo priešai. Išsiveržti buvo galima tik per priešų lavonus. Laikydamas paruoštą automatą, Indėnas bėgo per kiemą. Bolševikams į galvą neatėjo, kad tai gali būti partizanas. Bėgdamas pro trobesį ir pamatęs prie jo besislapstantį kareivį, atidengė ugnį. Netoliese stovėjęs kareivis metėsi už kampo, tačiau taip pat buvo nušautas. Dar vienas krito nuo Tauro šūvių. Susigaudę bolševikai šaukdami ėmė šaudyti į bėgančius partizanus. Kulka kliudė Taurui koją ir jis parpuolė. Iš gretimos sodybos apie dešimt bolševikų bėgo į šūvių pusę. Į arčiausiai bėgančius Indėnas paleido keletą serijų. Pribėgęs prie pelkės, krito ant žemės. Prie jo, kareivių apšaudomas, pribėgo Tauras.

Partizanai, perėję pelkę, po geros valandos pas vaišingą ūkininką sutiko Naujuosius metus, o Simanavičiaus kieme įsiutę bolševikai, suguldę į vieną vežimą penkis žuvusius, į kitą – keturis sužeistus, išvažiavo į Troškūnus.

---

* Pagal prasmę atkurtas rusiškame tekste neįskaitomas sakinys. – *B.U.*

Paaiškinimai. Grįžęs į savo kraštą, Indėnas pirmiausia užėjo pas draugo Jono Pavilonio-Šmėklos tėvus, gyv.Elmininkų k., Anykščių vls.

Anykščių geležinkelio stotį trys partizanai užpuolė 1946 m. birželio 12 d.

Subatėnų partizanų būrys – tai Algimanto apygardos Gražinos kuopos Kęstučio būrys, veikęs Subačiaus vls., Surdegio parapijoje, dabar Anykščių r., Troškūnų seniūnija.

Juozas Sabaliauskas, g.1920 m. Anykščiuose, – vienas aktyvesnių valsčiaus skrebų. Čekistinėse operacijose dalyvaudavo kaip vedlys.

Vidugirių k. yra už 7 km į šiaurės rytus nuo Troškūnų.

Indėno ir Tauro susidūrimas su Petrausku ir enkavedistais įvyko 1946 m. gruodžio 1 d.

Lionginas Petrauskas, g.1905 m. Troškūnuose. Vienas aktyviausių valsčiaus skrebų. 1941 m. birželio mėn., užėjus vokiečiams, buvo suimtas ir už komunistinę veiklą nuteistas sušaudyti. Atsitiktinai išlikęs gyvas, 1944 m. rugpjūčio 1 d., užėjus rusams, įstojo į kuriamą Troškūnų vls. skrebų būrį. Mėgo tyčiotis iš Dievo, bažnyčios ir tikinčiųjų. Kelias savaites prieš lemiamą sužeidimą, apšaudė Troškūnų vls. Vašuokėnų kryžių ir jį sužalojo. 1946 m. gruodžio 1 d. susišaudymo metu A.Milčiuko automato kulka pataikė į vidurius ir tarpkojį. Baisiai keikdamasis Troškūnų ambulatorijoje nuo sužeidimų mirė.

Aušra – Jonas Staškevičius iš Eglėkalnio k., Anykščių vls. 1948-1949 m. vadovavo Vytauto apygardos, Jovaro kuopos Perkūno, vėliau Užugirio partizanų būriui. 1949 m. sausio 28 d. Anykščių vls. Kirkų k. pas O.Kirkienę bunkeryje apsuptas kareivių susisprogdino. Palaidotas Anykščių kapinėse.

Mikimauzas (taip pavadintas Dienoraštyje) – Pranas Petronis-Alksnis iš Laičių k., Viešintų vls. Algimanto apygardos Gražinos kuopos Kęstučio būrio partizanas. 1949 m. sausio 24 d. suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Sakalas, **Vairas** – Vytautas Magyla iš Magylų k., Anykščių vls., Šiaurės rytų srities štabo ryšių įgaliotinis. 1947 m. vadovavo Vytauto apygardos Jovaro kuopos Tigro partizanų būriui. Žuvo 1950 m. birželio 15 d. Vaješių k., Anykščių vls.

Šarūnas – Antanas Slučka iš Troškūnų. Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės viršila. Vilniaus universiteto medicinos fakulteto studentas. Vietinės P.Plechavičiaus rinktinės leitenantas. 1945-1947 m. Vytauto apygardos Šarūno rinktinės, 1947 04 – 1948 08 – Algimanto apygardos, 1948 08 – 1949 10 – Šiaurės rytų srities vadas. 1949 m. spalio 28 d. Anykščių vls., Butkiškių k., Jovaišų sodyboje apsuptas bunkeryje susisprogdino.

Šeškus – Aloyzas Šimonis iš Beržoniškio k., Anykščių vls. Žuvo 1947 m. gegužės 15 d. Ramuldavos k., Anykščių vls. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Šmėkla – (žr.82 psl.)

Tauras – Jonas Kemeklis, g.1922 m. Leliūnų k., Debeikių vls., Utenos aps. Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas. 1941 m. birželio mėn. sukilimo Debeikių miestelyje dalyvis. 1941-1942 m. Utenoje dirbo Arbeitsamte vertėju. 1942-1943 m. – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto statybos fakulteto studentas. 1944 m. pavasarį – P.Plechavičiaus Vietinės rinktinės karys. 1944 08 – 1945 12 – Tauro būrio vado pavaduotojas, 1945 12 – 1948 10 šio būrio vadas. 1948 02-10 – Vytauto apygardos Liūto rinktinės Jovaro kuopos vadas. 1948 10 – 1949 03 – Vytauto apygardos štabo ryšių skyriaus viršininkas. Žuvo 1949 m. kovo 16 d. J.Steponavičiaus sodyboje Aknysčių k., Debeikių vls. Kūnas buvo išniekintas ant gatvės grindinio Debeikiuose. Užkastas prie Debeikių kapinių. Palaikai nesurasti.

Tėvas Juozas Kemeklis Debeikių skrebų buvo nušautas 1945 m. prie savo namų. Motina ir broliai Juozas ir Bronislovas 1945 m. liepos mėn. ištremti į Sibirą. Vežant per Rusiją broliams pavyko iš ešalono pabėgti. Grįžus į Lietuvą, Juozas netrukus vėl buvo sugautas ir ištremtas. Mirė tremtyje.

Bronislovas įstojo į Girininko partizanų būrį Keršto slapyvardžiu. Buvo išduotas, suimtas ir nuteistas lagerio, kuriame išbuvo beveik 15 metų.

Brolis Povilas – Varpas, buvęs Tauro būrio partizanas, legalizavosi ir dirbo ryšininku. Buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Kemeklių šeimos tragedija aprašyta LKA Nr.10 Bronislavo Kemeklio prisiminimuose "Nesipriešinti prievartai negalėjome".

1947 METAI. KETURI SUSIRĖMIMAI

Gegužė... Gražus ir nuostabus mėnuo. Pražydo alyvos – pilna žiedų. Kas gali būti gražesnio už pavasarį? Tik partizanas šio grožio nemato – visa tai ne jam. Jis – kovotojas už Lietuvos laisvę. Jo stichija – naktis...

Diena slinko vakarop. Prie Griežos upelio tarp žydinčių alyvų krūmų sėdėjo du vaikinai: vienas aukštas, vilkįs sportišku švarku. Jo kepurė, kaip ir kelnės, buvo žalios spalvos. Visa galva žemesnis jo draugas buvo apsivilkęs juodu švarku ir mūvėjo mėlynas kelnes. Abu buvo apsiavę auliniais batais ir atrodė kaip žemdirbiai. Kišenėse jie turėjo po pistoletą ir granatą. Iki nakties jiems reikėjo nueiti daugiau kaip dešimt kilometrų ir įvykdyti

partizanų užduotį. Nusprendė eiti nelaukę vakaro. Apsirengę civiliai, jie nekėlė įtarimo.

Temo. Žemę apgaubė tyla. Nusileidę nuo kalvos, vyrai priėjo upę ir patraukė keliu. Prie kelio Viešintos-Subačius jie tapo atsargesni. Jiems reikėjo užeiti į netoliese esančią sodybą. Prie Skudų kaimo Indėnas atsigręžė į Taurą:

– Praleiskime atvažiuojantį vežimą. Taip bus geriau. Eidami vežimui iš paskos, būsime saugesni. Jei kaime kas nors yra, pirmiausia sulaikys vežimą, o mes, tuo pasinaudodami, paspruksime.

Vežimas buvo didelis, pakinkytas pora arklių, jame sėdėjo du vyrai. Jam pravažiavus, Indėnas ir Tauras, laikydamiesi kokio šimto metrų atstumo, nusekė iš paskos. Jų širdys tarytum nujautė, kad priekyje laukia daugiau nei dvidešimt enkavedistų. Vežimui privažiavus kaimo trobesius, iš griovių iššoko enkavedistai ir, šaudydami į orą, jį sustabdė. Partizanai, sugulę į griovį, stebėjo įvykį.

Neįvykdę užduoties vyrai perplaukė upę ir pasitraukė.

Čia susikerta du keliai: vienas iš Žviliūnų kaimo į Surdegio bažnytkaimį, antras iš Kanapynės, perkirtęs aukščiau minėtąjį kelią, praeina Surdegio kapines ir eina slėniu geležinkelio stoties link ir, jos nepasiekęs, išsišakoja į keletą siaurų takelių. Tarp Surdegio kelio ir kelio, besileidžiančio į slėnį, jų susikirtimo kampe, yra Surdegio kapinės. Prieš kapines, trikampyje tarp kelių – mažas, retas pušynėlis, nusitęsiantis už kelio į Kanapynės dvarą. Dar toliau – dideli miškai. Už miško – Žviliūnų kelias, už jo – laukai. Eidamas Kanapynės keliu, prieisi Kuniškių laukus. Kadangi visur dideli miškai, pušynėlyje – atviroje vietoje – partizanai nepasirodydavo, tuo labiau, kad už pusės kilometro – Surdegis, į kurį iš Subačiaus atvažiuodavo bolševikai. Ir šį kartą jie čia – atvežę kino aparatūrą demonstravo žmonėms bolševikinius propagandinius filmus. Kiti, pasiskirstę grupėmis, vaikščiojo po namus, reikalaudami pirkti paskolas obligacijas.

O pušynėlyje buvo apsistoję septyni partizanai. Nekreipdami dėmesio į čia pat po nosimi besibastančius bolševikus, pusiau išsirengę deginosi pavasarinės saulės spinduliuose. Tai vienas, tai kitas retkarčiais pakėlęs galvą apsidairydavo. Po pietų vyrai sukluso. Keliu į Kanapynės dvarą šnekučiuodamiesi ėjo bolševikai. Žiūrint jiems įkandin, Indėnui šovė į galvą mintis juos, grįžtančius iš Kanapynės, tinkamai pasitikti. Mintyse subrendo pla-

nas ir akimis jis ieškojo vietos pasalai. Ją suradęs, kreipėsi į draugus:

– Vyručiai, užtverkime jiems kelią, kai grįš į Surdegį ir parodykime "kiną" niekšams. Smogsime ir atsitrauksime. Ką pasakysit?

Trumpai pasitarę, paruošė ginklus ir, Indėno vedami, nuėjo mišku į pasirinktas pozicijas. Diena ėjo į vakarą ir bolševikai galėjo pasirodyti bet kuriuo momentu, todėl nedelsdami įsitvirtino ir užsimaskavo. Kautynių pradžia – po pirmų Indėno automatų šūvių.

Praėjo kelios valandos, o bolševikai nesirodė. Dvi merginos, atėjusios pas partizanus, nuėjo keliu pažiūrėti, ar jie negrįžta. Grįžti jie galėjo tik šiuo keliu. Netrukus merginos pamatė grįžtančius bolševikus ir, pranešę apie tai partizanams, pasišalino. Vyrai pasiruošė. Jau temo ir tai trukdė taikliai šaudyti, bet partizanai nutarė nors pagąsdinti juos. Indėnas, gulėdamas griovyje, pamatė prisiartinančius du vyrus su ginklais rankos. Už jų ėjo dar du. Kitų dar nesimatė. Penkiasdešimt..., trisdešimt..., dvidešimt... žingsnių juos skyrė nuo pasiruošusio šaudyti Indėno. Pasigirdo šūvių papliūpa ir pirmieji du enkavedistai krito žemėn. Pradėjo šaudyti ir kiti partizanai. Enkavedistai sukrito į griovį ir pradėjo šliaužti atgal į mišką. Prie jų prisijungė ir vienas iš priekyje ėjusių ir Indėno šūvių sužeistas enkavedistas. Indėnas metė į jį granatą, bet ji nesprogo. Įkandin paleido kelias šūvių papliūpas, bet jau buvo gerokai pritemę ir nepataikė. Pašokęs nubėgo prie likusio gulėti ant kelio čekisto, norėdamas patikrinti, ar jis nušautas, ar tik sužeistas. Tuo metu, atgavęs sąmonę ir pamatęs bėgantį prie jo partizaną, enkavedistas pakėlė automatą. Jo ir Indėno šūviai trenkė vienu kartu. Nė vienas nepataikė. Indėnas krito į griovį. Prisidengdami tamsa, enkavedistai pasitraukė, palikę automatą, surinktus pinigus ir obligacijas, kurias nešė ginkluota I.Ramonaitė.

Linksmai juokaudami partizanai ėjo lauku. Užsuko į vieną pirkią papildyti šovinių atsargas. Tauras džiaugėsi iššovęs iš savo karabino į bolševikus septyniasdešimt šūvių.

* * *

Būrys ieškojo, kur galėtų ramiai praleisti keletą dienų ir pailsėti. Naktis buvo rami, žvaigždėta. Vyrai skubėjo prieš švintant pasiekti mišką. Pakalnėje, apaugusi pušimis, matėsi sodyba. Joje ir buvo nutarta apsistoti.

❒ A.Magyla-Vairas, B.Puodžiūnas-Garsas, A.Bagočiūnas-Dūmas, J.Marcinkevičius-Įokeris

❒ Bronius Strolia-Vėtra, 1950 08 15

❒ Albinas Milčiukas-Tigras ir Vytenio būrio partizanas P.Bočiulis-Viršila iš Nociūnų k., Šimonių vls.

Atsargiai, įsiklausydami vyrai ėjo prie jos. Gamta ir žmonės miegojo saldžiu gegužės nakties miegu. Priėjus prie gyvenamojo namo pusės, kur miegojo šeimininkų dukterys, Indėnas pabeldė į langą. Jis seniai nebuvo buvęs šiose apylinkėse. Merkys pasislėpė gale namo augančio jazminų krūmo šešėlyje. Keisti garsai jį privertė suklusti. Trukdė netoliese ošiantis miškas. Garsai jam pasirodė gana keisti ir savo nerimu jis pasidalijo su netoliese stovinčiu Apžargevičium. Dabar jau abu klausėsi ištempę ausis. Kiti vyrai jau stovėjo kieme, o Indėnas kalbėjosi su prižadintomis merginomis.

– Kodėl jūs dabar niekados pas mus neužeinate? Čia taip ramu. Jau keletas savaičių kaip nė vieno nematėme, o jūs jau keli mėnesiai neužeinate, – prikaišiojo merginos pro atvirą langą.

– Gerai jau gerai. Užtat dabar kurį laiką pas jus pagyvensime. Atidarykit duris. Užeisiu pakalbėsim, o po to – į mišką, – nuramino Indėnas.

Merginos uždarė langą, o Indėnas ir kiti nuėjo prie durų.

Išdavikui Antanui Budreikai pranešus, kad į šią sodybą užeina partizanai, enkavedistai beveik kiekvieną naktį rengė prie jos pasalas.

– Laukite ir sulauksite, – užtikrino juos Budreika. Ir sulaukė. Merkys ir Apžargevičius ne šiaip sau garsus girdėjo.

Bolševikai, pamatę vyrus, iš karto suprato, kas jie, ir ant jų pasipylė kulkų lietus. Šūviai pažadino šeimininkus. Indėnas, Berželis ir Tauras buvo ką tik įėję į kambarį.

Po pirmų šūvių prie jazminų krūmo krito Apžargevičius – kulka jam pataikė į vidurius. Merkys šoko į šalį ir išvengė kulkos. Rami naktis virto pragaru. Indėnas iššoko laukan ir pasislėpė už namo. Partizanai atsitraukė už kalno ir viskas nurimo, tik laikas nuo laiko iššautos enkavedistų raketos apšvietė mirštantį Apžargevičių.

* * *

Tik nustojo lyti. Keliai ir takai buvo slidūs. Indėnas važiavo dviračiu pas ryšininką sužinoti, ar yra gauta ginklų.

Į Migdoliškių pusę kelias ėjo miškais tarp kalnų. Važiuoti juo buvo lengviau. Keliu Anykščių link ėjo būrys enkavedistų. Priėję Migdoliškius, sugulė ant žolės pailsėti. Nieko neįtardamas šiuo keliu važiavo ir Indėnas.

Pravažiavęs pirmą kiemą, artinosi prie kalniuko, šalia kurio ilsėjosi enkavedistai. Jis juos pamatė likus gal penkiolikai metrų ir nulipo nuo dviračio. Nulipdamas pamatė, kaip vienas bolševikas pakilo ir įsistebeilijo į jį. Indėnas apsimetė, kad iš kiemo, kurį jis buvo ką tik pravažiavęs, kažkas jį pašaukė, pasisuko į tą pusę, pamojavo ranka ir apsuko dviratį.

– Kur važiuoji, drauge? – paklausė bolševikas.

– Į Anykščius, – atsakė Indėnas, pakeldamas galvą, lyg tik dabar būtų jį pastebėjęs ir, nelaukdamas kitų klausimų, pasuko į kiemą.

– Einu, einu. Tuojau... Minutei užsuksiu! – šūktelėjo jis, stumdamas dviratį kiemo link, lyg kas jį iš ten būtų kvietęs užeiti, nors niekas jo nekvietė ir čia gyvenančių žmonių jis nepažinojo. Bolševikai įtartinai žiūrėjo į Indėną, kuris ramiai įėjo į kiemą ir dingo už daržinės. Iš kiemo Indėnas pasileido į mišką. Pasiekęs kelią į Troškūnus, skubiai juo nuvažiavo.

Bolševikams visa tai pasirodė įtartina ir jie atskubėjo į kiemą. Sužinoję, kad į pirkią niekas nebuvo užėjęs ir niekas nieko nematė, suprato, kad dviratininkas juos apgavo ir, įtarę, kad tai buvo civiliai apsirengęs partizanas, pasklido po apylinkę, klausinėdami, ar kas nematė odine striuke apsivilkusio dviratininko. Tačiau niekas tokio nebuvo matęs.

Prabėgo vasara, ruduo ir prasidėjo žiema. Laukai pasidengė baltu rūbu. Nutilo paukščių giesmės. Jie atskrisdavo į partizanų stovyklą ir vyrai čia juos lesindavo. Būrys buvo apsistojęs dideliame beržyne. Iš eglių šakų buvo pastatytos trys palapinės, kuriose ilsėjosi žygių išvarginti vyrai.

Prie laužo sėdėjo susimąstęs Indėnas ir žiūrėjo į liepsnojančią ugnį...

Paaiškinimai. Grieža – nedidelis upelis, tekantis per Viešintų vls., Griežonių, Padvarninkų, Zabelynės kaimus ir ties Andrioniškiu įtekantis į Šventąją.

Skudai – kaimas netoli Subačiaus.

Surdegio bažnytkaimis yra 11 km į šiaurės vakarus nuo Troškūnų ir priklausė Kupiškio aps., Subačiaus vls. Šiuo metu – Anykščių r., Troškūnų seniūnijai.

Žvilionių kaimas ir Kanapynės dvaras yra Surdegio apylinkėje. 1947 m. gegužės mėn. netoli Surdegio Kęstučio būrio partizanai, vadovaujami A.Milčiuko-Tigro, užpuolė Subačiaus valsčiaus skrebus.

Ramonaitė – Subačiaus vls. skrebų vado Juozo Ramono duktė, ištekėjo už Subačiaus vls. MVD-MGB skyriaus viršininko I.Ivanovo. Priklausė skrebų būriui, aktyviai dalyvavo žmonių trėmime į Sibirą.

Migdoliškių kaimas yra 4 km į šiaurės vakarus nuo Anykščių, netoli Šventosios upės. Tuo metu pro kaimą ėjo kelias iš Anykščių į Andrioniškį.

Apžargevičius – Bronius Zaremba iš Ilčiūnų k., Subačiaus vls. Kęstučio būrio partizanas. Žuvo 1947 m. gegužės 13 d. Andrioniškyje, prie Domo Budreikos namų. Jį išdavė MGB informatorius "Roza", nušovė skrebas J.Sabaliauskas. (žr.127 psl.) Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Berželis – Jonas Šimėnas iš Papilių k., Subačiaus vls. Kęstučio būrio partizanas. Žuvo 1948 m. kovo 12 d. Jackagalių k., Troškūnų vls.

Merkys – Juozas Valonis iš Jovarų k., Subačiaus vls., Algimanto apygardos Gražinos kuopos Kęstučio būrio vadas.

Tauras – (žr. 128 psl.)

NELAIMĖS IR KANČIOS

Nejaugi mūsų tautai lemta,
Kad priešai ją draskytų,
Kad mirtį sėtų tarpe mūsų,
Ramybę mums atimtų.

Sekmadienio vakaras. Mūsų požeminiame gyvųjų karste tylu, ramu. Barzdotasis Radvila ir aš meldžiamės – kalbame trumpą vakarinę maldą. Tik baigus, virš mūsų galvų pasigirdo ryšininko signalas. Pagaliau jis pas mus.

– Apylinkėje pilnu tempu vyksta bolševikiniai rinkimai į teismus. Nežiūrint stribų ir kareivių grasinimų, ne visi eina balsuoti. Nesulaukdami ateinant į rinkiminį punktą, stribai ir kareiviai patys važiuoja į namus ir prievarta verčia sumesti biuletenius į urnas. Rinkėjų pritraukimui ir skatinimui į rinkiminį punktą atvažiavo parduotuvė. Joje galima nusipirkti saldainių, cukraus, žibalo... Reikia tik turėti pinigų. Ir ši prievarta vadinama "laisvais rinkimais", – pasakojo ryšininkas.

Nepaisant to, kad po apylinkę važinėja "liaudies gynėjai", man reikia palikti savo požeminį būstą ir eiti pas meistrą, taisantį mūsų radijo imtuvą. Be jo mums baisiai nuobodu. Nors naktis tamsi, bet baltuojant sniegui greitai surandu reikiamą sodybą.

– O, labas vakaras! Kaip tu, Tigrai, drįsti vaikščioti, kai visur važinėja

tie šunys su savo rinkiminėmis urnomis? – klausia nustebęs šeimininkas.

Aparatas pataisytas ir, pasispaudęs jį po pažastimi, skubu "namo". Nekantraudamas manęs laukia Radvila. Labai norisi ir vėl išgirsti, kas dedasi pasaulyje. Ištiesiu anteną, įjungiu aparatą ir... o velniava! Garsas vos girdimas, nieko negalima suprasti. Pasirodo, išsieikvojo akumuliatorius. Parašiau raštelį, kad Anykščiuose nupirktų akumuliatorių ir, įdavęs jį ryšininkui, pasiunčiu pas žmogų, taisiusį aparatą. Vėl likome požemyje vieni. Ką padarysi...

Rašau mūsų žiauraus gyvenimo liūdną istoriją. Radvila daugiausia laiko praleidžia skaitydamas knygas arba melsdamasis. Vienas ir tas pats įkyri. Nutariame, kol nupirks akumuliatorių, važiuoti aplankyti draugų. Troškūnų valsčiuje bolševikų siautimas ne toks intensyvus ir gal pavyks prasliįsti į Subačiaus apylinkėse veikiantį partizanų būrį. Prašvitus pasikinkome arklį ir važiuojame per kaimus. Netrukus privažiavome vietą, kur tikėjomės rasti partizanų. Pasukome arklį į vienos sodybos kiemą.

– Stok! Kas važiuoja? – pasigirdo įsakmus balsas ir pamatėme tris baltai apsisiautusius ant sniego gulinčius žmones.

– Tigras, Tigras, – atsiliepiau aš.

Įvažiavus į kiemą, grupė partizanų apsupo roges. Troboje jų buvo dar daugiau. Visi linksmi sėdėjo aplink valgiais ir alaus ąsočiais apkrauto stalo. Naktį praleidome linksmai, pasakodami prisiminimus ir dainuodami. Netruko ateiti ketvirta ryto. Kol nepražvito, reikėjo išvažiuoti. Apgailestaudami, kad taip trumpai teko pabendrauti, atsisveikinome, sėdome į roges ir išvažiavome.

Apsistojome vidury laukų stovinčioje mažoje trobelėje. Aplinkui viskas kaip ant delno. Pavojų galima pamatyti iš toli ir suspėti pasitraukti. Vidudienį nuvažiavau į kelias vietas su reikalais. Vienoje troboje radau už stalo sėdintį Merkį. Jis buvo sužeistas į koją ir vaikščioti galėjo tik pasiramsčiuodamas lazdomis. Jam reikėjo sėdėti kur nors bunkeryje, bet ne kambaryje, kur bet kuriuo momentu galėjo užeiti bolševikai. Kadangi mano "skylėje" vietos buvo pakankamai, nutariau Merkį pasiimti pas save. Ilgai užtrukome, kol nuvažiavome paimti Merkio automato ir į stovyklą atvažiavome jau temstant. Manęs laukė Radvila ir Šposas. Keturiese grįžome į savo bazę. Pakeliui užvažiavome į sodybą pavalgyti. Čia – didžiausias triukšmas, pokylis... Sunku buvo atsispirti vaišingų šeimininkų prašy-

mui ir pasilikome su linksmu jaunimu vaišintis. Į bunkerį grįžome tik ryte. Radvila ir Merkys liko bunkeryje, o mudu su Šposu išvažiavome į Šposo urvą. Vakare nuvažiavome pas Ąžuolą. Jį su draugais radome "namuose" ir su jais praleidome dieną. Vakare sugrįžome į savo būstą.

Gavome naują akumuliatorių ir radijo imtuvas dabar dirbo puikiai. Laikas bėgo nepastebimai. Merkys jautėsi gerai – jam patiko gulėti ir klausytis muzikos ar dainų iš viso pasaulio. Gyvenome trise, nes Ūdra išėjo į svečius pas savo brolį Aušrą. Jau turėtų sugrįžti, bet jo vis dar nėra.

Greitai iš šio požemio mums teko išsikraustyti. Atėjo mėnesio pabaiga. Penktadienį pranešė, kad netoli Puntuko įvyko pats baisiausias dalykas, koks tik gali partizanams būti. Partizanas Rytis su kitu važiuodami susidūrė su būriu bolševikų. Įvyko susišaudymas. Atrodė, kad partizanams pavyko pasprukti, bet netikėtai jie sutiko kitą bolševikų būrį. Buvo nušautas partizanų arklys. Po kiek laiko žuvo Rytis, o jo sužeistą draugą paėmė gyvą. Jis išdavė Aušros bunkerį, kuriame buvo gyvenęs su kitais partizanais. Kai jo atvesti bolševikai apsupo namą, kuriame buvo slėptuvė, joje buvo Aušra, jo žmona, Ūdra ir dar vienas partizanas. Suradę slėptuvę, bolševikai pareikalavo visus ten esančius pasiduoti. Užuot atsakę partizanai metė granatą, kuri, deja, nesprogo. Rusai atsakė tuo pačiu. Aušra ir vienas partizanas žuvo, o Aušros žmona ir Ūdra sužeisti paimti gyvi. Nors Ūdra buvo ryžtingas, bet niekas negalėjo garantuoti, kad jis išlaikys kankinimus nieko nepasakęs. O kas, jei jis pasirodys tokiu pačiu išsigimėliu kaip tas, kuris pražudė jį, jo brolį ir kitus? Ūdra žinojo mano bunkerį, kurį mes kartu statėme, žinojo ir Ąžuolo, Dūmo ir Tomo bunkerį. Jei jis išduos, gali būti sunaikinta visa mūsų kuopa.

Gavę žinią apie šią nelaimę, nedelsdami palikome bunkerį. Sukrovę į roges ginklus, radijo aparatą, fotoreikmenis ir rašomąją mašinėlę, išvažiavome pas Ąžuolą. Deja, jo jau neradome, nes jau buvo palikęs savo būstą. Mūsų trejetas kiek pavažiavęs sustojo ant vienos aukštumos, iš kurios į visas puses buvo gerai matyti. Diena ir naktis praėjo greitai ir ramiai. Merkys ir Radvila nutarė važiuoti į savo apylinkes ir, sėdę į roges, nuvažiavo. Aš pasilikau vietoje, nusprendęs, kad siautėjant stribams kurį laiką geriau pabūti vienam.

Dienos bėgo nepastebimai. Iš Ūdros bolševikai nieko nesužinojo. Nežiūrint kankinimų, jis laikosi didvyriškai. Ši žiema mūsų kuopai nelaimin-

ga. Ąžuolas su savo vyrais persikėlė pas Jaunutį. Po kelių dienų buvo suimtas vienas asmuo iš šių namų, kuris pasakė, kad jų name yra bunkeris. Partizanai, laiku pastebėję atskubančius bolševikus, suspėjo pasitraukti. Dar po kelių dienų išdavikas išdavė Tauro bunkerį. Laimei, vyrų jame bolševikai nerado. Paėmė rašomąją mašinėlę ir radijo imtuvą. Beveik tuo pačiu metu buvo išduotas Dūmo bunkeris. Nieko jame neradę, bolševikai bunkerį susprogdino.

Mūsų, Jovaro, kuopai prasidėjo sunkios dienos. Žiema, o mums nėra kur pasidėti. Prie Rubikių ežero rusai užpuolė mūsų būrį. Šį kartą rezultatai džiuginantys: žuvo keturi bolševikai, o partizanai pasitraukė laimingai. Po šio įvykio teroristai pradėjo siautėti. Netoli ežero gyveno mūsų kuopos vadas Viesulas. Jo bunkeris buvo išduotas ir užpultas bolševikų. Viesulas buvo energingas ir drąsus vyras. Bunkeryje buvo trise. Jie žuvo pasibaigus šoviniams po dviejų valandų kovos. Žuvo ir penki bolševikai.

Praradome mylimą kuopos vadą ir daug brangių Lietuvos sūnų, savo brolių, kurie kovojo ir žuvo už jos laisvę. Šią žiemą žuvo daug mūsiškių, kurie jau niekados pas mus nesugrįš. Nebūtų sniego – būtų kur kas lengviau, bet vis sninga ir sninga... Esant šiltesniam orui, miegoti nešalta ir šiauduose, bet temperatūrai nukritus iki 15 laipsnių šalčio, tenka ieškotis šiltesnės vietos. Kol kas dienas leidžiu gana sėkmingai: susitikinėju su kovos draugais, tariamės, guodžiamės ir vėl išsiskirstome kas kur.

Šiandien labai ilgai stovėjau ant kalno. Tokių tykių, ramių vakarų būna mažai. Kalnus apšviečia mėnulis. Tikra Lietuvos nakties sidabrinė pasaka. Žiūrėdamas į tokį reginį, viską užmiršti: ir kad esi gainiojamas po pavergtą savo žemę, ir kad neturi nei kur eiti, nei kur dėtis. Kažkur tolumoje suloja šuo ir vėl nutyla. Pabundu iš savo svajonių ir jaučiu, kad šąlu. Netrukus pasibeldžiu į pirkios duris. Sušilęs ir pasistiprinęs vėl grįžtu ant kalno. Jau pusiaunaktis. Kur eiti, kur pamiegoti? Vienoje sodyboje dar žiba žiburys – ten ir einu. Viduje šeimininkai ir penki jų vaikai dar nemiega. Šeimininkai rūpinasi ką tik gimusiais ėriukais, aplinkui susispietę džiūgauja vaikai.

Šeimininkė paguldė į lovą, bet kandžiojamas blakių visą naktį negalėjau užmigti. Ryte nuėjau pas kitą ūkininką ir paprašiau, kad iškūrentų pirtį. Išsimaudęs per pietus išvažiavau ieškoti partizanų. Vienoje gryčioje jų radau tris. Naktį praleidome kalbėdamiesi prie bokalo alaus. Netrukus Ąžuolas su dviem draugais išvažiavo į savo slėptuvę, o aš pasilikau dienoti.

Po pietų prasidėjo audra. Tik vakare galėjau išvažiuoti. Reikėjo grąžinti arklį. Jį grąžinęs, toliau ėjau pėsčias. Sumaniau aplankyti Radvilą ir kitus, ir pasukau į jų apylinkę. Paviešėjęs keletą dienų, nutariau grįžti atgal. Susitaręs dėl kito susitikimo, išėjau.

Atėjo kovas, o su juo ir pavasaris. Buvo džiugu jo laukti: nepaliksime pėdsakų, enkavedistai negalės jais sekti. Aš vėl nuvykau pas Radvilą ir Merkį, kurie gyveno tame pačioje vietoje. Iš jų reikėjo eiti dar keletą kilometrų, kur mūsų turėjo laukti Uosis, Vilkas ir kiti. Merkys vis dar šlubavo, o kelias buvo blogas, todėl eiti jis atsisakė. Radvila jo palikti nenorėjo ir jie prisižadėjo ateiti kitą savaitę. Juos palikęs, nuėjau į susitikimo vietą. Visur purvas, bet tai žymiai geriau negu sniegas. Štai ir reikiama troba, kurioje nutarta susirinkti. Ji paskendusi purve ir tamsoje. Priėjęs prie lango, išgirdau Vachmistro balsą: "Eik, durys neuždarytos". Jis kol kas buvo vienas ir kalbėjosi su šeimininkais. Vachmistras kaip visados linksmas, aštrialiežuvis, žino daugybę anekdotų, mėgsta pakalbėti. Bekalbant greitai prabėgo valanda ir pasirodė Uosis, Klajūnas ir Vilkas. Kiek pabuvę, išėjome ieškoti, kur praleisti dieną. Pavalgyti užėjome pas vieną ūkininką, o dienoti – pas kitą. Ryte pamatėme, kad viskas padengta ką tik iškritusiu sniegu, tačiau saulei pakilus, jis netruko ištirpti. Vachmistras išėjo pas Kilbuką, kuris dėl sužeistos kojos negalėjo vaikščioti ir gyveno vienas, o mes trise iškeliavome į kitą pusę.

Vakare pakilo vėjas ir pradėjo snigti. Kelionę teko nutraukti. Sulindome į daržinę ir šiauduose puikiai išsimiegojome. Ryte šeimininkas pakvietė pusryčių. Kambaryje jaukiau negu daržinėje ir diena praėjo be nuotykių. Kadangi turėjau daug reikalų, atsisveikinau su draugais ir išėjau savais keliais.

Vėl pradėjo snigti, nors jau kovas ir turėtų būti pavasaris...

Paaiškinimai. Aprašyti 1949 m. žiemos įvykiai Anykščių vls., kuriame nuo 1946 m. veikė Jovaro kuopa, veikusi taip pat ir Debeikių vls. 1949 m. jos veikimo teritorija buvo perorganizuota į Deimanto rajoną. Kuopa beveik visą laiką priklausė Vytauto apygardos Liūto rinktinei. Trumpai – nuo 1947 m. rugsėjo iki 1948 m. kovo mėn. priklausė Algimanto apygardos Šarūno rinktinei. Kuopą sudarė keturi būriai: Perkūno, Tigro, Tauro ir Užugirio. Pastarasis veikė tik nuo 1949 m. sausio iki rugsėjo mėn.

Su partizanu Ryčiu važiavo ir, susidūrus su kareiviais, buvo paimtas gyvas partizanas Avietis, kuris tardymo metu nurodė būrio vado Aušros bunkerio buvimo vietą. Rytį ir Avietį išdavė Anykščių vls. MGB agentas Anton. Su Aušra bunkeryje žuvo partizanas Džekas, gyva buvo paimta Aušros žmona Žibutė.

Ąžuolo, Jaunučio ir Tauro bunkerių vietos nenustatytos. Dūmo bunkeris buvo išduotas 1949 m. sausio 28 d. Jis buvo įrengtas Ramuldavos miške, už 6 km į šiaurės vakarus nuo Anykščių ir 2 km į pietryčius nuo Andrioniškio, netoli Smalynos kaimo, Anykščių vls. Jovaro kuopos vado Viesulo bunkeris buvo įrengtas Rubikių k., Anykščių vls., Jono Stulpino sodyboje. Bunkerį išdavė Anykščių vls. MGB skyriaus agentas Polevoj. Su Viesulu žuvo Girėnas ir Vanagas. Partizanė Kerpė buvo paimta gyva.

Aušra – (žr. 127 psl.)

Avietis – Jonas Šiaučiulis iš Anykščių, Jovaro kuopos Užugirio būrio partizanas. 1949 m. sausio 27 d. susišaudymo prie Peslių k., Anykščių vls. metu buvo paimtas gyvas ir nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Ąžuolas – (žr.81 psl.)

Dūmas – Antanas Bagočiūnas iš Smalynos k., Anykščių vls. 1948-1949 m. Jovaro kuopos Perkūno būrio, 1949 03-10 – Jovaro kuopos, 1949 10 – 1951 04 – Vytauto apygardos Liūto rinktinės Deimanto rajono vadas ir Vytauto apygardos štabo narys. Žuvo 1951 m. balandžio 14 d. Anykščių vls., prie Niūronių k. Užkastas Anykščiuose prie skrebyno Biliūno g. 86.

Džekas – Povilas Zubavičius iš Jakubavos k., Anykščių vls. Užugirio būrio vado pavaduotojas. 1949 m. sausio 28 d. Anykščių vls., Kirkų k. pas O.Kirkienę apsuptas bunkeryje susisprogdino. Palaidotas Anykščių kapinėse.

Girėnas – Petras Mameniškis iš Troškūnų. Jovaro kuopos vado pavaduotojas. Žuvo 1949 m. vasario 13 d. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Jaunutis – Povilas Mickūnas iš Paandarioniškio k., Anykščių vls. Jovaro kuopos Perkūno būrio partizanas. 1949 m. kovo 8 d., traukdamasis nuo kareivių persekiojimo, netoli Andrioniškio Šventojoje paskendo. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Kerpė – Jadvyga Mameniškienė iš Sirvydų k., Kavarsko vls. Partizano Girėno žmona. 1949 m. vasario 13 d. buvo paimta gyva ir nuteista 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. 1956 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Rukiškių k., Anykščių vls. Mirė 1995 m.

Kilbukas – Liudvikas Bajoriūnas iš Troškūnų, Gražinos kuopos Traidenio bū-

rio partizanas. Žuvo 1949 m. balandžio 6 d. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Klajūnas – Alfonsas Skrebė iš Umėnų k., Troškūnų vls. Gražinos kuopos Kęstučio būrio partizanas. 1950 m. sausio 18 d. po sunkaus sužeidimo Surdegio apylinkėje mirė.

Merkys – (žr.134 psl.)

Radvila – Alfonsas Pajuodis iš Pajuodžių k., Subačiaus vls. Algimanto apygardos Gražinos kuopos Kęstučio būrio partizanas. Žuvo 1951 m. liepos 14 d.

Rytis – Kazys Žiukas iš Anykščių. Jovaro kuopos Užugirio būrio partizanas. Žuvusio 1945 m. birželio 23 d. Algio Žiuko brolis (žr.82 psl.). Žuvo 1949 m. sausio 27 d. prie Peslių k., Anykščių vls.

Šposas – (žr.82 psl.)

Tauras – (žr.128psl.)

Tomas – Bronius Puodžiūnas (buvęs Žalgiris, po to – Garsas) iš Smalynos k., Anykščių vls. Nuo 1949 m. kovo mėn. iki 1952 m. rugsėjo mėn. – Jovaro kuopos Perkūno būrio vadas. 1952 m. rugsėjo 14 d. ties Plikiškių k., Viešintų apylinkėje, keldamasis per Šventąją, paskendo. Palaidotas Plikiškių k. kapinėse.

Ūdra – Juozas Staškevičius iš Eglėkalnio k., Anykščių vls. Jovaro kuopos Užugirio būrio partizanas. 1949 m. sausio 28 d. Kirkų k., Anykščių vls., pas O.Kirkienę bunkeryje buvo sunkiai sužeistas, suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Apie 1952 m. Magadano srities lageryje nusižudė.

Uosis – Juozas Jočys iš Milaikiškių k., Troškūnų vls. Nuo 1946 m. birželio mėn. iki 1950 m. sausio mėn. – Algimanto apygardos Gražinos kuopos Traidenio būrio vadas. Žuvo 1950 m. sausio 12 d. Naujasodžio vnk., Troškūnų vls. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Vachmistras – Antanas Karvelis iš Survilų k., Troškūnų vls. Algimanto apygardos Gražinos kuopos Traidenio būrio partizanas. Žuvo 1950 m. balandžio 16 d. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Vanagas – Jonas Žąsinas iš Rubikių k., Anykščių vls. Jovaro kuopos Perkūno būrio partizanas. Žuvo 1949 m. vasario 13 d. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Viesulas – Juozas Gražys iš Ramaškonių k., Anykščių vls. Nuo 1948 m. spalio 1 d. iki žuvimo buvo Jovaro kuopos vadu. Žuvo 1949 m. vasario 13 d. Rubikių k., Anykščių vls. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

Vilkas – Vytautas Jonelis iš Nakonių k., Troškūnų vls. Algimanto apygardos Gražinos kuopos Traidenio būrio partizanas. Žuvo 1950 m. sausio 12 d. Naujasodžio vnk., Troškūnų vls. su J.Jočiu-Uosiu. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Žibutė – Genovaitė Jagėlaitė-Staškevičienė, būrio vado Aušros žmona – partizanė iš Kurklių vnk. Kurklių vls. Kareiviams užpuolus Aušros bunkerį, buvo sužeista ir nuteista 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. 1956 m., grįždama iš tremties į Lietuvą, Maskvoje mirė.

RAMESNĖS DIENOS

Tolumoje girdis skambios dainos
Ir, atrodo, blogio čia nėra –
Tik štai pasigirsta šūviai
Ir krinta nekalta auka.

Kovas. Žemė vis dar padengta tokiu nereikalingu, partizanams nemaloniu sniegu. Enkavedistai laikas nuo laiko ieško "banditų". Kiekvieną dieną ir valandą reikia galvoti, kaip nepatekti į jų nagus, kur pasislėpti, nes jų tūkstančiai, o mūsų tiek mažai... Kova žiauri ir ją suprasti gali tik tas, kuris visa tai jaučia savo kailiu, pats išgyvena. Aš esu tą pajutęs labiausiai – devinti metai spaudžiu rankoje ginklą kovodamas su bolševikais. Iš šių devynerių metų ryškiai išsiskiria penkeri kovos prieš azijatinius sadistus metai. O kiek dar prieš tai teko pergyventi blogio, nepatiriant nieko gero... Bet taip jau man Dievo duota: išgyventi iki šios dienos tam, kad kovočiau, kentėčiau, dėl visko sieločiaus ir laimėčiau. Kas gali nuspėti žmogui jo likimą? Tai parodo tik ateitis.

Nors bolševikų gaujos nei dieną, nei naktį neleidžia mums atsikvėpti, mes irgi surandame valandą kitą pasilinksminti, atsipalaiduoti nuo įtampos, pamiršti savo kruviną dalią.

Šiandien kovo pirmoji. Po kelių dienų mano gimtadienis. Iki šiol aš nė karto jo nešvenčiau, todėl šiais metais noriu tai padaryti. Aplinkybės tam palankios, nes rusų siautimas šiose vietose baigėsi ir niekas neturėtų šventės sutrukdyti. Sunkoka buvo gauti grūdų alui. Visa kita, kas būtina vaišėms, gavau lengvai. Šaltoka ir todėl vienas geras žmogus nepabijojo ir leido gimtadienį švęsti jo pirkioje. Beliko tik sukviesti svečius, ir aš išėjau jų ieškoti. Suradau greitai. Grįždamas atgal sutikau ieškantį draugų Vilką. Patariau eiti pas mane ir pasilikti iki sekmadienio – mano gimimo dienos, tada turi ateiti Uosis, su kuriuo jis po šventės galės išeiti.

Atėjo penktadienis – šv.Kazimiero šventė. Šiai dienai buvau pakviestas pas ūkininką į jo vardadienį. Turėjo ateiti ir daugiau partizanų. Buvo puikus rogių kelias. Pasikinkėme arklį ir po pietų su Vilku išvažiavome. Čia jau buvo prisirinkę svečių ir Kazimieras, šeimininkas, vos spėjo pilstyti alų, kurį noriai gėrėme. Šeimininkas, pamatęs, kad alus mažai mus veikia, pastatė ant stalo butelį baltosios, po jo – antrą, trečią... Vilkas ir kai kurie kiti svečiai netrukus "užsinorėjo" miego. Sutemus atėjo Rūgštymas, Milda ir dar keli. Bolševikų nebuvo girdėti ir mes linksmai leidome laiką. Pasirodė baltu apsiaustu apsisukęs Gražinos kuopos vadas Kastantas. Nusimetęs apsiaustą, sėdo už stalo. Linksminomės pamiršę vargus ir kančias...

Paryčiui išėjo Rūgštymas, po jo – Kastantas. Ruošiausi išvažiuoti ir aš, bet niekaip negalėjau pažadinti Vilko. Nuvirtau šalia jo ant lovos ir pabudau jau visai prašvitus. Galvojau važiuoti namo, bet kur tau... Visi vėl sėdo už stalo atsigaivinti. Vaišės tęsėsi.

Pagaliau išvažiavome. Pakeliui užsukome į vieną sodybą. Radome vyrus besiruošiančius į medžioklę, bet mums atvažiavus medžioklė buvo pamiršta ir vėl sėdome vaišintis.

Mano gimtadienis jau rytoj, todėl mudviem su Vilku būtina pailsėti. Važiuojame į tolimą kaimą ir apsistojame sodyboje ant kalno, iš kurios į visas puses geras matomumas. Arklį – į tvartą, patys – į lovas. Dienai išaušus, pabudome. Gražus sekmadienio rytas. Žmonės kas pėsčias, kas važiuotas skuba į bažnyčią. Laikas važiuoti ir mums, nes į mano gimtadienį svečiai tikriausiai jau susirinkę laukia. Atvažiuojame. Kieme pasitikęs šeimininkas praneša, kad svečių pilna troba. Įėjęs į kambarį pamatau, kad tarp svečių yra žmonių, kurių nesu matęs jau kokius penkerius metus. Štai mano sesers vyras. Su juo nesimatėme nuo tada, kai bėgdamas iš Raudonosios armijos Libavos fronto, palikau jį Priekulės miškuose priverstą kovoti su savo broliais, esančiais vokiečių apkasuose. Dar vienas svečias, kurio nebuvau matęs daugiau negu šešerius metus – mano žmonos brolis, kitas – mano vaikystės dienų draugas, dar kitas – šiaip puikus žmogus, daug gero davęs Tėvynės labui ir kenčiantiems partizanams. O pats svarbiausias ir brangiausias svečias – tai mano sena motina, kuri, apkabinusi mane, verkdama ilgai ilgai spaudė savo glėbyje. Kaip sugebėdamas ją raminau, kol pagaliau išsilaisvinau iš jos rankų. Skubu pasisveikinti su kitais svečiais, susirinkusiais manęs pasveikinti. Net mažoji sesers dukra atvažia-

❒ P.Tunkevičius-Kastantas, A.Pakenis-Jūreivis

❒ Kęstučio būrio partizanai: P.Jonelis-Tūzas, J.Valonis-Merkys, A.Milčiukas-Tigras, V.Petronis-Klevas, E.Kulikauskas-Liūtas

❒ Kęstučio būrys. Priekyje Albinas Milčiukas-Tigras

vo su tėvu ir močiute. Pagaliau sveikinimai baigti ir sėdame už stalo. Nors dar ne visi kviesti svečiai atvyko, bet stalas beveik visas apsėstas. Laikas bėga greitai, nuotaika puikiausia. Stalas nukrautas puikiu šeimininko pagamintu alumi. Yra degtinės, spirito ir net likerio. Netrukus atvažiuoja Kastantas. Pasirodo ir kiti pavėlavusieji svečiai. Buvau ir beužmirštąs, kokią šventę švenčiame, kai staiga svečiai suskato mane mėtyti aukštyn. Juokas, šūksniai, triukšmas... Suskambo dainos. Stengiausi pasikalbėti su seniai nematytais svečiais – juk tiek laiko praėjo, tiek išgyventa... Gaila, maža buvo laiko viską išsipasakoti. Nepajutome, kaip atėjo vakaras. Į langą pabeldė sargybinis. Išėjau į lauką. Manęs atėjo pasveikinti Rūgštymas su draugu. Vakaras prabėgo dar greičiau. Svečiai sukruto atsisveikinti – skubėjo į traukinį. Ryšininkai šeimininko arkliais ir rogėmis išvežė juos į stotį.

Svečiams išvažiavus, kambaryje ir širdyje liko tuščia. Dar kiek pabuvę išvažiavome ieškoti nakvynės ir mes. Prie mudviejų su Vilku prisidėjo ir Kastantas. Užvažiavome į sodybą. Naktį šeimininkai nenorėjo įsileisti, tik įsitikinę, kas esame, leido apsistoti. Sulaukę vakaro, išvažiavome ieškoti Uosio, Merkio ir kitų. Nakvojome pas turtingą ūkininką. Vilkas, nesulaukęs vakaro, išėjo ieškoti partizanų. Sutemus, nesulaukę Vilko grįžtant, susiruošėme važiuoti ir mes. Nesuspėjus pakinkyti arklio, į kiemą įvažiavo Vilkas.

– Gal radai vyrus? – paklausiau.

– Radau. Važiuojam pas juos, – atsakė Vilkas.

Pasirodo, jie buvo įsikūrę netoliese, todėl prieš važiuodami pas juos, aplankėme dar kelias vietas, kur turėjome reikalų.

Vyrus suradome krūmais apsuptoje troboje. Čia buvo Uosis, Merkys, Radvila ir Klajūnas. Mes buvome septyniese ir nutarėme nuvažiuoti į Palėvenės spirito gamyklą, tikėdamiesi gauti spirito, kurį pardavus būtų galima nusipirkti batų, šaudmenų ir kitų būtiniausių dalykų. Žinojome, kad stribų spirito gamykloje nėra. Ją saugojo vienas ginkluotas sargas, geras žmogus.

* * *

Kovo 8-oji. Atvykę apsistojome netoli spirito gamyklos. Diena puiki, saulėta. Naktis taip pat buvo graži, švietė mėnuo, nors jis mums reikalingas kaip šuniui penkta koja.

Ryšininkai iššvalgė gamyklą ir jos aplinką. Atvykę pavakare pranešė, kad nieko įtartino nepastebėjo, yra tik šautuvu ir keliomis granatomis ginkluotas sargas, bet jis geras žmogus ir, mums atvykus, pasislėps. Spirito yra užtektinai, nežiūrint, kad dalį jo vakare išvežė į Kauną.

Vakare galutinai suderiname veiksmus. Pasistiprinę dešra, kava, juoda kaimiška duona su sviestu, surūkę po papirosą, atsisveikiname su geraširdžiais šeimininkais ir išvykstame į gamyklą. Naktis tyli, mėnesiena. Štai ir geležinkelis. Sustoję pasitariame ir važiuojame toliau. Važiuoju rogėmis pirmas. Kadangi kelio nežinau, mano rogėse sėdi vietinis gyventojas ir rodo, kur važiuoti. Jis, be to, yra spirito gamyklos darbininkas ir žino ten kiekvieną kampelį. Iš pradžių važiuoti nesutiko ir teko jį ilgai įkalbinėti.

Įvažiuojame į gamyklos kiemą. Vyrai apsupa pastatus. Iš lydinčiojo žinome, kad pirmajame aukšte yra sandėliai, mašinos ir kita, o antrajame aukšte gyvena gamyklos personalas. Mašinų skyriuje dega šviesa. Priėjome prie lango. Viduje, pasidėjęs ant kelių rusišką šautuvą, snaudė sargas. Jo pavardė – Karazija, pravardė Alioša. Jei žinotume, kad jis komunistuojantis – kaip mat sudorotume, bet iki šiol jis buvo žinomas kaip doras lietuvis ir mes tikėjomės, jog nemalonumų nepridarys.

Kastantas pabeldė į langą. Sargas pašoko. Kastantas, prisistatęs Subačiaus milicininku, įsakė sargui atidaryti duris. Sargas Karazija norėjo pasišalinti ir mums teko ilgai jį įkalbinėti, kad prieitų prie lango pakalbėti. Priėjus pareikalavome, kad ginklus išmestų pro langą, o pats išeitų į lauką. Iš pradžių jis lyg ir sutiko su mūsų pasiūlymu, bet netrukus išgirdome užtaisomo šautuvo spragtelėjimą. Supratome, kad jis nesislėps, kaip mums buvo sakyta. Daugiau į mūsų klausimus jis neatsakinėjo. Nutarėme nekreipti į jį dėmesio. Apžiūrėjome sandėlio duris. Spyna didžiulė, raktas pas sandėlininką, o jis pats nežinia kur. Pamačiau per tiltą einantį švilpiniuojantį žmogų. Mus pamatęs, nustojo švilpauti ir pasuko atgal, bet Uosis atvedė jį į gamyklą. Pasirodo, tai ir buvo sandėlininkas, bet raktą jis turėjo tik nuo avižų saugyklos durų. Ką daryti? Nutarėme išlaužti duris, bet negalėjome rasti laužtuvo ar ko nors panašaus. Prispaustas sandėlininkas pasakė, kad laužtuvas yra prie bulvių duobės. Įsakėme vesti prie jos. Jis trypė vietoje, delsė ir tik Kastantui užvožus per sprandą nubėgo duobės link. Kastantas jį nusekė. Jiems grįžtant, iš antrojo pastato aukšto kažkas iššovė į viršų. Aišku, šovė sargas. Kastantas krito už malkų rietuvės ir pa-

leido automato seriją. Neatsilikome ir mes. Šaudyti nebuvo prasmės, bet norėjome jį pagąsdinti.

Operaciją teko nutraukti, nes už trijų keturių kilometrų stovėjo bolševikų būrys, kurie išgirdę šūvius galėjo atbėgti į gamyklą. Nenoromis teko palikti gamyklą ir sargą, pakėlusį prieš partizanus ginklą, ir išvažiuoti nieko nepešus.

Susitarę susitikti kovo dvidešimtą dieną, mudu su Kastantu atsisveikinome su draugais. Nutariau vykti pas Ąžuolą, o Kastantas turėjo savų reikalų.

Paaiškinimai. 1949 m. kovo mėn. A.Milčiukui suėjo 27 metai. Gimtadienį šventė netoli Troškūnų pas partizanų rėmėjus. Dalyvavo A.Milčiuko sesuo Regina su vyru Baliu ir dukra, Milčiuko motina ir kiti artimieji. Palėvenės kaimas yra Subačiaus apylinkėje, Kupiškio vls., apie 6 km nuo Subačiaus Kupiškio link.

Ąžuolas – (žr.81psl.)

Kastantas – Povilas Tunkevičius iš Stukonių k., Troškūnų vls. 1948 09 – 1949 10 buvo Algimanto apygardos Gražinos kuopos, 1949 12 – 1950 09 – Algimanto apygardos Šarūno rinktinės ir Laisvės rajono vadas. Žuvo 1950 m. rugsėjo 30 d. Margavonių k., Viešintų vls. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Klajūnas – (žr.140psl.)

Merkys – (žr.134psl.)

Milda – Genovaitė Railaitė iš Čerelių k., Pagirių vls., Kėdainių aps. 1949 m., besimokydama gimnazijoje, buvo suimta kaip Šiaurės rytų Lietuvos srities vado Šarūno ryšininkė ir nuteista 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Šiuo metu gyvena Birštone.

Radvila – (žr.140psl.)

Rūgštymas, Eimutis – Albinas Kubilius iš Pajuostinio k., Troškūnų vls. 1947-1948 m. Gražinos kuopos Drąsučio būrio vadas, 1949 m. sausio-spalio mėn. – Algimanto apygardos štabo ryšių skyriaus viršininkas ir Šiaurės rytų srities štabo ryšių įgaliotinis. 1949 m. spalio 24 d., MGB agento V.Kučio-Marytės pavaišintas gėrimu su migdomaisiais, buvo suimtas, nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. 1957 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Troškūnuose. Mirė 1994 m. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Uosis – (žr.140psl.)

Vilkas – (žr.141psl.)

Nėra čia ramybės
Ir laimės nėra.
Kaip tai sugrąžinti?
Kur toji jėga?

Šiaip taip priėjau Anykščius. Šiandien jau buvo kovo dešimtoji. Oras neblogas, tik sniegas vis dar nenutirpęs. Jau buvau susiruošęs eiti toliau, pas Ąžuolą, kai sužinojau, kad ten įvyko nelaimė ir nei jo, nei jo draugų surasti nepavyks. Prie Šventosios prieiti negalima, nes ten buvo susišaudymas ir apylinkėje siaučia bolševikai. Kas nutiko Ąžuolui, tiksliai nežinojau. Sužinojau tik tiek, kad jis, Šposas, Kadugėlis, Jaunutis, Smėlinis ir Slapukė (mergina-partizanė) užėjo į sodybą pavakarieniauti. Pavalgius sargybinis pastebėjo, kad sodybą supa bolševikai. Visi išbėgo į kiemą. Įvyko susišaudymas. Bolševikai negailėjo raketų, bet kalvotoje vietovėje partizanams pavyko pasitraukti. Tik Smėlinis buvo lengvai sužeistas į krūtinę. Ąžuolas nuvedė jį į saugią vietą. Likusieji keturi partizanai nuėjo į Andrioniškio mišką. Vidudienį jų pėdsakais atsekė bolševikai. Bolševikus stebėjęs vietinis gyventojas, pamatęs, kad šie eina apsistojusių partizanų link, vos spėjo juos perspėti apie pavojų. Iki partizanų bolševikams buvo likę koks šimtas metrų. Keturi kovotojai, bolševikų nepastebėti, skubiai pasitraukė. Atsitraukus iki Šventosios, reikėjo arba pulti į upę, arba stoti į mūšį. Daug negalvojęs Kadugėlis puolė į vandenį ir nuplaukė į kitą krantą. Šaltas vanduo sukaustė jo kūną, jėgos pradėjo sekti ir jis metė šautuvą. Išlipęs į krantą, pamatė, kad jo draugų nėra. Ar jie nuskendo, ar pabėgojis nežinojo. Jų likimas kol kas neaiškus. Apie tai parašysiu savo dienoraštyje vėliau.

Šiuo metu prieiti prie upės negalima, nes dieną ir naktį ten slankioja enkavedistai.

Šiandien 14-oji kovo. Atšilo. Pasidarė linksmiau. Atrodo, prasidės pavasaris su savo lietumis ir purvu, nežiūrint kurių jis toks malonus. Apsistojau didelėje troboje. Šeimininkas išvažiavo į malūną, palikęs mane su jo sena motina. Motina priskuto bulvių ir dabar jas tarkuoja. Ką ji ruošiasi iš jų daryti – nežinau. Pabaigiau rūkalus ir einu ieškoti.

Kovo 15-oji. Daržinėje permiegojęs einu toliau. Naktį buvo pakilęs smarkus vėjas. Atėjau į N. kaimą. Čia didelis sujudimas: grįžę iš Panevėžio ūkininkai parvežė blogų naujienų. Panevėžyje kalbama, kad praėjusią naktį buvo komunistų susirinkimas, kuriame nutarta kovo 15-20 dienomis organizuoti žmonių trėmimą į Sibirą. Sakoma, kad transportas jau paruoštas. Gyventojai, kurie jaučiasi kuo nors "nusikaltę" sovietų valdžiai, krauna savo daiktus į vežimus ir veža saugojimui neturtingiems ir tiems, kurie, tikimasi, niekuo neįtariami. Nors žinios apie trėmimą nėra pagrįstos, bet žmonės taip įbauginti bolševikinio teroro, kad kiekvienas gandas kelia siaubą. Moterys verkia, jaunimas ieško kur pasislėpti. Jei nebūtų sniego – eitų į mišką. Slėptis pas žmones pavojinga, nes nežinia kuris neįtrauktas į juoduosius bolševikų sąrašus. Praėjusiųjų metų vežimai parodė, kad bolševikai išveždavo visus asmenis, kuriuos rasdavo apsupę namus. Jie šiandien dirba šiaurės miškuose.

Mūsų tėvynėje nesibaigia ašaros, kančios, vargai, senelių ir vaikų dejonės. Nesigirdi dainų kaip seniau, kai buvome laisvi, nebijojome bolševikų, nežinojome, kas jie tokie, nejautėme jų teroro ir kruvinų letenų. O dabar... Tie gražūs laikai liko prisiminimuose, net sunku patikėti, kad kažkada taip buvo. Kur nueisi, visur – dejonės, ašaros.

Pakalbėjęs su N. kaimo gyventojais, einu ieškoti draugų. Vienas žmogus mane perspėjo, kad į U. kaimą neičiau, nes ten šiuo metu yra grupė Troškūnų bolševikų. Pasuku į S. viensėdį pasiteirauti, ar nėra pavojaus. Nespėjus pakilti į priebutį, pasitiko šeimininkė ir patarė toliau neiti, nes aplinkui pilna stribų ir enkavedistų. Jų taip pat pilna malūne. Savo žemėje neturime vietos. Čia šeimininkauja azijatai-sadistai. Taip norėtųsi juos visus palaidoti, bet ką gali padaryti saujelė žemdirbių prieš milijonus gerai ginkluotų budelių.

Pagaliau suradau šiek tiek saugesnę vietą, netoli kurios mokykloje stribai agituoja gyventojus stoti į kolūkius. Kas neateina – įtraukiamas į "juodąją knygą". Taip ir slenka juodos dienos savoje Tėvynėje. Išaušta diena, ir žmogus nežino, kur jam pasidėti. Ateina naktis – reikia ieškoti, kur pasislėpti, kad čekistų ilgi metaliniai strypai neperdurtų kūno jiems badant šiaudus ar šieną.

Man rašant dienoraštį, iš miško, karabiną paslėpęs po kailinių skvernu, atėjo Griausmas. Jis nustebo pamatęs mane. Griausmu jį pavadino todėl,

❒ Algimanto apygardos Šarūno rinktinės partizanai. Iš kairės antras Velanis-Tigras, 8-a – L.Kaminskaitė-Kuosa

❒ Algimanto apyg. Šarūno rinktinės partizanai. Centre L.Kaminskaitė-Kuosa

kad buvo labai aukštas, o jo balsas šiurkštus ir griausmingas. Atsisveikinęs su šeimininke ir Griausmu, išėjau. Kaimo gale pamačiau žiburį. Užėjau. Šeimininkė ruošė vakarienę – šutino bulves. Padėjau jas suvalgyti, persiaviau kojas ir – į daržinę, į šiaudus.

Kovo 16-oji. Iš daržinės atėjau į pirkią. Apie žmonių trėmimą nieko nesigirdi, bet žmonės vis dar neramūs, kažko laukia. Sklinda gandai, kad dvidešimtą dieną trėmimas vis tik bus vykdomas. Diena rami. Svetingi šeimininkai mane įkalbinėja pasilikti dar vienai dienai. "Argi jums kur nors kitoje vietoje bus geriau?" – klausia jie. Bet aš – žmogus neramus ir ilgiau pasilikti vienoje vietoje man tikra kančia. Man įdomu vaikščioti po apylinkes, bendrauti su žmonėmis, dalytis įspūdžiais. Užeini pas žmogų ir tave apipila klausimais: "Ar greitai bus karas, ar greit Liuciferis išneš šiuos šėtonus, kurie baigia viską išvežti ir suvaryti į kolchozus..." Ir visa tai vyksta kruvinai susidorojant, grasinant ginklu.

Kiekviename kaime stribai verčia žmones stoti į kolūkį, lyg tik kolūkyje šviesus gyvenimas, žmogus laisvas ir turtingas. Susirinkimai paprastai daromi mokyklose. Atvykę organizatoriai ir agitatoriai randa atėjusias 3-4 moterėles ir pradeda jas kamantinėti, kodėl neatėjo vyrai. Jos aiškinasi, kad vyrai miško paruošose ar malūne, žodžiu, namuose jų nėra. "Rytoj būtinai tegul ateina, antraip bus blogai!" – grasina įpykę Stalino šunys.

Rytojaus dieną atvažiavę dar labiau siunta, neradę ne tik vyrų, bet ir vakar buvusių moterų, ir taip diena iš dienos. Partizanai jiems labai trukdo kurti kolūkius. Žiūrėk, kolūkis jau organizuojasi, jau ir pirmininkas išrinktas, tik staiga jis per vieną naktį dingsta. O jei pirmininkas buvo iš raudonųjų – randa jį "staiga mirusį".

Bolševikai laksto lyg pasiutę šunys. Pirmas jų klausimas: "Ar nematei banditų? Jei matei – pasakyk, gausi premiją, nevarysime į kolūkį, neatimsime turto". Ir taip kiekvieną dieną. Bet azijatai mažai suranda išdavikų. Prievartinis varymas į kolūkius erzina ir pykdo lietuvius, tik grasinant ginklu ir Sibiru, pasiekiami rezultatai. "Visi lietuviai – banditai ir geruoju į kolūkius jie neis", – įsitikinę bolševikai. Kurių gąsdinimai ir grasinimai nepaveikia, tie kviečiami į valsčiaus vykdomąjį komitetą. Čia surašomas visas žmogaus turtas ir pakišama pasirašyti. Nepasirašysi – kalėjimas, pasirašei – reiškia savanoriu sutinki stoti į kolūkį. "Viskas tvarkoje. Gerai, kad

susipratai. Žiūrėk, kad rytoj visą savo turtą sugabentum į kolūkį, nes dabar tu jau kolūkietis", – paaiškina pareigūnas.

Kadangi apylinkėse pilna partizanų, kolūkių kūrimo mašinos ratai sukasi labai pamažu ir sunkiai. Partizanai yra pagrindinė kliūtis, bet greitu laiku su jais susidoroti neįmanoma. O žmonės kenčia, pergyvena ir tikisi sulaukti geresnio rytojaus.

Kovo 18-oji. Vakarykštė diena praėjo kaip ir visos. Tiesa, sužinojau apie partizanus, susidūrusius su bolševikais prie Šventosios. Slapukė įšoko į upę ir nuskendo, o Šposas ir Jaunutis įmetė į vandenį savo kepures, o patys pasislėpė krūmuose. Čekistai, pamatę vandenyje plūduriuojančias kepures, nusiramino. Žmonės, radę prie kranto Slapukės lavoną, palaidojo ją kapinėse. Su skaudama širdimi išėjau toliau. Užėjau į vieną trobą. Ilgai kalbėjomės su šeimininku apie padėtį Lietuvoje. Miegoti nuėjome vėlai.

Ryte pabudau šiauduose sušalęs, nes daržinės sienos buvo kiauros. Ne ką šilčiau buvo ir troboje. Ji sena, supuvusi, iš krosnies į kambarį veržiasi dūmai – tenka atidaryti duris. Šeimininkė ruošiasi kepti duoną. Šiandien penktadienis ir mėsos nevirė. Prikepė kažkokių blynų ir visa šeima sėdo pusryčiauti. Manęs nepakvietė. Tikriausiai manė, kad blynai man netiks. Man pasiūlė kiaušinienės su lašiniais. Ją kepė gal 40 minučių. Norėjosi paklausti šeimininko, kur jis rado tokią "greitą" ir "valyvą" žmoną. Nesuspėjus suvalgyti kiaušinienės, atbėgo šeimininkų duktė ir pasakė mačiusi einant rusus. Užšokau ant aukšto ir pro žiūronus pamačiau maždaug už 600 metrų taku einančius penkis bolševikus. Dar keturi ėjo tolėliau. Netrukus jie susijungė į vieną būrį ir nuėjo Troškūnų link. Jei tik jie žinotų, kad jiems po nosimi yra partizanas – užpultų kaip pesliai dvėselieną. Ilgai sekiau juos pro žiūronus. Aišku, naktį jie buvo pasalose, šliaužiojo po langais, klausinėjo žmones, ar kas nors nekalba prieš valdžią, nereiškia nepasitenkinimo, ar nematė partizanų, o gal žino pas ką jie užeina... Nieko nepešę, velkasi kaip alkani šakalai į savo lizdą. Apsivilkę "stalinine uniforma" – trumpais vatinukais, kuriuos lietuviai vadina šimtasiūlėmis. Tai grupė lietuvių, pardavusių raudonajam budeliui iš rytų savo sielas. Jie niekados gerai negyveno – nei prie Smetonos, nei dabar. Sulaukę Stalino saulės, jaučiasi laimingi. Tai – tautos padugnės. Ir kaip jie gali gerai gyventi, jei jų vienintelis gyvenimo tikslas – degtinė. Prieš devynerius metus, kai tėvynė buvo laisva, galimybę gerai gyventi turėjo ir darbininkas, ir tarnautojas ar

inteligentas. Bet daug buvo tokių, kurie šeštadienį gavę atlyginimą bėgo į restoraną "nuplauti" per savaitę susikaupusias dulkes. Ryte žydui juos išprašius nebeturėdavo nei dulkių, nei pinigų. Skundėsi, kad per mažai mokėjo, bet kiek jiems bemokėsi – argi girtuokliui bus gana. Sulaukę savo valdžios – bolševikų, sulindo po jų sparneliu, tapo valdininkais ir yra naudojami tautos naikinimui. Jie nurodinėja, kas priklausė kokiai partijai, ką pasodinti į kalėjimą, ką išvežti į Sibirą. Jie puikiai pažįsta vietinius gyventojus, nes pas juos kasė griovius, pjovė šieną, kirto rugius ir dirbo kitokius darbus. Dabar jie jiems keršija: vieniems už tai, kad blogai maitino, kitiems – kad degtine negirdė, dar kitiems – kad laikė juos tarnais... Azijatams jie labai reikalingi: tai jų akys ir ausys – jų vedliai, vedžiojantys po kaimus, miškus, rodantys ir pasakojantys kas kur yra, žudantys savo tautiečius. Mes gi diena iš dienos laukiame Viešpaties Dievo pagalbos – stebuklo, ir tikime, kad prakeikto sadisto kojos kada nors nustos trypti mūsų šventą žemę, kad kada nors sugrius jo galybė visam laikui, kaip kad įvyko su kryžiuočiais prie Žalgirio.

Šiandien nuo jų verkia visa Tauta, nors pažiūrėjus į juos – juokas ima, kai pagalvoji, kad tai mūsų valdžia. Nepriklausomybės laikais šie "valdžios vyrai" daužė langus, vogė, plėšikavo, pjovė žmones, neišeidavo iš smuklių, sėdėjo kalėjimuose, o šiandien jie – bolševikinė valdžia. Didžiulė neapykanta dega jiems žmonės. Jiems pasirodžius bėga nuo jų dideli ir maži, iš baimės dreba seneliai ir juo labiau – jaunimas. Pamatai ateinant ir nežinai, kas tavęs laukia: gal sumuš, gal suims, gal išveš, o gal nušaus vietoje. Tautoje gedulas. Motinos verkia, nežinodamas, ar grįš jų sūnūs. O gal netrukus pasirodys kieme stribai, rėkdami: "Susirinkite daiktus, velniai jus griebtų! Jūs išvežami, jūsų vaikai banditai!..." Ir sodyba lieka tuščia. Bepigu milžinui teroristui siautėti mūsų mažoje šalyje. Bet mes tikime, kad ir mažas kirminėlis per eilę metų gali pagraužti storą ąžuolą ir šis nuvirs.

Paaiškinimai. 1949 m. kovo 8 d., traukdamiesi nuo priešo, Šventojoje paskendo ne tiktai Slapukė, kaip rašo A.Milčiukas. Nuskendo taip pat Jaunutis ir Šposas (žr.139 ir 82 psl.)

"N" kaimas – Nakonių k., Troškūnų vls., 3 km į šiaurės vakarus nuo Troškūnų, prie siaurojo geležinkelio Panevėžys-Anykščiai.

"U" kaimas – Urnėnų k., Troškūnų vls., į šiaurę nuo Nakonių k.

"S" vienkiemis – manoma, kad tai Survilai arba Skamorokai, esantys 2-3 km į pietvakarius nuo Nakonių kaimo, netoli kelio Troškūnai-Raguva.

Ąžuolas – (žr.81psl.)

Griausmas – Vincas Pesliakas, g.1900 m. Rakutėnų k., Subačiaus vls. Nuo 1944 m. Šarūno rinktinės Gražinos kuopos Kęstučio būrio partizanas. 1953 m. balandžio mėn., MGB agentų-smogikų buvo nužudytas. Užkasimo vieta nežinoma.

Jaunutis – (žr.139psl.)

Kadugėlis – neišaiškintas.

Slapukė – Vlada Magylaitė iš Magylų k., Anykščių vls., partizano Sakalo, Vairo sesuo. 1949 m. kovo 9 d. traukdamasi nuo priešo, ties Pirmalinės vnk., netoli Andrioniškio Šventojoje paskendo. Palaidota Andrioniškio kapinėse.

Smėlinis (taip dienoraštyje) – Albertas Pakenis-Žvejys, dar buvo vadinamas Jūreiviu, iš Ramoškonių k., Anykščių vls., Jovaro kuopos Perkūno būrio partizanas. Žuvo 1951 m. balandžio 14 d. prie Niūronių k., Anykščių r. Užkastas prie Anykščių skrebyno Biliūno g. 86.

Šposas – (žr.82 psl)

PAGALIAU PAVASARIS

Gal kam pavasaris ir neša laimę,
Gal kas ir džiaugias jo žiedų kvapais...
Tiktai lietuvis šiandien jaučia baimę –
Gal teks atsisveikinti su savo namais.

Kovo 20-oji. Ilgai lauktas pavasaris atrodo tyčiojasi iš mūsų: tai sninga, tai lyja. Mums, partizanams, labai reikia pavasario. Mes jo laukiame kaip tie maži paukšteliai, kurie išsiilgo pavasarinės laukų ir miškų žalumos.

Žmogus gyvena, tikėdamasis geresnio rytojaus, bet labai dažnai likimas jį išduoda ir iš jo pasijuokia. Ypač tai pasakytina apie mus. Jaunas gražus vaikinas gyveno, vaikščiojo su mumis, kovojo, tikėjo pergale ir štai – jis žuvo. Guli žemėje už savo idėjas, už Tėvynės laisvę, už jos žmones. Kas nutraukė jo gyvybės siūlą, kieno kulka pervėrė jo karštą širdį? Bolševiko... Tik šis žudikas drįsta padaryti tai, ko neišdrįstų prisiimti ant savo sąžinės ir padaryti nė vienas civilizuotas žmogus. Tai daugiau nei žudikas,

daugiau nei plėšikas – tai bolševikas. Jų apsilankymas niekada gerai nesibaigia: viską išverčia, iškrato, išbado, čia gyvenančius sumuša, pavagia ar laikrodį, ar žirkles, ar dar ką nors, o jau dešrų ar lašinių – niekada nepalieka. Po to skuba į kitą sodybą ir ten vėl tas pats. Ir niekam nepasiskųsi. Jei bandysi tai padaryti, būsi apšauktas bjaurybe, buože arba dar blogiau – būsi uždarytas į rūsį. Tai kasdieninis reiškinys Lietuvos kaime.

Galvodamas apie šiuos niekšus, apie kuriuos visi puikiai žino, nukrypau nuo šiandieninės temos.

Šiandien Viešintose jomarkas. Nežiūrint krintančio sniego, pilni keliai važiuojančių ir einančių į jį. Važiuoja ir šeimininkė, pas kurią šįnakt nakvojau. Šeimininkas pasiliko su manimi. Jis imasi ruošti iš kiaulienos įvairius patiekalus. Aš einu pas kaimyną. Namuose randu šeimininkę, kuri pavaišina mane pietumis. Po pietų, man beskaitant knygą, šeimininkė pro langą pamatė einančius kažkokius vyrus ir pranešė man. Pažiūrėjus pro žiūronus, vyrai pasirodė man pažįstami. Įsitikinimui pasižiūriu išėjęs į lauką. Dabar aiškiai matau, kad tai Merkys ir Klajūnas eina į sodybą, iš kurios prieš pusvalandį aš išėjau. Sužinoję, kad aš ten apsistojęs – ėjo susitikti su manimi. Sušvilpiau ir jie, pamatę mane, pasuko mano pusėn. Mes buvome nesimatę nuo kovo aštuntosios. Už dviejų kilometrų jie paliko Radvilą, todėl pasikinkę arklį į roges, važiuojame pas tą barzdočių. Jį randame bekalbantį su kažkokia moterimi. Viskas būtų gerai, bet neturime rūkalų. Su Merkiu sėdame į roges ir važiuojame ieškoti tabako. Užvažiavę į vieną sodybą, randame keletą vyrų, sėdinčių už stalo ir sriūbčiojančių alų. Pakvietė ir mus. Vyrai, jau gerokai išgėrę, kiek turėdami jėgų, traukė partizaniškas dainas.

Sutemus visi išvažiavome pas seniai kviečiantį jį aplankyti žmogų. Svečių radome dar nedaug, bet po pusvalandžio jų prisirinko pilna pirkia ir prasidėjo linksmoji vakaro dalis. Greta alaus atsirado vyno ir degtinės. Mūsų liūdname gyvenime tokie vakarai reti, bet patenki į tokią linksmą draugiją – laikas kaip mat prabėga. Paryčiu išvažiuojame į bolševikų retai lankomą sodybą. Pašėrėme arklį ir – miegoti.

Kovo 22-oji. Dieną pamatėme Subačiaus link važiuojančią mašiną. Kiek pavažiavus, ji pasuko atgal į Troškūnus. Pro žiūronus suskaičiavau joje penkiolika žmonių. Tikriausiai ne be reikalo ji čia manevruoja, tačiau iki vaka-

ro nieko neįvyko, o vakare išvykome toliau. Nakvojome daržinėje. Ryte mergina pakvietė mus į pirkią pusryčių. Jau ir patys jautėme alkį.

Pavalgę nuėjome pas kaimyną arklio, nes važiuotiems lengviau pasprukti nuo bolševikų. Kaimynui bekinkant arklį, į kiemą įbėgę Radvila ir Merkys pasakė, kad V. dvare pilna bolševikų, o iš A. kaimo jų būriai eina kaimo G. link. Nedelsdami išvažiavome. Pravažiavę keletą sodybų, sustojome atviroje vietoje. Važiuodami vos nesusidūrėme su bolševikais. Pro žiūronus sekėme, kaip jie landžioja po sodybas. Vadinasi, vakarykštis mašinos važinėjimas buvo ne šiaip sau. Kaip vilkas nepakenčia, jei netoliese bėgioja lodamas šuo, taip ir mums ši kaimynystė buvo nepakenčiama, todėl išvažiavome ieškoti saugesnės vietos.

Jau visą savaitę sklando gandai – veš žmones, veš žmones, veš žmones... Visi išsigandę bėgioja vieni pas kitus, nežino nei kur slėptis, nei kur pasidėti. Baisu laukti azijato kulkos, baisu papulti į jo nagus ir būti išvežtam į Sibiro stepes. Iš ten nuo anksčiau išvežtų lietuvių gautuose laiškuose rašoma, kad jie "laukia svečių". O kas tie "svečiai", turintys atvykti į Sibirą? Aišku – lietuviai.

Apsistojome kitame valsčiuje. Iš šunų lojimo mūsų paliktoje apylinkėje aišku, kad ten dar bastosi teroristai.

Baigiantis dienai, pritemus iš kito valsčiaus atėję žmonės pranešė, kad ten bolševikų nėra. Mes išėjome ieškoti arklio. Vienoje sodyboje be ilgų kalbų šeimininkas pakinkė arklį ir mes išvažiavome. Už keletos kilometrų užsukome pas pasiturintį ūkininką, tikėdamiesi gauti maisto produktų, nes apsigyventi buvome nutarę pas vargingą valstietį. Bet velnią tu gausi pas tokį. Mus pasitikusi šeimininkė įrodinėjo nieko neturinti. Dar kiek pavažiavę gavome truputį duonos ir lašinių. Užvažiavome pas ryšininką ir paliepėme rytojaus dieną išžvalgyti apylinkę. Vakarieniavome pas geraširdį žmogų, kuris pavaišino skania dešra, pienu ir degtine. Pavalgę išvažiavome į numatytą apsistojimo vietą. Štai tarp krūmų ir pelkių stovinti sodyba. Įsiprašėme šeimininko leisti prabūti dieną. Šis atnešęs priklojo ant grindų šiaudų ir sugulėme miegoti.

Kovo 23-oji. Nors turėjome ir miltų, ir mėsos, bet nebuvo kam pagaminti valgio. Namuose nebuvo moters. Vyras ir du maži vaikai buvo likę našlaičiais. Guoliuose pilna "maskviečių" (taip čia buvo vadinamos utė-

lės). Tėvas, matėsi, buvo didelis degtinės mėgėjas. Jam visiškai nerūpėjo, kad jo pirkia griūva, kad maži jo sūnūs apsisiautę skudurais. Vaikai be motinos – kaip gamta be saulės.

Norėjosi valgyti. Nutarėme pasikviesti kaimynų mergaitę. Po 15-os minučių atėjusi ji paruošė pusryčius ir visi pavalgėme. Vakare iš Troškūnų grįžo šeimininkas su draugu. Abu buvo gerokai išgėrę. Atsisveikinę išvažiavome, grąžinome šeimininkui arklį ir toliau ėjome pėsti.

Kovo 24-oji. Pabudęs ir išlindęs iš šiaudų, savo trijų draugų neradau – jie buvo nuėję į pirkią. Po pietų parvažiavęs šeimininkas parnešė blogą naujieną. Visi kalba, kad trėmimas neišvengiamas. Visur pilna kareivių ir enkavedistų. Mokinius paleido atostogų. Tai tik tam, kad atėję enkavedistai rastų visus namuose. Šiems "žvejams" svarbu išvežti visą šeimą, kad niekas iš šeimos neliktų Lietuvoje.

Sulaukę vakaro, išėjome į Troškūnų valsčių. Naktis pavasariškai šilta – purvas, vanduo. Virš tiltų vanduo pakilęs tiek, kad vos galima praeiti. Nuėję keletą kilometrų pavargome ir nutarėme pailsėti. Troškūnų valsčiuje sužinojome, kad šiąnakt prasidės trėmimas. Visais keliais važinėjo mašinos. Dauguma žmonių nenakvojo namuose. Kiti kuriam laikui iš namų pasitraukė, nežinodami nei kur eiti, nei kur slėptis. Sutikome keletą pažįstamų, ieškančių nakvynės. Mes taip pat negalėjome apsispręsti, kur praleisti dieną. Geriausia būtų miške, bet ten dar pilna sniego ir liks pėdsakai. Pagaliau nutarėme eiti į netoliese stovinčią daržinę ir sulįsti į šiaudus. Kur ne kur sulodavo šuo, bet šiaip buvo ramu ir šiauduose puikiai pailsėjome.

Paaiškinimai. Viešintos yra 21 km į šiaurės vakarus nuo Anykščių, buvęs Panevėžio aps. valsčiaus centras. Šiuo metu – Anykščių r. seniūnijos centras.

Iš Troškūnų valsčiaus partizanai pasitraukė į gretimą Subačiaus valsčių.

"V" – Vašuokėnų dv. yra 4 km į šiaurę nuo Troškūnų.

"G" kaimas – Gudelių k., kiek į vakarus nuo Vašuonėnų dvaro.

"A" kaimas – neišaiškintas.

Merkys – (žr.134 psl.)

Klajūnas ir **Radvila** – (žr.140 psl.)

– Ruoškis, tu į Sibirą važiuosi !
Išgirdęs šiuos baisius žodžius lietuvis
Suprato, kam sodybą šiąnakt jo apsupo
Ir kad nuo šiandien jis ir jo šeima pražuvę.

Kovo 25-oji. Penktadienis. Kas nelaukia pavasario? Kas nesidžiaugia sulaukęs pirmųjų saulės spindulių? Štai žemė bunda iš miego. Pavasaris, pavasaris. Jis džiugina kiekvieną gyvybę. O žmones? Jie turėtų džiaugtis labiausiai. Bet mūsų žemė – ašarų žemė. Jai pavasaris atnešė tik skausmą, sielvartą, dejones. Raudonasis drakonas atplėšė nuo jos darbštų žemdirbį, kuris atidavė jai savo meilę, ir veža kažkur į alkaną stepę, ištroškusią žmonių ašarų ir kraujo.

Išaušo diena. Tyku, ramu, lyg ir nieko neįvyko. Bet pragaro tarnai dirbo išsijuosę visą naktį. Bandos azijatų apsupo numatytų išvežti žmonių namus ir vežė, vežė... Mums pabudus pranešė, kad prasidėjo trėmimas. Girdėjosi išgąstingi moterų šauksmai, vaikų verksmas. Veža!.. Po keleto minučių netoli kaimo pasigirdo šūviai. Aišku, šaudo bolševikai, varydami iš namų žmones. Vienų namų šeimininkas ir jo šeimos nariai bandė bėgti. Sadistai į bėgančius pradėjo šaudyti. Ryto rūko dėka dviem mergaitėm pabėgti pavyko, o jų tėvą kareiviai pagavo. Rūkas išsisklaidė ir aiškiai matėsi, kaip kareiviai gainioja žmones. Nuo Troškūnų pusės važiavo pilna žmonių mašinų kolona. Pro daržinės sienose esančius plyšius aiškiai matėsi jų liūdni veidai. Kiekvienoje mašinoje 2-3 žmonės, o ant bortų susėdę enkavedistai. Kolonoje šešios mašinos. Širdį spaudžia skausmas. Taip ir nieżti rankas pavaišinti enakvedistus švinu, bet jų šimtai, o mūsų... Viešpatie, kokie mes nelaimingi, kad mūsų tauta tokia maža ir silpna. O taip pat nėra vadų, kurie sugebėtų visą Tautą sujungti ir kuri geriau žūtų čia, savo žemėje, negu ją nukankintų bolševikai Sibiro stepėse. Mūsų tautos didžiavyriai seniai išmirę, o mes, čia likę, nepajėgiame apsiginti nuo bolševikų teroro.

Antrą valandą po pietų pamatėme 17-os mašinų koloną. Mašinos buvo pilnos verkiančių žmonių. Subačiaus stotyje jų laukė paruošti ešelonai. Dar už kurio laiko pasirodė dvylika mašinų, netrukus – dar dešimt... Nepajėg-

dami toliau žiūrėti į šį baisų vaizdą, pasitraukėme į daržinės gilumą.

Kovo 26-oji. Saulėtas pavasario rytas. Visą naktį mašinų kolonos vežė žmones. Daug šeimų, palikę sodybas likimo valiai, išbėgiojo. Jų turtą bolševikai išgrobstė, o pabėgusiųjų ieško, grasindami, jei nesugrįš, sudeginti jų sodybas. Kareiviai tikrina visų praeivių dokumentus. Jei kurio pavardė įrašyta jų turimuose sąrašuose, tą be ceremonijų varo į stotį. Žmones apėmusi panika. Kiekvienas stengiasi išsisukti nuo išvežimo teroro. Moterys balsu rauda, alpsta. Daug pabėgusiųjų, sužinoję, kad jų šeimos vagonuose laukia išvežimo, grįžta atgal ir prašo, kad juos taip pat su šeima išveztų į Sibiro katorgą. Žmonės kaip pakvaitę – nežino ką daryti.

Mes apsistojome buvusiame dvare. Dabar čia kolūkio centras. Čia bolševikai neužeina. Saulėta diena dvaro daržinėje prabėgo ramiai. Kai saulę pakeitė milijonai žvaigždžių, mes daržinę palikę patraukėme miško link, vildamiesi jame praleisti dieną.

Kovo 27-oji. Tankiame eglyne užkūrėme laužą. Įgriso per žiemą leisti laiką pirkiose. Miške laikas bėga daug greičiau ir linksmiau.

Šiandien sekmadienis, bet einančių į bažnyčią žmonių nesimato. Visi bijo išeiti iš namų. Tie, kurie pabėgo – bijo grįžti. Jau trečia diena vyksta trėmimai. Ieškomi pabėgusieji. Stribai laksto kaip pasiutę, organizuoja pastotes likusiam turtui iš išvežtųjų sodybų pervežti į miestą. Tai laimingiausios jų dienos. Tiek turto prisigrobus, ilgai bus už ką gerti.

Lietuviams šis pavasaris užnuodytas trėmimu. Iš azijatų jie girdi tik "valkata, banditas, buožė"... Už tai ir veža į Sibirą. Bet koks gi jis buožė, turėdamas 20-30 ha žemės? Šį "buožę" visą gyvenimą lydi tik juodas sunkus darbas. Esmė ne ta. Lietuviai supranta, kad bolševikų tikslas – sunaikinti mūsų tautą, o visa kita tik dingstis tam. Jų tokia politika. Tai vagių, žudikų ir civilizuoto pasaulio padugnių partija, sukurta šėtono, užėmusi didelę žemės rutulio dalį, į kurią papuolė ir nelaiminga mūsų Tauta.

Kovo 28-oji. Daržinėje išsimiegoję, nuėjome į pirkią pavalgyti. Sodyba prie pat miško. Nesuspėjome pavalgę užsirūkyti, kai pamatėme einančius stoties link bolševikus. Naktį jie ieškojo pabėgėlių. Priėję stotį, susėdo ant bėgių ir užsirūkė. Vienas iššovė. Po šūvio prie jų priėjo dar du sėbrai. Visi

nuėjo Troškūnų pusėn. Jiems nuėjus, atsisveikinome su šeimininkais ir išėjome į mišką. Trėmimo metu bolševikai į mišką nelenda – jie užsiėmę žmonių vežimu.

Aplankiau Subačiaus vyrus, nes seniai nebuvau pas juos buvęs. Norėjau sužinoti, ar daug bolševikai iš šių apylinkių išvežė. Buvau apsirengęs civiliais drabužiais ir todėl pasisaugodamas galėjau vaikščioti dienos metu. Kadangi šiandien aplink buvo ramu, nutariau eiti pas anykštėnus. Dešimtą valandą ryto, atsisveikinęs su Merkiu, Radvila ir Klajūnu, nužingsniavau Anykščių link. Dairydamasis pro žiūronus, pamačiau vienoje sodyboje, iš kurios gyventojai buvo išbėgę, šeimininkaujančius bolševikus. Paskubėjau įlįsti į krūmus, kol jie manęs nepastebėjo. Krūmais ėjau tolyn. Kitoje prie krūmų stovinčioje sodyboje bolševikai į vežimus krovė baldus ir kitą turtą. Vienoje sodyboje, pamatęs žmogų, užėjau. Tai buvo senukas, kuris krovė į vežimą iš sandėlio malkas. Pagalvojau, gal jis koks komunistėlis, "švarinantis" išvežtųjų sodybas, bet paaiškėjo, kad tai sodyba jo išvežto sūnaus. Mane senukas palaikė stribu, tik ilgiau pakalbėjus pagaliau patikėjo, kad esu partizanas. Palikau jį pilnomis ašarų akimis ir ėjau toliau. Vakare užėjau pas vieną patikimą žmogų. Šeimyna vakarieniavo. Pakvietė ir mane. Sočiai pavalgęs, nuėjau į daržinę ilsėtis.

Kovo 29-oji. Pavasaris įsibėgėja. Nors naktimis dar pašalvena, bet dienos labai šiltos. Po pusryčių išėjau į savo rajoną. Netrukus žingsniavau Šventosios upės krantu. Pasirodo, čia išvežė žmonių mažiau negu Troškūnų valsčiuje. Užėjęs pas ryšininką, sužinojau, kad čia yra ir Ąžuolas. Jis su dviem draugais ir trimis moterimis vargsta savo žieminiame bunkeryje. Moterys – tai Kadugėlio motina ir dvi seserys, pasislėpę nuo išvežimo. Šposas ir Jaunutis dar negrįžę iš Šimonių miško, į kurį išėjo nuskendus Slapukei.

Su Ąžuolu ir jo draugais buvau seniai nesimatęs, todėl po pietų ėjau pas juos. Perėjęs mišką, suradau bunkerį. Į mano signalą mane pažinęs iš po žemės atsiliepė Ąžuolas: "A, Tigras!" – ir nors saulė dar buvo aukštai, nusprendė išlįsti iš savo kalėjimo. Išlindo trise. Nuėję į mišką, susėdę po egle, kalbėjomės apie praėjusias dienas ir įvykius. Jie ruošėsi šiandien eiti savais reikalais už Šventosios upės ir kvietė eiti kartu. Bet aš seniai nebuvau buvęs savo rajone ir turėjau ten daug reikalų, todėl su jais eiti atsisakiau.

Sklinda gandai, kad Debeikių apylinkėse žuvo apygardos vadas ir trys partizanai. Ąžuolas pažadėjo tai išsiaiškinti. Atsisveikinę jie nuėjo upės link, o aš – savais keliais.

Bolševikai aprimo – žmonių daugiau nebeveža. Dabar jie varo ūkininkus vežimais pervežti į miestus ir kitas buveines išvežtųjų turtą. Dešimtys vežimų, prikrautų prisiplėštu turtu, lydimi stribų ir kareivių, važiuoja keliais. Kituose kaimuose, naudodamiesi tuo, kad visi trėmimo įbauginti, agituoja žmones stoti į kolūkius. Grasindami ginklu, darbuojasi agitatoriai, bet žmonės į kolūkius nestoja.

Pagaliau ir aš grįžau į savo žieminį bunkerį, kuriame seniai nebuvau buvęs. Ūdra jau seniai suimtas ir iki šiolei bunkerio neišdavė. Reikia tikėtis, kad ir neišduos. Vakare atsinešiau radioimtuvą ir įsitaisiau, tikėdamasis čia pagyventi.

Kovo mėnuo praėjo be ypatingų įvykių.

Paaiškinimai. Aprašytas masinis žmonių trėmimas iš Anykščių krašto.

1949 m. kovo 25 d. (penktadienį) prasidėjęs trėmimas iš Troškūnų ir Subačiaus valsčių buvo užkoduotas pavadinimu: "Operacija Priboj" (Bangų mūša) ir tęsėsi iki kovo 27 d.

Ąžuolas ir **Šposas** – (žr.81 ir 82 psl.)

Merkys – (žr.134 psl.)

Jaunutis, **Klajūnas**, **Radvila** ir **Ūdra** – (žr.140 psl.)

Kadugėlis ir **Slapukė** – (žr.153 psl.)

TAURAS

Tu savo pareigą atlikai,
Tėvynei laisvės kelią skindamas.
Didvyrio mirtimi tu žuvai
Ir likai amžinai neužmirštamas.

Balandis. Baisusis demonas mūsų šventoje Tėvynėje šoka savo prakeiktą šokį, švininėmis kulkomis žudydamas Lietuvos patriotus. Kuo daugiau jis kraujo geria, tuo daugiau nori...

Dar nesuspėjo žmonės pavogti ir kapinėse palaidoti žuvusiuosius ir štai

jau naujos raudonojo teroro aukos, kraujas, mirtis... Niekas taip neįskaudina širdies, kaip artimo žmogaus, draugo mirtis. Ką tik kartu vaikščiojome, svajojome apie ateitį ir štai: jo širdis jau nebeplaka, akys amžiams užmerktos – jis niekados neprisikels. Prakeiktas mirties demonas skina pačius gražiausius mūsų tautos žiedus. Kiek daug krito sūnų ir taip jau mažos mūsų tautos. Ar visi supranta, kokia kaina perkama laisvė? Jau daug mano kovos draugų ilsisi smėlingoje Lietuvos žemėje. Mano širdis pilna beribio skausmo, nors ir aš esu toks pats kovotojas, kaip ir tie, kurių jau nebėra.

Prieš valandą grįžęs į bunkerį, ruošiau vakarienę. Staiga viršuje pasigirdo žingsniai, nors aš nieko nelaukiau ateinant. Tai buvo ryšininkas ir Ąžuolas, kurio atėjimo visai nesitikėjau, nes tik užvakar jis išėjo už Šventosios sužinoti, kas iš mūsiškių ten žuvo. Nustebino ir jo atneštos žinios. Pasirodo, gandai, jog žuvo apygardos vadas – neteisingi, bet rinktinę ištiko didelė nelaimė: kovo pabaigoje prie Aknystos dvaro žuvo keturi partizanai, tarp kurių mūsų kuopos draugai Adomėnas ir Tauras.

Sausio mėnesį, kai buvo išduotas Tauro bunkeris, jis su Adomėnu prisiglaudė pas kitus rinktinės vyrus, tikėdamiesi pragyventi pas juos iki pavasario. Niekas negalėjo žinoti, kad jų laukia mirtis ir pavasario jiems neteks sulaukti.

Kartą naktį Tauras su draugais nuvažiavo į Aknystos dvarą maisto produktų. Vienas dvaro žmogus žinojo, kad turi atvykti partizanai ir pranešė Debeikių bolševikams. Šie kantriai keletą naktų laukė jų atvykstant ir sulaukė. Bolševikus lydėjo sėkmė: ryte po mūšio atsivežė į Debeikius keturių partizanų kūnus. Turgaus aikštėje tarp žuvusiųjų gulėjo ir Tauras.

Tauras... Tai man brangus žmogus. Kartu su juo praleidome daug dienų ir naktų, kartu miegojome, vaikščiojome, kovojome su bolševikais. Prieš akis viena 1946-1947 metų naktis. Būrys sadistų apsupo mus pirkioje. Mes pirmieji paleidome į darbą ginklus ir laimingai pasitraukėme, palikę penkis nušautus bolševikus. Arba vėl – naktis pereitų metų balandį. Tada Tauras gyveno kitoje apylinkėje. Nuėjau pas jį į svečius. Pabuvęs keletą dienų, norėjau grįžti atgal, bet Tauras neleido. Pasilikau dar vienai dienai. Vakare Tauras su vyrais susiruošė eiti parinkti maisto produktų. Su jais išėjau ir aš. Buvo graži naktis. Atėjome į Mičionių kaimą. Aplinkui tylu, ramu, tik kada ne kada suamsi šuo. Priėjome pirmuosius namus. Užeidinėjome į

kiekvieną pirkią. Praėjus pusę kaimo, aš, Čičinskas ir Tauras, priėję prie vienos pirkios, pabeldėme į langą. Niekas neatsiliepė. Kiek nebeldėme – veltui. Nepadėjo nei grasinimas, kad įmesime granatą. Žibintuvėliu pašviečiau į vidų. Nesimatė nė gyvos dvasios. Pašviečiau krosnies link ir kritau lyg perkūno nutrenktas. Bandžiau atsistoti, bet nepajėgiau. Veidas ir akys tarsi degė. Atrodė, kad galva kiaurai peršauta. Aplinkui tratėjo automatai. Šaudė iš trobos ir į trobą. Nieko nematydamas atsistojau ir nuėjau į kelio pusę. Galvoju, kad mano valandos suskaitytos. Staiga išgirdau šalia savęs Tauro balsą.

– Kur eini? – klausė jis.

– Padėk man eiti, nes nieko nematau. Man turbūt sužeidė akis, – paprašiau jo.

– Ir aš sužeistas, – atsakė Tauras ir paėmė mane už rankos. Netrukus susirinko ir kiti. Čičinskui taip pat buvo sužeistos akys. Vyrai paėmė mano ginklą ir padėjo man eiti. Įėjus į mišką, paprašiau Tauro apžiūrėti, kas atsitiko mano akims. Jis atsakė, kad veidas užpiltas krauju ir sunku ką nors pamatyti. Aš negalėjau atsimerkti, akys degė ir skaudėjo. Šiaip taip priėjome bunkerį. Atsigulus ant šiaudų pasidarė lengviau. Tauras nuplovė man veidą ir pasakė, kad jis sužalotas stiklo skeveldrų ir parako. Pasirodo, gyvybę man išgelbėjo sprogstamoji kulka, kuri sprogo atsimušusi į lango stiklą ir skeveldros sužeidė man veidą. Jei tai būtų buvusi paprasta kulka, ji būtų perėjusi kiaurai galvą. Tauras tapo daktaru: plovė man veidą, dėjo kompresus, išiminėjo skeveldras...

Dvi savaites pagulėjęs, pradėjau matyti dešine akimi. Tai mane pradžiugino, nes galvojau, kad daugiau niekados nepraregėsu. Dar po savaitė pradėjau matyti ir kita akimi. Galėjau išeiti į lauką, bet į mėnulį pažiūrėti dar negalėjau. Sužinojome, kad tą naktį troboje už krosnies laukė dešimt bolševikų. Čičinskas taip pat buvo sužeistas į veidą ir akis. Jis viena akimi taip ir nepraregėjo.

O kiek dar nuotykių teko pergyventi su Tauru!... Ir štai šiandien jo jau nėra. Jis – kaip ryto rasa: čia buvo, čia nėra... Žuvo nuo žiaurių teroristų rankų. Gal tik šaltas kapas privers mane užmiršti jo kilnias idėjas, jo veiklą Tėvynės labui, kai jis laikinai ėjo Organizacinio skyriaus vedėjo pareigas, mūsų bendrą organizacinį darbą. Nors ši netektis ir labai skaudi, bet žūtis mūsų gyvenime yra įprastas dalykas ir kiekvienas gyvas partizanas, žuvus

draugui, turi sukandęs dantis tęsti kovą, kol atgausime laisvę. Privalome kovoti taip, kaip kovojo mūsų žuvusieji broliai partizanai, kaip kovojo mūsų mylimas partizanas – jaunasis Tauras.

Paaiškinimai. Aknystos dvaras yra Debeikių valsčiuje. Netoli jo kautynėse, trukusiose apie valandą laiko, su Adomėnu ir Tauru žuvo Vanagas ir Rytas.Juos išdavė MGB agentas Aušra. Mickūnų k., Debeikių vls. prie A.Matulionio sodybos jų laukė pasala.

1949 m. kovo 16 d. 2 val. 30 min., atėjusius prie sodybos partizanus apsupo kareiviai. Pro apsupimo žiedą prasiveržti pavyko tik sužeistam Taurui. Kareiviai jį pasivijo už 2 km Anykščių k., Debeikių vls., prie J.Steponavičiaus sodybos, kurioje susišaudymo metu Tauras žuvo. Partizanų kūnai buvo išniekinti Debeikiuose ant gatvės grindinio. Užkasti prie Debeikių kapinių griovyje. Prasidėjus atgimimui, šis plotas įjungtas į kapinių teritoriją. 1990-1991 m. palaikų ieškota, bet nerasta.

Adomėnas – Alfonsas Vinciūnas, g.1916 m. Lašinių k., Anykščių vls. Jovaro kuopos Tauro būrio partizanas. Žuvo 1949 m. kovo 16 d. Mickūnų k., Debeikių vls. prie A.Matulionio sodybos.

Ąžuolas – Antanas Jagėla, g.1916 m. Šovenių k., Kavarsko vls. Gyveno Vaidevučių k. Lietuvos kariuomenės puskarininkis, kaimo seniūnas. 1944 08 – 1946 11. Šarūno rinktinės būrio, 1946 11 – 1948 11 – Šarūno rinktinės 3-os LLA Butageidžio kuopos vadas. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Troškūnų miške, 65 kvartale kautynėse su MVD kariuomene ir skrebais. Partizanų stovyklą miške išdavė Kavarsko vls. MVD skyriuje legalizavęsis partizanas J.Dorela-Diedukas. Iš 11-os partizanų, buvusių stovykloje, žuvo trys: Jonas Dagelis-Gintaras, Danutė Dovydėnaitė-Laumė ir kuopos vadas Ąžuolas. 1946-1948 m. jis buvo pagrindinis Kavarsko vls. partizanų vadas. Jam vadovaujant visi valsčiuje veikę partizanų būriai buvo sujungti į Butageidžio kuopą, sudarytas platus partizanų ryšininkų ir rėmėjų tinklas, pavadintas Pienės organizacinio skyriaus (OS) rajonu, kurį sudarė apie 50 žmonių. (Pienė – upelis, ties Kavarsku įtekantis į Šventąją).

Žuvusiųjų kūnai išniekinti Kavarske, po to užkasti prie Šv.Jono šaltinių. 1989 m. perlaidoti į Traupio miestelio kapines.

Čičinskas – Albertas Stanevičius, g.1926 m. Petkūnų k., Subačiaus vls., Panevėžio aps. Gyveno Nevėžininkų k., Troškūnų vls., Panevėžio aps., Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Gražinos kuopos Drąsučio būrio partizanas. Žuvo kau-

tynėse su MVD kariuomene 1949 m. gegužės 31 d. Piktagalio miške, Anykščių vls. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Rytas – Juozas Adamonis, g.1904 m. Meldučių k., Debeikių vls., gyveno Debeikiuose. Jovaro kuopos Tauro būrio partizanas. Žuvo 1949 m. kovo 16 d. Mickūnų k., Debeikių vls., prie A.Matulionio sodybos.

Tauras – (žr.128 psl.)

Vanagas – Juozas Jankauskas, g.1927 m. Aušros k., Debeikių vls. Jovaro kuopos Tauro būrio partizanas. Žuvo 1949 m. kovo 16 d. Mickūnų k., Debeikių vls., prie A.Matulionio sodybos.

ŽŪSTANTIS GYVENIMAS

Juodos dienos, baisios naktys –
Vergovėje Tėvynė žūsta!
Jos miškai, kloniai ir laukai
Kovotojų už laisvę krauju plūsta.

Balandžio 2-oji. Mudu su Ąžuolu ėjome mišku. Šiandien šeštadienis, todėl nutarėme nueiti pas kitoje miško pusėje gyvenantį žmogų ir pirtyje išsimaudyti, nes jau du mėnesiai nesiprausę. Laukuose sniegas jau nutirpęs, tik kur ne kur miške jo dar yra likę. Pagaliau priėjome nedidelę trobelę. Iš karto pažinau į mus einantį vyriškį – partizaną Rūgštymą. Pamojau jam ranka, bet jis mūsų nepažino ir, pamatęs, kad esame ginkluoti, pasislėpė krūmuose. Nesunkiai jį suradome. Rankoje jis laikė didžiulį parabelį. Visi trys nuėjome sodybos link.

Prie pirties stovėjo šeimininkas. Jis pakvietė į pirkią, tačiau padėkoję pasilikome miške, nes turėjome apie daug ką pakalbėti. Rūgštymas buvo ką tik gavęs laišką nuo Kavarsko kuopos vado, kuriame vadas prašė Rūgštymo susitikti su manimi, nes jis iš Panevėžio kalėjimo gavo pernai suimtos Lydutės* žinią. Kai žiemą Lydutę išvežė iš Anykščių kalėjimo į Panevėžį, aš pamečiau jos pėdsakus ir tik dabar sužinojau, kad ši miela mergina sugebėjo apie save pranešti. Kavarsko kuopos vadas pranešė, kad Lydutė kalėjime sėdi basa ir prašo manęs kaip nors atsiųsti jai batus.

---

* Partizanė Liudvika Kaminskaitė-Kuosa. – *B.U.*

Išsimaudę pirtyje ir pavakarieniavę, mudu su Ąžuolu grįžome į savo bunkerį, o Rūgštymas išėjo pas savuosius.

Balandžio 4-oji. Vakar vakare, palydėjęs Ąžuolą, išėjusį pas jo laukiančius draugus, ir sutvarkęs savo reikalus grįžau į bunkerį paklausyti užsienio laidų. Geriausiai bunkeryje jaučiuosi naktį. Tada čia galima daryti, ką nori: virti valgyti, klausyti laidų iš Amerikos apie "tiesą", viešpataujančią Sovietų Sąjungoje ir "pasiekimus", apie Maskvos išpuolius prieš amerikiečius, klausyti muzikos ir dainų. O kiek juoko klausant bolševikinių pagyrų! Jie valandų valandas kalba apie savo pasiekimus kūrybiniame darbe, apie kylančią gerovę, o kvailiausia yra tai, kad jie tai kalba per Vilniaus radijo stotį. Jei jie tai kalbėtų kam nors kitam, kas nieko apie juos nežino, galima būtų suprasti, bet tai sakyti lietuviams, kurie eilę metų terorizuojami ir puikiai bolševikus pažįsta – yra kvaila. Tokios kalbos kelia pyktį ir juoką.

Prieš pietus, palikęs bunkerį, išėjau į apylinkę. Sutiktas ryšininkas pranešė, kad čia yra Kastantas su Jokeriu. Ėjome jų ieškoti ir suradome įsikūrusius tankiame eglyne. Seniai buvome nesimatę, todėl ilgai kalbėjomės. Nutarėme kitą dieną vėl susitikti, nes turėjo ateiti ir daugiau partizanų. Vakare juos palikęs išėjau.

Balandžio 5-oji. Vakaras. Kad mano požemiuose nebūtų taip šalta, užkūriau primusą ir gaminu vakarienę. Pagaliau bulvės išvirė ir jomis pasistiprinęs klausausi muzikos ir laukiu ateinant Ąžuolo su dviem draugais. Jie atėjo sutemus. Užsimečiau ant peties automatą ir išėjome į susirinkimo vietą. Įėję į sodybos kiemą, sutikome šeimininką. Partizanai mus perspėjo, kad būtume atsargūs, nes čia siautėjo gauja sadistų. Po pusvalandžio atėjo Kastantas su Jokeriu. Laukėme kitų, bet jie sutartu laiku neatėjo. Šeimininkė paruošė pietus ir pasistiprinę išėjome į mišką. Netrukus mudu su Ąžuolu, pažadėję grįžti rytoj ryte, išėjome tvarkyti savo reikalų.

Balandžio 6-oji. Dieną praleidome ant aukšto kalno, apaugusio eglėmis ir pušimis. Posėdyje sprendėme, ką daryti su Troškūnų kaimu, kurio beveik visi gyventojai įstojo į kolūkį. Kaime gyvena keletas šnipų ir tarybiškai nusiteikusių žmonių, kurie pirmieji įsirašė į kolūkį. Bolševikai kiekvieną dieną persekioja atsisakančius stoti į kolūkį ir jiems pavyzdžiu nuro-

do pirmuosius įstojusius išsigimėlius: "Žiūrėk, jie įsirašė, o tu, bandite, ko lauki?" Mūsų, partizanų, pareiga kovoti prieš bet kokį Tėvynėje pasireiškiantį blogį.

Visą dieną galvoję, nutarėme aplankyti tuos išsigimėlius ir asmeniškai įspėti. Po pietų mus aplankė grupė jaunų žmonių. Jie atsinešė "velnio ašarų" ir mes truputį išgėrėme. Diena baigėsi. Susirinkę savo daiktus išsiskirstėme. Pakilo stiprus vėjas, pradėjo lyti.

Ėjome lauku visas būrys. Žemė pažliugusi ir tenka bristi purvą arba vandenį. Tai šen, tai ten sužiba žiburys. Užsukome pas kolūkiečius. Šie ponai mūsų nelaukė, tuo labiau, kad gyveno prie bažnytkaimio. Jie galvojo, kad partizanai čia užeiti bijos ir jie gali ramiai sau kurti kolūkį. Bet vos tik jie pradėjo šį darbą – mes jau ir čia. Pagąsdinome ir davėme velnių už tokį poelgį. Jie prižadėjo kolūkio atsisakyti. Taip apėjome trijų kaimų gyventojus, išplatinome atsišaukimus.

Grįžome atgal. Buvo labai tamsu, kojos klimpo purve, vos buvo galima jas ištraukti. Atsisveikinau su draugais ir patraukiau "namų", iki kurių buvo trys kilometrai, link. Pagaliau atėjau į savo "bazę". Kritau į lovą ir pragulėjau visą dieną.

Balandžio 8-oji. Susidomėjau savo batais. Jie iš tiesų apgailėtini ir prašosi pakeičiami naujais. Gavau odos ir senieji galės "išeiti į atsargą". Susidėjęs odą į portfelį, palikau savo urvą ir išėjau pas Kastantą. Nuėjęs pusę kilometro, sutikau valstietį, kuris pranešė, kad kaime yra rusų. Man jie buvo nepavojingi, nes galėjau eiti ir mišku. Priartėjęs prie sodybos, kurioje, kaip buvo pranešta, galėjo būti rusų, aiškiai pamačiau juos vaikščiojančius po kiemą. Nebuvo laiko ilgai jais "grožėtis", reikėjo eiti toliau. Šioje vietovėje daug kalnų. Kelis jų praėjęs, priėjau Kastanto "namus". Dulksnojo smulkus lietus ir Kastantas lindėjo savo urve. Įlindau pas jį ir aš ir iki vakaro praplepėjome. Iki batsiuvio buvo dar gana toli. Pasirodo, kad ir Kastanto batai nuo tada, kai vaikščiojome auklėdami kolūkiečius, "sirgo sloga". Vakare abu išėjome pas batsiuvį. Eidami sužinojome, kad į pagalbą kolūkiečiams iš Anykščių ir Troškūnų vakar buvo atlėkę dvi mašinos bolševikų. Visi džiaugiasi, kad partizanai juos pagąsdino, nes bolševikai nustojo bent trumpam žmones prievartauti.

Anykščių ir Debeikių valsčiuose šiomis dienomis partizanai taip pat

"davė garo" kolūkiečiams. Vykdomuosiuose komitetuose bolševikai sėdi nukabinę nosis ir griežia dantimis, kad partizanai trukdo jiems kurti kolūkius.

Pagaliau grįžtame atgal. Kastantas nuėjo į savo urvą, o aš – į savo. Parėjęs į "bazę" gavau žinią, kad kaimyninėje sodyboje daug bolševikų, kurie ruošiasi joje prabūti visą dieną ir naktį ir tik ryte iškeliauti.

Balandžio 9-oji. Bolševikai nakčiai nepasiliko. Keletą valandų vieni jų sėdėjo trobos pasienyje, kiti kambaryje žaidė kortomis, o svarbiausia – klausinėjo šeimininkų, ar šie namatė partizanų, teisingiau – "banditų", bet jie tokių "žvėrių" niekada nebuvo matę ir nieko jiems negalėjo pasakyti.

Pabuvę mano apylinkėje keletą valandų, bolševikai išsinešdino. Pakeliui tikrino visus namus, apžiūrinėdami visas pakampes – ieškojo "banditų". Vidurnaktį, belsdamiesi į žmogaus langą, prašė: "Įleiskite, įleiskite, tai aš, Tigras, nebijokite. Netoli rusai – reikia slėptis". Tačiau šioje apylinkėje tokius "tigrus" žmonės labai gerai žinojo. Mat bolševikėliai jautė, kad aš dažnai vaikštau šioje apylinkėje, o gal gyvenu, todėl jie prašėsi priimami mano vardu. Laimei, žmonės sugeba atskirti mane nuo jų. Bolševikams belieka tik vaikytis mano šešėlį, o manęs kaip nėra, taip nėra. Ne kartą jie jau bandė šią gudrybę – prašytis pas žmones mano vardu. Jei juos įsileistų -reikštų, kad aš čia lankausi, taigi gal ir gyvenu šioje apylinkėje, o įsileidusiojo lauktų kalėjimas. O aš tuo metu puikiai savo urve išsimiegojęs vienuoliktą valandą išėjau tvarkyti reikalų. Reikėjo nedelsiant sutaisyti ir perduoti į kalėjimą mielajai Lydutei batus. Ji vargšė ten basa. Neturi nieko, kas jai padėtų. Giminių turi, bet jie bijo pasirodyti ir slepia giminystės ryšius su suimtąja – bijo, kad ir jų nesuimtų. Geriau jai pagalbą suteikti per šiaip gerą žmogų, bet ne per giminę.

Vaikščiodamas po apylinkę, užėjau pas Kastantą. Jį radau sėdintį savo "skylėje". Atidarius dangtį, jis ir Vėtra išlindo į viršų. Buvo jau tamsu ir visi trys nuėjome į sodybą paimti Lydutei batų. Juos paėmę, dar kurį laiką ėjome kartu, bet prie pelkės išsiskyrėme, nes turėjau skubėti pas batsiuvį, kad jis batus truputį pataisytų.

Balandžio 10-oji. Verbų sekmadienis. Jau daug paukščių parskrido į tėvynę ir džiaugiasi saulės spinduliais.

Nuėjau pas gerąjį žmogų, sutikusį nunešti į kalėjimą batus, ir netrukus grįžau "namo".

Balandžio 11-oji. Atėjęs pavasaris mūsų Tėvynei neatnešė nei džiaugsmo, nei vilties. Pas ką neužeisi – girdi vieną ir tą patį klausimą: "Įdomu, ar dar veš į Sibirą? Kalbama, kad vežimas prasidės pirmą Velykų dieną".

Šitai girdime nuolat ir visur. Ką atsakyti klausiantiems? Neseniai juk vežė... Daug kas prisidžiovinę džiūvėsių laukia išvežimo ar pasaulio pabaigos. Jie mieliau sutiktų mirti tėvynėje negu patekti į Sibirą. Daugumas vyrų rastų sau vietą gynėjų gretose, bet juos sulaiko šeima. Daug kas kalba apie būsimą karą, kuris išlaisvins Lietuvą iš priespaudos. Visi laukia tos laimingos dienos. Priespaudos iškankinti žmonės karo nebijo. Jam prasidėjus ne vienas, išsitraukęs užslėptą ginklą, eitų keršyti priešams už patirtas nuoskaudas, tik gaila, kad to karo kaip nėra, taip nėra...

Prasidėjo pavasaris, bet darbštusis lietuvis prarado norą dirbti. Kaip tai atsitiko? "Kam dirbti?... Vis tiek ne man. Gal rytoj nieko nereikės?" Kada nors šios vietos gal kam primins, kad čia kažkada gyveno lietuviai.

Dienos bėga. Daugėja nugriautų pastatų. Kur jų šeimininkai? Tai raudonasis maras juos išnaikino, išvežė į alkanas Azijos stepes katorgoje badu numirti. Lietuvis mato, kad jo gyvenimui ateina pabaiga. Bolševikų bandos veržiasi į jo namus, daržines, tvartus ir viską verčia aukštyn kojomis. Tai kasdienė drama, neleidžianti žmonėms atsikvėpti. Pati didžiausia jų viltis – partizanai. Nors tai silpna jėga prieš milijonus, bet jie kaip galėdami padeda žmonėms, saugo juos nuo pražūtingų prakeiktų kolūkių, visais būdais kliudo bolševikams jų darbą. Bolševikai siunta ir negailėdami pinigų stengiasi pogrindį sunaikinti. Penkti metai bolševikai naikina ir terorizuoja mūsų tėvynę, bet pilni meilės Lietuvos patriotai pasirengę kovoti iki pergalės arba mirti kovoje už laisvę...

Svarbiausia bolševikams – sunaikinti pogrindį. Tik ir girdi, kad už galvą tokio ir tokio partizano paskirta didžiulė premija tam, kuris jį išduos. Viliodami visokiais pažadais, bolševikai kviečia partizanus registruotis, garantuodami laisvę ir pastovų darbą.

Nežiūrint, kad Tauta stengiasi išlaikyti santūrumą, prarandama labai daug: žūsta viskas, kas miela ir brangu, ką ilgus metus kūrė mūsų protėviai.

Balandžio 13-oji. Bolševikų teroras siautėja toliau. Šiandien dauguma važiavusių į Anykščius į turgų, išgirdę blogas naujienas, nuo pusiaukelės grįžo atgal. Keliai pilni enkavedistų, tikrinančių dokumentus. Tie, kuriems praėjusiais metais pavyko pasislėpti nuo išvežimo, šiandien papuolę į sadistų rankas vežami tiesiai į vagonus. Jaunimas bėga kur papuolė – į laukus, į krūmus, į kitus kaimus, tikėdamiesi, kad ten bolševikų nėra, tačiau jų visur pilna nuo pat ankstyvo ryto. Jie eina per visus kaimus, per visus namus, ieškodami žmonių vežimui. Anykščiuose jiems stovi paruošti trys vagonai. "Viešpatie, kas bus? Neseniai vežė ir vėl...", – aimanuoja žmonės.

Kaime tapo nesaugu ir aš išėjau į mišką. Visais keliais važinėja ir vaikšto enkavedistai. Užėję į namus, tikrina namų knygas. Sutikę žmogų iš kito kaimo, veža į jų būstinę. Sutikę einančius į mokyklą mokinius, stabdo ir klausinėja, ar į jų namus neužeina pašaliniai žmonės, ar nematė "banditų", gal girdėjo, pas ką jie užeina. Iš suaugusiųjų jie nieko neišgauna, todėl stengiasi ką nors sužinoti iš vaikų, grasindami jiems ginklu. Vaikai supranta bolševikų klastą, žino jų žiaurumą ir, trumpai atsakę: "Nežinau, nemačiau", eina toliau.

Kasdieniai areštai, perpildyti kalėjimai kalba apie Tautos kančias, rodo, kad žudomi jos žmonės, jų gyvenimas...

Tauta tvirtai tiki, kad anksčiau ar vėliau raudonoji dėlė įsisiurbs į jautriausią pasaulio arteriją ir žmonija neiškentusi smogs į bolševikinį snukį mirtiną smūgį. Prie jo, sutelkusi visas savo jėgas, prisijungs ir mūsų Tauta, kad prakeiktas demonas niekados negrįžtų į mūsų mylimą Tėvynę!

Paaiškinimai. 1949 m. balandžio 13 d. Anykščių vls. MVD kariuomenė gaudė ištrėmimui visus tuos, kuriems buvo pavykę pasislėpti nuo masinio trėmimo kovo 25-27 d.

Ąžuolas – (žr.163 psl)

Jokeris – Jonas Marcinkevičius, g.1921 m. Zabelynių k., Andrioniškio vls. Algimanto apygardos, Šarūno rinktinės Gražinos kuopos Lengvenio būrio vadas. Būrį sunaikinus, perėjo į Jovaro kuopos Perkūno būrį. 1952 m. gegužės 26 d. Troškūnų r. MGB-MVD skyriaus skrebo J.Miliausko, Jokerio pusbrolio, buvo nušautas Jono Ignatavičiaus sodyboje Kiaušagalio k., Troškūnų r. Kūnas buvo išniekintas Troškūnuose. Užkastas netoli Troškūnų kapinių. Šiuo metu toje vietoje yra partizanų kapinės. Ant Jokerio kapo pastatytas paminklas.

Kastantas ir **Rūgštymas** – (žr.146 psl.)

Vėtra – Bronius Strolia, g.1924 m. Pienagalio k., Troškūnų vls. Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Gražinos kuopos Lengvenio būrio partizanas. Žuvo 1950 m. rugsėjo 30 d. Margavonių k., Viešintų vls., J.Marmoko sodyboje. Palaidotas Troškūnų kapinėse.

Liudvika Kaminskaitė-Kelpšienė-Kuosa

BUVOME PASIRYŽĘ MIRTI

❒ Liudvika Kaminskaitė-Kelpšienė-Kuosa

Albiną Milčiuką-Tigrą pažinojau dar nebūdama partizane. Jis buvo panevėžietis, turėjo motiną, seserį Reginą ir brolį. Tėvas miręs. Vokiečių okupacijos metais tarnavo vokiečių kariuomenėje. Tigras buvo vyriško veido, gražiai nuaugęs, išvaizdus. Negali sakyti, kad labai gražus, bet šaunumu jam lygių nebuvo. Pasižymėjo nepaprasta drąsa – net stribai jo bijojo, nes nevengė ir dienos metu mieste pasišvaistyti. Buvo labai teisingas ir doras, daug kuo pranašesnis už kitus vaikinus. Partizanaujant buvo sužeistas, suimtas ir paguldytas į Utenos ligoninę. Nors stribai ir akylai saugojo, seselei padedant pabėgo ir partizanavo toliau. Antrą kartą buvo sužeistas kažkur apie Leliūnus. Tigrui priėjus prie vienos kaimo trobos lango ir pašvietus į vidų žibintuvėliu, viduje pasislėpę rusai pradėjo šaudyti. Į veidą patekę stiklai ir parako grūdeliai paliko žymes visam gyvenimui.

Mano tėvai prie Surdegio bažnytkaimio turėjo 20 ha žemės, be to, dar vertėsi prekyba – turėjo savo krautuvę. Taigi, rusų akimis žiūrint, buvo buožės. Šeima didelė – aštuoni vaikai: penkios seserys ir trys broliai. 1940 m. okupavus Lietuvą, rusai krautuvę konfiskavo.

❒ Albinas Milčiukas-Tigras ir Liuda Kaminskaitė-Kuosa

1944 m. artėjant frontui sesuo Ona su vyru, buvusiu pieninininku, pasitraukė į Vakarus. Nuo pirmųjų dienų, užėjus rusams, vietinė valdžia pradėjo vos ne kasdieną pas mus lankytis, ieškodami priekabių. Apylinkėse siautėjo enkavedistai, gaudė vyrus į kariuomenę, šaudė bandančius pasislėpti. Nors brolis Povilas dar buvo jaunas, tik septyniolikos metų ir eiti į kariuomenę jam buvo anksti, 1946 m. vasarą jį, kaip partizanų ryšininką, suėmė, mėnesį išlaikė Kupiškio kalėjime, tardė, mušė, kankino ir išvežė į Panevėžio kalėjimą. Lipant iš vagono buvo jau pritemę ir jam pavyko pasprukti. Grįžęs įstojo į besikuriantį partizanų būrį, pasirinko Svyruoklio slapyvardį. Žuvo 1947 m. kovo 1 d. netoli Surdegio, Petkūnų miške, su Povilu Švilpa-Eimučiu. Jų kūnai buvo niekinami ant gatvės grindinio Raguvoje. Nuo grindinio juos pavogė ir padarę karstus miške palaidojo. (Prasidėjus atgimimui palaidojimo vietos surasti nepavyko.)

Rugsėjo mėn., įtarę esant partizanų ryšininke, suėmė ir mane. Man buvo tik septyniolika metų. Po trijų dienų tardymo Subačiuje išvežė į Kupiškio MVD skyrių. Čia šešias paras prasėdėjau tardymo kambaryje, kampe, parietusi kojas po savimi. Nei atsistoti, nei ištiesti kojų nebuvo galima. Pamatę, kad kojos ištiestos, prišokę čekistai imdavo spardyti. Dažnai prašiausi į tualetą, tikėdamasi, kad pavyks ištrūkti. Ir pavyko. Vieną ankstyvą rytą, kai koridoriuje nutilo žingsniai, o rusas majoras, budėjęs prie telefono, nuėjo į kitą kambarį ir ėmė ten vartyti kažkokius popierius, prisėlinusi prie lango atkabinau kabliukus ir jį atidariusi iššokau laukan. Buvo jau šviesu, sargybinio nesimatė. Supratusi, kad per tvorą peršokti nepavyks, tiesiai pro vartelius išėjau į gatvę. Praeidama pro praviras įėjimo į pastatą duris suspėjau pamatyti už jų sargybinio kojas ir šautuvą, matyt, buvo užsnūdęs. Kaip patrakusi pasileidau bėgti per daržus ir ežias maždaug už dviejų kilometrų esančio miško link. Moterys, vedusios į ganyklą karves, nustebusios sustoję žiūrėjo į mane. Iki miško pribėgau laimingai. Sustojusi įsiklausiau – buvo ramu. Matyt, mano pabėgimas dar nebuvo pastebėtas. Pasileidau mišku tolyn.

Pasiekusi savo kraštą, slapsčiausi. 1947 m. gruodžio 28 d. išvežė į Sibirą tėvus, du brolius ir tris seseris. Mano padėtis labai pablogėjo – žmonės bijojo slėpti, be to, ir pati nenorėjau užtraukti jiems nelaimę. Vilties išsislapstyti, nepatekus čekistams į rankas, buvo mažai, todėl įstojau į Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Merkio partizanų būrį. Gyva išlikti vilties neturėjau, bet buvau nusiteikusi geriau žūti negu dar kartą patekti į saugumo nagus.

Būryje buvo Merkys, Tigras, Kilbukas, Uosis, Vachmistras, Klevas, Pranys ir kiti, kurių neprisimenu. Tigras mane vadino Amazone. Susitikdavome su Kavarsko ir Žaliosios girios partizanais. Kur tuo metu būdavo saugiau – ten ir eidavome. Bunkerių neturėjome. Žiemą slėpėmės pas ūkininkus, o vasarą mūsų namai buvo miškas. Susišaudymuose dalyvauti neteko. Buvome patekę į apsupimą, bet laimė buvo mūsų pusėje – mes rusus matėme, o jie mūsų nepastebėjo. Atrodė, kad padėtis beviltiška, nes jei būtų suradę – išsiveržti nebūtų pavykę.

Antrą kartą buvau suimta 1948 m. rugpjūčio 6 d. Mes žygiavome Kavarsko link. Batas nutrynė koją ir, kadangi aplinkui atrodė visur ramu, nutariau pasilikti už trijų kilometrų nuo Surdegio pas pažįstamus. Partizanai neprieštaravo. Su savimi pasiėmiau tik septinto kalibro pistoletą – ne tiek apsigynimui, kiek jei pakliūčiau stribams ir matyčiau, kad neištrūksiu, nusišauti. Tam buvau tvirtai pasiryžusi ir su ta mintimi apsipratusi.

Naktis praėjo ramiai. Dieną į kambarį įpuolęs šeimininkas sušuko: "Bėk, rusai!" Išlindusi pro kamarėlės langą neskubėdama nuėjau miško link. Bėgti pradėjau tik rusams pradėjus šaukti, kad sustočiau, ir šaudyti. Buvau tik su suknele, basa, bėgau greitai ir rusai pasiliko toli, tik kulkos aplink čaižė dirvoną. Iki miško liko vos 200 m, bet aš taip uždusau, kad bėgti jau nepajėgiau, ėjau žingsniu, o rusai artėjo ir artėjo. Pajutau, kaip kulka pataikė į šoną. Matydama, kad nepabėgsiu, išsiėmiau pistoletą, nuleidau apsaugą. Prisimenu, kad prašiau Marijos atleidimo už savižudybę – pakėliau pistoletą prie smilkinio ir nuspaudžiau gaiduką. Sausai trakštelėjo, bet šūvio nebuvo. Ne juokais išsigandau. Skubiai išmečiau neiššovusį šovinį ir iš naujo užtaisiau, bet ir šis šovinys neiššovė. Matyt, buvo sudrėkęs. Bandant užtaisyti pistoletą dar kartą, pajutau smūgį į galvą ir trumpam praradau sąmonę. Atsigavus pasijutau greitai tempiama tolyn nuo miško. Tikriausiai rusai galvojo, kad miške yra ir daugiau partizanų ir bijojo su jais susidurti.

❒ Sėdi: 1-as Albinas Milčiukas-Tigras, 3-ia L.Kaminskaitė-Kuosa, 4-as buvo vadinamas Praniu. Antroje eilėje klūpo: 3-ias Antanas Karvelis-Vachmistras. Trečioje eilėje stovi: 1-as Alfonsas Pajuodis-Radvila, 4-as Jonelis (Tūzo brolis), 6-as Aniceetas Simanonis-Sigitas

❒ Prie paminklinės lentos Algimanto apygardos partizanams Troškūnuose. 4-a L.Kelpšienė

Atitempė mane į tą patį kiemą, iš kurio buvau pabėgusi. Žaizdą apvyniojo rankšluosčiu, pakinkė į vežimą arklius ir išvežė į Troškūnus. Į Troškūnus manęs "aplankyti" iš Kupiškio atvažiavo prieš metus mane ten tardęs tardytojas. Šį kartą jis manęs netardė.

Po poros dienų traukinėliu su nemaža palyda išvežė į Anykščius. Anykščiuose sulėkė visi MVD darbuotojai pažiūrėti, kokią banditę atvežė. Ypač jiems įdomu buvo tai, kad suimant bandžiau nusišauti.

Tardė vyr.tardytojas Ščiukinas. Kadangi buvau suimta viena, galėjau sėkmingai gintis nieko neišduodama. Kas antrą dieną į kalėjimą ateidavo gydytoja arba seselė perrišti žaizdą.

Nepavykus nieko išgauti, į kamerą pasodino šnipę Anelę Kunickaitę, bet ir ji nieko nepešė.

Sėdėjau Anykščių kalėjimo pusrūsyje esančioje kameroje su kitomis dviem kalinėmis. Kartą į kamerą atėjęs sargybų vyresnysis žydas, rodęs man palankumą, pasakė, kad rytojaus dieną turėsiu prinešti į pirtį vandens. Atsakiau, kad viena neisiu, nes vienai šis darbas per sunkus. Į pagalbą žydas paskyrė su manimi kameroje sėdėjusią Bronę Baltranienę iš Anykščių. Kiek prisimenu, ji buvo žuvusio partizano žmona. Sužibo viltis pabėgti. Ilgai aptarinėjome pabėgimo planą. Vakare, tvarkydamos koridorius, pasiėmę iš krosnies pelenų, surišome į nosines. Užmigome tik prieš rytą.

Auštant buvome išvestos nešti vandenį. Mus dirbančias prižiūrėjo pats sargybų vyresnysis žydas. Atnešus po keletą kibirų ir supylus į kubilą, paprašėme leisti pailsėti parūkyti. Žydas sutiko ir net pasiūlė po papirosą. Pridegęs mums, ėmėsi prisidegti savo papirosą. Akis nuleidęs į papiroso galą, rūpestingai traukė dūmą. Tuo metu Bronė, ištraukusi iš kišenės saują pelenų, šūstelėjo jam į veidą. Žydas suriko ir, suvokęs mūsų kėslus, čiupo mus už rūbų. Bronei pavyko ištrūkti ir išbėgti, o aš likau su juo tąsytis. Pagaliau ištrūkusi iššokau laukan. Žydas, užsiėmęs akis, rėkė kaip pjaunamas. Supratau, kad pribėgti iki tvoros ir išlįsti pro plyšį, pro kurį išlindusi pabėgo Bronė, aš jau nespėsiu, todėl smukau į kiemo tualetą ir užlindau už atvirų jo durų. Per kiemą prie pirties jau bėgo sargyba. Ant kojų buvo sukelta visa apsauga ir įgulos kareiviai. Vieni ieškojo kalėjimo kieme, kiti už tvoros mieste. Kareiviai apžiūrėjo ir du kiemo tualetus, kurių durys buvo uždarytos, o į tą, kurio durys buvo atviros ir už kurių slėpiausi, prabėgdami tik dirstelėjo. Aš svarsčiau, ką daryti. Pabėgimo planas sužlugo. Da-

bar reikėjo kaip nors išsisukti kuo mažiau nukentėjus. Išlindau iš už durų ir nuėjau prie kieme stovinčio sargybinio. Mane pamatęs sargybinis iš nuostabos neteko žado. Žaibu apskriejo žinia apie mano atsiradimą. Susirinko apie 10 stribų ir kareivių, kuriems papasakojau, kad net negalvojau bėgti, bet žydui pradėjus kibti, buvau priversta slėptis. Pasirodė ir pats žydas. Jis atrodė apgailėtinai: ordinais ir medaliais apkabinėto švarko priekis buvo pilkas nuo pelenų, paraudę akys ašarojo. Mane pamatęs, rėkdamas puolė kaip žvėris, grasindamas susidoroti. Atstūmiau jį vieną, po to antrą kartą. Visa ši istorija apsupusiems mus stribams ir kareiviams sukėlė gardaus juoko. Tą pačią dieną žydas iš pareigų buvo atleistas.

Baltranienė suspėjo nepastebėta išlįsti pro plyšį tvoroje ir nubėgusi į miesto pakraštį daržinėje pasislėpti, tačiau buvo namo gyventojos pastebėta ir išduota. Būdama kameroje per langą girdėjau, kaip atėjusi moteris pasakė, kad pas ją daržinėje slepiasi bėglė . Ji buvo parvesta ir papildomai apkaltinta.

Bronę sugavus, aš buvau perkelta į vienutę. Maždaug po savaitės, baigus mudviejų tardymą dėl bandymo pabėgti, vėl abi pasodino į vieną kamerą. Netrukus Bronę išvežė į Panevėžio kalėjimą ir, kiek girdėjau, nuteisė 25-eriems metams lagerio ir 5-eriems tremties.

Maždaug po pusės metų į Panevėžio kalėjimą buvau išvežta ir aš. Čia man perskaitė Ypatingojo pasitarimo nuosprendį – 10 metų griežto režimo pataisos darbų kolonijoje. Bausmę atlikau Komijoje, Intos lageryje. Dirbau eiline darbininke. Dirbti nesistengiau, kiek galėdama simuliavau, buvau pati nepaklusniausia ir, viršininkų akimis žiūrint, pati blogiausia. Jie piktinosi mano elgesiu ir dažnai skirdavo vadinamąjį "štrafnoj pajok".

1955 m. buvau pervežta į Karagandos lagerį. Čia iš Džezkazgano lagerio gavau A.Milčiuko laišką. Pradėjome susirašinėti. Dar partizanaujant mudviejų draugystė buvo peraugusi į meilę ir dabar, gavus jo laišką, atgimė viltis, kad mes vėl būsime drauge, gal ir visą gyvenimą.

Milčiukas rašė be klaidų, braižas buvo gražus, kūrė eilėraščius – buvo išsilavinęs. "Likimo kalvis aš pats esu", – buvo jo šūkis.

1956 m., išbuvusi lageryje 8-erius metus, buvau paleista. Išvažiavau į Tomsko sritį pas ištremtus tėvus. Čia gyvendama nesulaukiau Milčiuko laiškų, nors mano adresą jis žinojo. Maždaug po pusės metų gavau iš Lietuvos draugės laišką, kuriame ji rašė, kad Milčiukas grįžęs, gyvena ir dirba

Panevėžyje. Įsižeidžiau. Supykusi ir užsigavusi, nuoskaudos kankinama, kad jis "mane paliko", paskubėjau ištekėti už pasipiršusio tremtinio Romualdo Kelpšos. Vėliau išaiškėjo, kad A.Milčiukas norėjo padaryti man staigmeną: pardavė savo seną namą Pušaloto gatvėje Panevėžyje ir nusipirko pusę gero namo, kurį galutinai įrengęs ir sutvarkęs, ruošėsi prašyti mano rankos ir vesti. Sužinojęs, kad ištekėjau, labai pergyveno ir krimtosi dėl įvykusio nesusipratimo. Ir taip buvęs ūmaus būdo, dabar tapo sunkiai sugyvenamas. Viešai reiškė savo nuomonę, kuri, reikia manyti, nebuvo palanki esamai valdžiai. Už kažkokį išsišokimą buvo suimtas, nuteistas ir išvežtas į Sąjungos gilumą, į recidyvistų lagerį. Ten ir dingo.

Mes grįžome į Lietuvą 1957 m. rudenį ir apsigyvenome Kauno rajone. Vyras vargais negalais gavo darbą, o manęs tris metus neregistravo, o nepriregistruota ir darbo negalėjau gauti. Vertėmės sunkiai. Teko išvažiuoti į Žemaitiją. Įsikūrėme eksperimentiniame ūkyje prie Kaltinėnų. Susitvarkėme dokumentus, prisiregistravome, gavome pastogę ir darbą ūkyje. Apie 1965 m. grįžome į Kauno rajoną ir apsigyvenome Garliavoje. Užauginome 3 sūnus ir dukrą. 1983 m. mirė vyras.

Grįžus į Lietuvą, iki pat atgimimo saugumas nepaliko mūsų ramybėje. Sekė ir vyriausiąjį sūnų Saulių, 1976-1978 m. tarnavusį kariuomenėje. Septynerius metus iš eilės bandė įstoti į kunigų seminariją, bet nebuvo priimtas. Saugumiečiai išsišaukę atkalbinėjo nuo šio žingsnio ir davė suprasti, kad į seminariją jis nepateks.

Kartą vienuolyno mašina Saulius su jaunimu važiavo į Šiluvą, į atlaidus. Prie IX forto mašina buvo sustabdyta, visus išlaipino, o sūnų, kaip vairuotoją, su mašina nusivarė į saugumą. Apie 20 minučių palaikę kažkokiame kambaryje, paleido. Važiuodamas namo sūnus pasijuto blogai ir po kurio laiko sunkiai susirgo. Gydytojai niekaip negalėjo nustatyti diagnozės. Mes įtarėme, kad jis apšvitintas ar kaip nors kitaip paveiktas. Mat jisai prisidėjo prie "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" platinimo ir saugumiečiai galėjo tą žinoti. Tik prasidėjus atgimimui, atgavome ramybę. Jauniausias sūnus Jaunius 1988 m. be trukdymų įstojo į kunigų seminariją, kurią baigęs dirba Alytaus rajone Ūdrijoje Šv.Jėzaus Širdies bažnyčioje ir Alytaus griežto režimo kalėjimo kapelionu.

Prisiminimus spaudai parengė Bonifacas Ulevičius

Stefa Jakubonytė-Jakubonienė

STIKLO BŪRYS

Skabeikių kaime gimiau, augau, lankiau pradžios mokyklą, kurioje dirbo energingas mūsų gerbiamas mokytojas A.Banraitis. 1941 m. birželio mėn. jį ištrėmė į Sibirą, ten jis ir mirė.

Mūsų kaimą užgriuvo bėdos, kai tik rusai okupavo Lietuvą. Mes turėjome 42 ha žemės (iš kurių pusė miško). Šeimoje augome aštuoni vaikai ir vienas nežinia iš kur atklydęs našlaitis. Andrius ir augo pas mus su visais ir buvo mūsų šeimos narys. Mūsų ūkis buvo tvarkingas, gražūs trobesiai. Maisto užtekdavo visiems, darbo taip pat.

Du broliai 1939 m. grįžo atitarnavę Lietuvos kariuomenėje. Stasys, būdamas silpnos sveikatos, tarnavo Ukmergėje pėstininkų batalione, o vėliau gavo atleidimą.

Bronius tarnavo Kaune husarų pulke, turėjo puskarininkio laipsnį. Dar gerai prisimenu, kaip husarų raiteliai kartu su broliu Broniumi jojo iš Kauno per Ukmergę į Širvintus prie rusų sienos, kur jiems buvo įsakyta nesipriešinti okupantams, sutikti juos ramiai. Taip jie ir padarė. Sudėję ginklus nusiminę grįžo namo. Brolis sakė: "Mes buvome labai pasipiktinę tuo įsakymu. Buvome įsiutę ir būtume puolę okupantus kaip žvėrys. Deja, turėjome paklusti įsakymui".

... Mūsų kaime pirmas antrosios okupacijos įvykis buvo stribų ir partizanų susišaudymas. Miškelyje buvo trobelė, kurioje gyveno tėvai ir sūnus Skapinskai. Stribai, neradę sūnaus, uždegė trobelę ir žmonėms neleido išeiti, kol suliepsnojo namas. Šeimininkas sudegė nespėjęs peržengti trobos slenksčį, jo žmona degančiais rūbais puolė į balą, o sūnus sudegė bunkeryje. Netrukus apdegusi moteris mirė. Atsimenu, buvo sekmadienio vakaras, kaimas apsuptas ir stribai mums neleido išeiti į miestą. Nuėjau pažiūrėti griuvėsių. Šeimininkė dar buvo gyva ir viską papasakojo. Verkė ir prašė žmonių atkasti slėptuvę, buvusią po krosnimi, galvojo, gal gyvas sūnus.

Viena mūsų kaimo moteris papasakojo, kaip ji buvo paslėpusi tris partizanus. Vienas jų mano brolis – Bronius Jakubonis-Stiklas. Virtuvėje po

grindimis buvo nedidelė duobė, į kurią visi trys vos tilpo. Sakė, pamačiusi kieme stribus, liepė partizanams lįsti į duobę, o pati ant jos užmetusi kilimėlį pasistatė ratelį ir drebėdama verpė. Stribai visur vertė, kratė, badė durtuvais, ieškodami pasislėpusių. Vienas stribas dar paklausė, kodėl taip smarkiai suka ratelį, kad net zvimbia. Atsakė, kad dirba svetimiems, labai skuba, nes turi ateiti pasiimti.

Stiklo būrio partizanai buvo Tušai – Papuošalas ir Nemunas – iš Kadrenų kaimo, partizanai, slapyvardėmis Ripka, Fedia, Barzdyla, ir daug kitų. Jų dainas ir dabar prisimenu.

Jūs mūsų laidot negalėsit,
Vien tik širdis jums skaudės –
Išniekinti mūsų kūnai
Gatvėje gulės.

Mus palaidos mūsų priešai
Tamsiais vakarais.
Užleis užakėtą žemę
Didžiais žolynais.

Sese, pink vainiką žalią,
Atnešk paslapčia.
Broliui juodą medžio kryžių
Pastatyk nakčia...

Jeigu mirties ranka kaulėta
Siaubingu mostu man pamos...
Ar atmins kas laisvės rytą,
Kad aš žuvau dėl Lietuvos?

Arba mirties kovai praūžus
Kas kapą aplankyt ateis?
Ar bepapuoš kapą meilužė
Tyliais gegužės vakarais?

Kartą Stiklas su būriu nakvojo dėdės klojime. Ankstų rytą pro langą pamatė stribus einant į klojimą. Vyriausioji dukra išbėgusi į kiemą sušuko: "Ei, vyrai, ten obuoliai neskanūs, grįžkit prie namo, čia labai skanūs". Stribai sugrįžo ir ėmė kalbėtis su mergina. Ši priskynusi obuolių pavaišino stribus, paskui pakvietė į vidų, pavaišino ir parodė, kur jiems geriau būtų išeiti. Jie pakluso. O tuo metu partizanai buvo pasiruošę stribus sutikti – užsitaisė šautuvus, paruošė kulkosvaidžius, granatas. Bet drąsios mergaitės dėka viskas baigėsi laimingai.

Mūsų kaimo ūkininkai padėjo partizanams, juos slėpė. Skabeikių kaime skundikų nebuvo, nors už Stiklo išdavimą buvo žadėta 10 tūkstančių

❒ Bronius Jakubonis-Stiklas

❒ Bronius Jakubonis Lietuvos kariuomenėje

❒ Stovi: 2-as Bronius Jakubonis-Stiklas

rublių. Po 1948 m. gegužės 22 d. vežimų partizanams pasidarė sunkiau slėptis, tačiau likę ūkininkai vis tiek juos priglausdavo.

... Mano brolis Stiklas turėjo gražų eiklų žirgą, kuris jį išgelbėdavo iš pavojų. Žirgas buvo mokytas: liepia klaupt – klaupia, liepia gult – gula, tylėt – tyli. Tris kartus jį buvo sužeidę, o kartą kulka nukirto kojos blauzdą. Koja išgijo, bet liko 10 centimetrų trumpesnė. Kitą kartą smarkiai sužeistas išnešė brolį iš apsupties. Trečias kartas buvo lemtingas – sužeidė raitelį, o žirgą nušovė. Žmonės brolį šiene paslėpė ir atvežė į Skabeikius, į saugią vietą, kur jo laukė kitas vežimas. Žmones pasiuntė į miestą vaistų, bet NKGB apsupo sodybą. Įžengusį per slenkstį rusų karininką nušovęs Stiklas granata susisprogdino. Sodybos šeimininką nuteisė 25-eriems metams kalėjimo.

Mūsų name irgi buvo labai gerai užslėptas bunkeris, kuriame partizanai laikė rašomąją mašinėlę. Ja spausdino laikraštėlius, proklamacijas ir kitus man nežinomus dalykus. Kai bunkerį rado, jame jau nieko nebuvo, viskas buvo išnešta ir paslėpta. Bet mamą ir jauniausiąjį brolį dar kankino.

Brolį Stasį, turėjusį "baltą bilietą", 1950 m. lapkričio mėn. nušovė stribai. Jo, kad ir nesveiko, nepaliko ramybėje – vis šaukdavo į valsčių ir mušdavo, kankindavo, tad ir jis išėjo į mišką – nenorėjo stribams pasiduoti.

Partizanų lavonai buvo mėtomi Pivonijos miške, į karo metais išraustas duobes arba į buvusius apkasus. Žmonės pasakojo baisius dalykus. Viena moteris matė ant medžio pakabintus žmogaus griaučius... Kareiviai surinkdavo partizanų kaukoles ir jas naudodavo kaip taikinius, nes netoli buvo kareivių šaudykla... Kadangi lavonai buvo tik vos vos užmesti žemėmis, šunys ir žvėrys juos išsikasę tąsydavo po mišką.

... Mane ištrėmė 1948 m. gegužės 22 d. į Igarką, Krasnojarsko kraštą. Tai pats didžiausias Rusijos šiaurės uostas ant Jenisiejaus upės kranto. Vasarą čia atplaukdavo viso pasaulio laivai. Jie išveždavo mūsų pagamintą medieną – lentas. Laivų krauti mums neleido, juos pakraudavo rusai. Mes dirbdavome ir sekmadieniais, o laivuose žmonės sekmadieniais švęsdavo. Sekmadieniais iš laivų per garsiakalbius 12 val. giedodavo šv.Mišias, o mes klausydami verkdavome. Ant lentų rašydavome žinias pasauliui, kaip mes, tremtiniai, vargstame. Rašydavome vokiškai, angliškai, lietuviškai, rusiškai – kas kaip mokėjo. Atvažiavusių žmonių iš laivų neišleisdavo į miestą – stovėjo sargyba, kuri saugojo kad kas nors nepažeistų nustatytos tvarkos.

❒ 1-as Bronius Jakubonis-Stiklas

❒ 5-as Bronius Jakubonis-Stiklas

Mes buvome atskirti nuo pasaulio. Du jaunuoliai susitarė, kad juos priims užsienio laivas. Tamsią naktį jie bandė patekti į laivą, tačiau kaip mat buvo suimti. Nuo to laiko niekas nežinojo kur jie.

Igarka – miestas taigoje. Gyvenome barakuose, po 5-6 šeimas viename kambaryje. Viduryje kambario stovėjo geležinė krosnelė, kurios kaminas išvestas per langelį. Barakas labai senas, visur plyšiai, pjuvenos nusėdę tarp lentų, šalta. Kūrenant visi apstodavome krosnelę ir šildydavomės. Malkų parsinešdavome eidami iš darbo. Labai pavargę ne kiek ir panešdavome. Ant krosnelės virdavome ir valgyti, bet dažniausiai konservų dėžutėse virindavome vandenį, kurį sėmėme iš balų. Įdėdavome bruknių lapelių ir išsivirdavome arbatą. Taip vargome iki Stalino mirties.

Po Stalino mirties į krautuves buvo atvežta maisto: daržovių, duonos, miltų. Daržovės, pienas, kiaušiniai buvo džiovinti. Bet mums, išbadėjusiems, viskas buvo labai skanu. Rodos, ir ne taip sunku pasidarė ...

Pradėjo žmones leisti į Lietuvą. Sapne jau buvome su savais, mintimis skraidėme Lietuvoje, tačiau man nebuvo leista grįžti į Lietuvą. Rašiau į Maskvą skundus, kad mane neteisėtai išvežė ir dar neleidžia grįžti. Maždaug po mėnesio gavau atsakymą, kad galiu grįžti.

Grįžusi beveik po 10-ies metų neberadau savojo kaimo, kuriame kažkada gyveno 32 ūkininkai. Kaimas išnyko, dabar niekas neprisimena ir pavadinimo, o kažkada buvo taip gražu ir gera ten gyventi... Viskas pranyko: žydintys sodai, gražūs darželiai, liko tik piktžolėmis apaugusi žemė, buvusi derlinga. Iš miškų tik krūvos šiukšlynų, nebėra didingų ąžuolų, svyruoklių beržų, uosių, nebėra ir upelio su žydinčiomis purienomis... Išnyko Skabeikių kaimas, mano gimtasis vaikystės ir jaunystės kaimas.

Jakubonių šeimos likimas:

Stasys Jakubonis, Juozo, stribų nušautas 1950 m. lapkričio mėn.

Bronius Jakubonis-Stiklas, Juozo, sužeistas susisprogdino 1949 m. rugsėjo mėn.

Verutė Jakubonytė-Liubeckienė, Juozo, suimta 1947 m., kalėjo kalėjime. Liko 3 mažamečiai vaikai: 13-os, 10-ies metų ir 6 mėnesių.

Adelė Jakubonytė-Bliukienė, Juozo, išvežta su 3 mažamečiais vaikais ir anyta į Buriatiją.

Stefa Jakubonytė, Juozo, išvežta 1948 m. gegužės 22 d. į Igarką.

Vincentas Jakubonis, Juozo, kalėjo Taišete.

Vladislava Jakubonytė-Usonienė, Juozo, g.1930 m., Filiumena Jakubonytė-Bujokienė, g.1933 m., ir Uršulė Jakubonienė slapstėsi nuo išvežimo.

Elena Bisturytė-Budrienė

ŽEMAITKIEMIO APYLINKĖS VALŲ KAIMO PARTIZANAI

Kas besuskaičiuos, kiek aukų sudėta ant Tėvynės laisvės aukuro, kiek išlieta kraujo, motinų ir seserų ašarų, praleista nemigos naktų. Kiek motinoms prireikė stiprybės, valios išleisti savo brangiausius sūnus pražūčiai, mirčiai nelygioje kovoje su galingu priešu.

Ant Tėvynės aukuro sudėtos aukos ir iš Ukmergės aps. Žemaitkiemio, Lyduokių apylinkių.

Didžiosios Kovos apygardai, kuriai vadovavo Alfonsas Morkūnas-Plienas iš Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls., priklausė Plieno, Daktaro, Bebro, Titnago ir kiti partizanų būriai. Šie būriai veikė Žemaitkiemio, Šešuolių, Lyduokių, Pabaisko, Želvos ir kitose apylinkėse. Juose kovojo partizanai iš Žemaitkiemio, Želvos, Lyduokių apylinkių. Tarp jų geriausi padalinių vadai iš Valų k., Žemaitkiemio apylinkės: Jonas Meilus-Daktaras, Viktoras Meilus-Šturmas, Valentinas Gleiznys-Šarūnas, Stasys Morkūnas-Vanagas, Karolis Šerelis-Aviatorius.

Ypač pasižymėjo Simono Meilaus iš Valų kaimo šeima. Keturi sūnūs buvo aktyvūs kovotojai, dukra Apolonija – ryšininkė. Šeimą 1948 m. ištrėmė į Igarką, Krasnojarsko sritį.

Ignas Meilus, g.1911 m., į Plieno būrio partizanų gretas įstojo 1948 m. Jo slapyvardis Daktaras. Nuo 1948 m. gruodžio mėn. jis paskirtas Vyčio apygardos III tėvūnijos vadu, jam buvo suteiktas partizanų jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Ignas Meilus vadovavo Daktaro partizanų būriui. 1951 m. spalio 29 d. buvo suimtas Valų miške. Okupantų Pabaltijo karinės apygardos karo Tribunolo nuteistas ir sušaudytas 1952 m. rugpjūčio 13 d. Maskvos Butyrkų kalėjime.

Viktoras Meilus, g.1915 m., nenorėdamas tarnauti okupantų kariuomenėje, 1944 m. įstojo į Plieno būrį. Jo slapyvardis Šturmas. Kartu su bū-

rio vadu Alfonsu Morkūnu-Plienu subūrė karinę savigyną iš buvusių šaulių, plechavičiukų, juos apginklavo. Vadovavo pirmajai kuopai. Žuvo 1948 m. Berzgainių k., Žemaitkiemio apyl., kovodamas su baudėjų daliniais.

Vincas Meilus, g.1926 m., į Plieno būrio partizanų gretas įstojo 1944 m. Jo slapyvardis Myna. 1947 m. suimtas, kalėjo Irkutsko lageryje.

Jonas Meilus, g.1919 m., Sakalo būrio ryšininkas. Už paramą partizanams 1947 m. buvo suimtas. Iki 1958 m. kalėjo Norilsko, Taišeto lageriuose. Mirė 1977 m.

Apolonija Meilutė-Bagdonienė, g.1922 m., Plieno būrio ryšininkė, aktyvi partizanų padėjėja, rėmėja. 1948 m. suimta, iki 1956 m. kalėjo Mordovijos lageriuose. Iki 1964 m. išbuvo tremtyje Krasnojarsko mieste.

Viena pirmųjų Valų kaime į partizaninę veiklą įsijungė Jono Gleiznio šeima. Jonas Gleiznys, g.1897 m., buvo aktyvus partizanų rėmėjas, kovotojas. 1949 m. kartu su kitais partizanais buvo suimtas Valų miške. Kalėjo iki 1955 m. Intos lageryje, Komijoje.

Sūnus Valentinas Gleiznys, g.1925 m., vengdamas tarnauti okupantų kariuomenėje, pasitraukė į pogrindį. Iš pradžių slapstėsi savo namuose, paskui, Valų kaimo apylinkėse susibūrus partizanų būriui, įstojo į Plieno būrio partizanų gretas. Slapyvardis Šarūnas. Aktyviai dalyvavo pasipriešinimo kovoje, buvo būrio vado pavaduotojas, padalinio vadas. Žuvo mūšyje 1948 m. Nuotekų k., Lyduokių apyl.

Dukros Elena ir Alfonsa Gleiznytės, g.1932 m., buvo Plieno būrio partizanų ryšininkės.

Šerelių šeima iš Valų k. taip pat aktyviai dalyvavo rezistencinėje kovoje. Karolis Šerelis, g.1910 m., buvęs Nepriklausomos Lietuvos jaunesnysis karininkas, 1944 m. įstojo į Bebro partizanų būrį, slapyvardžiu Aviatorius. Paskui kovojo Daktaro būryje, buvo Didžiosios Kovos apygardos I bataliono pirmos kuopos būrio vadas. Žuvo Žemaitkiemio miestelio bunkeryje 1950 m. kovo 17 d.

Marytė Šerelienė-Garnienė-Šermukšnėlė, g.1916 m., Plieno būrio partizanė. Į būrį įstojo 1947 m. 1949 m. per apsupimą Valų miške, kuriame slapstėsi partizanai, buvo paimta į nelaisvę. Iki 1955 m. kalėjo Vorkutos lageryje. Mirė 1997 m.

Sėjūnų šeima iš Valų kaimo pradėjo dalyvauti rezistencinėje veikloje nuo 1947 m. Iki 1948 m. slėpė savo namų bunkeryje Plieno būrio partiza-

nus, buvo aktyvūs rėmėjai. Du sūnūs – Jonas ir Bronius – kovojo partizanų gretose. 1948 m. šeima buvo ištremta į Sibirą.

Bronius Sėjūnas, g.1928 m., nuo 1947 m. bendradarbiavo su Plieno būrio partizanais. 1948 m. įstojo į Plieno būrį, slapyvardis Pavasaris. 1949 m. gegužės 11 d. žuvo mūšyje Valų miške.

Jonas Sėjūnas, g.1929 m., kartu su broliu Broniumi nuo 1947 m. pradėjo bendradarbiauti su Plieno būrio partizanais. Slėpė juos savo namuose įrengtame bunkeryje, palaikė ryšį su kitais partizanais. 1949 m. įstojo į Daktaro būrio partizanų gretas, slapyvardis Kerštas. 1950 m. žuvo – nušautas Rudžių kaime.

Alfonso Bisturio šeima iš Valų kaimo nuo 1947 m. įsitraukė į rezistencinę veiklą. Slėpė savo namuose saugumo persekiojamą giminaitį Albertą Šerelį iš Juknonių k. Lyduokių apyl. (vėliau jis įstojo į Plieno būrį), taip pat ilgą laiką slėpė aktyvaus kovotojo Jono Gleiznio šeimą, pabėgusią iš savo namų nuo represijų. 1948 m. netoli namų įrengtame bunkeryje slėpė Plieno būrio partizanus. Apsėmus bunkerį ir partizanams persikrausčius į netoliese Valų miške įrengtą bunkerį, Bisturio šeima juos rėmė, aprūpindavo maistu. Dukros Janina, Stefanija ir Elena siuvo partizanams drabužius, skalbė maskuojamuosius apsiaustus, padėjo palaikyti ryšius su kitais partizanais. Už aktyvią antitarybinę veiklą šeima 1951 m. buvo ištremta į Tomsko sritį, Tugano r., Kanino k.

Sūnus Bronius Bisturys, g.1929 m., nuo 1947 m. aktyviai dalyvavo partizaninėje veikloje. Iš pradžių kaip ryšininkas palaikė ryšius su Plieno būrio partizanais, padėjo jiems, o 1949 m. įstojo į Daktaro būrį. Slapyvardis Girėnas. 1950 m. kovo 17 d. žuvo: buvo nušautas kartu su Karoliu Šereliu bunkeryje Žemaitkiemyje.

Morkūnų šeima iš Valų k. irgi dalyvavo rezistencinėje kovoje.

Vaclovas Morkūnas, g.1922 m., nuo 1947 m. Plieno būrio partizanas, slapyvardžiu Žentas. 1948 m. žuvo.

Stasys Morkūnas, g.1925 m., kartu su broliu Vaclovu 1947 m. įstojo į Plieno būrį. Slapyvardis Vanagas. Buvo padalinio vadas. 1949 m. gegužės 11 d. žuvo mūšyje Valų miške.

Felikso ir Emilijos Laskų šeima nuo 1946-1951 m. pastoviai rėmė ir globojo partizanus. Savo sodyboje leido įrengti slėptuvę-bunkerį. Iš pradžių slėptuvė buvo tvarte, po mėšlu, vėliau partizanai įsirengė slėptuvę po

gyvenamuoju namu, čia gyveno Plieno būrio partizanai, čia vykdavo ir susirinkimai. Balninkų mokytojas Juozas Šibaila-Diedukas turėjo rašomąją mašinėlę, kuria spausdino atsišaukimus, leido pogrindinį laikraštėlį.

1950 m. sausį suimtas partizanas Buričinskas iš Berzgainių k. kankinamas pasakė, kad slėpėsi Laskų klojime, bet apie bunkerį neprasitarė ir draugų neišdavė. 1950 m. sausio 26 d. Feliksą Laską suėmė, nuteisė 10-iai metų. Kalėjo Mordovijos lageriuose.

1951 m. spalio 23 d. tremiant Laskų šeimą sūnus Feliksas, g.1930 m., iššoko iš sunkvežimio ir pabėgo pas partizanus. Kovojo Daktaro būryje, žuvo 1952 m. Valų kaime. 1952 m. pavasarį žuvo Emilija Laskienė ir dukrą Albiną Laskaitę ištrėmė į Kanino k., Tugano r., Tomsko sr.

Tuščiuose Laskų namuose buvo nutarta atidaryti kaimo klubą-skaityklą. Vykdant remonto darbus, aptikta slėptuvė-bunkeris. Tuomet darbai buvo nutraukti ir namas paliktas ramybėje.

Petro Ališausko šeima iš Valų kaimo rėmė ir padėjo partizanams. Pas juos namuose buvo įrengtas bunkeris, kuriame slėpėsi Plieno būrio partizanai. Pas juos dažnai slapstėsi ir būrio vadas Plienas.

1951 m. Ališausko šeima buvo ištremta į Tomsko sr., Tugano r. Pats Petras Ališauskas buvo suimtas, nuteistas, kalėjo įvairiuose Sibiro lageriuose.

Sūnus Petras Ališauskas, g.1929 m., nuo 1948 m. pradėjo aktyviai veikti kaip partizanų ryšininkas, daug prisidėjo aprūpinant partizanus maistu, ginklais ir drabužiais. Už antitarybinę veiklą 1949 m. suimtas, iki 1955 m. kalėjo Steplago kalėjime, Kazachijoje. Mirė 1991 m.

Duktė Elena Ališauskaitė-Ruskonienė, g.1924 m., aktyvi ryšininkė, Plieno būrio pagalbininkė, rėmėja. 1949 m. suimta. Kalėjo Mordovijos lageriuose.

Vincas Ruskonis, g.1926 m., iš Valų kaimo nuo 1945 m. Plieno būrio partizanas. Slapyvardis Tankas. 1947 m. suimtas, kalėjo įvairiuose Sibiro lageriuose. Mirė 1999 m.

Petras Sinevičius, g.1929 m., iš Valų kaimo. Nuo 1948 m. pradėjo dalyvauti Plieno būrio partizanų veikloje. Kaip ryšininkas padėjėjas 1949 m. buvo suimtas ir nuteistas. Kalėjo Sibiro lageriuose.

Adomo Morkūno šeima iš Biržėlių k., Žemaitkiemio apyl. aktyviai dalyvavo kovoje su okupantais. Visi keturi sūnūs – Kazys, Juozas, Bronius ir

Alfonsas – kovojo partizanų gretose. Dukra Vanda, g.1920 m., buvo Plieno būrio partizanų ryšininkė. Už antitarybinę veiklą suimta, kalėjo. Pats Adomas Morkūnas 1945 m. okupantų buvo žiauriai nužudytas savo namuose.

Juozas Morkūnas, g.1918 m., nuo 1945 m. kovojo Plieno būryje. Slapyvardis Klajūnas, buvo Plieno adjutantas. 1951 m. Valų miške suimtas, kalėjo MGB vidaus kalėjime. 1952 m. rugpjūčio 13 d. sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime kartu su Ignu Meilu iš Valų kaimo.

Kazys Morkūnas, g.1923 m., nuo 1945 m. kovojo Plieno būryje. Slapyvardis Gluosnis. Žuvo 1950 m. Berzgainių k.

Bronius Morkūnas, g.1925 m., nuo 1945 m. kovojo Plieno būryje. Slapyvardis Kirka. Žuvo 1947 m.

Alfonsas Morkūnas, g.1930 m., kovojo Plieno būryje. Slapyvardis Diemedis. Nužudytas 1949 m.

Pranė Svenciskaitė, g.1927 m., iš Birželių k. Nuo 1948 m. pradėjo dalyvauti partizaninėje kovoje Plieno būryje. Slapyvardis Dilgėlė. 1949 m. gegužės 11 d. kartu su kitais partizanais žuvo Valų miške. Paskutinį šūvį paskyrė sau. Jos šeima 1948 m. buvo ištremta į Sibirą.

Kartu su kitais partizanais iš Žemaitkiemio apylinkių kovojo Albertas Šerelis, g.1929 m. Juknonių k., Lyduokių apyl. Rezistencinę veiklą pradėjo 1947 m. Plieno būryje. Slapyvardis Žygūnas. 1949 m. gegužės 11 d. per kautynes Valų miške buvo suimtas, kalėjo įvairiuose Sibiro lageriuose. Miręs. Šeima 1951 m. ištremta į Tomsko sr., Tugano r.

Žinios surinktos iš LYA bylų Nr.6/6-1816, Nr.6/6-32127 ir asmeninių prisiminimų.

Stasys Valaikis

ŽUVO UŽ TĖVYNĘ

Gimė Juozas Puknys Žemaitkiemio vls. Gražionių k. neturtingo ūkininko Rapolo Puknio šeimoje. Rapolas Puknys su žmona Veronika turėjo 5 ha žemės rėžiais ir augino 3 vaikus. Vyriausias buvo Juozas, g.1909 m., paskui gimė dukra Veronika, g. 1916 m., ir invalidas sūnus Povilas, g.1921 m. Mokytis tuo laiku buvo sunku, nes už mokslą reikėjo mokėti: I-IV klasė

100 litų per metus, o V-VIII klasėse 150 litų per metus. O kur knygos, butas ir kita.

Pavasarį ir rudenį po keletą mėnesių Juozas būdavo pas savo dėdę Igną Valaikį, kuris gyveno 10 km nuo Ukmergės Inkilų kaime, tuo sutaupydamas tėvui keletą litų.

Baigęs Ukmergės gimnaziją, Juozas įstojo į Karo mokyklą, o ją baigęs jau galėjo padėti savo jauniausiajam broliui Povilui mokytis ir gydytis.

1940 m. Juozui buvo suteiktas kapitono laipsnis ir jis buvo paskirtas I pėstininkų pulko vado adjutantu. Kariuomenėje kartu tarnavo liktiniu vyr.puskarininkiu jo kaimynas Alfonsas Morkūnas. Juozas ir Alfonsas dažnai susitikdavo ir pasikalbėdavo ne tik apie gyvenimo sunkumus, bet ir apie valstybės reikalus, nes 1940-iais, rusams okupavus Lietuvą, buvo apie ką pamąstyti ir pasikalbėti. Jie abu buvo kalbėję ir apie partizaninį karą su okupantais.

1941 m. gegužės mėn. miršta Juozo Puknio brolis Povilas. Mes kartu buvome paskutinėje 8-oje klasėje. Į laidotuves atvažiavo ir jo brolis kapitonas Juozas. Kalbėdamasis su kaimo vyrais Čepkausku, Morkūnu, Žvirbliu ir kitais, sakė: "Aš ateisiu pas Lyduokių partizanus ne vienas, o su būriu kareivių ir mes parodysime, ką gali Lyduokių partizanai". Matyt, jie su Alfonsu Morkūnu, būsimuoju partizanu Plienu, buvo apie tai kalbėję ir susitarę.

Tais pačiais 1941 m., prasidėjus karui su vokiečiais, kpt.Juozas Puknys su 6 ar 7 kareiviais, tarp kurių buvo ir leitenantas Paleckis, ėjo iš Labanoro Lyduokių link, kaip ir buvo susitaręs su A.Morkūnu-Plienu. Čia jie susitiko su savo dalinio rusų kareiviais. Palikęs išsidėsčiusius savo kareivius ir ltn.Paleckį, Juozas vienas pasikėlęs ėjo pasikalbėti su rusų kareiviais. Priėjęs arčiau sako: "My zablūdilis" ("Mes pasiklydom"). Rusų politrukas jam pasiūlė eiti kartu su jais. Juozas traukdamas pistoletą norėjo juos nuginkluoti, bet nesuspėjo. Politrukas suspėjo pirmas paleisti šūvį Juozui į galvą. Taip nuo okupanto kulkos žuvo vienas pirmųjų Lietuvos karininkų. Neišvengė mirties ir ten buvę rusų kareiviai ir Juozą nušovęs politrukas.

Po savaitės Juozo tėvas Rapolas ir dėdė Ignas Valaikis Juozą iškasė ir perlaidojo Lyduokių kapinėse. Vokiečių okupacijos laiku kažkuriame laikraštyje buvo paskelbta žinutė apie kpt.Juozo Puknio žūtį. Po to jis buvo visų užmirštas ir net leidinyje "Lyduokiams 500 metų" nebuvo paminėtas.

❒ Kotrina Kilienė-Brodulskaitė-Birutė

❒ Kotrina ir Jonas Brodulskai

❒ Kpt.Juozas Puknys

❒ Pirmas Kazys Ališauskas-Spartakas

Vokiečių okupacijos metais kpt.Juozo žmona su dviem mažamečiais vaikais (Ramutis 3,5 metų, o dukra Dalia 2,5 metų) trejus metus gyveno Ukmergėje. Vokiečiams traukiantis kartu pasitraukė į Vakarus.

Italijoje Elena rado kitą vyrą ir su dukrele Dalia išvyko į Ameriką. Sūnus Ramutis liko Italijoje Jėzuitų prieglobstyje. Jėzuitai Ramutį išmokino, jis baigė aviacijos mokyklą ir tapo lakūnu. Po kurio laiko Ramutis persikėlė gyventi į Ameriką, ten įsigijo antrąją teisininko specialybę.

Kotrina Kilienė-Brodulskaitė

PARTIZANŲ IR RĖMĖJŲ ŠEIMA

Gimiau 1924 m. Juodžiūnų k., Ukmergės aps. vidutinių ūkininkų Kotrinos ir Jono Brodulskių šeimoje. Augome aštuoni vaikai: penkios seserys ir trys broliai. Mūsų name buvo pradinė mokykla, kurią ir baigiau.

1941 m. buvome įtraukti į tremiamų asmenų sąrašus. Motinos brolis Rapolas Gibavičius dirbo Žemaitkiemyje viršaičiu ir mums pranešė. Taip išvengėme tremties.

Okupavę Lietuvą vokiečiai paėmė į reicho darbo tarnybą vyriausią brolį Juozą Brodulskį, g.1911 m. Jis dingo be žinios.

Dar tebevaldant vokiečiams, į mūsų kaimą atvyko Lietuvos kariuomenės karininkas Alfonsas Morkūnas. Čia buvo jo gimtinė. Mirus tėvui, ūkį valdė motina ir du jo broliai: Stasys ir Karolis. Alfonsas Morkūnas dažnai lankydavosi pas mus, nes draugavo su mano seserimi Brone Brodulskaite. Jau tada jis ėmė ruoštis partizaniniam karui. Mums liepė megzti kojines ir pirštines, rinkti ginklus ir išmėtytą kareivišką aprangą, nes frontas ėjo pro mūsų namus.

Praėjus frontui, Alfonsas ėmė rinkti vyrus į partizanų būrį. Pasivadino Plieno slapyvardžiu. Pirmieji partizanai iš mūsų kaimo buvo abu jo broliai ir dar 10 vyrų. Daug buvo ir iš kitų aplinkinių kaimų. Aš tapau pirmąja ryšininke. Priėmiau priesaiką. Pavadino mane Birute. Į būrį įsijungė ir du mano broliai: Nikodemas Brodulskis-Alksnis, g.1927 m., ir Jonas Brodulskis-Jokeris, g.1928 m.

1945 m. polaidžio metu, kovo ar balandžio mėnesį mūsų namuose susi-

ėję tarėsi Šibaila, Plienas, Žaliasis Velnias ir Genelis. Vėliau jie išvyko į Balninkų mišką. Po kurio laiko pas mane atėjo Žaliojo Velnio pasiuntinys. Jis liepė pranešti Plieno pavaduotojui Kardui, kad šis su savo vyrais atvyktų į Balninkų mišką. Tada ten susirinko apie 500 vyrų, kurie priėmė priesaiką ir pasirinko slapyvardžius.

Mano tėvas draugavo su Lyduokių parapijos klebonu Jonu Burneikiu. Jis atvažiuodavo pas mus į pirtį ir atsiveždavo tada dar klierikus Rapolą Pukį ir Liuką. Tėvas su jais supažindino Plieną. Jie pradėjo remti partizanus kuo tik galėjo. Viską atnešdavo į kapelius ir palikdavo sutartoje vietoje, o toliau jau buvo mano reikalas.

Vėliau jie supažindino su kitais kunigais. Aš palaikiau su jais ryšį. Ukmergės klebonas teikdavo informaciją ir kitokią paramą. Šaukuvos kunigas Semaška-Šiaudelis rūpindavosi spauda. Kartą, būnant pas jį, teko ir po lova palindėti, nes buvo užėjęs stribas. Jis dar gyvas, aptarnauja Šiluvos koplyčią. Vidiškių klebonas Baužiukas rėmė ginklais. Kartą iš jo tempiau 23 granatas. 1945 m. prieš Velykas jis davė 56 gražiai išmargintus kiaušinius nunešti partizanams. O 1945 m. pavasarį, veždama iš jo ginklus, tiek prisimurgdžiau pelkėse, kol patekau į Puškonyse esančią slėptuvę, kad dar ilgai teko čiaudyti. Pas jį ir spintoje teko pabūti užėjus nepageidaujamam svečiui. Želvos klebonas daugiausia parūpindavo vaistų. Iš Balninkų kunigo (su juo susipažinau per Žaliojo Velnio ryšininkę Indyrą). Išgabendavau ginklus. Šešuolių kunigas rėmė viskuo. Duodavo senų ginklų, kuriuos tėvas remontuodavo. Granatas pakišdavau po svirnu. Ten galėdavo palįsti tik labai plonas žmogus. Dar ginklus slėpdavau raudonarmiečio kape, kuris buvo prie pat svirno. Deltuvos klebonas buvo labai bailus, bet tai netrukdė jam aprūpinti partizanus spauda. Labai didelis patriotas buvo Pabaisko pradinės mokyklos mokytojas. Rėmė ginklais ir kitokiomis priemonėmis. Nepamainoma rėmėja buvo gyvenanti Ukmergėje Ona Kavaliauskienė-Žukauskaitė. Ji persiuvinėjo uniformas, siuvinėjo ženklus, perduodavo vaistus, tvarsliavą. Visko ir neišvardinsi, kiek ji dirbo. Ukmergėje gyveno ir Augustienė, Lietuvos karininko žmona. Jos vyras buvo suimtas ir sušaudytas. Ji atidavė visus likusius kariškus vyro drabužius, ginklą ir atnešė gražų kardą, kurį prašė perduoti Plienui. Kardą pritvirtino man prie nugaros, apsigobiau skara ir nunešiau.

1945 m. gegužės mėn. ėjau basa ir nešiau iš Želvos kunigo paketą. At-

ėjau į Griežinių kaimą. Ten pas ūkininką buvo apsistoję apie 30 mūsiškių. Plienas paprašė, kad šeimininkė duotų man užvalgyti, bet tuo metu įpuolė sargybinis ir pasakė, kad mus supa. Plienas liepė bėgti. Stribai, pamatę mane, ėmė šaudyti. Staiga pajutau šilumą kojoje ir patekus į pelkę suklupau. Stribai pribėgę ėmė mane stumdyti ir spardyti. Pastebėję, kad kruvina, mane palikę nulėkė į priešakyje esančią sodybą. Jie manė, kad aš bėgu ten pranešti. Plieno vyrai, stebėję viską pro langą, pasitraukė į priešingoje pusėje esantį Pašilės mišką. Aš nusiplėšiau suknelės atlenkimą, apsirišau kojį ir nuėjau į Lyduokių miestelį. Ten pas pažįstamus rimtai apžiūrėję žaizdą ir nusprendę, kad kaulas nepaliestas, išsiskirstėme.

Niekada nepamiršiu Didžiosios Kovos apygardos štabe dirbusio partizano Šibailos. Jis buvo ne mažiau narsus negu Plienas. Bet svarbiausia taip sugebėdavo nuteikti partizanus, kad tie, būdami išvargę, nusiminę, sužeisti, imdavo šypsotis, atgaudavo viltį, pamiršdavo skausmą. Pasakojo, kad jis buvęs mokytojas.

1945 m. birželio 20 d. naktį apie 2-3 val. pakėlė mane Plienas, įdavė paketą nunešti Ukmergės klebonui. Man išvykus, stribai ir enkavedistai apsupo mūsų namus. Sudegino svirną, klojimą ir tvartą. Sodyboje buvo apie 30 Plieno vyrų. Vyko susišaudymas. Nušovė partizaną Karolį Gaižutį-Briedį. Mama įpuolė į rūsį. Ten buvo mesta granata. Nuo sprogimo mama apkurto visam gyvenimui, bet durų neišdraskė. Tėvą ir seserį Bronę suėmė. Visus daiktus išvežė. Nepaliko net šaukšto. Grįždama iš Ukmergės pamačiau atvažiuojant vežimus. Atsistojau už medžio, bet stribas Vladas Šalčiūnas mane pastebėjo. Buvau suimta. Pas mane buvo paketas iš Ukmergės klebono. Nespėjau nieko su juo padaryti ir tai buvo svarbiausia. Kai nuvežė mane į Žemaitkiemį, tuojau nuvedė prie Gaižučio lavono. Klausė manęs, ar aš jį pažįstu. Pasakiau, kad į šokius kartu vaikščiojom. Tardytojas koja primynė partizano krūtinę. Pro nosį, burną ir ausis plūstelėjo kraujas... Po to mus su seserim nuvedė į kamerą. Kamera nebuvo paruošta, ten degino šiukšles. Aš ten tuojau įgrūdau klebono paketą. Vos suspėjau, nes tuojau atėjo pas mus daryti kratos. Vėliau prasidėjo tardymai. Tardytojas buvo rusas, o vertėjas žydas. Visko buvo, korė ir šaudė.

Tėvas Jonas Brodulskis gimė 1884 m. Vidiškių miestelyje. 1910 m. išvyko į Ameriką užsidirbti. Aštuonis metus ten dirbo šaltkalviu krakmolo fabrike. Pradžioje labai vargo, nes nemokėjo kalbos, o vėliau dėjo skatiką

❐ Vladas Vaičiūnas

❐ Kun.Jonas Burneika

❐ Lyduokių klebonija okupacijos pradžioje buvo paversta stribynu

prie skatiko, kad sugrįžęs galėtų nusipirkti žemės. 1918 m. sugrįžo į Lietuvą ir Juodžiūnų kaime nusipirko 18 ha žemės. Pasistatė trobas. Apylinkėje buvo vadinamas auksarankiu, nes nebuvo to, ko jis būtų negalėjęs pasidaryti. Visi kaimynai eidavo pas jį pagalbos ieškoti. Gyvenimas klostėsi gerai, nebuvo didelių bėdų ir atrodė, kad niekas negresia. Deja, atėjo pirmoji rusų okupacija ir sutrikdė ramų kaimo gyvenimą. Kaip buvęs Amerikoje ir dar didelis Lietuvos patriotas, Jonas Brodulskas tuojau pat buvo įtrauktas į trėmimo sąrašus.

Atėjus antrajai rusų okupacijai, auksarankis Jonas Brodulskas nebe darbo įrankius remontavo, o ginklus. Du kartus buvo areštuotas, bet dar pasisekė išsisukti. Sugrįžęs aiškino vaikams, kad jeigu tektų pakliūti į kalėjimą, nieko nereikia pasakoti. Turi nieko nežinoti, reikia viską iškentėti, bet neprisipažinti.

Jonas Brodulskas buvo suimtas 1945 m. birželio 29 d. Pateko į Intlagą Komijos ATSR ir 1946 m. kovo 10 d. ten mirė. Nebesužinojo jis, kad tais pačiais metais netoli Šešuolių sužeistas susisprogdino jo sūnus Nikodemas ir kad 1949 m. buvo nušautas jo kitas sūnus Jonas, kad tos trobos, dėl kurių sunkiai dirbo Amerikoje ir su didele meile statė Lietuvoje – sudegintos. Kad dukros Kotrina ir Bronė kalėjo Vorkutoje, o žmona ir dukra Adelė – tremtyje.

Aš grįžau į Lietuvą 1950 m. Mama ir sesuo Adelė buvo ištremtos 1948 m. birželio 22 d. į Igarką, kur išbuvo dvylika metų.

Brolis Nikodemas-Alksnis žuvo 1946 ar 1947 m. netoli Šešuolių miestelio, sužeistas susisprogdino granata. Brolis Jonas nušautas Skačiūnų apyl. pas gyventoją Šapuolą 1949 m.

Kunigas Jonas Burneika

Jonas Burneika gimė 1901 m. spalio 17 d. Baigęs kunigų seminariją, 1933 m. birželio 9 d. paskirtas Kauno Žaliakalnio Kristaus Prisikėlimo bažnyčios vikaru.

1940 m. gegužės 21 d. paskirtas Lyduokių parapijos administratoriumi (vicarius oeconomus). 1945 m. gegužės 9 d. laikinai paskirtas vikaru substitutu A.Šančių Aušros Vartų parapijai, o 1946 m. sausio 4 d. toms pareigoms duotas nuolatinis paskyrimas. 1946 m. spalio 10 d. atleistas iš klebo-

no pareigų Lyduokiuose ir paskirtas Aukštųjų Šančių Aušros Vartų bažnyčios vikaro substitutu. 1948 m. lapkričio 17 d. paskirtas Kauno Šv.Sakramento bažnyčios vikaru. 1948 m. gruodžio 1 d. laikinai deleguotas eiti klebono pareigas Kauno Aušros Vartų bažnyčioje.

1949 m. birželio 3 d. suimtas.

Mirė Irkutsko srityje, Bratsko rajone, Vycho revkar stoties apylinkėje 1956 m. balandžio 16 d. 11 val. Irkutsko laiku. Nuo dviejų metų sirgo širdies kepenų ir plaučių skausmais, buvo sutinęs, paskutinius ketverius mėnesius nebegalėjo paeiti.

Nelaimės draugas apie jo mirtį rašė: "Mirė kaip pridera kiekvienam ramios sąžinės lietuviui, kuris pakeitė šį vargų ir kančių gyvenimą į Ano pasaulio (gyvenimą) – lygų visiems".

KAROLIO VAIČIŪNO SŪNŪS

Vaičiūnai gyveno Juodžiūnų k., buvo vidutiniokai ūkininkai. Augino penkis sūnus: Vladą, Juozapą, Antaną, Vincą ir Mykolą. Pirmagimis Vladas gimė dar Rusijos carui valdant Lietuvą 1909 m., bet tarnavo jau Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Grįžęs iš kariuomenės, vedė Mariją Brodulskytę ir išsikėlė gyventi į Pabalvės kaimą, Šiaulių aps. Priklausė šaulių organizacijai.

Prieš pat karą į svečius pas Vladą atvažiavo jo brolis Vincas.

1941 m. atsitraukdami rusų kareiviai užėjo pas Vaičiūnus ir abu brolius Vladą ir Vincą išsivarė iš namų. Už kokių šešių kilometrų, pasiekus Kilpiškių mišką, broliai bandė bėgti. Vincui pasisekė, nors ir kareiviai į jį šaudė, o Vladą nušovė ir Kilpiškių miške užkasė.

Sugrįžęs į tėviškę, Vincas gyveno su savo šeima, o artėjant antrajai rusų okupacijai, ėmė ruoštis kovai su okupantais. Jau 1943 m. prieš Naujuosius Vincas Vaičiūnas su kitu savo broliu Antanu įstojo į partizanų būrį, vadovaujamą Plieno. Jie buvo pirmieji to būrio kovotojai.

Pirmą krikštą Antanas Vaičiūnas gavo prie Skačiūnų dvaro susišaudyme su stribais buvo sužeistas. Ryšininkė Birutė suteikė jam pirmąją pagalbą. Vėliau jį parsivežė jaunėlis brolis Mykolas. Išgijęs Antanas vėl grįžo į būrį.

Vincas Vaičiūnas pateko į apsupimą Ramoniškių kaime ir 1946 m. žu-

vo. Po brolio žūties Antanas dar kovojo ketvertą metų ir žuvo 1950 m. Taip padėjo galvas už tėvynę trys Karolio Vaičiūno sūnūs.

1948 m. gegužės 22 d. tėvas Karolis Vaičiūnas ir ketvirtas sūnus Juozas buvo ištremti į Sibirą.

Stasys Valaikis

VYTAUTAS STRAZDAS-BEBRAS

Vytautas Strazdas-Bebras gimė 1928 m. rugsėjo 8 d. Giedraičiuose, mokytojų šeimoje. Mokėsi Ukmergės mokytojų seminarijoje. 1945 m. dirbo Prauslių pradinėje mokykloje, dalyvavo partizaninėje veikloje, turėjo ginklą. Liepos mėnesį buvo paimtas gyvas ir žiauriai kankinant kirviu sukapotas jo dėdė, Lyduokių šaulių būrio vadas Stasys Butkus-Vaidila, pas kurį dažnai būdavo ir Vytautas.

Po šio įvykio Bebras visiškai pasitraukė į partizanų gretas ir aktyviai dalyvavo Alfonso Morkūno-Plieno būryje, vėliau rinktinėje, kuri veikė Didžiosios Kovos apygardoje. 1945-1949 m. dalyvavo daugelyje susirėmimų su okupantais.

1948-1949 m. žuvus daugeliui partizanų, pasiliko nedideliame būryje, kuris bazavosi šalia Plieno štabo. Eilė slėptuvių buvo įrengta Juodausių, Jogvilų, Juodkiškių kaimų apylinkėse, sodybose ar Daburėlio, Šakelės upelių šlaituose. Kartu su Bebru vaikščiojo Antanas Imbrasas-Tėvas, Bronius Dūda-Narutis, Bronius Medelskas-Krienas ir dar du partizanai, likę iš kitų žuvusių būrių, slapyvardžiais Kombainas (Geniukas) ir Likimas.

1949 m. vasarą tris kartus buvo susirinkę vyrai iš dviejų būrių. Į Bebro būrį ties Juodaušių kaimu atvyko Lapelio (Vytauto Strazdo, buvusio Ukmergės policininko) būrys nuo Pabaisko. Saugioje Daburėlio upelio šlaitų priedangoje 12 vyrų nuotaikingai stovyklavo, galbūt nenujausdami, jog tai buvo paskutinė jų vasara, įsiamžino nuotraukose, kurias padarė iš Kauno atvažiavęs Bebro brolis Jurgis. Daug nuotraukų išliko iki šių dienų.

Tais pačiais metais lapkričio 28 dienos vakare Bebras, Narutis ir Paukštelis užėjo į Jogvilus pas vienišą moteriškę vakarienės. Po kurio laiko jie ėjo Juodausių pusėn, bet pateko į pasalą. Paukšteliui buvo pašautos kojos,

❒ Stovi: Vladas Masilionis-Vytenis, Anicetas Juknys-Krantas, Vladas Ališauskas-Puškinas, Vytautas Strazdas-Lapelis, Bronius Dūda-Narutis, 6.Jazminas. Sėdi: Kombainas, Pranas Grigas-Genys, būrio vado pavaduotojas, Antanas Imbrasas-Tėvas, Vytautas Strazdas-Bebras, kuopos vadas. 1949 m. vasara

Bebras mėgino išnešti jį ant pečių į laukus, bet apšviesti raketos abu buvo pastebėti ir žuvo. Narutis tą kartą liko gyvas, bet, įsijungęs į Plieno būrį, po mėnesio žuvo slėptuvėje vos už pusės kilometro nuo Jogvilų – Juodkiškiuose kartu su Plienu.

Antanas Jakutis

APIE RAPOLĄ JAKUTĮ

Rapolas Jakutis gimė 1912 m. Butkūnų k., Želvos vls., mažažemių šeimoje.

1944 m. Rapolas Jakutis, vengdamas šaukimo į rusų okupacinę kariuomenę, kartu su sesers vyru Mykolu Saruliu išėjo į Darapolio mišką ir ten partizanavo. Su jais kartu buvo Juozas Baniulis, Petras Baniulis ir kiti draugai, iš viso šeši žmonės. Jie priklausė Plieno partizanų būriui, kuriam vadovavo Alfonsas Morkūnas.

Čekistų operacijos metu partizanai buvo apsupti, Rapolas Jakutis ir kiti partizanai žuvo. Išsigelbėjo tik du partizanai – Petras Baniulis ir Mykolas Dapkus. Petras Baniulis iki šiol yra gyvas. Partizanus, pasak žmonių, išdavė dabar jau miręs Navikas iš Minikių vienkiemio.

Nežinomi žmonės tuomet atvežė Rapolo Jakučio ir Mykolo Sarulio lavonus, kuriuos pašarvojo Mykolo Sarulio namuose, Butkūnų kaime.

Visi keturi žuvusieji palaidoti Lyduokių kapinėse, Ukmergės r.

PLIENO RYŠININKŲ IR RĖMĖJŲ ŠEIMŲ LIKIMAS

1944 m. gruodžio mėn. Kostas, Juozas ir Mykolas Morkūnai buvo paimti į sovietų kariuomenę. 1945 m., vežamas į frontą, Lenkijos teritorijoje Kostas Morkūnas pabėgo ir, lydimas lenkų partizanų, grįžo į Lietuvą. Grįžęs namo, kartu su jaunesniuoju broliu Rapolu prisijungė prie Plieno būrio partizanų. 1945 m. rudenį Rapolą Morkūną suėmė ir išvežė į Vorkutą.

Kostas Morkūnas 1946 m. pradžioje taip pat buvo suimtas, bet jam pavyko pabėgti iš Šešuolių valsčiaus "stribų" būstinės. Pabėgęs partizanavo Plieno būryje kartu su Vincu Vaičiūnu-Dagiliuku. 1946 m. birželio mėn.

❐ Guli: Vytautas Strazdas-Bebras, Bronius Medelskas-Krienas, Vytautas Strazdas-Lapelis. II eilėje klūpi: Pranas Grigas-Genys, Bronius Dūda-Narutis, 3.Jazminas, 4.Kombainas. Stovi: Antanas Imbrasas-Tėvas, Anicetas Juknys-Krantas, Vladas Ališauskas-Puškinas, Vladas Masilionis-Vytenis. 1949 m. vasara

❐ Plieno rinktinės Bebro kuopos partizanai. 1949 m. vasara

pradžioje abu žuvo ir buvo užkasti Želvos žvyro karjere.

Rapolas Morkūnas 1946 m. liepos mėn. grįžo iš Vorkutos lagerio.

1947 m. Morkūnų namuose buvo rastas Plieno bunkeris. Sesuo Genė ir grįžęs iš sovietų kariuomenės brolis Juozas suimti, o Rapolas išėjo pas partizanus, sesuo Jadvyga slapstėsi pas pusbrolius Striuogus.

1947 m. birželio mėn. Striuogų namuose buvo surastas bunkeris. Jadvyga ir Rapolas Morkūnai bei dar du partizanai – Klajūnas ir Bijūnas – buvo suimti. Kartu suėmė ir namo šeimininką Petrą Striuogą su dukromis Fele ir Gene (Genė Striuogaitė lageryje mirė).

Jaunesni vaikai – Vytautas, Valentas ir Anelė Striuogai – 1948 m. vieni buvo ištremti į Igarką. Tais pačiais metais į Igarką ištrėmė Uršulę ir Kazimierą Morkūnus su sūnumi Juozu. Tėvai tremtyje mirė.

Rapolas Morkūnas 1947 m. rudenį buvo nuteistas 10-iai metų ir atliko bausmę Vorkutos, Taišeto bei Kolymos lageriuose. Atlikęs bausmę išvyko pas brolį į Igarką, nes į Lietuvą grįžti neleido.

Jadvyga Morkūnaitė buvo nuteista 10 metų ir atliko bausmę Komijoje, Uchtos lageryje. Paleista išvyko į Igarką pas brolį.

❐ Rapolas, Jadvyga ir Juozas Morkūnai tremtyje Igarkoje

❐ Juozas Zurza. *Prieškarinė nuotrauka*

PASKUTINIS SUSITIKIMAS SU TĖVELIU

Esu gimusi 1927 m. Širvintose. Tėvas – pasienio policininkas-savanoris. 1937 m. mūsų šeima apsigyveno Širvintų vls. Dailidžionių k.

1944 m., praėjus trims savaitėms po karo, pas mus atėję penki rusų kareiviai (save vadinę saugumiečiais) teiravosi, kur yra mano tėvas. Jis tuo metu svečiavosi gimtinėje pas savo tėvus. Saugumiečiai nutarė palaukti. 1944 m. rugpjūčio 18 d. vakare tėvas grįžo. Tuomet paaiškėjo, jog liepta mus suimti, o jei priešinsimės – sušaudyti. Buvo baisu... Tėtis pašnibždomis mums liepė bėgti, bet kareiviai tuojau surikiavo ir išsivarė iš namų. Kareivis ėjo pirmas, paskui jį tėtis ir dar vienas kareivis, toliau mes su mama, o iš paskos trys kareiviai su automatais. Mūsų namas stovėjo pamiškėje. Mums pasiekus krūmokšnius, tėtis šoko bėgti. Kareiviai vijosi ir šaudė. Rytui išaušus, kai rusų nesimatė, su kaimynais apieškojome visą mišką, tikėdamiesi rasti jį sužeistą ar žuvusį, bet neradome.

Slapstėmės pusę metų. Mums padėjo tėvo brolis iš Veprių. Besislapstant mano pusseserę Stasę subadė jautis. Jinai iš skausmo ir baimės išprotėjo. Pusseserę teko paguldyti į Vilniaus psichiatrinę ligoninę. Per skubėjimą pamiršome jos dokumentus, tad aš padaviau savo metrikus ir pabuvau vertėja surašant duomenis. Seselė rusė, užpildžiusi priėmimo dokumentus, gimimo liudijimą grąžino man.

Pasveikusi pusseserė gavo pažymą, kad gydėsi psichiatrinėje ligoninėje. Aš pasiėmiau pažymą ir naudojausi, kai mane tardydavo ar norėdavau nusipirkti vaistų ir bintų. Ji man buvo labai naudinga, kai eidavau pas partizanus, ne kartą išgelbėjo gyvybę patekus į apsuptį.

Širvintų saugumo viršininkas suabejojo pažyma, kai atėjau išsiimti paso, ir liepė kareiviams mane suimti. Tardydami mušė, spardė. Buvo sudaryta keturių asmenų komisija, kuri gražiuoju ir piktuoju manęs klausinėjo visokių dalykų: ką mėgstu skaityti, piešti, daugybos lentelės, o aš stengiausi būti nuoširdi, kvaila, nesuprantanti rusų kalbos... Jie pakartodavo klausimą 2-3 kartus. Per tą laiką aš sugalvodavau ką sakyti. Iš klausimų supratau, jog jie žino, kad mano tėvas gyvas ir kovoja.

Pas tėvą vaikščiojo mama ir dėdė Vladas. Turėdama pažymą, aš galė-

jau atlikti sudėtingesnes užduotis, nes kareiviai manęs neklausinėdavo.

1947 m. gegužės mėn. paskutinį kartą mačiausi su tėvu. Aš turėjau išsiimti iš slėptuvės granatas ir nuvežti jam. Važiavau dviračiu. Man buvo nubraižytas planas, kaip nuvažiuoti už Giedraičių Želvos link. Tėvas laukė manęs pas aklą ūkininką. Kelias atrodė aiškus, bet, matyt, pražiopsojau keliuką į ūkininko sodybą. Bijodama pasiklausti, ieškojau iki sutemų. Tik vėlai vakare, išgirdusi malūnėlių tarškesį, pagal kurį aklasis ūkininkas orientuodavosi savo sodyboje, pasiekiau sodybą. Partizanus radau labai sunerimusius ir besiruošiančius išeiti. Su tėveliu prakalbėjome visą naktį, o rytą jis parodė kelią iki Želvos ir aš laimingai grįžau namo...

Praėjus daugeliui metų, ieškojau tų žmonių sodybos ir norėjau iš širdies jiems padėkoti, kad priimdavo mane, bet jau neberadau...

Ištrauka iš bažnytinės metrikų knygos:

Juozapas Zurza, sūnus pil. Stanislovo Zurzos ir Barboros Serpauskaitės, gimė tūkstantis devyni šimtai antrais metais (1902 m.) kovo 9 d. Zizdros vnk.

Žemaitkiemio bažnyčios klebonas R.Galinauskas.

Gruodžio mėn. 4 d. 1928 m. Žemaitkiemis.

Nr. 356

Ištrauka iš Juozapo Zurzos prašymo savanorio – Lietuvos kariuomenės kūrėjo – medaliui gauti:

Pastojau į Lietuvos kariuomenę į 9 pėst. Liet. kunigaikščio Vytenio pulką 1919 m. birželio mėn. 23 d. Pasiliuosavau iš 9 p. pulko 1921 m. liepos mėn. 4 d.

J.Zurza 16.XII.1928 m.

Iš Ukmergės Apskrities 4-os nuovados policijos viršininko liudijimo:

Šiuo liudiju, kad Juozas Zurza, gyv. Širvintų miest. ir vls., yra doras ir ištikimas Lietuvos pilietis ir teismo už nusikaltimus, kurie siaurina pilietines teises, nebaustas.

Ištrauka iš Savanorių medaliu apdovanojimo liudijimo:

Pasiremdamas Ministerių Kabineto patvirtintomis Lietuvos kariuomenės

kūrėjų-savanorių taisyklėmis apdovanoju Juozą Zurzą kūrėjų-savanorių medaliu.

Kaunas, 1929 m. gegužės mėn.31 d.

Profesorius, Ministeris Pirmininkas ir e.Krašto Apsaugos Ministeris p. A.Voldemaras

Gen. štabo pulkininkas, Vyriausiojo Štabo Viršininkas P.Kubiliūnas

Iš Komisijos Sovietų Sąjungos KGB veiklai Lietuvoje ištirti laiško, rašyto G.Varkauskienei-Zurzaitei 1992 04 01:

Pranešame, kad buvusiame KGB archyve literinėje byloje (arch. Nr.27/19, psl.256) nurodyta apie Jūsų tėvelio žuvimą šie duomenys:

1947 m. lapkričio 1 d. Balninkų vls. Juodpurių miškuose MGB karinis dalinys ir "liaudies gynėjų" būrys pravedė operaciją ir aptiko gerai užmaskuotą bunkerį, kuriame buvo partizanai. Užsimezgus mūšiui, žuvo 5 partizanai, kurių tarpe buvo ir Jūsų tėvelis. Apie jį rašoma: "Zurza J.S., 1902 m. gim., praeityje policininkas, apsirengęs buv. Lietuvos kariuomenės leitenanto uniforma, "Plieno" būrio 2-ros kuopos vadas, slapyvardžiu "Karpis".

❐ Juozas Šibaila-Diedukas

❐ Ryšininkė Janina Marcinkevičiūtė-Lakštingala ir Vladas Rinkūnas-Vėtra

❐ Juozas Šibaila (pirmas iš kairės) skautų stovykloje. 1928 m.

❐ Petras Čepkauskas atidengia paminklą Didžiosios Kovos apygardos ir B rinktinės partizanams Lyduokiuose

❐ Paminklas Didžiosios Kovos apygardos vado Alfonso Morkūno-Plieno žūties vietoje

❐ Paminklinis akmuo ir kryžius žuvusiems Bebro kuopos partizanams

❐ Okupantų karo nusikaltimai: Didžiosios Kovos apygardos Plieno būrio partizanų išniekinti kūnai

Adamonis Vaclovas-Lokys, g.1920 m. Juodžiūnų k.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1946 05 08 Kadrėnų k., niekintas ir užkastas Vidiškiuose; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Ališauskas Ambraziejus-Kardas, Juozo, g.1915 m. Žemaitkiemio vls., Juknonių k.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1949 m. Juknonių k.; užkastas Pivonijos šile.

Ališauskas Vladas-Puškinas, Juozo, g.1914 m. Juknonių k., Žemaitkiemio vls; išėjo į mišką 1944 m.; partizanų leitenantas, B rinktinės vado pavaduotojas ir štabo viršininkas; ž.1949 12 31 Juknonių k.; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Ališauskas Kazys-Spartakas, Juozo, g.1909 m. Žemaitkiemio vls., Juknonių k.; išėjo į mišką 1944 m.; B rinktinės vado pavaduotojas rikiuotei, vėliau rinktinės vadas; ž.1949 03 28 Šešuolių vls. Užupėnų k. Balio Stundžio klojime buvusioje slėptuvėje kartu su Žalgiriu ir Kirka. Buvo užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Alkūnas B.-Dobilas, iš Geliagalių k. Balninkų vls., ž.apie 1949 m.

Auglys Antanas-Klajūnas, Stiklo būrio partizanas nuo 1944 m., ž. 1947 m. Vidiškių apyl. prie Radiškių tilto.

Augustinas Stasys-Kėkštas, susisprogdino Oponiškio k.; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Aukštuolis Alfonsas-Erelis iš Martonių k.

Aukštuolis Juozas-Jurginas; ž.1947 08 09; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Aukštuolis Viktoras-Smauglys, g.1924 m.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1946 m. Berzgainiuose, užkastas Žemaitkiemyje; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Aukštuolis Vladas, Petro, g.1924 m. Dovydiškių k.; ž.1946 08 06 Raznėnų k.

Bačianskas Matas-Šernas, Marijonos, iš Juknonių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; suimtas.

Bagdonas Alfonsas-Aras iš Trakinių k.; padalinio vadas.

Bagdonas Jonas-Margiris, partizanas.

Baltuška Bronius, Butkūnų k., partizanavo 1944-1945 m.

Balžekas Julius, Kazio, ž. namuose 1946-1947 m.; motina ir sesuo dėlto ištremtos į Sibirą.

Balžekas Petras-Balandis, g.1927 m. Inkilų k., Pabaisko vls.; partizanų ryšininkas-slapukas; 1947 m. suimtas pasaloje; kalėjo Kuibyševe.

Baniulis Juozas, g.1927 m. Butkūnų k.; išėjo į mišką 1946 m.; ž. Virkščių miške.

Baniulis Juozas, g.1910 m. Butkūnų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž. – nušautas 1944 10 01 Darapolio miške, netoli Lyduokių, palaidotas Lyduokių kapinėse.

Baniulis Petras.

Badaras Antanas-Pilėnas.

Barčys Jonas iš Aluntos vls. Šilinkos k.

Biliūnas Viktoras-Vanagas, Jono, g.1924 02 22 Deltuvos vls. Puteliškių k.; Liepsnos būrys.

Bisturys Bronius-Girėnas, Alfonso, g.1929 m.Valų k.; nuo 1947 m. ryšininkas, nuo 1949 m. Daktaro būrio partizanas; ž.1950 03 17 Žemaitkiemio dvare; išniekintas Ukmergėje prie MGB būstinės; užkastas Pivonijos šile.

Brodulskaitė-Kilienė Kotrina-Birutė, Juodžiūnų k., ryšininkė, gyva.

Brodulskis Jonas, Jono, g.1930 m. Juodžiūnų k.; veikė vienas; ž.1949 m. Skačiūnų k. pas Šapuolą.

Brodulskis Nikodemas-Alksnis, Jono, g.1927 m. Juodžiūnų k.; išėjo į mišką 1946 m.; ž.1946-1947 m. prie Šešuolių.

Bukauskis Stasys, Jurgio, suimtas 1948 m. Vilniuje. Kalėjo Vorkutoje. Mirė 1970 m. grįžęs į Lietuvą.

Bulota Stasys-Rickus, Aro būrio partizanas.

Burbulis, Aro būrio partizanas.

Buričinskas, iš Berzgainių k.; suimtas 1950 m.

Butkus Stasys-Vaidila, Domino, g.1908 m.; buvęs Lyduokių šaulių būrio vadas, išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 m. Butkiškių k.; palaidotas Nuotekų kapinaitėse viename kape su Juliumi Gulgiu.

Butkus Valerijus, Antano, g.1918 m. Butkiškių k.; partizanavo nuo 1944 m.; ž. 1945 m. Pimpių k.; užkastas Lyduokių prie dvaro.

❒ Balninkų partizanai. Iš dešinės Kostas Puodžiūnas-Titnagas

❒ J.Rokas-Stumbras, Kostas Puodžiūnas-Titnagas, P.Kiaušinis-Kiaunė

❒ Plieno rinktinės partizanų susitikimas. 1949 m. vasara

Cikatavičius Petras,gyvena Antatilčių k. Ukmergės r.

Cikatavičiūtė Elena, g.1922 m.; ž.1950 m. Valtūnų k.kartu su Imbrasais ir Jonu Šereliu; užkasta Ukmergėje.

Cimbola (Cimbalas) Petras, Igno, g.1921 m. Paškonių k.; išėjo į mišką 1946 m.; ž.1946 m. Juknonių k.; užkastas Žemaitkiemyje.

Čaikauskas Domininkas-Piršlys, Kirvis, partizanas.

Čepkauskas Jonas, Plieno būrio partizanas nuo 1944 m.

Čepkauskas Petras, Rapolo, Plieno būrio partizanas nuo 1944 m., suimtas, kalėjo Norilsko lageriuose.

Čereška Adomas, ž.prie Kurklių.

Čereška Jonas-Balsna.

Čereška Kazys-Mindaugas, iš Magylos vnk.

Čereška Simanas, g.1916 m., nuo Balninkų; Žaibo būrio partizanas; miręs.

Čereška Stasys-Girgždenis, ž.Šunakojų k.

Darulis Alfonsas-Leonardas, Antano, g.1920 m. Paželvio k.; ž.1949 m. Žirnikų k.; išniekintas Molėtuose.

Darulis Bronius-Tigras, Antano, g.1924 m. Paželvio k.; ž.1946 12 24 Kavarsko apyl. Skapiškių k.; palaikai buvo išniekinti Kurklių mstl.; perlaidotas Kurklių kapinėse bendrame kape su kitais 38 ar 42 asmenų.

Darulis Viktoras-Šernas, Kazio, g.1921 m. Juožiūnų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1948 02 16 Paškonių k.; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Darulys Viktoras-Libardas, Paželvos k.; partizanavo 1944-1945 m.

Dikčius Marijonas; žuvęs, užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Dūda Bronius-Narutis, Karolio, g.1912 m. Žemaitkiemio vls., Kiezių k.; partizanas nuo 1944 m., būrio vadas; ž.1949 12 31; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Dūda Vytautas-Kardas, Kosto, g.1925 m. Nuotekų k.; partizanavo nuo 1944 m.; ž.1948 02; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Džiautas Albinas-Kęstutis, Vinco, g.1922 m. Žemaitkiemio mstl.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1945 06 29 Berzgainių k.; užkastas Žemaitkiemio mstl., perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Džiautas Jonas-Vanagas, Povilo, g.1927 m.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1946 05 Berzgainių k.; užkastas prie Žemaitkiemio mstl.

❐ Vytautas Strazdas-Bebras

❐ 1.Pranas Grigas-Genys, 2.Stašelis-Griausmas

❐ Purkys-Ožiukas

❐ Alkūnas-Dobilas

Džiovalas Jonas-Karosas, g.1919 m. Nuotekų k.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1947 m. Kadrėnų k.; užkastas Pivonijos šile.

Gaižutis Antanas, Rapolo-Purienas, g.1927 01 06 Šeimyniškių k.; išėjo į mišką 1948 m.; ž.1949 09 12 Lauzdenų k.; užkastas Šešuoliuose; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Gaižutis Karolis-Briedis, Igno, g.1919 09 28 Želvos vls. Paškonių k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 06 21 Jačiūnų k. Bradulskių kieme; keturias dienas gulėjo išniekintas ant akmenų krūvos Žemaitkiemyje ties Valų kryžkele; užkastas Žemaitkiemyje Judelio darže; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Gavėnas Juozas-Šturmas, g.1913 m. Jakutiškio k.; ž.1949 11 29 Rakaučiūnų? k.; spėjama, jog buvo užkastas Deltuvoje prie kirchės ir perlaidotas kaip nežinomas.

Gečiauskas Vytautas-Spyglys, partizanas.

Gelažanskas Antanas iš Balninkų vls. Gruodžių k., Žaibo būrio partizanas.

Gipas Vytautas-Liūtas, Igno, g.1924 m. Neprausėnų k.; ž.1949 05 08 Keručio dvare; buvo išniekintas saugumo arklidėje; spėjama, jog buvo užkastas Deltuvoje prie kirchės.

Gleiznys Valentinas-Šarūnas, Jono, g.1925 m. Valų k.; išėjo į mišką 1944 m.; būrio vado pavaduotojas, padalinio vadas; ž.1948 m. Nuotekų k., užkastas Ukmergėje.

Gražys Albinas-Pipiras, Antano, g.1915 m. Medinų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1947 m. Butkiškių k.; užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Gribauskas Jonas, g. Stanislavuvkos k.

Gribėnas Jonas-Jaglinskas iš Aluntos vls. Gruodžių k., Žaibo būrio partizanas.

Grigalevičius Mykolas-Žilvytis, iš Berzgainių k. Žemaitkiemio vls.

Grigas Albinas; ž.1945 01 10

Grigas Pranas-Genys, Geniukas, Kazio, g.1922 m. Papieniškių k., gyv.Antakalnio k. Pabaisko vls.; partizanas nuo 1944 m., iki 1949 03 B rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkas, po to 1-os rinktinės vadas; partizanų leitenantas; ž.1949 12 31 kartu su Plienu; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

❐ Antanas Badaras-Pilėnas

❐ Antanas Zaksauskas

❐ Vytauto Strazdo-Bebro kuopos partizanai žygyje

Grigas Jonas-Pavasaris; ž.1948 m.

Grinius Stasys-Vanagas, Prano, būrio vadas, ž.1945 09 8.

Griškevičius Karolis-Putinas, iš Vengravos/Liunelių k.

Gudonis Alfonsas-Erelis, būrio vadas.

Gulgis (Gulgys) Julius, g.1911 m.; iš Butkiškių (kilęs iš Vilniaus krašto); išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 m.; palaidotas Nuotekų kapinaitėse.

Gumbaragis Mykolas-Žiburys, Kazio, g.1927 m. Ramoniškio k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1949 m.; užkastas Ukmergėje.

Gumbaragis Petras, ž.prie Staskūniškio.

Guogis Petras iš Ramoniškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.

Imbrasas Antanas-Tėvas, Petro, g.1920 m.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; ž.1950 m. Valtūnų k.; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Imbrasas Jonas-Tarzanas, Igno, g.1922, apygardos vado pavaduotojas, ž.

Imbrasienė Vanda, g.1922m.; Antano Imbraso-Tėvo žmona; ž. 1950 m. Valtūnų k.; užkasta Pivonijos šile; perlaidota Dukstynos kapinėse.

Jakubėnas, ž.Juodpurių miške su J.Zurza.

Jakubonis Bronius-Stiklas, g.Taujėnų vls., Skabeikių k., būrio, B rinktinės 5-o bataliono vadas; ž.1949 10 09; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Jakubonis Vladas-Vermachtas iš Taujėnų apyl.; ž.1949 12 Traupio apyl. Laitelių k.

Jakutis-Nakutis Rapolas, g.1912 m. Butkūnų k., į mišką išėjo 1944 m., 10 01 Darapolio miške buvo nušautas ir palaidotas Lyduokių kapinėse.

Jakutis Alfonsas, g.1912 m. Butkūnų k., Rapolo brolis, mirė nuo ligos.

Jočiūnas Povilas-Žaibas, iš Juodkiškių k.

Jočys Karolis-Perkūnas, Povilo, Stasio brolis-dvynys, g.1916 m. Širvintų vls. Kriaunų k.; ž.1945 12 09; užkastas Želvos mstl. žvyrduobėse prie žydų kapų; pastatytas paminklas. /Ž.1945 12 02.

Jočys Stasys-Plaktukas, Povilo, g.1916 m. Širvintų vls. Kriaunų k.; ž.1946 02 Pusnės k. Želvos vls. Šeduikio sodyboje; buvo išniekintas Giedraičiuose prie varpinės; užkastas Giedraičių žvyryne kartu su 17 partizanų; pastatytas paminklas.

Jočys Vladas-Ugnis, Povilo, g.1921 08 26 Širvintų vls. Kriaunų k.; paimtas gyvas, kalėjo Norilsko lageriuose.

Juknys Anicetas-Krantas; partizanas, nuo 1949 m. būrio vadas.

Juknys Juozas, iš Inkilų k.

Jūras Jonas-Žilvinys, Igno, g.1917 m. iš Kurklių vls. Burios k., Didžiosios Kovos apygardos ir B rinktinės štabo narys, štabo viršininkas, ž.

Jūras Liudvikas iš Šeimyniškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; gyvas.

Kadelskas Povilas-Pypkė.

Kadelskas Vladas-Raktas.

Karaliūnas Vilius-Viržis, Balninkų mstl.

Kaselis Feliksas, Mykolo, g.1925 m. Šešuolių vls. Ąžuolinės k.; ž.1949 12 ar 1950 01 Šešuolių miške; palaikai buvo išniekinti Šešuolių mstl. /Ž.1949 01.

Kaselis Jonas-Šauklys; ž.1945 m.

Katlioris Everistas, g.1927 m. Aukštuolių k.; ž.1951 m. Laitelių k.

Kazakevičius, ž.apie 1946 m. apie Pakalnius.

Kemeklis Boleslovas-Klajūnas, būrio vado pavaduotojas 1944-1947 m.

Ketvirtis Pranas, Prano, g.1927 10 27 Gelvonų vls. Pakalniškių k.; ž.1952 10 27.

Ketvirtis Povilas; ž.1949 11 29.

Kiaušinis P.-Kiaunė, ž.1950 m. vasarą su Titnagu.

Kinertas Bronius-Arminas iš Butkūnų k.; partizanavo 1944-145 m.

Kudelis Juozas-Dobilas, Broniaus, būrio vadas, suimtas 1950 05 12.

Kvakšys Petras, iš Žemaitkiemio vls.

Laska Feliksas, Felikso, g.1930 m. Valų k.; Daktaro būrio partizanas nuo 1951 10; ž.1952 m. Valų miške.

Lazukas Juozas, Kazio brolis, iš Balninkų vls. Dirvonų k. Žaibo grupės partizanas, ž.1949 03.

Lazukas Kazys-Diemedis iš Balninkų vls. Dirvonų k., vienas iš balninkiečių partizanų organizatorių nuo 1944 08, Žaibo grupės vadovybės narys, Ž.1944 12/1945 12.

Leiga Scrapinas, g.1927 m. Butkūnų k.; nušautas 1944 10 01 Darapolio miške kartu su Rapolu Jakučiu-Nakučiu.

Lenkaitis-Žėrutis, Bagdono-Aro būrio skyriaus vadas.

Leščius Alfonsas-Šaltekšnis iš Skiemonių vls., Didžiosios Kovos ir B rinktinės štabo narys.

Liškauskaitė Viktorija-Snaigė, Juozo, suimta.

Liškauskas Nikodemas-Beržas, g.1915 m. Balninkų vls. Kibildžių k., puskarininkis, būrio vadas nuo 1944 m. Ž.1947 01 27 Žemaitkiemio vls. Rundžių k.; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Liukamas, Plieno būrio partizanas nuo 1944 m.

Ližūnas Juozas-Varna iš Šešuolių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.

Lukoševičius Edvardas, g.1915 m. Obelių k.; paimtas gyvas, teistas; žuvo autoavarijoje.

Lukoševičius Bronius-Dragūnas, Igno, g.1912 m.; ž.1946 m. /Ž.1947 m.

Lunys Albinas, Kazio iš Kunėnų k.; ž.1949 05 08 Keručio dvare.

Mackela Alfonsas-Katinas, Simono; ž.Alionių miške (susisprogdino, pasilikęs dengti atsitraukiančius draugus).

Mackela Jonas-Tūzas; ž.1951 01 27.

Mackela Vytautas-Septintas; ž.1947 m.

Markauskas Pranas, iš Masiulių k. Plieno būrio partizanas, ž.1945 m., palaidotas Kazio Morkūno klojime.

Masilionis Vladas-Vytenis.

Matelionis Steponas, ž. kartu su V.Rinkūnu-Vėtra ir Širvinsku-Šalmu. Palaidotas Gruodžių kapinėse.

Medelskas Albinas-Gaidys, Igno, g.1929 m. Nuotekų k., Pabaisko vls.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1947 m. Prauslių k.; užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse. /Ž.1946 m.

Medelskas Bronius-Krienas, Igno, g.1927 m. Nuotekų k., Pabaisko vls.; išėjo į mišką 1944 m.; būrio, kuopos vadas; ž.1949 12 31 Juodkiškių k. kartu su Plienu; užkastas Ukmergėje.

Meilus Ignas-Daktaras, Simono, g.1911 m. Valų k. Žemaitkiemio vls.; partizanas nuo 1948 m., būrio vadas, 1948 12 skiriamas Vyčio apyg. 3 tėvūnijos vadu, partizanų j.psk.; 1951 10 29 suimtas Valų miške; 1952 08 13 sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime.

Meilus Jonas, Simono, g.1919 m.; Sakalo būrio ryšininkas; 1947 m. suimtas; iki 1958 m. kalėjo Norilsko, Taišeto lageriuose; mirė 1977 m.

Meilus Viktoras-Šturmas, Simono, g.1915 m. Valų k.; partizanas nuo 1944 m., 1-os kuopos vadas; ž.1948 m. Berzgainių k. Žemaitkiemio vls., buvo numestas Želvos žvyrduobėje, o paskui ten užkastas.

Meilus Vincas-Myna, Simono, g.1926 m. Valų k.; partizanas nuo 1944

m.; suimtas 1947 m.; kalėjo Irkutsko lageryje, gyvena Kėdainiuose.

Mickevičius iš Batėnų, Žaibo būrio partizanas, suimtas.

Mikalajūnas Feliksas-Žalgiris, Stasio, g.1926 m. Lyduokių apyl. Griežionių k.; išėjo į mišką 1947 m.; ž.1949 03 26 Šešuolių apyl. Ažupėnų (Užupėnų) k. bunkeryje pas Skuodį kartu su Spartaku ir Kirka; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Mikoliūnas Povilas, Kazio, g.1918 m. Taujėnų apyl. Gaivenių k.; ž.1947 12 Valų k.; spėjama, jog užkastas Želvos žvyrduobėse.

Mimas Motiejus-Ąžuoliukas, g.1931 m. Valtūnų k.

Misiūnas Bronius-Ąžuolas iš Juodžiūnų k.; partizanavo 1944-1945 m.

Misiūnas Pranas-Vytenis, g.1931 m.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; ž. 1952 05 11 Šešuolių k. pas gyventoją Čečėtą; spėjama, jog užkastas Pivonijos šile.

Misiūnas Vytas-Lakutis, g.Antatilčių k.; ž.1945 m. Juknonyse, numestas prie Šešuolių, ten ir užkastas.

Miškinis Bronius-Kardas, g.1926 m. Kurklių vls. Koliškų k. Partizanavo 1944-1947 m. Žuvo 1947 01 27 Žemaitkiemio vls. Rundžių k.; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Miškinis Ignas; žuvęs.

Miškinis Vincas-Klevas, g.1920, ž.1950 m. prie Molėtų.

Mockela Alfonsas-Katinas, Slabadų k.; partizanavo 1944-1945 m.

Morkūnas Alfonsas-Plienas, Jono, g.1908 m. Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls. Puskarinininkis. LLA narys, partizanų organizatorius nuo 1944 m. pavasario, būrio, grupės, nuo 1945 m. vasaros B (Ukmergės) rinktinės, nuo 1948 m. Didžiosios Kovos apygardos vadas, partizanų kapitonas; ž.1949 12 31 Juodkiškių k.; užkastas Ukmergėje (dabar užstatyta mokykla).

Morkūnas Alfonsas-Diemedis, Adomo, g.1930 m. Birželių k. Žemaitkiemio vls.; ž.1950 01 12 Berzgainių k. su broliu Kaziu-Gluosniu (kitais duomenimis ž.1949 m.)

Morkūnas Bronius-Kirka, Adomo, g.1925 m. Birželių vnk. (Juknonių k.) Žemaitkiemio vls.; apygardos štabo būrio partizanas; ž.1949 03 28 Užupėnų k. kartu su Spartaku ir Žalgiriu, užkastas Ukmergėje. Kitomis žiniomis 1945 m. sužeistas ir mirė 1947 m., palaidotas Nuotekose.

Morkūnas Jonas, Rapolo, g.1927 m. Slabadėlės k.; ž.Paškonių k.

Morkūnas Juozas, iš Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls.

Morkūnas Juozas-Klajūnas, Adomo, g.1918 m. Birželių k. Žemaitkiemio vls.; nuo 1945 m. partizanas, Plieno adjutantas, apygardos štabo raštininkas-iždininkas; suimtas 1951 m. valų miške; sušaudytas 1952 08 13 Butyrkų kalėjime.

Morkūnas Karolis-Klevas, Jono, g.1920 m. Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls.; Alfonso-Plieno brolis; išėjo į mišką 1944 m.; I bataliono ginkluotės viršininkas; ž.1948 02 10 Juodžiūnų k. su J.Šmočiuku-Čerka.

Morkūnas Kazys-Gluosnis, Adomo, g.1923 m. Birželių k.Žemaitkiemio vls.; partizanas nuo 1945 m.; ž.1950 01 12 Berzgainių k. kartu su broliu Alfonsu-Diemedžiu.

Morkūnas Kostas-Beržas, g.1927 m. Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls.; išėjo į mišką 1947 m.; ž.1948 m.

Morkūnas Kostas-Perkūnas; ž.1952 m.

Morkūnas Rapolas-Karklas iš Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls.; partizanas nuo 1945 m.; rudenį suimtas, kalintas Vorkutoje; 1946 07 grįžo iš lagerio; 1947 06 antrą kartą suimtas.

Morkūnas Stanislovas-Tarzanas, g. 1912 m. Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls., Alfonso-Plieno brolis, paskutinis Didžiosios Kovos apygardos ir vienas iš paskutiniųjų Lietuvos partizanų, nuo 1955 m. su ginklu slapstėsi vienas; 1965 m. buvo susektas ir suimtas, 15 m. kalėjo Permės ir Mordovijos lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1980 m., mirė 1994 m., palaidotas Ukmergėje.

Morkūnas Stasys-Vanagas, Jono, g.1925 m. Valų k.; išėjo į mišką 1947 m.; padalinio vadas; ž.1949 05 11 Valų miške.

Morkūnas Vaclovas-Žentas, Jono, g.1922 m. Valų k.; išėjo į mišką 1947m.; apygardos štabo technikinio skyriaus viršininkas; ž.1950 10 25 prie Kurklių (kitais duomenimis ž.1948 m.); išniekintas ir užkastas Kavarske; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Narušis Simonas iš Balninkų vls. Zapaškų k., ž. Untamokių ežero saloje.

Narušis Stasys-Skiltuvas iš Balninkų vls.

Navikas Stasys, Stepono, g.Minykių k.

Palevičius-Liepsna; Liepsnos būrio vadas; A rinktinė.

Paniokas Stasys-Plechavičius, Igno, g.1923 10 Pabaisko vls. Bakšionių k.; ž.1948 12 07 Ukmergėje Daržų? g.; spėjama, jog užkastas už technikumo, prie "Vienybės" gamyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse kaip nežinomas.

Papas Vaclovas-Piršlys, Jurgio, g.1915 m. Valkūnų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1952 m. Medinų miške.

Paškevičiūtė Pranutė-Dilginėlė, Antano, g.1924 m. Avižienių k.; ž.1949 05 11Valų miške kartu su S.Morkūnu-Vanagu ir Pavasariu.

Pauliukonis Petras-Ūdra, Petro, g.1914 m. Vaitkuškio vnk.; ž.1946 09 24 Pamūšio k.; buvo užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Pažusys Jonas-Uosis iš Šešuolių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.

Petraška Juozas-Kietis, Jono, g.1912 m.; ž.1947; užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstinos kapinėse.

Petrauskas iš Padeksnio, mokytojas, ž.

Petrauskas iš Padeksnio, brolis, ž.

Petronis Juozas-Mokytojas, Audra iš Valkūnų k., partizanavo 1944-1945 m.; ž.1946 12.

Piliponis Jonas, g. 1928 m. Daugėliškių k.; ž.1947 m. apie Gelvonus; iš kulkosvaidžio nukirstos abi kojos, susisprogdino granata.

Pukys Vladas-Vilkas iš Paškonių k., partizanavo 1944-1945 m., gyvas.

Puras Alfonsas-Bosas, g.1925 m. Skrepetiškių k. Želvos vls., partizanas nuo 1944 m., B rinktinės spaudos dalies viršininkas.

Purlys-Pasaulis, iš Berzgainių k. Žemaitkiemio vls.

Purlys-Tauras, iš Berzgainių k. Žemaitkiemio vls., Pasaulio brolis.

Purlys Alfonsas-Ožys, Ožiukas, iš Želvos; ž., užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Purlys Rapolas-Slapūnas, Stasio, g.1917 m., būrio vado pavaduotojas.

Purlytė Vlada-Arūnė, Daktaro būrio partizanė, suimta.

Puodžiūnas Kazimieras-Titnagas, Adomo, iš Vėdarų k., Želvos vls., po Plieno žūties, II (B) rinktinės vadas, ž.1950 vasarą.

Purlys Rapolas-Slapūnas, Stasio, g.1917, Daktaro būrio vado pavaduotojas.

Purlytė Vlada-Arūnė, Rapolo, suimta.

Pusvaškis Alfonsas-Robinzonas, Petro, g.1921 m. Kadrėnų/Butkiškių k.; ž.1948 08 24 Pijonų k.; išniekintas ir užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Pusvaškis Stasys, Augusto, g.1917 m. Balninkų vls.; 1948 09 buvo suimtas; kalėjo Vorkutoje; mirė 1984 m.

Rakutis Izidorius, Igno, g.1923 m. Kurmelių k.; ž.1946 08 06 Rainių? k.; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Raugalas Stasys-Kmynas, Stasio, g.1925 m. Viliaudžių k.; išėjo į mišką 1947 m.; ž.1948 04 11 Butkiškių k.; užkastas Vidiškiuose; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Raugalas Vladas-Žilvitis, Vlado, g.1927 m. Balninkų vls. Martinonių k.; partizanavo nuo 1944 m. ; ž.1947 01 27; užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Rinkūnas Vladas-Vėtra, Alfonso, g.1926 m. Daubariškių k. Želvos vls.; tarnavo Vietinėje rinktinėje; partizanas nuo 1944 08, B rinktinės 2 bataliono vado pavaduotojas ir adjutantas; ž.1949 04 23, palaidotas Gruodžių kapinėse.

Rokas Vytautas-Vėtra, Rapolo, iš Želvos vls., Paželvės k., būrio vadas; ž.1947 04 14.

Rudokas Jonas-Šaulys, partizanas.

Rukša Algirdas-Zubrys, Jono, g.1927 m.; būrio vadas, ž.1948 05 17 Krikštėnų apyl.; spėjama, jog užkastas Pašilėje.

Ruskonis Vincas-Tankas, g.1926 m. Valų k.; partizanas nuo 1945 m.; 1947 m. suimtas; kalėjo Sibiro lageriuose; mirė 1999 m.

Sabaliauskas Steponas-Šarkis, Jokūbo, g.1920 m. Žygeliškių k. Molėtų r., partizanas nuo 1944 10, nuo 1946 rudens B rinktinės būrio, nuo 1949 m. vasaros rajono vadas, 1951 09 su padirbtais dokumentais pasislėpė Šiauliuose, kur buvo suimtas 1952 03; nuteistas sušaudyti.

Sarulis Ignas; ž.Kertušio miške, užmuštas kirviu; užkastas Šešuolių miške.

Sarulis Mykolas-Kopūstas, Igno, g.1909 m. Butkūnų k.; išėjo į mišką 1944 m.; sušaudytas 1944 10 01 Darapolio miške prie Lyduokių. Palaidotas Lyduokių kapinėse. Jo brolis Ignas Sarulis žuvo Kertušio miške prie Šešuolių, užmuštas kirviu, ten ir užkastas.

Satkevičius Stasys-Gintvytis, mokytojas, Didžiosios Kovos apygardos, vėliau Vytauto apygardos ir Šiaurės Rytų Lietuvos srities štabo narys; ž.1951 03 19 prie Kiauneliškio.

Saugūnas Alfonsas-Žaibas, g.apie 1916 m. Balninkų vls. Dirvonų k., psk., vienas rinktinės organizatorių, grupės vadas, ž.1946 m. pavasarį.

Savickas Henrikas-Genys, Skrajūnas, partizanas.

Sejūnas Bronius-Pavasaris, Juozo, g.1928 m. Valų k.; partizanas nuo 1948 m.; ž.1949 05 11 Valų miške.

Sejūnas Jonas-Kerštas, Juozo, g.1929 m. Valų k.; nuo 1949 m. Daktaro būrio partizanas; ž.1950 10 25 Rudžių k.; užkastas Kavarske; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Sikatavičiūtė Elena, g.1922 m.; ž.; užkasta Ukmergėje.

Simbolas Petras iš Paškonių k., partizanavo 1944-1945.

Skapas Napoleonas-Aidas, Sebastijono, g.1918 m., informacinio skyriaus viršininko ir "Tėvynė šaukia" redaktoriaus pavaduotojas, suimtas.

Skebas Juozas-Vaitkus, g.1918 m. Aluntos vls. Jaurų vnk. Žaibo grupės partizanas nuo 1944 08.

Skebas Stasys, g.1926 m. Želvos vls. Leliakalnių dv., Valdemaro būrio partizanas, ž.Pusnės k. prie Giedraičių.

Skobla-Vėtra iš Vidiškių vls. Muilinės k.

Skominas Aleksas-Vienuolis, iš Skominėlių k.

Skominas Zigmas, iš Skominėlių k., Alekso brolis.

Stalnionis Albinas iš Šmotiškių k., Žaibo grupės partizanas.

Stankūnas Antanas-Vaiduoklis, Karolio, g.1932 m. Griežionių k.; išėjo į mišką 1951 m.; ž.1952 06 16 Valų k.; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Stašelis Kazys-Griausmas, iš III Antakalnio k.

Staškevičienė-Jogelaitė Genė-Žibutė, Beržo būrio ryšininkė.

Steponavičius Albinas, iš Berzgainių k. Žemaitkiemio vls. Vlado, Vyto ir Antano brolis.

Steponavičius Antanas-Viksva, iš Berzgainių k., Žemaitkiemio vls.

Steponavičius Vytautas-Žaltys, iš Berzgainių k., Žemaitkiemio vls.

Steponavičius Vladas-Lazdynas, iš Berzgainių k. Žemaitkiemio vls.

Strazdas Viktoras-Finas, Stasio, g.1924 08 04 Rokiškio aps. Obelių mstl.; išėjo į mišką 1945 m.; ž.1945 08 24 Žemaitkiemyje (išdavė stribas Jonas Vijūnas iš Rundžių, dabar gyvenantis Vilniuje); spėjama, kad užkastas Žemaitkiemyje.

Strazdas Vytautas-Bebras, g.1928 09 08 Giedraičiuose; mokytojas; Plieno būrio partizanas nuo 1945 m., kuopos vadas; ž.1949 11 28 Jogvilų k.; užkastas Ukmergės saugumo kieme; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Strazdas Vytautas-Lapelis, Klausutis, iš Mažeikiškių k.; buvęs Ukmergės

policininkas; partizanas, Pabaisko būrio vadas.

Stimburys Julius, Igno, g.1926 m. Dovydiškių k.; ž. Rožiūnų k.

Svenciskaitė Pranė-Dilginėlė, g.1927 m. Birželių k. Žemaitkiemio vls.; nuo 1948 m. partizanė; ž.1949 05 11 Valų miške.

Svistūnas Juozas iš Pagrendos k., Žaibo grupės partizanas, ž.prie Kurklių.

Šatkauskas Vladas-Lazdynas, g.1922 m. Veprių apyl. Knizlaukių k.; ž.1952 m. /Šalkauskas?

Šerelienė-Garnienė Marytė-Šermukšnėlė, g.1916 m. Valų k.; partizanė nuo 1947 m.; suimta 1949 m. Valų miške; kalėjo iki 1955 m. Vorkutos lageryje; mirė 1997 m.

Šerelis Adolfas-Žydrūnas, g.1927 (1921) m. Romaniškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; ž.1950 10 25; užkastas Kavarske; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Šerelis Albertas-Žygūnas, g.1929 m. Juknonių k.; partizanas nuo 1947 m.; suimtas 1949 05 11 Valų miške; kalėjo Sibiro lageriuose; miręs.

Šerelis Alfonsas, Boliaus, g.1928 m. Juknonių k.

Šerelis Jonas-Narūnas, Juozo, g.1919 m. Romaniškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; ž.1950 m. prie Valtūnų k. kartu su Elena Cikatavičiūte ir Imbrasais.

Šerelis Karolis-Aviatorius, Prano, g.1910 m. Juknonių k., gyvenęs Valų k.; karininkas; išėjo į mišką 1944 m.; 1-o bataliono 1-os kuopos būrio vadas; ž.1950 03 17 Žemaitkiemio dvare pas Stasę Saldžiūnienę bunkeryje; išniekintas prie Ukmergės MGB būstinės; užkastas Pivonijos šile; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Šerelis Mykolas, Juozo, g.1924 m. Romaniškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m. Ž.

Šibaila Juozas-Diedukas, Merainis, Juozo, Balninkų mokyklos direktorius; partizanų organizatorius nuo 1944 m.; B rinktinės, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas, vėliau LLKS visuomeninės dalies viršininkas. Ž.

Šinkūnas Bronius-Daugirdas; žuvęs.

Šinkūnas Jurgis-Žalvaris, iš Bastūnų k.; žuvęs.

Šinkūnas Stasys-Kęstutis, g. Alionių k.

Širvinskas-Šalmas, ž.1949 04 23 su V.Rinkūnu-Vėtra ir S.Matelioniu.

Palaidotas Gruodžių kapinėse.

Šlaitas Laurynas, Jono, g.1914 m. Žemaitkiemyje.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 02 13 Balninkų vls. Kapustinų vnk.; po ilgų kautynių ir apsupties Morkūno sodyboje; brolis Petras palaidojo Žemaitkiemio kapinėse.

Šmačiukas Povilas, Juozo, g.1919 06 09 Želvos vls. Paškonių k.; partizanauti išėjo 1944 m., suimtas 1944 11; kalėjo Mordovijoje; gyvena K.Naumiestyje.

Šmačiukas Juozas-Čerka, Juozo, g.1921 m. Paškonių k., Želvos vls.; išėjo į mišką 1946 m.; ž.1948 02 10 Juodžiūnų k. kartu su K.Morkūnu-Klevu; užkastas Vidiškiuose; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Šniras Feliksas-Tirūnas, Karolio, g.1915 m. Antatilčių k.; išėjo į mišką 1945 m.; apygardos štabo adjutantas; ž.1952 m. prie Plaštakėlės upės netoli Antatilčių-Valų kaimų; palaidotas Žemaitkiemio kapinėse.

Tariela, partizanų rėmėjas ir slėptuvės šeimininkas. Žuvo su J.Zurza Juodpurių miške.

Telksnys iš Runenių k., ž.

Triberžis Bronislovas-Kurmis, iš III Antakalnio k.

Tumėnas, kpt., ž.apie Pakalnius.

Tušas Alfonsas-Papuošalas, Prano, g.1923 m. Kadrėnų k. Deltuvos vls.; B rinktinės 5 bataliono 2 kuopos vadas; ž.1947 m. Kurkliuotiškiuose (susisprogdino bunkeryje pas Januškevičių). Su Tušais kartu žuvo Ripka nuo Raguvos.

Tušas Kazimieras-Nemunas, Prano, g.1918 m. Kadrėnų k. Deltuvos vls.; B rinktinės 5 bataliono 1 kuopos vadas; ž.1947 m. Kurkliuotiškiuose; užkastas Vidiškiuose.

Uosis Kazys-Liepa iš Šaukuvos k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.

Uosis Petras iš Šaukuvos k.; partizanavo 1944-1945 m.

Vaičiūnas Antanas-Skirmantas, Karolio, g.1919 m. Juodžiūnų k., Žemaitkiemio vls.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1950 m. Paškonių k.; buvo išniekintas ir užkastas Želvoje.

Vaičiūnas Antanas-Rugelis; ž.1950 m.

Vaičiūnas Bronius-Lubinas, Petro, g.1923 m. Panoterių vls. Kančiškių? k.; 1946 10 16 kautynėse paimtas gyvas, mirė 1946 10 30; palaidotas Panoterių kapinėse. /Ž.1946 10 15.

Vaičiūnas Vincas-Dagilis (Dagiliukas), Karolio, g.1924 m. Juodžiūnų

k., Žemaitkiemio vls.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1946 m. Butkūnų (Ramoniškių) k.; buvo išniekintas ir užkastas Želvoje.

Vaičiūnas Vladas-Žilvitis; ž.1950 m.

Vaičiūnienė-Miškinytė Emilija-Audronė, Beržo būrio ryšininkė.

Vaišutis Petras, Domino, g. Želvos vls. Rasališkių k.; ž.1950 12 25; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Valušis Alfonsas-Jokeris, Rapolo, g.1921 m. Nuotekų k.; ž.1947 m., užkastas Pivonijos šile; palaidotas Lyduokių kapinėse.

Valušis Jonas, Andriaus, g.1918 m. Nuotekų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 m. Butkiškių k.; perlaidotas Lyduokių kapinėse.

Valušis Bronius, Karolio, g.1929 m. Nuotekų k.; ž.1950 m. Nuotekų k.; užkastas Pivonijos šile.

Varnas Vaclovas-Jokeris, g.1920 m. Varneikių k.; ž.1948 m. prie Vingrio?

Vingrys Antanas, g.1917 m. Nuotekų k.; išėjo į mišką 1944 m.; ž.1945 m. Nuotekų k.; palaidotas Lyduokių kapinėse.

Vingrys Edvardas-Kuoka iš Nuotekų k.; partizanavo 1944-1945 m.; ž.1949 07 31.

Zabarauskas Bronius-Lapas, Stasio, g.1923 m. Vyžuonų k..; ž.1945 06 29 Veprių apyl; buvo išniekintas Veprių valsčiaus kieme; spėjama, jog užkastas prie Šventosios upės, netoli Veprių. /Liepa?

Zaksauskas Antanas.

Zaksauskas Mykolas.

Zalagėnas Stepas-Ripka iš Nuotekų k.; partizanavo 1944-1945 m.; ž.1948 02 26.

Zelionka Ignas-Ramūnas, Igno, g.1925 m. Šalnų k.; ž.1946 09 24 Pamūšio k. Dalinkevičių ūkyje; užkastas Vidiškiuose prie mokyklos; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Zurza Juozas-Karpis, Stanislovo, g.1902 m. Zizdros vnk., Žemaitkiemio vls.; 1919 m. savanoris; pasienio policininkas; nuo 1944 m. partizanas, B rinktinės 2-os kuopos vadas, partizanų leitenantas; ž.1947 11 01 Balninkų vls. Juodpurių miške.

Žiupka Jonas-Šarūnas, Jono, g.1905 m. Antakalnio k. Pabaisko vls., buvęs Ukmergės kriminalinės policijos inspektorius.; partizanas nuo 1944 m., Didžiosios kovos apygardos štabo žvalgybos skyriaus viršininkas, ž.1948

11 1 Nuotekų k. Jono Valušio sodyboje.

Žiupka Kostas-Kovas, Jono, g.1928 m.; ž.1950 m.

Žygelis-Ilgūnas.

Žukauskas Mykolas-Meška, Rapolo, g.1922 m. Kurklių vls. Sargūnų k. Išėjo į mišką 1944 m. Žuvo apie 1953 m. Žemaitkiemio vls.

Žukauskas Zigmas-Plaktukas, g.1924 m. Kurklių vls. Sargūnų k.; partizanas nuo 1944 m.; ž.1947 01 27 Žemaitkiemio vls. Rundžių k.; perlaidotas Dukstynos kapinėse.

Žvirblis Juozas-Šlevas iš Kunigiškių k.; partizanavo nuo 1944-1945 m.; ž.1947 m.

Žvirblis Pranas-Šlevas; ž.1946 m.

Sąrašas sudarytas pagal Tremties ir Rezistencijos muziejaus (Kauno) abecėlinę kartoteką, LYA medžiagą, papildytas Petro Balžeko, Žemaitkiemio seniūnės Ritos Mikutienės, Juozo Skebo bei spausdinamų prisiminimų autorių.

Pastaba. Skelbiamas partizanų sąrašas nėra išsamus visos Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės kovotojų vardynas. Į jį pateko daugiausia Plieno, Žaibo, Stiklo grupių, t.y. to branduolio, aplink kurį ir kūrėsi rinktinė, partizanai iš Šešuolių, Žemaitkiemio, Balninkų apylinkių. Papildymai bus pateikti antroje "Ukmergės partizanų" dalyje kartu su naujais prisiminimais bei istorine apžvalga.

Petras Girdzijauskas

JUODGIRIO MŪŠIS

1945 02 09

*Pagal mūšio dalyvio dragūno puskarininkio **Alekso Veriko-Klajūno** prisiminimus*

BENDRA PADĖTIS

Po antrosios okupacijos visi šaukiamojo amžiaus vyrai prievarta buvo imami rusų armijon ir nedelsiant siunčiami į frontą. Be išimties visi Raguvos valsčiaus vyrai visais įmanomais būdais stengėsi išvengti rusų kariuomenės: vieni keliais metais jauninosi, kiti sendinosi, įsigydami atitinkamus dokumentus, dar kiti stengėsi įsidarbinti įstaigose, iš kurių neimdavo į kariuomenę. Dauguma, nerasdami išeities, ėmė ginklus ir organizavosi į būrius partizaniniam pasipriešinimui. "Man didžiausia paskata tapo motinos paraginimas: "vaikeli, neik tarnauti bolševikams. Stok ginti savo tėvynės", – prisimena Klajūnas. – "Tuo metu (1944-1945 m.) nedaug jaunų vyrų buvo ginkluoti (nes trūko ginklų), tačiau visų ryžtas nepasiduoti ir apginti savo valstybę buvo didelis.

❐ Dragūnų puskarininkis Aleksas Verikas – nepriklausomos Lietuvos Karys

Paskui frontą šleifu slenkanti čekistinė kariuomenė beatodairiškai šaudė šaukiamojo amžiaus vyrus, nesvarbu, slapstėsi jie ar dirbo ūkio darbus savo kaimuose. Jiems talkino negausūs vietiniai kolaborantai-stribai. Tuo tarpu

kaimo visuomenė vieningai palaikė besislapstančius vyrus, juos maitino, parūpindavo ginklų, rūbų ir kitų reikalingų dalykų. Mūsų apylinkėse partizanus telkė į būrius ir jiems vadovavo A. Slučka-Šarūnas, A. Žilys-Žaibas ir A. Jagėla-Ąžuolas". Šie būriai bazavosi Juodgirio, Repšinių ir Troškinių miškuose bei prie šių miškų esančiuose kaimuose.

SLĖPTUVIŲ SISTEMA

Partizanų būriai iškart savo ūkiuose įsirengė slėptuves laikinai pasislėpti netikėtai užklupus čekistams ir pastovius bunkerius miškuose. Klajūnas turėjo dvivietę slėptuvę (sau ir broliui) už namo lango po jazminais. Jis prisimena: "Užklupus čekistams, buvome trise. Įšokome į slėptuvę. Čekistai, nors ir su šunimis, mūsų neaptiko, nes namiškiai spėjo uždaryti langą. Ji mus gelbėjo ne vien šį kartą. Kitame ūkyje pas Stasį Kaunietį slėptuvė buvo įrengta daržinės stoge ant templių užklojus kanapes. Įlipimas be kopėčių. Toje slėptuvėje gan ilgai slėpėsi Butageidžio kuopos vadas Tigras (Aleksas Velanis) ir Karklas (Jonas Butkus). Keletą kartų čekistai apžiūrinėjo daržinę, vaikščiojo apačioje, o viršuje slėpėsi partizanai. Repšėnų miške antrosios bolševikų okupacijos pirmąją žiemą buvo įrengta bunkerių sistema "Ąžuolo" būrio partizanų žiemojimui ir slėpimuisi. Repšėnų miške 109 kvartale ties ūkininku Balčiūnu buvo 10-ies vietų "tranzitinis" bunkeris. Jame buvo priimami su žiniomis atvykstantys ar toliau keliaujantys partizanai ir ryšininkai. Tuo tarpu 106 kvartale, toliau nuo gyventojų, sunkiai prieinamoje vietoje buvo įrengta 30 ir 60 vietų bunkeriai.

"Visi šie bunkeriai pagelbėjo partizanams, – prisimena Klajūnas. – Žiemą netikėtai užkluptas kaime partizanas basas, sugriebęs ginklą ir batus, pasislėpė tranzitiniame bunkeryje. Kol čekistai susekė bunkerio vietą ir atsargiai ruošėsi jį sprogdinti, partizanas per atsarginę landą paliko bunkerį ir pasislėpė. Čekistai išsprogdino tuščią bunkerį. Tai įvyko 1946-1947 m. žiemą. Vėliau kita partizanų karta į tą išsprogdintą bunkerį išpylė greta kasamo bunkerio žemes ir tuo paslėpė naująjį" (čekistai netikėjo tokiu akibrokštu, teigia vėliau partizanavęs Butageidžio kuopos vadas J. Kadžionis).

"Apsistojome nakvynei 60 vietų bunkeryje Repšėnų miške. Nakčia

užšalo ir pasnigo. Tai pati blogiausia situacija žiemą. Besvarstydami, kaip pasielgti, nes bunkeryje net trys dešimtys vyrų – tokio būrio pėdsakų nepaslėpsi – išgirdome prie bunkerio ir virš jo rusų kareivių žingsnius ir šneką. Kosinčiųjų galvas įsupome į kailinius, o sveikieji pasiruošėme kautynėms. Rusai bunkerio neaptiko, o pripėdavę sudarė mums sąlygas saugiai pasitraukti.

Slėptuvių ir bunkerių sistema išliko iki partizaninio judėjimo pabaigos. Didžiosios dalies šių įrenginių čekistai neišaiškino, sodybose juos likvidavo ūkininkai, miškuose, supuvus denginių sijoms, liko įgriuvos.

STOVYKLA JUODGIRYJE

Šimtajame Vilniaus-Panevėžio plento kilometre dešinėn atsišakoja keliukas į Juodgirį. Nuo šio keliuko iki Taujėnų miestelio – 17 km. Nuo šios vietos miškas tęsiasi į abi puses trejetą kilometrų. Prasidėjus antrajai bolševikinei okupacijai, Juodgirio, Repšėnų, Troškūnų ir nuo jų besitęsiantys miškai – į rytus net iki Šimonių girios – tapo partizanų buveinėmis.

1945 metų vasario pradžioje A.Slučkos-Šarūno ir A.Žilio-Žaibo būriai stovyklavo Juodgirio miške. Būriai gausūs – iki šimto vyrų kiekviename. Ginklų nedaug, tačiau visi rikiuotės vyrai juos turėjo. Toks ginkluotų karių skaičius kėlė nuotaiką, drąsą ir pasitikėjimą savo jėgomis, juolab kad miškas užpelkėjęs, dar neužšalęs, svetimšaliui nepažįstamas, tad sunkiai prieinamas. Nelabai ir

❐ Dragūnų puskarininkis Aleksas Verikas ant žirgo

saugotasi: ištisai degė laužai, nes reikėjo pasišildyti, išsidžiovinti ar pasigaminti maisto. Netoliese, tarp Mickūniškių ir Vičiūnų, stovyklavo Antano Jagėlos-Ąžuolo gausus (taip pat 100 vyrų) būrys. Būrių vadai palaikė ryšį ir bendrą padėtį žinojo. Vietiniai gyventojai maitino ir saugojo juos, nes daugelis jų buvo kilę iš šių vietų ir artimieji rūpinosi jais.

Vasario mėn. 8-os dienos vakare Taujėnų NKVD batalionas, sutraukęs pajėgas iš Taujėnų, nukreipė jas Juodgirio partizanų stovyklos sutriuškinimui. Tikslios stovyklos vietos ir partizanų skaičiaus enkavedistai nežinojo, tad pagal planą buvo apsuptas visas miškas, pradedant nuo Ukmergės-Panevėžio plento į rytus, ypač stipria kulkosvaidžių ugnimi atkertant sparnus šiaurėje ir pietuose. Gyvoji grandis per pelkes ir liūnus privalo išstumti partizanus į rytinę pamiškę – Klaibūnų kaimą, kur apkasuose jų laukia pasala.

Įvertinant, kad Juodgirio miško perimetras sudaro apie 15 km, patikimai apsupti reikėjo ne mažiau kaip 300 kareivių. Miškas buvo puolamas nuo paplentės 3-3,5 km ruože. Dar reikia nepamiršti maždaug 100 kareivių, išsirikiavusių grandinėje – kas 20 metrų. Tikėtina, kad mūšyje dalyvavo mūšyje ne mažiau kaip 400 čekistų kareivių su 40-50 kulkosvaidžių ir 150-200 kitokių automatinių ginklų.

Juodgirio puolimą kariuomenė pradėjo vasario 9 dienos 8 valandą.

Šarūno ir Žaibo būrių žvalgyba ir sargyba čekistų judėjimą pastebėjo ir mūšiui pasiruošė. Juodgiryje mūšis virė 3 valandas (iki 11 val.) be aiškios kurios nors pusės persvaros, nes partizanų mėginimai prasiveržti sparnuose sutikdavo tankią kulkosvaidžių ugnį. Tuo tarpu miške čekistams sekėsi sunkiai, nes miškas nežinomas, o partizanai išnaudojo mūšiui kiekvieną kalvelę ar priedangą, tad puolantiesiems likdavo pelkės ir žymiai prastesnė priedanga. Čekistai didžiausius nuostolius patyrė miške. Užbėgant už akių, gyventojų, vežusių žuvusius čekistus ir laidojusių žuvusius partizanus, teigimu, nuostoliai abiejų pusių buvo tokie pat – po 20 vyrų. Tačiau partizanų daugiausiai žuvo Klaibūnų kaime, kai puolimą pradėjo "Ąžuolo" būrys.

Pasakoja mūšio dalyvis partizanas A.Verikas-Klajūnas:

"Vasario 9 d. ryte apie 8 valandą išgirdome kovos aidus. Gyventojai mums pranešė, kad nuo Ukmergės plentu pravažiavo du vežimai stribų. Mes šia informacija patikėjome ir pamanėme, kad mūšis netrukus baig-

sis. 10 val. per Mickūniškes ir Klaibūnus patraukėme į Juodgirį. Priėję Klaibūnus, išsiskleidėme grandine, kuri nusitęsė per visą kaimą (apie 2-2,5 km). Pastebėjau, kaip iš pamiškės Klaibūnų kaime pakilo raudonos raketos. Supratęs, kad ten siaučia ne stribai, o kareiviai, ėmiausi vadovauti kariams. Turėjusiems tik trumpus ginklus įsakiau grįžti į stovyklą. Sudariau porą kulkosvaidininių grandžių iš greta buvusių kulkosvaidininkų. Vienai iš tų grandžių pats vadovavau. Kiek pajudėjus į priekį, mus prie žemės prispaudė stipri kulkosvaidžių ugnis. Visame ruože užvirė mūšis. Mūsų puolimas užstrigo, nes priešas turėjo žymiai daugiau kulkosvaidžių ir patyrusius kareivius. Tuo tarpu beveik visi mūsiškiai mūšyje dalyvavo pirmąkart. Valandą vyko permainingi pasistumdymai,– vieni kitus kulkosvaidžių ugnimi spaudėme prie žemės. Matyt, per tą laiką čekistai persigrupavo, nes sustiprėjo automatinių ginklų ir kulkosvaidžių ugnis. Mus pradėjo spausti ir mūsų grandys sutrūkinėjo. Pradėjome trauktis, prisidengdami sodybomis. Čekistai trobesius be atodairos degino, šaudydami iš padegamųjų užtaisų. Žuvusius palikome mūšio lauke, sužeistuosius nešėmės su savimi iš mūšio lauko. Labai sunkiai sužeistą A. Paurazą kovos draugai įnešė į Indriūno namą. Netrukus šį namą padegė čekistai ir Anicetas Paurazas žuvo liepsnose. Jo palaikai buvo rasti gaisravietėje. Žuvo dar 4 mūsų būrio kariai.

Tačiau mūsų pastangos nenuėjo veltui. Šarūno ir Žaibo būriai pralaužė čekistų jau susilpnėjusį apsupties žiedą ir per šiaurinį sparną išėjo į Troškūnų mišką. Partizanai patyrė ir nuostolių – žuvo 19 partizanų ir Klaibūnų kaimo gyventojas Tumšys, išėjęs iš trobos pažiūrėti, kas įvyko. Čekistai sudegino 12 pastatų ar sodybų Klaibūnų ir Mickūniškių kaimuose. Mūšis vyko trisdešimties kvadratinių kilometrų plote, jame iš abiejų pusių dalyvavo ne mažiau kaip 700 karių. Tačiau čekistų buvo bent 100 karių daugiau ir žymiai geresnė ginkluotė.

Po šio mūšio Raguvos-Kavarsko, Troškūnų apylinkių partizanų vadai suprato, kad tokios didelės partizanų sankaupos netikslingos, nes susidūrus su priešu partizanai patiria žymius nuostolius. Nuo tada pradėta keisti šio krašto partizanų strategiją ir taktiką.

JUODGIRIO MŪŠYJE ŽUVĘ PARTIZANAI:

1. Edvardas Augulis, g.1923 m. Traupio vls., Pusbačkių k.
2. Anicetas Paurazas, g.1909 m. Traupio vls., Pusbačkių k.
3. Karolis Kadžionis, g. 1923 m. Kavarsko vls. Pektagalio k.
4. Napalys Žemaitis, g.1921 m. Kavarsko vls. Mickūniškio k.
5. Kostas Būtėnas, g.1913 m. Traupio vls., Vičiūnų k.
6. Vaclovas Banionis iš Taujėnų vls., Balelių k.
7. Bronius Antanas Sauliūnas iš Taujėnų vls., Pienių k.
8. Kostas Pupelis, g.1928 m. Taujėnų vls., Balelių k.
9. Alfonsas Grimža, g.1920 m. Traupio vls., Zerkiškių k.
10. Kazimieras Grimža, g.1913 m. Traupio vls., Zerkiškių k.
11. Stasys Jurkevičius iš Taujėnų vls., Sudeikių k.
12. Petras Šakėnas iš Troškūnų vls., Girelės k.
13. Povilas Šakėnas iš Troškūnų vls., Girelės k.
14. Stasys Šakėnas iš Troškūnų vls., Girelės k.
15. Kazys Stalionis iš Gaidžupio vnk.
16. Stasys Stalionis iš Gaidžupio vnk.
17. Stasys Kilda iš Traupio vls., Šikšnalaukio k.
18. Kilda iš Traupio vls., Šikšnalaukio k.
19. Antanas Mačiulis iš Traupio vls.
20. Valaika iš Troškūnų.
21. Tumšys iš Traupio vls., Klaibūnų k.

Elena Kreivėnienė

LAŠŲ SUKILIMAS

1941 m. birželio 23-iosios, pirmadienio, rytas žadėjo gražią dieną. Kriaunų, Vytėnų, Dagilių, Morkūnų, Skujinės, Petrašiūnų bei Margėnų keliais, vedančiais į Lašus, žmonės, ant pečių užsimetę naščius, kibiruose nešė, o kiti bidonuose vežė pieną į Lašų pieninę. Toks kasdienis kaimo žmonių rūpestis.

Tądien pieną į pieninę atnešė tėvas Antanas Bira, padedamas dukros Elenos. Pieną pridavęs, Bira šnekučiavosi su pažįstamu, kai pamatė prie buhalterio langelio besibūriuojantį pulkelį žmonių. Priėjus paaiškėjo, kad visi įdėmiai klausosi radijo pranešimo, kad vakar vokiečiai paskelbę karą sovietams ir pergalingai triuškina raudonąją armiją. Kartu į kovą už laisvę ir nepriklausomybę pakilo ir Lietuvos žmonės. Radijas pranešė, kad sukilėliai išvadavo beveik visą Kauną, užėmė radiofoną. Kartu diktorius pakvietė patriotus visomis priemonėmis kenkti "raudonajam marui", papasakojo apie bolševikų ir jų pakalikų padarytus nusikaltimus ir optimistiškai baigė, pažadėdamas, kad jau po keleto dienų Lietuva bus išlaisvinta.

Žmonės po šio pranešimo džiaugėsi, vienas kitą sveikino, šokinėjo, plojo – džiaugsmui nebuvo ribų.

Apie 10 valandą ant pieninės bokšto pakilo Lietuvos trispalvė. Susirinkusieji sugiedojo Lietuvos himną. Vėliava, matyt, išsaugota mokytojo, įspūdingai plaikstėsi žydrame danguje, matoma iš tolo. Po valandos buvo iškeltos dar dvi trispalvės – prie mokyklos ir pieninės pastatų. Du ruseliai komjaunuoliai bandė daryti "tvarką", reikalaudami nukabinti vėliavas, bet pasipiktinę vyrai pačiupę uždarė juos į pieninės sandėlį. Taip gaivališkai prasidėjo sukilimas prieš okupantus.

Kai kurie vyrai susirūpinę perspėjo, kad reikėtų pasirūpinti saugumu – juk žvėris agonijoje būna nenuspėjamas. Buvo nutarta kviestis į pagalbą kurkliečių vyrus, nes ten yra stiprus buvusių šaulių būrys, iš-

saugojęs ginklus ir nuėjęs į pogrindį. Užmegzti ryšį su kurkliečiais buvo pasiųstas Antano Biro sūnus Albinas. Apie 14 valandą Albinas dviračiu išvyko į Kurkliečius. Nuvažiavęs gerą puskilometrį, Dagilių įkalnėje trumpam sustojo dar pasigėrėti trispalvės plevenimu. Apimtas romantikos ir patriotizmo, Albinas numynė toliau kiek įkabindamas – reikia skubėti... Štai jau pravažiavo Ragelių-Obelių kelią, štai jau beveik Kurkliečiai... Rachmilkos troba...

Nelauktai pasigirdus tankiai šūvių papliūpai, Albinas krūptelėjęs su visu dviračiu nukrito į šalikelės griovį. Iš čia pamatė nuo Rokiškio pusės atvykusį sunkvežimį. Iš sunkvežinio šokinėjo ginkluoti vyrai ir šaudydami kažką vijosi į senąjį kaimą, į Ragelių pusę. Dulkėms nuslinkus, pasimatė kėbule sėdintis ginkluotas vyriškis, kuris įsakmiai mojo Albinui prieiti prie sunkvežimio. Albinas susitvardęs nusprendė bėgti – juk Lašų sukilėliai pavojuje. Kas bus, tas... "O gal suspėsiu pirmas pasiekti Lašus."

Pakilęs iš griovio, šoko ant dviračio... Kojos klupo, tačiau po truputį slūgstant baimei išsijudino. Iš visų jėgų mindamas dviratį, privažiavo pirmąjį posūkį – atsiplėšė nuo pagrindinio kelio. Nusileidęs pro Miškinio sodybą į pakalnę, pasiekė Pabiržupį. Persiritęs per upelį, per Rukelių laukus Buniuškių link, didžiulį kalną įveikia bėgdamas ir nešdamas dviratį ant pečių.

Išvargęs ir atidavęs daug jėgų, Albinas pagaliau pasiekė Vytėnus. Pakilęs ant kalnelio ties Gruodžiu ir išvydęs virš Lašų pieninės trispalvę, suprato, kad Lašuose enkavedistų dar nėra.

Pirmas Albiną pasitiko mokytojas Balys Kazanavičius. Albinas, gaudydamas orą, skubėdamas papasakojo, ką matė, ir pasiūlė kuo greičiau visiems iš Lašų išsiskirstyti.

Nutrūko vyrų dainos. Trispalvė dingo nuo bokšto. Albinas grįžo pas namiškius susirinkti daiktų ir su savaisiais pasislėpti Pabiržupio krūmuose. Šie krūmai, prasidedą už jų namų, tęsėsi ežero, Skrudelės, Skujinės miško, Pakemės, Girelės miško link.

Namuose visi pasigedo tėvo... Kur jis dingo?.. Elena nuėjo į pieninę jo ieškoti. Į krūmus atėjo ir kaimynai su žmonomis, vaikais: Šablinskas, Zibolis. Visi išsigandę laukė... Pirmosios pamatė moterys... Nuo Dagilių Lašų kryptimi atvažiavęs sunkvežimis įsuko į pagrindinį kai-

mo kelią ir vyriški balsai sušuko "vot, vot (štai, štai)"... ir po to pasigirdo šūvių salvė, sukaleno kulkosvaidis. Visi puolė bėgti. Albinas suriko "gult", tačiau niekas jo neklausė. Jis pats krito į aukštą žolę. Tuo metu iš už tvarto pasirodė Antanas Bira su dukra Elena ir mažamečiu sūnum Ipolitu. Atskiromis salvėmis vėl prabilo kulkosvaidis. Nubėgęs pusę kelio, krito mažasis Ipolitas... Vis tik kulkai nebuvo lemta pasiekti mažylio – Ipolitas pakilo ir, atsilikęs nuo tėčio ir sesers, laimingai pasiekė krūmus. Šūviai nutilo...

Po keleto minučių Albinas išgirdo artėjančius žingsnius. Praskleidęs krūmus jis pamatė atsargiai į jį sėlinančius du vyriškius, atkištais šautuvais. Albinas atsistojęs iškėlė rankas aukštyn. Enkavedistai prišokę įrėmė šautuvus iš priekio ir šono ir pareikalavo atiduoti ginklą. Neradę ginklo, dar paieškojo aplink žolėje.

Tada pradėjo klausinėti: "Kur nubėgo banditai ir kas jie tokie? Kiek jų čia buvo?" Albinas, parodęs pasą, gautą vos prieš mėnesį, kai jam suėjo 16-a, paaiškino, kad čia jokių ginkluotų banditų nebuvo, o buvusi jo mama su kūdikiu, sesuo Julė, kaimynė Šablinskienė. Moterys, išgirdusios šaudymą, labai išsigandusios ir jis nežinąs, kur jos nubėgusios. Enkavedistai Albinui įsakė šaukti garsiai visus nubėgusius vardais ir pavardėmis, kad šie grįžtų. Albinas šaukė: "Mama, Jule, Šablinskiene..." Šaukė taip, kad nuo ežero garsas grįždavo aidu. Taip Albinui šaukiant, jie visi trys ėjo gilyn į krūmus. Eidami užtiko trylikametę Albino seserį Julę. Tai palengvino Albino padėtį, nes ji patvirtino tą, ką sakė Albinas.

Enkavedistai Albiną ir jo seserį Julę atvedė prie sunkvežimio. Sunkvežimio kėbulo priekyje ant grindų surištomis rankomis sėdėjo geras Albino ir Julės pažįstamas Jonas Bimba iš Kurkliečių, Jonas Pranckūnas iš Lašų ir jo kaimynas Pranciškus Pumputis iš Petrašiūnų. Prie sunkvežimio stovėjo du vietiniai 1917 m. komunistai iš Vytėnų kaimo J.Kazanavičius ir Matas Šinkūnas. Kaip vėliau suprato Albinas, jie enkavedistams pasakojo apie sugautų vyriškių veiklą ir nusiteikimą tarybų valdžios atžvilgiu. Enkavedistai Albiną ir Julę pristatė, matyt, vyresniajam, sakydami, kad dar du banditus sugavo. Kapitonas klausiamai sužiuro į J.Kazanavičių ir M.Šinkūną, kokie čia dar veikėjai? Julė tuo metu atrodė išsigandusi, vaikiškai susigūžusi, tad ji nelabai domino enkavedistus. Daugiau buvo domimasi Albinu.

Kazanavičius sakė, kad Albinas dar gimnazistas, jaunas vyrukas, antitarybinių nusikaltimų nepadarė. M.Šinkūnas nutylėjo. Vyresnysis savo pavaldiniui mostelėjo, kad šis įmestų Albiną į kėbulą. Tas žengė Albino link ir sustojo, nes vyresnysis davė ženklą dar palaukti...

Julė ir Albinas, stovėdami prie sunkvežimio, iš enkavedistų kalbos suprato, kad tuo metu, kai enkavedistai važiavo pro Kurkliečius, Jonas Bimba ėjo vieškeliu, o pamatęs sunkvežimį šoko bėgti į senąjį kaimą. Baudėjai šaudydami ėmė vytis bėglį. Jonas Bimba gelbėdamasis įšoko į seną aukštose žolėse paskendusį medinį kaimo šulinį. Nė vienas iš šaudančiųjų to nepastebėjo, todėl, ieškodami Bimbos, buvo priversti gana ilgai užtrukti. Kažkieno išduotas (bent taip galvojo Albinas) J.Bimba buvo surastas šulinyje, ištrauktas ir atvežtas į Lašus. Joną Pranckūną su draugu užklupo traukdami iš Lašų. Draugui atsišaudant pavyko pabėgti, o Pranckūną, mėginusį gintis pistoletu, suėmė su ginklu ir pristatė į sunkvežimį. Kokiomis aplinkybėmis papuolė Pranciškus Pumputis, taip ir liko neaišku.

Saulei nusileidus grupėmis prie mašinos sugrįžo baudėjai, nešini trimis radijo aparatais ir kitais neaiškiais "įkalčiais". Enkavedistai sulipo į sunkvežimį – jų buvo apie dvidešimt, daugelis kalbėjo lietuviškai. Mašina apsisuko į Rokiškio pusę ir pajudėjo. Tuo metu vienas pradėjo šaukti: "Kodėl paliekate tą banditą", rodydamas į Albiną, tačiau mašina nesustojo – sėdintis kabinoje vyresnysis neišgirdo ar nepanoro girdėti. Julė ir Albinas dar ilgai stovėjo, žiūrėdami į Rokiškio pusę, kol sunkvežimis dingo tarp Dagilių kaimo medžių.

Kitą dieną Albinas, vežė į namus pabėgėlius – seserį Eleną su mažuoju Joniuku ir Ipolitu per pelkynus bei raistus pas dėdę Matuzonį į Skujinę. Jau pravažiuoti Petrašiūnai, netoli Lašai... Staiga iš kažkur išnirus sunkvežimiui pasigirdo šūviai. Birų vežimą pridengė prie vieškelio augančių medžių šešėliai. Dešinėje pusėje Antano Garuolio, garsaus lakūno brolio, sodyba. Šaudymas netilo. Iš sodybos išbėgęs vyriškis pasileido į kalnelį pietryčių kryptimi, tačiau... netrukus suklupo ir daugiau nepasikėlė... Žudikai neilgai sodyboje užtruko – atlikę savo juodą darbą grįžo, sulipo į sunkvežimį ir pro Lašus nuvažiavo Rokiškio keliu. Antano Garuolio žūties vietą šiandien primena kuklus paminklas.

Tą pačią ar kitą dieną vietinių rusų komjaunuolių nužudytas aktyvus Lašų sukilimo dalyvis Vincas Kazanavičius, g.1902 m., iš Margėnų.

Po trijų dienų, birželio 27 d., penktadienį, prie Lašų pasirodė vokiečių tankai. Juos vietiniai sveikino kaip išgelbėtojus.

Atėjus vokiečiams, po dviejų dienų Rokiškio Papartynės miške buvo rasti ir atpažinti žiauriai nukankintų Jono Bimbos, Jono Pranckūno ir Pranciškaus Pumpučio palaikai. Buvo kalbama, kad šią žiaurią egzekuciją atsitiktinai pastebėjo vietinis eigulys, kuris ir nurodė kankinių žūties vietą. Jono Pranckūno ir Vinco Kazanavičiaus palaikai palaidoti Kriaunų kapinėse, Pranciškaus Pumpučio bei Antano Garuolio – Petrašiūnų kapinėse, Jono Bimbos – Ragelių kapinėse.

Petras Girdzijauskas

PIRMASIS LYDŽIO RINKTINĖS VADAS

LTN.PETRAS RUIBYS-GARBŠTAS, ŽIGAS (1916 11 02 – 1946 07 18)

Lydžio rinktinė persiformavo iš LLA Eržvilko kuopos po pirmųjų nuostolių 1945 m. pradžioje. 1945 m. vasario mėn. emgebistai areštavo kuopos vadą J.Babilių-Ridiką[1], štabo narį, pogrindinės spaudos redaktorių Eržvilko gimnazijos direktorių Antaną Giedraitį[2], kitus kuopos narius, mokytojus.

Likusioji vadovybė suprato, kad reikia keisti kovos taktiką – pereiti prie ginkluoto partizaninio pasipriešinimo, pakeičiant kovos būrių ir organizacijos struktūrą. Tuo metu ypač daug jaunų vyrų papildė šios karinės organizacijos būrius. Lydžio rinktinės vadu išrenkamas Eržvilko gimnazijos mokytojas ltn.Petras Ruibys-Garbštas, Žigas[3]. Gimnazijos direktoriumi Tauragės Švietimo skyrius paskiria Henriką Danilavičių-Vidmantą, rinktinės štabo narį. Rinktinės štabo viršininku išlieka gimnazijos mokytojas Jonas Kubilius (būsimasis V.Kapsuko universiteto rektorius). Tuo būdu "talkinant" Tauragės aps. Švietimo skyriui, susiformuoja Eržvilko gimnazijos ir Lydžio rinktinės vadovybė – vieningas branduolys. Tokia Lydžio rinktinės vadovybė gimnazijoje funkcionuoja beveik metus (1945 04 – 1946 02). Per šį laikotarpį P.Ruibys-Garbštas perorganizuoja LLA strategiją ir taktiką, apėmusią nedidelę kelių valsčių erdvę, kuri apėmė visą Tauragės apskritį ir dalį Raseinių bei Šilalės apskričių, prilygusią kai kurioms apygardoms. Tuo metu P.Ruibiui-Garbštui teko pertvarkyti karinį statutą, kitus taktikos ir strategijos dokumentus, atitinkančius partizaninio karo su okupantais nuostatus. Šių dokumentų sutvarkymas Garbštui nesudarė sunkumų, nes jis pats buvo baigęs karybos mokslus, be to, štabe dirbo aviacijos karininkas J.Kasperavičius[5]-Visvydas, K.Ruibys[6]-Eiva (Petro brolis), kiti išsilavinę gabūs inteligentai – H.Danilavičius-Vidmantas, J.Kubilius-Bernotas. Todėl nekelia nuostabos, kad Lydžio rinktinės statutas, kiti norminiai doku-

mentai vėliau tapo Jungtinės Kęstučio apygardos, dar vėliau Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio minimų dokumentų pagrindu. Juos perėmė ir tobulino pirmasis JKA vadas J.Kasperavičius-Visvydas, vėliau antrasis Kęstučio apygardos vadas J.Žemaitis-Vytautas[7], dar vėliau pastarasis kaip LLKS vyriausiasis karinių pajėgų vadas.

Tačiau toks akibrokštas okupantams, kai oficialūs gimnazijos tarnautojai (net direktorius) tuo pačiu yra ir pogrindinės organizacijos vadovybė, ilgai tęstis negalėjo.

1945 m. rugsėjo 1 d. J.Kubilius-Bernotas išvyksta į Vilniaus universitetą tęsti mokslo. Į jo pareigas (štabo rinktinės viršininku) išrenkamas H.Danilavičius-Vidmantas. Greitu laiku pastarajam iškyla grėsmė ir jis pereina į nelegalią padėtį, palikdamas gimnaziją ir tapdamas tik Lydžio rinktinės štabo viršininku.

P.Ruibiui-Garbštui tenka sunkesnė dalia – jį 1946 m. sausio mėn. areštuoja emgebistai ir tardo Šubartinėje, Tauragėje, iki 1946 m. birželio 13 d., kol šis su grupe kalinių pabėgo iš kalėjimo. Grįžo į savo rinktinės štabą, nes rinktinės vadu jau buvo išrinktas H.Danilavičius-Vidmantas. Tačiau P.Ruibio-Garbšto partizaninė veikla truko neilgai – iki 1946 m. liepos 18 d. Tą dieną Purviškių mišką apsupo MGB kariuomenė. Įvyko įnirtingos kautynės. Jose didvyrišką drąsą parodė, kartu kovėsi ir žuvo partizanė O.Mockevičiūtė[8]. Žuvusieji buvo išniekinti Eržvilko aikštėje. Užkasti Balandinėje.

PRISIMENA PARTIZANAS J.ŽIČKUS-ŠIRŠĖ

Per ryšininką Garbštas išsikvietė mane iš Skaudvilės į Eržvilko gimnazijos mokytojų kambarį. Apsilankymas mokytojų kambaryje nekėlė įtarimo aplinkiniams. Po trumpo instruktažo, kaip įkurti OS skyrių Šilalėje, Kaltinėnuose, iš nurodytos vietos paėmiau skirtą kiekį atsišaukimų, raginančių nebalsuoti per okupantų rinkimus.

Išvykau vykdyti užduoties. OS įkūrimą Šilalėje pavedžiau bendražygiui I.Stočkui-Mariui[9]. Užduotį įvykdėme nustatytu laiku. Pranešimą apie tai įteikėme Eržvilko gimnazijos mokytojų kambaryje. Šis atvejis rodo, kad darbas gimnazijoje buvo naudojamas dviem tikslais – jaunimo auklėjimui patriotine dvasia ir partizaninės veiklos maskavimui.

Per šį laikotarpį kovingi Lydžio rinktinės Saturno[10] (J.Strainio), Bitino[11] (T.Kisieliaus), Railos[12] (A.Stoškaus) ir kt. būriai surengė dešimtis pasalų, dalyvavo atviruose mūšiuose su stribais ir kariuomenės įgulomis. Buvo užėmę Gaurės, Girdžių, Vadžgirio ir kt. miestus. Railos būrys atakavo net Eržvilko valsčiaus miestelį, kuriame visuomet buvo daug kariuomenės. Visų šių antpuolių ir pasalų metu buvo nukauta dešimtys stribų ir čekistų, sunaikinta daug okupantų dokumentų. Pirmasis Lydžio rinktinės informacijos-propagandos skyriaus viršininkas A.Giedraitis organizavo pogrindžio spaudinio "Po vergijos letena" bei proginių atsišaukimų leidimą. Po A.Giedraičio arešto šį darbą tęsė J.Toliušis, K.Ruibys-Eiva.

Po Garbšto žūties, Vidmanto pasitraukimo į veikiančius partizanų dalinius, kitų gimnazijos mokytojų – pasipriešinimo okupaciniam režimui dalyvių – areštų šis pasipriešinimo židinys neišblėso. Tuo metu į gimnaziją mokytojauti buvo atkelti Vincas Ulevičius-Audrūnas[11] (Stasys Jarmala), A.Jankauskas-Granitas, K.Greičius, kurie tęsė pirmtakių tradicijas iki 1949 m. antros pusės.

Petras Ruibys gimė 1916 m. lapkričio 2 d. Eržvilko vls., Rapynės k.[14]. 1933 m. baigė Eržvilko gimnaziją, įstojo į aukštąją technikos mokyklą ir baigė ją 1938 m., gaudamas inžinieriaus diplomą. 1938-1939 m. įstojo į Kauno karo mokyklą, įgydamas leitenanto laipsnį. 1940-1941 m. dirbo Panevėžio amatų mokykloje praktikos darbų mokytoju. Tuo pat metu įsijungė į pasipriešinimo prieš okupacinį režimą veiklą, dėl ko pradėtas persekioti. Laiku įspėtas iš Panevėžio persikelia į Šiaulių rajoną, Rėkyvos elektrinę, kurioje dirbo inžinieriumi iki 1944 m., kol antrą kartą grįžo raudonieji okupantai. Kadangi gresia areštas, P.Ruibys vėl keičia gyvenamąją vietą. 1944 m. rugsėjo mėn. jis pradeda dirbti Eržvilko gimnazijoje fizikos ir chemijos kabinetų vedėju.

1948 m. birželio 8 d. J.Žemaitis-Vytautas, perduodamas srities vado pareigas A.Milaševičiui-Ruoniui, kalbėjo[15]: "... Aš didžiuojuos, kad esu iš kęstutėnų, iš tarpo tų, kurie tėvynei davė tokius didvyrius kaip Visvydas ir kiti, kurių žygdarbiai ir vardai galbūt nėra žinomi, bet apie jų darbus sužinos, juos įvertins ir amžiais atmins atgimusi Lietuva".

[1] **Laisvės kovų aukos pietų Žemaitijoje.** K.1998. P.20

[2] Ten pat. P.52

[3] Ten pat. P.142
[4] Ten pat. P.40
[5] Ten pat. P.77
[6] Ten pat. P.142
[7] Ten pat. P.183
[8] Ten pat. P.112
[9] Ten pat. P.153
[10] Ten pat. P.154
[11] Ten pat. P.84
[12] Ten pat. P.153
[13] Ten pat. P.65
[14] Iš dukros Virginijos-Dalijos prašymo Garbštui po mirties suteikti kario-savanorio vardą// LGGRTC archyvas.
[15] N.Gaškaitė ir kt. **Lietuvos partizanai.** 1944-1953. P.250

Abromavičius S. 49
Adamonis Juozas, sl.Rytas 115, 117, 118, 164
Adomėnas, žr.Vinciūnas A.
Aidas, žr.Urbonavičius Juozas
Alionis, žr.Alionis-Šaulys Aleksas
Alionis-Šaulys Aleksas, sl.Alionis 14, 33, 48
Ališauskaitė-Ruskonienė Elena 186
Ališauskas Vladas, sl.Puškinas 197, 199
Ališauskas 186
Ališauskas Petras 186
Alksnis, žr.Brodulskis Nikodemas
Amazonė, žr.Kaminskaitė-Kelpšienė Liudvika
Ambrazevičiai (Mikučiai) 13
Ambrazevičius Jonas 12
Ambrazevičius Povilas 12
Ambrazevičiūtė Ona 12
Apžargevičius, žr.Zaremba Bronius
Audra, žr.Pačinskas V.
Augulis Edvardas 232
Augustienė 191
Augutis V., sl.Vėjas 75, 107, 115
Auksuolis, žr.Gradeckas Ignas
Aukštaitis, žr.Patumsis Vladas
Aušra, žr.Staškevičius Jonas
Aušra, žr.Petkevičius Leonas
Autinas, žr.Bureika Leonas
Aviatorius, žr.Šerelis Karolis
Avietis, žr.Šiaučiulis Jonas
Ąžuolas, žr.Grumbinas Povilas
Ąžuolas, žr.Jogėla Antanas

Bagočiūnas Antanas, sl.Dūmas 53, 115, 131, 136, 137, 139
Bajoras 20
Bajoriūnas Liudvikas, sl.Kilbukas 138, 139, 172
Balys, žr.Milečka Balys Baltamaitis Jonas 38, 39
Baltrakienė Bronė 174
Baltuška-Girinis Vytautas, sl.Vytautas 112, 118
Banionis Vaclovas 232
Baniulis Juozas 198
Baniulis Petras 198
Banys J., sl.Šūvis 75
Banraitis A. 177
Barzdyla 178
Baudžiukas 191
Bauras Pranas, sl.Varguolis 13, 16, 17, 49
Bebras, žr.Strazdas Vytautas 196, 197
Beržas, žr.Raslanas Valentinas
Berželis, žr.Šimėnas Jonas
Bevardis, žr.Černiauskas Jonas
Bijiūnas 200
Biliūnas J. 71, 81
Biliūnas J., sl.Žolynas, Rudis 69, 74, 79, 82
Bimba Jonas 236, 237
Bira Albinas 234, 235, 236
Bira Antanas 233, 234, 235
Bira Ipolitas 235, 236
Bira Jonas 236
Birytė Elena 233, 235, 236
Bisturys Alfonsas 185
Bisturys Bronius, sl.Girėnas 185
Bisturytė-Budrienė Elena 183
Bočiulis P., sl.Viršila 131
Briedis, žr.Gaižutis Karolis
Brodulskaitė Bronė 190
Brodulskis Jonas 192, 194
Brodulskis Jonas, sl.Jokeris 190
Brodulskis Juozas 190
Brodulskis Nikodemas, sl.Alksnis 190, 194

Brodulskytė Marija 195
Budreika Antanas 132
Budreika Domas 134
Burčinskas 186
Bureika Leonas, sl.Autinas (Antinas) 60, 61, 70
Burneikis Jonas 191, 194
Butkus Jonas, sl.Karklas 228
Butkus Stasys 196
Būdvytis 27, 29
Būtėnas Kostas 232

Chruščiovas 44
Cvilikas (Svilikas) Mykolas, sl.Genys 21, 48, 58

Čepkauskas 188
Černiauskas Jonas, sl.Bevardis 21, 23, 48
Černiauskas Mikas 21, 25, 27
Čičinskas, žr.Stanevičius Albertas
Čipkus Ričardas, sl.Meška 112, 118
Čiurinskas 6
Čiurinskas Dominas 12

Dagelis Jonas, sl.Gintaras 163
Dagiliukas, žr.Vaičiūnas Vincas
Dainius, žr.Pukenis Balys
Daktaras, žr.Meilus Ignas
Daktaras, žr.Meilius Jonas
Dalius 101, 106
Dapkus Mykolas 198
Diedukas, žr.Dorela J.
Diedukas, žr.Šibaila Juozas
Diemedis, žr.Morkūnas Alfonsas
Dilgėlė, žr.Svenciskaitė Pranė
Dobilas, žr.Kimštas J.
Dorela J., sl.Diedulas 163
Dovidėnaitė Danutė, sl.Laumė 163
Dragūnas Kazimieras, sl.Virbalas 58, 62, 71
Dūda Bronius, sl.Narutis 196, 197, 198, 199
Dūda K. 81 Dūmas, žr.Bagočiūnas A.
Dzimidavičius Antanas, sl.Riteris 13, 16, 17, 49
Dzimidavičius Pranas, sl.Puntukas 13, 16, 17, 48

Elena 21, 23, 27

Fedia 178

Gaidys, žr.Rutavičius Antanas
Gaižutis Karolis, sl.Briedis 192
Galinauskas R. 203
Garsas, žr.Puodžiūnas B.
Garuolis Antanas 236, 237
Genelis, žr.Trakimas Benediktas
Geniukas 196
Genys, žr.Cvilikas (Svilikas) Mykolas
Genys, žr.Grigas Pranas
Gibavičius Rapolas 190
Gimbutis St., sl.Tarzanas 54
Gintaras, žr.Dagelis Jonas
Girdzijauskas Petras 227
Girėnas, žr.Bisturys Bronius
Girėnas, žr.Mameniškis P.
Girinis, sl.Vytautas 113, 117
Gleiznys Jonas 184, 185
Gleiznys Valentinas, sl.Šarūnas 183, 184
Gleiznytė Alfonsa 184
Gleiznytė Elena 184
Glioženis 35
Gluosnis, žr.Morkūnas Kazys
Gogelis Povilas 85, 86, 87, 106
Gradeckas Ignas, sl.Auksuolis 6, 61, 70, 71
Gražys J., sl.Viesulas 53, 107, 115
Greitis 106
Grenda Stasys, sl.Smarkuolis 13, 17, 18, 23, 49
Grėbliauskas Kazys, sl.Vaidevutis 12, 14, 15, 21, 48

Griausmas, žr.Pesliakas Vincas
Griežtas 14, 16, 19, 23, 27
Grigas Pranas, sl.Genys 197, 199
Grimža Alfonsas 232
Grimža Kazimieras 232
Grumbinas Povilas, sl.Ąžuolas 74, 75, 81, 107, 136, 137, 139, 146, 147, 153, 159
Grūdelis, žr.Strazdas Vytautas
Gurskis Klemensas, sl.Riešutas 12, 13, 15, 18, 21, 23, 32, 48

Ilgūnas 101, 106
Imbrasas Antanas, sl.Tėvas 196, 197, 199
Indėnas, žr.Milčiukas Albinas
Indyra 191
Ivoška 22

Jagėlaitė-Staškevičienė Genovaitė, sl.Žibutė 141
Jakubonienė Uršulė 183
Jakubonis Bronius, sl.Stiklas 178, 179, 180, 181, 182
Jakubonis Stasys 182
Jakubonis Vincentas 183
Jakubonytė-Bliukienė Adelė 182
Jakubonytė-Bujokienė Filiumena 183
Jakubonytė-Jakubonienė Stefa 177, 182
Jakubonytė-Liubeckienė Verutė 182
Jakubonytė-Usonienė Vladislava 183
Jakutis Antanas 198
Jakutis Rapolas 198
Jankauskas Juozas, sl.Vanagas 115, 164
Janukėnas Jonas 82
Jaromskas Pranas, sl.Perkūnas 13, 14, 15, 18, 19, 44, 48
Jasiūnas 71
Jaunutis, žr.Mickūnas Povilas
Jazminas 197, 199
Jočys Juozas, sl.Uosis 138, 140, 141, 144, 146, 172
Jogėla (Jagėla) Antanas, sl.Ąžuolas 160, 161, 163, 165, 169, 228, 230
Jogėla Juozapas 81
Jokeris, žr.Brodulskis Jonas
Jokeris, žr.Marcinkevičius J.
Jokeris, žr.Skardžius Boleslovas
Jonaitis 36
Jonelis 173
Jonelis P., sl.Tūzas 119, 143
Jonelis Vytautas, sl.Vilkas 138, 140, 142, 144, 146
Jonukas 106
Judėnas, žr.Milčiukas Albinas
Juknys Anicetas, sl.Krantas 197, 199
Juočys Stasys, sl.Klevas 10, 48
Jurka, Rytas, žr.Švenčionis Augustinas
Jurkevičius Stasys 232

Kadugėlis 147, 153, 159, 160
Kadžionis J. 228
Kadžionis Karolis 232
Kaminskas Povilas, sl.Svyruoklis 115
Kaminskaitė Liudvika, sl.Lydutė, Kuosa 149, 164, 167, 170, 171, 172, 173
Karalikė Amylka 30
Karazija-Alioša 145
Karklas, žr.Butkus Jonas
Karvelis Antanas, sl.Vachmistras 138, 140, 172, 173
Kastantas, žr.Tunkevičius P.
Katinas Algirdas, sl.Sakalas 10, 117, 118, 123
Katinas, žr.Katinas-Šarūnas Jurgis
Katinas-Šarūnas Jurgis, sl.Katinas 15, 118
Kaunietis Stasys 228
Kavaliauskienė-Žukauskaitė Ona 191
Kazanavičius Balys 234
Kazanavičius J. 235, 236
Kazanavičius Vincas 237
Kazimieras 142
Kelpša Romualdas 176
Kerštas, žr.Sėjūnas Jonas

Kemeklis J., sl.Tauras 53, 115, 124, 125, 126, 128, 129, 132, 134, 137, 140, 161, 162, 163, 164
Kerpė, žr.Mameniškienė Jadvyga
Kietis 101, 106
Kietuolis 112, 118
Kilbukas, žr.Bajoriūnas Liudvikas
Kilda 232
Kilda Stasys 232
Kilinienė-Brodulskaitė Kotrina 190
Kimštas J., sl.Dobilas 52
Kirka, žr.Morkūnas Bronius
Kirkienė O. 140
Klajūnas 200
Klajūnas, žr.Skrebė Alfonsas
Klajūnas, žr.Verikas Aleksas
Klevas, žr.Juočys Stasys
Klevas, žr.Petronis V.
Klimavičius Petras, sl.Uosis 10, 19, 49
Kneižys Vladas 26
Kombainas 196, 197
Krantas, žr.Juknys Anicetas
Kreivienė Elena 233
Krienas, žr.Medelskas Bronius
Kubilius Albinas, sl.Rūgštymas, Eimutis 142, 144, 146, 164, 165, 170
Kubiliūnas P. 206
Kučys V., sl.Marytė(agentas) 146
Kulikauskas F., sl.Liūtas 119, 143
Kunickaitė Anelė 174
Kuosa, žr.Kaminskaitė-Kelpšienė Liudvika

Lakštutis, žr.Urbonas J.
Lapelis, žr.Strazdas Vytautas
Lapelis, žr.Žickus Albinas
Lapinas 33
Lapukas 77
Laska Feliksas 185, 186
Laskaitė Albina 186
Laskienė Emilija 185, 186
Lašas, žr.Stankevičius Jonas
Latvys 39
Laumė, žr.Dovydaitė Danutė
Liepa, žr.Mikulėnas V.
Likimas 196
Lineva 55
Liudvikas 82
Liuka 191
Liutkevičius Bronius 36
Liūtas, žr.Kulikauskas F.
Lydutė, žr.Kaminskienė-Kuosa Liudvika
Lubinas, žr.Mikulėnas V.

Mačiulis Antanas 232
Magylaitė Vlada, sl.Slapukė 147, 151, 153
Magyla Vytautas, sl.Sakalas, Vairas 75, 127, 131, 159, 160
Maksimavičius Vladas 82
Mameniškienė Jadvyga, sl.Kerpė 139
Mameniškis Petras, sl.Girėnas 53, 115, 139
Marčiušis 35
Marcinkevičius Jonas, sl.Jokeris 131, 165, 169
Marytė, žr.Kučys V.
Marmokas J. 170
Masilionis Vladas, sl.Vytenis 197, 199
Matulevičienė Marė 7
Matulevičius 7
Matulionis A. 163
Matuzonis 236
Mažylis, žr.Pukenis Juozas
Medelskas Bronius, sl.Krienas 196, 197, 199
Meilus Ignas, sl.Daktaras 183, 187
Meilus Jonas, sl.Daktaras 183
Meilus Simonas 183
Meilius Viktoras, sl.Šturmas 183
Meilus Vincas, sl.Myna 184
Meilutė-Bagdonienė Apolonija 184
Merkys 14, 48

Merkys, žr.Valonis Juozas
Meška, žr.Randis Romas
Meška, žr.Čipkus Ričardas
Mėnulis, žr.Ūdra Jonas
Mickūnas Povilas, sl.Jaunutis 112, 118, 139, 147, 151, 152, 153, 159, 160 Mikėnas Petras 44
Mikimauzas, žr.Petronis-Alksnis Pranas
Mikulėnas Vladas, sl.Lubinas, Liepa 52, 111, 113, 117, 118
Milčiukas Albinas, sl.Tigras, Indėnas, Judėnas 50, 51, 52, 54, 55, 58-68, 70-98, 101-114, 117-127, 129-132, 134, 135, 143, 146, 152, 167, 170, 171, 172, 173, 175, 176
Milda, žr.Railaitė Genovaitė
Milečka Balys 96, 97, 99, 100, 106
Miliauskas J. 169
Misiūnas Jonas, sl.Žaliasis Velnias 10, 14, 16, 21, 49, 191
Miškinis 234
Myna, žr.Meilus Vincas Montė, žr.Starkus A.
Morka, žr.Zdanavičius Andrius
Morkūnienė Jadvyga 200
Morkūnas Adomas 186
Morkūnas Alfonsas, sl.Plienas 183, 184, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 196, 198
Morkūnas Alfonsas, sl.Diemedis 187
Morkūnas Bronius, sl.Kirka 186, 187
Morkūnas Jonas, sl.Klajūnas 187
Morkūnas Juozas 186, 198, 200
Morkūnas Karolis 190
Morkūnas Kazimieras 200
Morkūnas Kazys, sl.Gluosnis 12, 186, 187
Morkūnas Kostas 198
Morkūnas Mykolas 198
Morkūnas Rapolas 198, 200
Morkūnas Stasys, sl.Vanagas 183, 185, 190
Morkūnas Vaclovas, sl.Žentas 185
Morkūnienė Uršulė 200
Muštinis, žr.Šniuika Alfonsas

Nakutis Albertas, sl.Viesulas 71
Narsutė, žr.Rumševičiūtė Anastazija (Nastutė)
Narutis, žr.Dūda Bronius
Navikas 198
Nemickas Stasys 82
Nemunas, žr.Tušas

Ožeraitis Jonas, sl.Vaidotas, Žukauskas 5, 11, 13, 20, 22, 24, 26, 29
Ožeraitis Pranas 6

Pacukas 58
Pačinskas V., sl.Audra 75
Pajuodis Alfonsas, sl.Radvila 134, 135, 136, 138, 140, 144, 146, 154, 155, 156, 159, 173
Pakenis-Žvejys Albertas, sl.Smėlinis 147, 153
Pakštas Vytautas, sl.Vaidotas 52
Paleckis 188
Papartis 10, 48
Papuošalas, žr.Tušas
Paškonis Jonas, sl.Rugys 58, 60, 70, 71
Patrimpas, žr.Stanislauskas Pranas
Patumsis Vladas, sl.Aukštaitis 114, 117
Paukštelis 196
Pauraza Anicetas 231, 232
Pavasaris, žr.Sėjūnas Bronius
Pavilonis Jonas, sl.Šmėkla, Tarzanas 79, 82, 118, 120, 124, 127, 128
Perkūnas, žr.Jaromskas Pranas
Pesliakas Vincas, sl.Griausmas 148, 149, 153
Petkevičius Leonas, sl.Aušra 74, 76, 79
Petkus 12
Petrauskas Lionginas 126, 127
Petrikas 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95
Petronis-Alksnis Pranas, sl.Mikimauzas

121, 122, 127
Petronis V., sl.Klevas 119, 143, 172
Petrulis 29
Piliponytė Salomėja, sl.Rūta 21
Plechavičius 5, 8, 9
Plienas, žr.Morkūnas Alfonsas
Počinskas 54
Pranckūnas Jonas 236, 237
Pranys 172, 173
Pukenis Antanas, sl.Šypsuolis 58, 62, 70, 71
Pukenis Balys, sl.Dainius 58, 61, 70, 71
Pukenis Juozas, sl.Mažylis 58, 62, 63, 66, 68, 70, 71
Puknys Juozas 187, 188
Puknys Povilas 187, 188
Puknys Rapolas 187, 188
Puknienė Veronika 187
Puknytė Veronika 187
Pumputis Pranciškus 235, 236, 237 Puntukas, žr.Dzimidavičius Pranas
Puodžiūnas Bronius, sl.Žalgiris, Garsas, Tomas 75, 115, 131, 140
Puodžiūnas J., sl.Šerkšnas 75, 107, 115
Pupelis Kostas 232
Pupkulis Valteris 44
Puškinas, žr.Ališauskas Vladas

Rachmilka 234
Račiukas, žr.Tulkevičius Pranas
Radvila, žr.Pajuodis Alfonsas
Radvila, žr.Žvirblis K.
Railaitė Genovaitė, sl.Milda 142, 146
Ramonaitė I. 130
Randis Romas, sl.Meška 12, 48
Raslanas Valentinas, sl.Beržas 74, 113, 118
Riešutas, žr.Gurskis Klemensas
Ripka 178
Riteris, žr.Dzimidavičius Antanas
Rymas Kazys 39
Rytas, žr.Jurka
Rytas, žr.Adamonis Juozas
Rytis, žr.Žiukas Kazys
Ryžtuolė 101, 102, 106, 113
Robinzonas 101, 106
Rudis, žr.Biliūnas J.
Rugys, žr.Jonas Paškonis
Rumševičiūtė Anastazija (Nastutė), sl.Narsutė 23, 48
Rutavičius Antanas, sl.Gaidys 58, 70, 73
Ruskonis Vincas, sl.Tankas 186
Rūgštymas, Eimutis, žr.Kubilius Albinas
Rūškys 27, 29
Rūta, žr.Piliponytė Salomėja

Sabaliauskas Juozas 124, 127, 134
Sakalas 49
Sakalas, žr.Katinas Algirdas
Sakalas, žr.Magyla Vytautas
Sarulis Mykolas 198
Skardžius Boleslovas 51
Sakijan 27
Salamonas 44
Saliutė 23
Samanius 18, 49
Sauliūnas Bronius Antanas 232
Sargis 65
Semaškas, s.Šiaudelis 191
Serpauskaitė Barbora 203
Sėjūnai 184
Sėjūnas Bronius, sl.Pavasaris 185
Sėjūnas Jonas, sl.Kerštas 185
Sidaras Alesius 12, 18
Sidaras Jokūnas, sl.Tarzanas 13, 49
Sidaras Mikas 12
Sidaras Pranas 7
Sidarienė Marė 18
Sigitas, žr.Simanonis Anicetas
Simanavičius 125
Simanonis Anicetas, sl.Sigitas 173
Simutis, žr.Švilpa Povilas
Sinevičius Petras 186

Skardžius Boleslovas, sl.Jokeris 72-74, 77-81
Skrebė Alfonsas, sl.Klajūnas 138, 140, 144, 146, 154, 159, 160
Skripka, žr.Žalnatevičius Juozas
Slapukė, žr.Magylaitė Vlada
Slučka Antanas, sl.Šarūnas 53, 54, 127, 228, 229
Smarkuolis, žr.Grenda Stasys
Smetona 151
Smėlinis, žr.Pakenis-Žvejys Albertas
Stalinas 38, 65, 94, 123, 150, 182
Stalionis Kazys 232
Stalionis Stasys 232
Staškevičius Jonas, sl.Aušra 121, 122, 123, 127, 136, 139
Stanevičius Albertas, sl.Čičinskas 162, 163
Stanislauskas Pranas, sl.Patrimpas 13, 18, 48
Stankevičius 88, 89
Stankevičius Jonas, sl.Lašas 13, 16, 48
Stankus A., sl.Montė 54
Staškevičius Juozas, sl.Ūdra 107, 140, 160
Staškevičius J., sl.Aušra 107, 141
Staškevičius Stasys, sl.Švinas 58, 61, 70, 71
Steponavičius J. 163
Stiklas, žr.Jakubonis Bronius
Stonys, žr.Urbonas Antanas
Stonkus 27
Strazdas Vytautas, sl.Bebras 196, 197, 198, 199
Strazdas Vytautas, sl.Grūdelis 61, 62, 70, 81
Strazdas Vytautas, sl.Lapelis 196, 197, 199
Striuoga Valentas 200
Striuogai 200
Striuogaitė Genė 200
Striuogienė Anelė 200
Strolia Bronius, sl.Vėtra 131, 170
Stulpinas Jonas 139
Sventickaitė Pranė, sl.Dilgėlė 187

Šablinskas 234
Šablinskienė 235
Šakėnas Petras 232
Šakėnas Povilas 232
Šakėnas Stasys 232
Šalčiūnas Vladas 192
Šapuola 194
Šarūnas, žr.Gleiznys Valentinas 183
Šarūnas, žr.Slučka Antanas
Šarūnas, žr.Slučka A.
Ščiukinas 174
Šerkšnas, žr.Puodžiūnas J.
Šerelienė-Garnienė Marytė, sl.Šermukšnėlė 184
Šerelis Albertas, sl.Žygūnas 187
Šerelis Karolis, sl.Aviatorius 183, 184, 185
Šermukšnėlė, žr.Šerelienė-Garnienė Marytė
Šeškus, žr.Šimonis Aloyzas
Šiaučiulis Jonas, sl.Avietis 139
Šiaudelis, žr.Semaška
Šibaila Juozas, sl.Diedukas 186, 191, 192
Šimėnas Jonas, sl.Berželis 132, 134
Šimonis Aloyzas, sl.Šeškus 74, 76, 77, 121, 128 Šimonis Jonas, sl.Šposas 81, 135, 136, 140, 147, 152, 153, 159, 160
Šinkūnas Matas 235, 236
Šypsuolis, žr.Pukenis Antanas
Šmėkla, žr.Pavilonis Jonas-Tarzanas
Šniuika Alfonsas, sl.Muštinis 58, 62, 63, 68, 70, 71, 74, 81
Šniuika Povilas, sl.Trimitas 58, 70
Šposas, žr.Šimonis Jonas Šriubša Jonas 35, 36
Šturmas, žr.Meilus Viktoras
Šūvis, žr.Banys J.

Švenčionis Augustinas, sl.Rytas Jurka 18, 48, 49
Švilpa Povilas, sl.Eimutis, Simutis 115, 171
Švinas, žr.Staškevičius Stasys

Tamošiukas 110
Tankas, žr.Ruskonis Vincas
Tarzanas, žr.Gimbutis Stasys
Tarzanas, žr.Sidaras Jokūbas
Tauras, žr.Kemeklis J.
Tėvas, žr.Imbrasas Antanas
Tigras, žr.Milčiukas Albinas
Tigras, žr.Velanis
Tomas, žr.Puodžiūnas Bronius
Trakimas Benediktas, sl.Genelis 19, 48, 191
Trimitas, žr.Šniuika Povilas
Tulkevičius Pranas, sl.Račiukas 12, 13, 18, 19, 21, 48
Tumšys 232
Tunkevičius Povilas, sl.Kastantas 54, 142, 143, 144, 145, 146, 165, 166, 167, 170
Tušas, sl.Nemunas 178
Tušas, sl.Papuošalas 178
Tūzas, žr.Jonelis P.

Ulevičius Bonifacas 55, 177
Uosis, žr.Jočys Juozas
Uosis, žr.Klimavičius Petras
Urbonas Antanas, sl.Stonys 43, 58, 61, 70
Urbonas J., sl.Lakštutis 52, 53, 58, 76, 107
Urbonavičius Juozas, sl.Aidas 14, 32, 33, 48

Ūdra Jonas, sl.Mėnulis 17, 74, 81, 136
Ūdra, žr.Staškevičius Juozas

Vachmistras, žr.Karvelis Antanas
Vagnorius 26
Vaičiūnai 195
Vaičiūnas Antanas 195
Vaičiūnas Gintaras 54, 55
Vaičiūnas Juozapas 195, 196
Vaičiūnas Karolis 195, 196
Vaičiūnas Mykolas 195
Vaičiūnas Vincas 195
Vaičiūnas Vladas 195
Vaičiūnas Vincas, sl.Dagiliukas 198
Vaidevutis, žr.Grėbliauskas Kazys
Vaidotas, žr.Ožeraitis Jonas
Vaidotas, žr.Pakštas Vytautas
Vairas, žr.Magyla V.
Vaitelė 20
Valaika 232
Valaikis Ignas 188
Valaikis Stasys 187, 196
Valonis Juozas, sl.Merkys 119, 132, 134, 135, 136, 138, 140, 143, 144, 146, 154, 155, 156, 159, 172
Vanagas, žr.Jankauskas Juozas
Vanagas, žr.Morkūnas Stasys
Vanagas, žr.Zlatkus Klemensas
Vanagas, žr.Žąsinas Jonas
Vanckevičius J. 23
Varguolis, žr.Bauras Pranas
Varnas 35, 39
Velanis Aleksas, sl.Tigras 149, 228
Verikas Aleksas, sl.Klajūnas 227, 228, 229, 230
Vėjas, žr.Augutis A.
Vėjas, žr.Žičius Pranas
Vėtra, žr.Strolia Bronius
Viesulas, žr.Gražys J.
Viesulas, žr.Nakutis Albertas
Vijoklis 101, 106
Vijūnas 58
Vilimas Albertas 36, 37, 38
Vilkas, žr.Jonelis Vytautas
Vinciūnas Alfonsas, sl.Adomėnas 115, 161, 163

Virbalas, žr.Dragūnas Kazimieras
Viršila, žr.Bočiulis P.
Vytautas, žr.Girinis
Vytautas, žr.Baltuška-Girinis Vytautas
Vytenis, žr.Masilionis Vladas
Voldemaras Augustinas 206

Zabarauskienė Julija 7
Zaremba Bronius, sl.Apžargevičius 132, 134
Zdanevičiai 14
Zdanavičius Andrius, sl.Morka 48
Zibolis 234
Zlatkus Klemensas, sl.Vanagas 74, 82
Zurza Juozas 203, 206
Zurza Stanislovas 203
Zurzaitė-Varkauskienė Genovaitė 202, 206

Žaibas, žr.Žilys A.
Žaliasis Velnias, žr.Misiūnas Jonas
Žalnarevičius Juozas, sl.Skirpka 74, 79, 81
Žibutė, žr.Jagėlaitė-Staškevičienė Genovaitė
Žąsinas Jonas, sl.Vanagas 139, 140
Žemaitis Napalys 232
Žentas, žr.Morkūnas Vaclovas
Žickus Albinas, sl.Lapelis 58, 61, 70, 71
Žičius Pranas, sl.Vėjas 49
Žilys A., sl.Žaibas 228, 229
Žiogas Adomas 36
Žiukas Algis 82
Žiukas Kazys, sl.Rytas 136, 139, 140
Žygūnas, žr.Šerelis Albertas
Žolynas, žr.Biliūnas J.
Žolynas, sl.Gindrėnas Alfonsas 82
Žukauskas 6
Žukauskas Jonas 21, 23
Žvirblis K., sl.Radvila 115, 188

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Aknystos dvaras 161
Alytus 177
Alunta 117
Amaliai 49
Amerika 13, 190, 192, 194
Andrioniškis 70, 81, 82, 128, 133, 134, 139, 140, 153, 169
Anykščiai 50, 51, 52, 53, 60, 66-71, 74, 77, 81, 88, 106, 108, 116, 122, 123, 124, 127, 128, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 147, 152, 153, 156, 159, 160, 163, 164, 166, 169, 174
Anykščių miškas 57
Antakalniai 70, 117
Archangelsko sritis 81
Aukštaitija 53
Aukštieji Šalčiai 18, 194, 195

Azija 77, 168
Ažuožeriai 81

Baleliai 232
Balninkai 186, 191, 206
Baltarusija 45
Baltupiai 70, 71
Baroniškiai 49
Beištrakiai 13, 19
Beliakiemis 52
Beržoniškis 81, 128
Berzgainiai 184, 186, 187
Beištrakio miškas 48
Biliakiemis 52, 112, 117, 118
Birštonas 146
Birželiai 186, 187
Bratskas 195

Buniuškai 234
Buriatija 182
Butyrkai 183
Butkiškiai 127
Butkūnai 198
Būdai 18

Cholmerju šachta 43

Čečeliai 146
Čerpūniškis 76
Čiukai 71

Dagiliai 233, 234
Dailidžioniai 202
Darapolio miškas 198
Daučiūnai 118
Daugailiai 117, 118
Dauneikiai 106
Debeikiai 51, 52, 53, 67, 71, 84, 106, 128, 138, 161, 163, 164, 166
Duobulė 81
Džeskazganas 49, 175

Elmininkai 82, 117, 127
Elmiškis 66
Eglėkalnis 127, 140

Gaidžiupis 232
Gaidžiūnai 9, 14
Gargždai 45
Garliava 176
Giedraičiai 196, 204
Girelė 232, 234
Griežiniai 192
Griežonys 133, 187
Gruodžiai 234
Gudeliai 156
Guronys 13, 48

Igarka 180, 182, 183, 194, 200
Irkutskas 184
Ilčiūnai 134
Ilgabrada 71
Inta 35, 44, 48, 175, 184
Irkutskas 49, 195
Italija 190

Jackagaliai 134
Juknonys 185, 187
Juodpuriai 206
Jakubava 139
Jarcevas 9
Jaros upė 63
Jogvilai 196, 198
Jovarai 134
Juodausiai 196
Juodžiūnai 183, 190, 194, 195
Juodbala 57
Juodgiris 227-231
Juodkiškiai 198
Jurbarkas 39
Juškonys 70

Kačiūnai 117
Kadrenai 178
Kaišiadorys 5, 9, 14, 17, 19, 21, 33, 48, 49
Kaltinėnai 176
Kanapynė 129, 133
Kaniava 8
Kaninas 185, 186
Karaganda 49, 51, 175
Karčiupis 21, 48
Karmėlava 49
Katlėriai 118
Kaugonys 48
Kaunas 5, 6, 8, 11, 18, 19, 21, 23, 33, 35, 49, 145, 176, 177, 194, 195, 233
Kavarskas 53, 139, 163, 164, 172, 231, 232
Kazachija 186
Kėdainiai 146
Kiaušagalis 169

Kilpiškių miškas 195
Kirkai 127, 139
Kirovo kalėjimas 32, 35
Klaibūnai 230, 231, 232
Klevai 49
Klusai 48, 49
Kolyma 200
Komija 5, 44, 175, 184, 194, 200
Krasnojarskas 180, 183
Kretinga 45
Kretingėlė 45
Kriaunai 233
Kuniškis 129
Kupiškis 53, 133, 146, 174
Kurkliai 70, 71, 81, 141
Kurkliečiai 234, 235, 236

Labanoras 188
Labanoro miškas 112
Laičius 127
Laskai 186
Lašai 233, 234, 235, 236, 237
Lašiniai 163
Latvija 43, 44
Leliūnai 52, 66, 67, 71, 106, 117, 128, 170
Legai 62
Leningradas 43
Lenkija 198
Libavas 96, 97, 142
Lietuva 5, 20, 34, 39, 42, 45, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 63, 65, 73, 77, 81, 91, 92, 94, 97, 106, 121, 123, 128, 137, 141, 146, 151, 154, 156, 160, 161, 168, 171, 176, 177, 178, 182, 188, 190, 194, 195, 198, 200, 204, 206, 233
Livintų miškas 48
Lyduokliai 183, 184, 185, 187, 188, 191, 192, 194, 195, 196, 198
Lukiškės 29

Magadanas 140
Magylai 127, 153
Margavoniai 146, 170
Margėnai 233, 237
Maskva 39, 49, 141, 165, 182
Meldučiai 164
Mickūnai 163, 164
Mickūniškiai 230, 231, 232
Mičionys 161
Migdoliškiai 132, 134
Milaikiškiai 140
Milžinai 48
Minikiai 198
Mockėnai 111
Mockūnai 5, 6, 12
Mordovija 44, 49, 184, 186

Nakonys 140, 152, 153
Naujasodis 48, 140
Naujažeris 48
N.Elmininkai 70, 81
Neprėkšta 49
Neveronys 15, 48
Niūronys 69, 70, 76, 82, 139, 153
Nociūnai 131
Norilskas 48, 184
Nuotekai 184

Obeliai 234
Omskas 48

Paandarioniškis 139
Pabaiskas 183, 196
Pabalvė 195
Pabiržė 48
Pabiržupis 234
Padvarninkai 133
Pagiriai 146
Pajuostinis 146
Pajuodžiai 140
Palanga 70
Palemonas 12, 21, 48
Panevėžys 51, 53, 148, 152, 156, 163,

164, 171, 175, 176, 229, 230
Panuolis 48
Paparčiai 37
Papartynė 237
Papiliai 134
Papiškis 117
Pašuliai 12, 14
Pavariai 57, 69, 70, 81
Pavarių miškas 70
Pavėlenė 146
Pažaislis 48, 49
Pesliai 139, 140
Petagalis 232
Petkūnai 163
Petkūnų miškas 171
Petrašiūnai 11, 12, 15, 18, 233, 235, 237
Pienagalis 170
Pieniai 232
Pietų Amerika 57
Piktagalio miškas 164
Pirmalinė 153
Pivonijos miškas 180
Plikiškiai 140
Plungė 27, 29
Pravieniškės 19, 21
Priekulė 142
Pusbačkiai 232
Puškonys 191

Rageliai 234, 237
Raguva 53, 153, 171, 227, 231
Rakutėnai 153
Rašimai 70
Ramaškonys 82, 140, 153, 195
Ramuldava 68, 128
Ramuldavos miškai 57, 60, 62, 68, 69, 139
Raudoniškis 118
Repšėnai 228, 229
Rokiškis 50, 53, 234, 236, 237
Romato miškas 11, 14, 48
Rubikiai 137, 140
Rudnia 8
Rudžiai 185
Rukeliai 234
Rukiškės 139
Rumšiškės 5, 6, 12, 19, 48
Rusija 77, 123, 128, 180

Samylai 48, 49
Seredžius 8
Sibiras 15, 47, 56, 67, 74, 79, 80, 128, 133, 148, 152, 155, 157, 158, 172, 177, 185, 186, 187, 196
Sirvydai 139
Skabeikiai 177, 178, 180, 182
Skačiūnai 195
Skaičiūnai 194
Skapiškis 53, 71
Skamorokai 153
Skiemonys 70, 81
Skudai 129, 133
Skrudelė 234
Skujinė 233, 234
Smalyna 139, 140
Smolenskas 9
Sovietų Sąjunga 165, 176, 206
Stabulankiai 114, 116
Stakiai 69, 70
Stakių miškas 57, 60
Steplagas 186
Stukonys 146
Subačius 50, 53, 127, 129, 133, 134, 135, 146, 153, 154, 156, 157, 159, 163, 171
Sudeikiai 232
Surdegis 50, 127, 129, 130, 140, 171, 172
Survilai 140, 153
Svėdasai 50, 53, 54, 62, 63, 71
Svilonys 49

Šaukuva 191
Šeimyniškėliai 69, 70
Šešuoliai 183, 191, 194, 198
Šiauliai 51, 195

Šienrasčiai 70
Šikšnalaukis 232
Šiliniai 12
Šilutė 98
Šiluva 176, 191
Šimonių giria 54, 62, 71, 229
Šimonys 53, 131
Širvintai 177, 202, 204
Šoveniai 163
Švenčionėliai 52
Šventoji 121

Taišetas 182, 184, 200
Tamošiūnai 81
Taujėnai 230, 232
Tauragnai 106, 110
Telšiai 27
Tilžė 51
Tomskas 176, 185, 186, 187
Traupis 232
Troškūnai 50, 53, 125, 127, 133, 134, 135, 139, 140, 146, 152, 153, 154, 156, 159, 164, 165, 166, 169, 170, 174, 228, 229, 231, 232
Tuganas 185, 186, 187
Tundra 26

Uchta 200
Ukmergė 53, 177, 183, 188, 190, 191, 192, 196, 198, 204, 230
Umėnai 140, 152
Utena 52, 53, 71, 84, 86, 87, 88, 97, 98, 100, 101, 106, 108-114, 117, 118, 128, 170
Užtakiai 21, 48
Užuvenčiai 81

Vaješiai 82, 127
Valai 183, 184, 185, 186, 187
Vargu-Šoras 41
Vašuokėnų dvaras 156
Vepriai 202
Vičiūnai 230, 232
Vidiškiai 191, 192
Viekšniai 51
Viešintos 50, 53, 77, 127, 129, 133, 140, 146, 154, 156, 170
Vilnius 8, 9, 21, 23, 32, 35, 45, 71, 82, 86, 120, 165, 202, 229
Vycho revkar 195
Vytėnai 233, 234, 235
Vyžuonėlių dvaras 114
Vyžuonos 52, 114
Vokietija 8, 86, 93
Vologradas 35
Vorkuta 5, 20, 24, 26, 28, 30, 34, 35, 37, 40, 42-45, 47, 48, 184, 194, 198, 200
Vosgėliai 51, 81

Zabelynė 82, 133, 169
Zabielyniai 124
Zarasai 97
Zerkiškiai 232
Zizdra 204
Želva 183, 204

Žasliai 37, 48, 49
Želva 191, 198, 200
Žemaitija 38, 176
Žemaitkiemis 183, 184, 185, 187, 190, 192, 204
Žvilioniai 133
Žviliūnai 129

LKA Nr.22

130 psl. 3 ir 5 eil. iš apačios turi būti "birželis".

138 psl. 9 eil. – "kautynių lauke".

144 psl. 1 eil. – "Vaidila".

159 psl. 14 eil. – "Žyniu".

161 psl. 10 eil. – "Mielaišupio".

164 psl. 13 eil. – "Jūreivis-Pranas Krušinskas. Žuvo 1946 04 27".

166 psl. 8 eil. – "Kulka-Antanas Gabrevičius, g.1920 m. Dambruvkos k., Mykališkio vls., Marijampolės aps. Žuvo 1945 m. 07 ar 08 mėn. Žaliosios k. Sasnavos vls. Marijampolės aps. Palaidotas Gyviškių kapinėse Liudvinavo vls. Marijampolės aps. Perlaidotas į Marijampolės partizanų kapines".

170 psl. 7-8 eil. iš viršaus. Papildymas: g.1922 m. Suimta 1945 10 23. Nuteista 10 m. lagerio. Iš įkalinimo vietos paleista 1955 03.

172 psl. 10 eil. iš viršaus. Papildymas: 1950 12 04 LLKS Tarybos prezidiumo nutarimu Nr.4 po mirties apadovanotas Laisvės Kovos Kryžiumi I laipsnio su kardais.

172 psl. 10 eil. iš apačios turi būti "Stanislovą, g.1922 m. sl.Kropas ir Julių, g.1927 m. sl.Mažytis".

177 psl. 6 eil. – "Kovas".

LKA Nr. 23

5 psl. 1 eil. iš viršaus turi būti "1998 m".

16 psl. 18 eil. – "...prie Kalugos sušaudymui dar tą pačią vasarą".

69 psl. 6 eil. iš apačios turi būti "Švernikai".

70 psl. 67 eil. iš viršaus turi būti "...juo tu jam labiau lenksies, tuo labiau jis..."

135 psl. 12 eil. – "...vadą a.a. leitenantą Blieką".

154 psl. 7 eil. iš apačios turi būti "Baltrušio".

163 psl. 17 eil. – "Algimanto rinktinės".

164 psl. 12 eil. – "34 kuopą".

171 psl. 17 eil. iš viršaus turi būti "Šilvų k."

236 psl. 6 eil. – "...po pustrečio tūkstančio".

LKA Nr.24

204 psl. 5 eil. iš apačios ir 247 psl. 9 eil.iš viršaus turi būti "Černikov".
253 psl. 13 eil. iš apačios turi būti "Žičius Pranas sl.Vėjas".

Kasparas K. Lietuvos karas. K.1999. 169 psl. papildymas:

Lapkričio 29 d. Pandėlio vls. Geniškio k. žuvus dviem pirmiesiems apylinkės partizanams Valerijonui Pivoriūnui ir Jonui Stumbrui iš Kirdonių k., kaip įkaitai buvo nušauti dar 3 jauni vyrai.

Tą dieną kariuomenė, eidama kartu su Pandėlio stribais, Degenių k. nušovė Petrą Žiaugrą (apie 45 m.) ir Vladą Obolevičių (apie 17 m.), kuris buvo išėjęs į mišką pasipjauti šluotų (jo mobilizacijos metai dar nesiekė).

Po to Salagalio k. suėmė einantį Albiną Stumbrį iš Salagalio k., g.1923 m. turėjusį nesveiką širdį todėl nestojusį į partizanų būrį.

Kai įvyko gretimame kaime kautynės su partiznais, atrodo, partizanų būrio vadas Jonas Šiupinis iš Daujatiškio k. nukovė rusų karininką, kuris vėliau buvo palaidotas Rokiškio Nepriklausomybės aikštėje.

Mūšyje žuvo ir du partizanai – Valerijonas Pivoriūnas ir Jonas Stumbrys iš Kirdonių k. Pandėlio stribai, vadovaujami Krivicko, keršydami už karninko žuvimą, įkaitą Albiną Stumbrį nuvedė atgal kelis šimtus metrų iš Petro Puluikio Geniškio k. sodybos į pamiškę ir nušovė. Vedant žudyti, jie sutiko Albino dėdę Antaną Stumbrį, kuris maldavo budelius, nešaudyti sūnėno. Namiškiai tik kitą dieną surado krūmuose lavoną ir palaidojo Kazliškio kapinėse.

Papildė Leonas Juozonis iš Pandėlio vls. Geniškio k.

LKA Nr.26

Rubrikoje "Rezistencijos enciklopedijos puslapius verčiant" (175 psl.) straipsnyje apie Juozą Lukšą dėl redakcijos kaltės nebuvo nurodytas bendraautorius ir pagrindinis šaltinis: Juozas Lukša-Daumantas/parengė Vidmantas Vitkauskas. K.1996. Atsiprašome skaitytojų ir V.Vitkausko.